

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE MİMARLIĞININ SINIRLARI
1990-2000

HASAN TAHSİN SELÇUK

DOKTORA TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
MİMARLIK TARİHİ VE KURAMI PROGRAMI

DANIŞMAN
PROF. DR. BÜLENT TANJU

İSTANBUL, 2011

T.C.

**YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

TÜRKİYE MİMARLIĞININ SINIRLARI 1990-2000

Hasan Tahsin SELÇUK tarafından hazırlanan tez çalışması 30.09.2011 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı'nda **DOKTORA TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Bülent TANJU

Mardin Artuklu Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Uğur TANYELİ

Mardin Artuklu Üniversitesi

Prof.Dr. Belkıs ULUOĞLU

İstanbul Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Arzu ERDEM

İstanbul Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Berrin ALPER

Yıldız Teknik Üniversitesi

ALLAH'A ŞÜKÜR

Bu tez çalışması, ailemin teşviki, inancı ve desteği ile yazılmıştır. İçine doğduğumuz kültürel gerçeklikler yaşantımızın şekillenmesinde belirleyici etkenlerdir. Bu gerçek, yetiştiğimiz çevrenin imkânları nispetinde olanaklı kıldığı karşılaşmaların ürünü, daha da önemlisi, eleştirisidir. Tesadüfler, yapılan ve yapılmak istenilene ilişkin düşünce ve teşvik kaynaklarıdır. Bu bağlamda, kültürel çevrem bir ürünü olarak bu çalışmayla süren bir yaşamı deneyimlemekteyim. Elinizdeki çalışmanın biçimlenmesinde önemli ve belirleyici olduğunu düşündüğüm akademisyenlerden Erdal Aksugür, Üstün Alsaç, Burcu Özgüven, Ayla Çevik, Esen Onat, Sevgi Lökçe, Zeynep Onur, Taner Timur ve Elif Tül Tulunay'a işlerine göstermiş oldukları özen ve samimi gayretleriyle çalışma alanlarına saygı ve sevgi duymama vesile oldukları için teşekkür ederim.

Bu çalışma rahmetle andığım İzzet Baysal'ın kurduğu üniversitenin sağladığı imkânın ürünüdür. Bu bağlamda Prof.Dr. Hayri Coşkun'a, bu akademik çatı altında çalışmamı sürdürmemde desteği, güven ve ilgisi için müteşekkirim. Eğitim, belirli mekânsal donatıları gerektirmektedir. Bunlardan en önemlisinin kütüphane olduğunu, başta eşsiz çalışma ortamı sunan İSAM ve IRCİCA'ya ve İTU, Boğaziçi Üniversitesi Kütüphaneleri ile Mimarlar Odası İstanbul Şubesi Kütüphanesinin değerli ve candan yetkilisi Semra Hanım'a akademik üretimin onsuz olamayacağı gerçeğine gözlerini kapamadıkları için teşekkür ederim. Tez yazma süreci çalışmak ve düşünmenin ötesinde paylaşma ve tartışmayı gerektiren özel bir deneyim olduğunu başta danışmanım ve çok kıymetli arkadaşlarım Esra Tabanoğlu, Yusuf Leyla, Tansu Birinci, Erhan Berat Fındıklı ve Selcen Coşkun sayesinde idrak ettim. Kendilerine yardımları ve dostlukları için teşekkür ediyorum. Düşüncelerimi çoğu zaman pervasızca ve haddini aşan üsluplarda dillendirirken bana sabırla, sükûtle ve hoşgörülle yaklaşan, en zor zamanlarda verdiği destekle bu projeyi nihayetlendirmem için her türlü imkânı sunan Bülent Tanju'ya müteşekkirim. Ayrıca bulunduğum dönemde Anabilim Dalı Başkanımız Uğur Tanyeli ve hocalarımız Nuran K.Pilehvarian, Gül Akdeniz, Berrin Alper, Nur Urfalıoğlu, Nüket Tuncer, Lütfi Yazıcıoğlu ile asistan arkadaşlarım Alev E.Özhekim, Zafer Sağdıç, Tayfun Gürkaş, Yekta Özgüven, Aysun A.Öksüz, H.Gökçen Özkaya, Arzu İ.Varol ve Işıl Çokuğraş'a teşekkürlerimle.

Eylül 2011,

Hasan Tahsin SELÇUK

İzzet Baysal'ın aziz hatırasına . . .

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
KISALTMA LİSTESİ.....	ix
ÖZET	viii
ABSTRACT.....	x
BÖLÜM 1	
GİRİŞ.....	1
1.1 Literatür Özeti	4
1.2 Tezin Amacı	5
1.3 Hipotez	6
BÖLÜM 2	
YAKLAŞIMLAR (İNCELEME ALANI).....	7
2.1 “Arredamento” Tasarım Kültürü Dergisi	8
2.2 Mimarlar Odası “Mimarlık” Dergisi.....	12
2.3 “Yapı” Aylık Kültür, Sanat ve Mimarlık Dergisi.....	25
BÖLÜM 3	
SORUNSALLAR.....	32
3.1 Çevre-Kent-Konut Konuları Üzerine Yazılar	33
3.1.1 Arredamento Dergisi	33
3.1.2 Mimarlık Dergisi.....	39
3.1.3 Yapı Dergisi	44
3.2 Koruma, Gelenek, Tarihi Çevre, Tarihi Yapılar Konulu Yazılar	53
3.2.1 Arredamento Dergisi	53
3.1.2 Mimarlık Dergisi.....	56
3.1.3 Yapı Dergisi	60
3.3 Tarih, Kuram ve Eleştiri Yazıları.....	62
3.2.1 Arredamento Dergisi	62
3.1.2 Mimarlık Dergisi.....	68

3.1.3	Yapı Dergisi	75	
3.4	Mimarlık Eğitimi Konusu Üzerine Yazılar	82	
3.2.1	Arredamento Dergisi	82	
3.1.2	Mimarlık Dergisi	90	
3.1.3	Yapı Dergisi.....	111	
BÖLÜM 4			
SINIRLAR..... 116			
4.1	Biçimcilik	124	
4.2	Romantizm	135	
4.3	Demokrasi	150	
BÖLÜM 5			
SONUÇ VE ÖNERİLER			158
KAYNAKLAR			162
EK-A			
İNCELENEN DERGİLERİN 1990-2000 ARALIĞINDAKİ DİJİTAL KOPYALARI			171
ÖZGEÇMİŞ			172

KISALTMA LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
BM	Birleşmiş Milletler
ÇED	Çevre Etüt Değerlendirme Raporu
DÜ	Dokuz Eylül Üniversitesi
IMF	Uluslararası Para Fonu
İTÜ	İstanbul Teknik Üniversitesi
KTÜ	Karadeniz Teknik Üniversitesi
MAİ	Çok Taraflı Yatırım Antlaşması
MO	Mimarlar Odası
MSÜ	Mimar Sinan Üniversitesi
MYK	Merkez Yürütme Kurulu
ODTÜ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
OGÜ	Osman Gazi Üniversitesi
TTK	Türk Tarih Kurumu
YEM	Yapı Endüstri Merkezi
YÖK	Yüksek Öğretim Kurumu

TÜRKİYE MİMARLIĞININ SINIRLARI 1990-2000

Hasan Tahsin SELÇUK

Mimarlık Anabilim Dalı
Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Bülent Tanju

Türkiye, küreselleşmeyi, kentsel mekânı ve gündelik yaşantıyı biçimlendiren bir etken olarak 1990'lı yıllarda deneyimlemeye başladı. Çalışmada, bu olguya ilişkin temel yapılar, yayınlanan üç mimarlık dergisinin on yıllık süreçteki yayınları içerisinde belirlenmiştir. Bu yapıların içerik incelemesi yapılmış ve dönemi karakterize ettiği düşünülen nitelikler belirlenerek irdelenmiştir.

Bunun için benimsenen bilgikuramsal yaklaşım, bilginin ve onun kurulmasının dilsel bir edim olarak betimlemelerle gerçekleştiği kabulüdür. Her türde bilimsel çalışmanın pek çok gerçeklik kurgusundan biri olarak esasında bir anlatı olduğu gözlemlendi. Bu bağlamda incelenen malzemeyi akıcı bir dil ve anlamlı bir anlatı olarak ortaya koymak, amaçlanan gerçeklik algısı için temel şart olarak kabul edilmiştir.

Çalışmada, dilbilim ve anlambilim çalışmalarında öne çıkan, yapısalcıların anlatı kurgusuna ilişkin yaklaşımları kılavuz edinildi ve metin yapısal bir yazım kurgusu olarak planlandı. Yapısalcı dilbilimin önde gelen kuramcılarında olan A.J.Greimas'ın, incelenen malzemenin kavramsal nitelikte anlatı olarak biçimlendirilmesine ilişkin önerdiği 'betimleme, kesitleme, kavramsallaştırma' aşamalarından oluşan yazım kurgusu bu metnin oluşturulmasında belirleyici olmuştur.

Bu üç aşamalı kurguda tüm aşamaların esası, incelenen malzemeyi farklı betimleme katmanları için anlamlandırmaktır. Yani bu tez çalışmasında betimleme merkeze alınarak, öncelikle incelenen dergilerde yayınlanan metinlerin birbirleriyle anlamlı ilişkiler oluşturacak şekilde gruplaması yapıp, sorunsalları belirlendi. Ardından bu sorunsallar nitelik olarak gruplanarak dönemi karakterize ettiği düşünülen kavramsal yapılar içerisinde nasıl konumlandığı anlatıldı.

Bu anlatı kurgusu, dergilerde yeralan metinlerin kavramsal göndermesinin belirlendiği üç anlatı aşamasında işlenmiştir. Bu aşamalardan ilki olan 'yaklaşımlar' (inceleme

alanı), dergileri ayrı birer kendilikler olarak içerik yapılarının anlatıldığı bölümdür. Dergiler içerikleri ve yayın düzenleri bağlamında tanıtılmıştır.

İkinci aşama olan 'kesitlemeler' bölümünde, dergilerde yer alan metinlerin ortak sorunsal/konu başlıkları belirlenerek bu konularda ortaya konulan yaklaşımlar anlatılmıştır. Bu anlatılar oluşturulurken konuların hangi kavramsal çerçevede bir sorunsalla ilişkili olduğu belirlenmiştir.

Son bölüm olan 'kuramsallaştırma' aşamasında, dergilerde yayınlanan metin içeriklerinin karakteristik yapısını ortaya koyduğu düşünülen kavramlar belirlenerek betimleme ve kesitleme bölümlerinde belirlenen yaklaşımların bu kavramlarla ilişkisi ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mimarlık dergileri, 1990 Türkiye mimarlığı, toplumsal gerçeklik, biçimcilik, romantizm, demokrasi

**LIMITS OF THE TURKISH ARCHITECTURE
1990-2000**

Hasan Tahsin SELÇUK

Department of Architecture
PhD. Thesis

Advisor: Prof. Dr. Bülent Tanju

Turkey has started to experience the globalization as a factor which forms the daily life and the urban environment in 1990's. In this study, basic structures concerning this event have been identified in the publication of the three architectural magazines in this decade, the research of the content of these structures have been done and the qualities which are thought to characterize the period have been examined by identifying them.

The epistemological approach adopted is the acceptance of the knowledge and its establishment realized with descriptions as linguistic acquisition. It is observed that being one of the realistic fictions, scientific studies in every type is in fact a narration. The approaches of the structuralists have been, prominent in linguistics and semantics, guided and the text is planned as a fictitious insructural writing. Narrative fiction which consists of definition, section and conceptualizing as proposed by one of the prominent structural linguistics A.J Greimas related to forming the examined material as a narration in conceptional quality has been the identifying point in the creation of this text.

In this three step fiction, the main of all these steps, is meaning the identified material in different defining layers. In other words, in this thesis, the problematics have been identified by firstly grouping the texts published in the examined magazines in a way which will form meaningful relations with eachother and by putting definition in the centre topic. After these problematics have been grouped as qualifications and how they are situated in the conceptional structures which are thought to characterize that period have been narrated.

This narrative fiction is processed in three narration steps in which conceptual references are identified in the texts which take place in the magazines. The first of these steps "approaches" (the searching area), is the part in which the introduction of the structures are told as different selves. The magazines are narrated concerning their content and their publication order.

In the second section which is called "section" the common problematics and headings are identified and the approaches which have been revealed in these topics are narrated.

In the last step "conceptualization", by identifying the concepts which are thought to reveal the characteristic structures of the content of the texts which have been published in the magazines, the relations of the concepts of the approaches which are identified in the definition and section parts have been revealed.

Key words: Architectural magazines, 1990's Turkey Architecture, social reality, formalism, romanticism, democracy

GİRİŞ

Bu çalışmada, Türkiye’de doksanlı yıllarda mimarlığa ilişkin bir tür kamusal alan olan “mimarlık dergileri”nden farklılıkları görece belirgin olan üçü incelenmektedir. Doksanlı yıllar, dünyanın kutuplu yapısının çözüldüğü, Türkiye’de de siyasi ve ekonomik açıdan küreselleşmenin ana dinamik olarak tüm alanları dönüştürdüğü bir dönemdir. Bu dönemde bir taraftan devlet merkezli modernite projesi Avrupa birliğine katılım motivasyonu ile dinamik ve etkin olarak devam ederken, küreselleşmenin Dünya Bankası, IMF ve AB katılım sürecinin de bir gereği olarak piyasa merkezli bireysel girişimleri, özgürleşme ekseninde çoğul modernlikleri ürettiği, bu doğrultuda kamusal ve özel alanı sosyal ve fiziki olarak dönüştürdüğü gözlemlenir.

Türkiye’deki dünyaya Avrupa odaklı ekonomik entegrasyon girişimleri, kültürel alanda da dönüşümü beraberinde getirmiştir. IMF’nin Türkiye için 1970’lerin ortalarında önerdiği, sanayinin kalkınması için ithal ikameci politikanın terk edilerek ihracat odaklı üretim, beraberinde ithalatın ve dövizin serbest bırakılması ile piyasada yabancı mal ve hizmetlerin tüketiminin olanaklı kılınmasını getirmiştir. Bu dönüşümün Türkiye’deki pek çok alan gibi mimarlıkta da kabullenilmesi, düşünsel alanda, pratikte olduğu kadar kolay ve çabuk olmamıştır. Birçok biçimiyle gerçeklikler yeniden yapılanma sürecine girmiş, olgular farklı biçimlerde tanımlanmaya başlarken yargılar değişmemiştir. Bu süreçte kimlik önemli bir sorun olarak belirmiştir. N.Gürbilek bunu, birbiriyle çatışan karşıt yapılar olarak, “80’ler bir yanda çerçevesini baskının, yasağın, devlet şiddetinin çizdiği; bir yandan da, bu toplumun daha az tanışık olduğu bir başka iktidar biçiminin, ilk bakışta kendini bir kurumsuzluk olarak sunan, yasaklayıcı değil oluşturucu, kışkırtıcı, içerici bir iktidarın etkili olduğu yıllardır. ...devletin yasaklayıcı söylemi yerini daha modern, özgürleştirici vaatlerle dolu, daha sivil bir söyleme” [1] bıraktığını belirtmiştir.

Kimlik sorunu, kurulan Avrupalılık kimliğinin dışında kalan coğrafyalardaki gelişmekte olan toplumların küreselleşme sürecinde kültür sorununa eşlik etmiştir. Buradaki Avrupalı kimliği vurgusu, ulus devletler olarak Avrupa ülkelerinin çoğunun kendi iç dinamiklerini erken modernleşmenin ve I.Dünya savaşı öncesi varlıkları olan sömürgeler, yetişmiş insan gücü, uluslararası lojistik yönetimi ve sermaye birikimini sanayi ve teknoloji yatırımlarıyla geliştirmesi olarak okunmalıdır. Asya ve Afrika ülkelerinin, sanayileşmenin gerektirdiği dönüşümü yaşayamamış olmaları, belirli düzeyde modernleşmiş olmalarına karşı sanayileşmenin gereği olan yetişmiş insan gücü ve teknoloji yatırımları için yeterli sermaye birikimini oluşturacak yapıyı kuramamış ya da işletmekte sıkıntılar yaşamaları, bu durumun temel nedeni olarak değerlendirilmelidir. Esas olarak Türkiye’de geleneksellik ve modernleşme biçiminde tartışılması anlamlı olacak bu sorun, bir tür çağdaşlık karşısında yerellik savunuları olarak formüle edildiği gözlenen zeminde ele alınmıştır [2]. Bu zemindeki tartışmalar özcülüğün yozlaşma, ulusal kalkınmanın kimlik söylemleri içerisinde yorumlanması olarak kendini göstermiştir. Farklı kimliklerin kendini ifade ve gösterme imkânı bulabilmesi ve çokkültürlü bir ortamın mevcudiyeti küreselleşmenin gerek şartıdır. Ayrıca “demokrasi” ve özgürleşme ile önu açılan küreselleşme, Türkiye’de birbirini öncelemesi bakımından yer değiştirmiş, küreselleşmenin güdümünde “demokrasi” ve özgürlükler gelişmiştir. Burada demokrasi siyasal değil kültürel bir tercih olarak kimlik ve fark taleplerine zemin oluşturur. Bu talep C.Özyurt’un belirttiği biçimiyle bireysel ve kamusal alanda meşruiyet sorunları doğurmuştur [3]. Bu nedenle, yukarıda ifade edildiği biçimde, sosyal hayatta demokratikleşme olumlanırken, tek merkezli ulusalcı yapı yasal zeminde değiştirilmemiştir. Demokratik kısıtlılıklar da kimliğin siyasallaştırılmasını ve bir tür milliyetçiliği olanaklı kılmıştır[4]. Buna paralel olarak da, içe kapanma ve ulusalcılık talepleriyle bu oluşum kendini göstermiştir[5]. Bu durumla ilişkili olarak, bir Foucault yorumunda, kimliğin siyasallaşmasının onu iktidar edimlerinin aracı yaptığı ifade edilerek, bu olguya ilişkin olumsuzluğun öznel kimlik taleplerinin önünün açılmasında aranması gerekliliği belirtilmiştir. Bu yorumda önemli nokta, bir tür gecikmişlik durumundan doğan aksama ve kendini gerçekleştirme girişimindeki tereddüdün bertaraf edilmesi gereğinin saptanması ile “güncelliği yakalama”[6] girişimidir. Bu girişim, küreselleşme ile öznenin varlık alanının tanımlanması ile kamusallaşma biçimlerini belirleyen kültür ve kimlik değerlerini “kendini gerçekleştirmek” adına yeniden yapılandırılmasını gerektirmiştir. Her tür toplumsallıkla ilişkili olan bu durum, etnik ve siyasal alanda olduğu gibi mesleki formasyonları da kapsar.

Mimarlıkta da kendini gösteren bu tereddüt kaynaklı kendini gerçekleştirme ve ifade etme sıkıntıları, belirtilen çerçevede incelenen dönem bağlamında mesleğin en önemli sorunları olmuştur.

Belirlenen bu sorun ise Ç.Keyder'in saptadığı biçimde demokrasi eksikliğinden kaynaklanır. Ç.Keyder bunu, "Kimliğin siyasallaşmasıyla toplumun içe kapanması durumuna sebep olan demokrasi eksikliğidir. Çok kültürlü bir toplumu farklı kimlikler demokratik bir zeminde var eder. Demokratik bir ortam-toplum farklı kimliklerin siyasal zeminde uzlaşısıyla var olur" [7] biçiminde açıklar. Bu şu demektir ki, yeni ortaya çıkan mimari yaklaşımların belirli kültürel kalıplar içerisinde değerlendirilmeye çalışılması yeni kimlik oluşumlarının önünü kapamakta ve siyasal bir tavır olarak yorumlanmasını doğurmaktadır. Bu saptama, örneğin F.Yürekli'nin Ağa Han Mimarlık ödüllerine karşı tepkisini dillendirdiği makalelerinde ya da S.Velioğlu'nun yeni mekânsal talepleri geleneksel mimari eserleri yorumlayarak oluşturulması önerisini getirdiği Mimarlık dergisindeki makalesinde açıkça okunur.

Konu kavramsal çerçevede, kimlik merkezli farklı politikalar üretilmesi ve topluma ilişkin yapısalcı kavrayışın yıkılmasıyla ilişkilidir. Yeni ortamda oluşan kimlik politikaları siyasal alanda farklı kimlikleri eşit kılmakta ve bu eşitlik zemininde diğer kimliklerle özdeş tüketim alışkanlıkları geliştirmeyi güdülemektedir. Dergilere yansıdığı biçimiyle kimlikler, kendilerini öncelikli olarak iç mekânda gelenekselci değerler bağlamında, tarihsellik, köklülük, soyluluk göstergeleri üzerinden gösterme çabasında olmuş ve bu da kitlelerden ilgi gören, tüketimi güdüleyici talepler doğurmuştur. İlerleyen dönemde, öncü ve büyük ölçekli olması nedeniyle 'Kemer Country' örneğinde, konut yerleşimlerinde oluşturulan modern yaşam tarzının gelenekselci bir tipolojiyle pazarlanması, sonrasında iyi eğitilmiş orta üstü gelir grubunun değerleri olarak "modern, çağdaş yaşam çevresi" sloganıyla apartman siteleri üretilerek oluşturulan tüketici kalıplarında, taleplerin güdülendiği kampanyaların bu kapsamda biçimlendirildiği dikkate alınmalıdır.

90'lı yıllar, kentsel mekânda kendisini gösterme çabası içine giren bireysel sermayenin, liberal ekonomide gelişen turizm yatırımları ile sanayinin, doğal ve kentsel çevrenin dönüşümünde belirleyici olduğu bir dönemdir. Bu dönemde, demokratikleşmeden ziyade, merkezi yönetimin sermayenin önündeki kısıtlamaları kaldırması ile gelen bir özgürlükten bahsetmek daha gerçekçidir. Bu bağlamda, mimarlık dergilerinin ortama ilişkin birçok konuda önemli bilgiler içerdiği görülür.

1980 sonrası dönemde dergiler, dünyada ve Türkiye’de küreselleşmeyle gelişen mal ve hizmet dolaşımı ile üretilen ürünler ve sermayenin çeşitlenmesiyle oluşan görece özgürlükçü bir ortamda toplumun kendi çoğulluğunu ve iç çeşitliliğini hem icat ettiği, hem de keşfettiği bir alan olarak karşımıza çıkar [8]. Bu kapsamda medya ve özelde dergiler toplumun kendini ve dış dünyayı tanıyıp tanımlamasında dönemin iletişim olanakları içerisinde merkezi konumdadırlar. Bu konum kurucu niteliktedir. Çünkü M.Macluhan’ın “mecra iletinin kendisidir”¹ sloganında ifade bulduğu biçimiyle, ya da A.Touraine’in post-modern kültürü tanımlarken ifade ettiği üzere, “...post-modern kültür herşeyden önce derinliği, yani imlerle anlam arasındaki mesafeyi reddeder”[9]. Bu bağlamda dergiler de, çeşitlenen kamusalılıkların gerçeklikleri olmaları ile bu kamusalılıkların okunabilir kılındığı alanlardır. Bu alanların okunması, kültürel kimlik yapılarındaki çeşitlilik nispetince çoğul ve çeşitli anlamlandırmaları mümkün kılar. Ya da tersinden ifade edilecek olursa, mecra ne denli farklı alanlar ve anlamlandırma olanaklarına açık mesajlar içerirse o denli yaygın yaygın ve çeşitlenen anlamlandırılma imkânı bulmuştur. Bu bakımdan doksanlı yıllarda mimarlık alanında dergi yayıncılığının piyasa koşullarının oluşması ile sayıca artması ve aylık periyotlarda yayınlanması, piyasanın mimarlık disiplinine olan ilgisi ve mimarlığın piyasa için önemli bir buluşma noktası olarak, mesajları kodlayan ve açıklayan, onları anlamlı kılan ve anlamlandıran konumuna işaret eder.

Bu çalışmada, incelenen dönemin küreselleşme güdümlü bir liberalleşme biçiminde anlamlandırılması, küreselleşmenin doksanlı yılların ana motivasyonu olması ve dergilerin merkez-çevre mantığıyla merkezdeki mimarlıkların gündemini yansıtmaları yanında bunları yer yer kendi bağlamında tartışması; yaşam çevresi, kurulan ilişkiler ve eğitim kurumlarınca gerçekleştirilen organizasyonların bu gündem paralelinde gerçekleşmesi nedeniyledir.

1.1 Literatür Özeti

Türkiye de yayınlanan mimarlık dergilerine ilişkin bu çalışma öncesinde konuya ilişkin mimarlık doktora ve yüksek lisans çalışmaları bağlamında kurumsal yapılar ve dergilerde yer alan konular incelenmiş, yayınladıkları dönem ve kültürel açılımlara ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. Bu çalışmalarda E.Altan Ergut’un (2006) doktora çalışması, “Reviewing the periodical Yapı (1941-1943)”, konuyu Erken Cumhuriyet Dönemi gelişmeleri

¹ “medium is the message”

ve dinamikleri bağlamında, disiplinin pratik ve ideolojik yönlerine ilişkin kavramsal bir çerçevede ele almaya çalışmıştır. Diğer bir çalışma Hamiyet Gökmen'in (2004) yüksek lisans çalışması olan "Mimarlıkta Eleştiri 1980-2003 Türkiye'deki Mimarlık Yayınları" başlıklı çalışmasıdır. Bu çalışmada mimarlık eleştirisinin, kuramsal bir temele sahip olamaması ve farklı görüşlerin tartışılabileceği bir ortam oluşturamaması tartışma konusu edilerek, eleştirinin, ülkemizde nasıl anlaşıldığı ve nasıl yapıldığı ile ilişkilendirilmiştir. mimarlık ortamında iletişimi sağladığı düşünülen meslek dergilerinde yayımlanan ürün eleştirileri ele alınmıştır. Yayımlanan metinlerde nelerin eleştirildiği, hangi konulara ağırlık verildiği, hangi unsurlarla ilişkilendiği, eleştirilerde değerler kümesi içine nelerin girdiği gibi sorularla Türkiye'de profesyonel eleştiri ortamının profili sunulmuştur. Diğer bir yüksek lisans çalışması Meltem Uzun'un (2006) "Türkiye'de mimarlık bilincinin oluşturulmasında medyanın rolü" başlığını taşır. Bu çalışmada da 1980'den sonra Türkiye'de medyada mimarlık ile ilgili yer alan konuların incelenmesi yolu ile toplumun mimarlık bilinci konusunda durum tespiti yapılır. Çalışma, yapı çevrenin kalitesinin arttırılabilmesinin ancak toplumda mimarlık bilincinin oluşturulması ile mümkün olacağı ve bunda medyanın önemli rol oynadığı savunulmuştur.

Bu tez çalışmasıyla birincil derecede ilişkili görülebilecek diğer çalışmaların ise YKY'den yayınlanan Akşam gazetesinin yayıncılık hayatının irdelendiği çalışma ile mimarlık dergilerinin indeksleridir.

Konuya ilişkin ikincil çalışmaların, tez çalışmaları olarak, Abdullah Erdoğan'ın "Türkiye'de 1980 sonrası ulusal mimarlık yarışmaları sürecinde yaşanan gelişmeler, karşılaşılan problemler ve süreç üzerine değerlendirmeler", F. Uz Sönmez'in () doktora çalışması "Seksenler İstanbul'u kentsel söylemini popüler yazılı medya üzerinden okumak", Pınar Gökbayrak'ın () "Disiplinlerarasılık ve disiplinaşırılık arasında mimarlık bilgisi" başlıklı çalışmaları medya üzerinden gerçeklik okumaları yapan çalışmalar olmaları nedeniyle bu çalışmanın içinde konumlandığı literature oluşturmaktadırlar. Ayrıca burada Suavi Aydın'ın çalışmaları ve Aydın Uğur'un Kültür Kıtası Atlası" YKY kitabı bu çalışmanın içinde konumlandığı literatürden örnek çalışmalardır.

1.2 Tezin Amacı

İncelenen dergilerde yer alan enformasyonun, mimarlık algı ve eleştirisinde; dergileri var eden koşulların iradi ve öznel tavır-düşüncelere dayalı olmaları, içinde bulunulan gerçekliği

ifade çabasında farklılaşan toplulukların taleplerine yanıt vermeleri; gündeme getirdikleri sorunsal başlıkları bağlamında farklı görme formasyonlarına hitap etmeleri, seçilen dergilerin incelenmesini anlamlı kılar. Bu çalışmada, incelenen dönemin mimarlık ortamının potansiyellerini görmek ve konular arası ilişkilene biçimleri üzerine fikir edinmek; içinde bulunduğumuz kültür çevresinde hangi konuların, kavramların, nasıl sorunlar olarak algılandığını incelemek ve yaşanan kültürel çevreyi dönem içerisinde tanımak amaçlanmıştır.

İçinde bulunduğumuz zaman ve güncel birikim içerisinde doksanlı yıllara bakıldığında, mimarlıkta aktörleri ve etkileri tanımlanabilen küreselleşmenin, incelenen dergilerde birbirinden farklı yaklaşımlarla değişik biçimde içeriklendirilerek kamuoyuna yansıtıldığı gözlenir. Doksanlı yıllarda toplumsal dönüşüm kaynaklı çeşitlenmeler bu çalışmayla kavramsal bir çerçevede tanımlı kılınmak istenmektedir.

Bunun için Arredamento, Mimarlık ve Yapı dergilerinde; çevre-kent-konut, tarih-kuram-eleştiri, koruma-gelenek-miras ve eğitim olarak dört başlık altında incelenen tarihsel aralıkta gözlenen ortak konular irdelenmiştir. Sonuçta ise 'doksanlı yılların Türkiye Mimarlığı üzerine düşünmek' başlığı altında bütünü yorumlanması amaçlanmıştır. Bu yorum, on yıllık süreçte dergilerde üretilen birikimin Türkiye Mimarlığında nelerin, nasıl tartışıldığının gösterilmesi bakımından önemli ve anlamlı olacağı düşünülmüştür.

1.3 Hipotez

Türkiye'de, 1980 sonlarından itibaren ülkedeki mimarlık pratiğine ilişkin düşünce üretiminin geliştiği gözlenir. Doksanlı yıllarla birlikte mimarlık süreli yayınları, meslek alanı ve ilişkili kültür çevresindeki gelişme ve sorunları güncelliği içerisinde yorumlayan ve etkin olarak tartışan bir içerikle yayınlanmıştır. Dergilerin Türkiye'deki mimarlık pratiğinin yapılandırılmasına ilişkin yaklaşımları ile ilişkili olarak gündem ve değer oluşturma amacıyla takip ettiği güncel gelişmelerin, sorunsallaştırıldığı gözlemlenen konuların, bu çalışmada saptanmak istenen dönemin sorunsalları ve kavramsal çerçevesini belirlemek adına önemli veriler olduğu düşünülmüştür. Çünkü her ortam kendi yerel ve kültürel koşulları içerisinde kendi gerçeklik algısını üretir ve bunun üzerinden olumsuzluklarını vareder. Türkiye'deki mimarlık ortamının kendi gerçekliği de ancak dergiler gibi kamusal alanlar içerisinde ortaya konulan dilsel pratikler içerisinde görülüp değerlendirilebilir. Bunu belirtmekteki amaç, dergilerin dönem içerisindeki yayınlarında gerçekliğin evrensel bir yapısı olduğu kabulleridir.

Bu kabullenme, bazı 'ulus'ların ileride diğerlerinin geride kalmış olarak evrensel hakikate erişme yolunda izlenmesi gereken bir yol olduğu yanılısamasını doğurmuştur. Bu çalışma ise yerel ve kültürel pratiklerin gerçekliği ve güncel algıyı nasıl yapılandırıldığını göstermektedir.

Bu bağlamda, incelenen Arredamento, Mimarlık ve Yapı dergileri Türkiye'de Mimarlığı düşünme ve görmenin farklı biçimleridir. Tez için, farklı görme formasyonlarının mecrası olarak seçilen bu üç derginin ortaya koyduğu yaklaşım, irdelediği konu ve tartıştığı sorunsallar, doksanlı yılların Türkiye Mimarlığındaki güncel gerçeklik algısına ilişkin konvansiyonların belirlenmesi ve dönemin yorumlanmasında önemli göstergelerdir. Birbirlerinden farklılaşan yaklaşım ve içeriklerinin incelenen konu başlıkları bağlamında dergilere ilişkin yeterli veriyi sunmaktadırlar. Dergilerin, incelenen 1990-2000 aralığındaki yayınlarından dönemi karakterize eden kavramsal çerçeveyi belirlemek ve mümkündür. Bu doğrultuda inceleme, "yaklaşımlar (inceleme alanı), sorunlar, sınırlar" başlıklarında üç grupta kurgulanmıştır.

YAKLAŞIMLAR (İNCELEME ALANI)

2.1 'Arredamento' Tasarım Kültürü Dergisinde

Dergi 1989 yılında Boyut yayın grubunun, ortağı da olan İtalyan yayın kuruluşu Fabri'nin dekorasyon dergisi 'Arredamento'yu Türkiye'de yayınlama teklifini kabul etmesi ve Boyut yayın grubunun kendi yayın kuruluşunu oluşturması ile özel bir yayın kuruluşunun ilk mimarlık dergisi olarak yayımlanmaya başladı.[10]

Bir dekorasyon dergisi olarak yayınlanmaya başlayan dergi, dönemin konut ve donanımlarına ilişkin tüketimi, sektörel genişleme ilişkili olarak piyasadaki üretici-tüketici talebi ile örtüşen bir içerikle yayın hayatına başladı. Bir "yaşam kültürü" dergisi olarak kendini tanımlayan dergide, entelektüellerin ve sanatçıların konutları ve çok yönlü kişiliklerinin bir parçası olarak tanıtılırken, mağaza, restoran, bar gibi ticari mekanlar da tasarımları bağlamında tanıtıldı.

Dergide genellikle özgün, tasarım niteliği olan ürünler konu edilmiştir. Geleceğe yönelik bir angajmanı yoktur ve bir ideal durum ya da üretim biçimi aramaz. Konularını disiplinler uzmanlıklar ve farklılaşmalar olarak modernite söylemi [11] içerisinde anlamlı olacak örnekler arasından seçer. Bu bağlamda, Baudelaire'in modernlik tanımı², derginin yayın içeriğini tanımlamak için oldukça yerinde bir tanım olur. Bu tanımda ifade edilen geçicilik, tarihsel bir bilinç değil, farklı zaman algılarından, sanat eserinde an'ın farklı farklı estetize edilmelerinden ortaya çıkan, farklı zaman bilinçleridir[12]. Dergide farklı olma durumuna ilişkin işlenen konularda gerek ve yeter şartın, modernlik söyleminde anlamlı olacak her nesne, durum, olgu olduğu söylenebilir. Buradaki tutumun, tasarımı bir bilme biçimi içerisinde yeni durumlara ilişkin yanıtlar üretmek olarak bir tavır olduğu söylenebilir. Yani, bir

² "Modernlik geçicidir, fanidir ve tesadüfidir; sanatın bir yarısıdır o; diğer yarısı ise ebedi ve değişmez olandır."

mimarın, tasarımcının, tasarım ürününün, objenin, fotoğrafın ya da yapının üretim süreciyle, nasılıyla değil, modern bir pratik olarak “ne” olduğu ile ilgilenilir. Bu “nasıl”ı değil de, “ne”yi sorunsallaştırma temelde olguyu yapısal bir bütünlük olarak tanımlamadan kaçınılması ve daha ziyade belirlenmiş yapıları çözücü, kültürel çeşitliliği gösterme arayışının olumlanmasıdır. Bu çizgi L.Woods, L.Kroll profilleri ya da sanatçı Burhan Doğançay söyleşilerinde açıkça gözlemlenir.

Modernliğin görüngüleri olarak nesne, özne, mekan üzerine genellikle tanıtma işlevli, güncel yaşam biçimleri ve tüketim nesnelerini konu edinen derginin, zamanla, E.Madra'nın ilk sayıda ifade ettiği, piyasanın olgunlaşması ile ulaşılan bir uzmanlık dergisi olması, aslında piyasa koşulları ile çok da paralel olmayan, editörün inisiyatifinde bir tercihle mimarlık alanına odaklanılmasında belirleyici olmuştur. Dergi, genel çizgisi olan modernliğe ilişkin olguları, modernliğin çeşitliliğini, yerel modernlikler bağlamında konular seçerek bunlara ilişkin kuramsal, söylemsel, dönemsel, toplumsal konumlandırmalar yaparak mimarlık özelinde yayınını sürdürmüştür.

Dergi, sahibi B. Özükan'ın da belirttiği ve farklı yerlerde ifade edildiği üzere temel olarak Türkiye'de üretimden çok ticari faaliyetlerin yoğunlukta olmasına karşı, editörün inisiyatifinde olarak reklam biçimi ve içeriğin belirli formatta tutulması sonucu talebin belirli düzeyde kalmasına rağmen, yayın hayatını mimarlık odaklı ve kuramsal ağırlıklı çizgide sürdürmeyi başarmıştır. Bu, dergiyi piyasa ve sermayenin var ettiğine ilişkin yargıyı sorunlu kılar. Dergi bir orta-yol, ya da U.Tanyeli'nin de yayın içeriğinin niteliğini tanımladığı biçimde bir “üçüncü yol” benimseyerek yayın hayatını sürdürmüştür[13]. Dergi, mimarlık alanında uzmanlaşma eğilimleri göstermeye başlamasıyla artık kendisini “yaşam kültürü dergisi” olarak değil, “tasarım kültürü dergisi” olarak tanımlamaya başlamıştır. Dergi, tasarım kültürü dergisi olarak kendisini; farklı yaklaşımlar arasında iletişimi sağlayan, birbirine tercüme eden, yorumlayan, Türkiye'den başka yerleri, başka gerçeklikleri gören bir aracı olarak tanımlamıştır.

Bu tanım derginin okuyucu yazılarında da karşılık bulmuştur. Okuyucular, dergide mimarlığa ilişkin eleştirel yaklaşımları görmekten, farklı gerçekliklerle karşılaşmaktan, dünyadan özgün mimarlıklarıyla öne çıkmış mimarları tanımaktan dolayı memnuniyetlerini ifade etmişlerdir.[14]

Dergi, aracı (medium) konumunu, Türkiye’de ki kültürel-entelektüel çevreden gelen okuyucu-yazar desteğiyle gerçekleştirmiştir. Bu yapısıyla dergi bir tür “kamusal alan”dır. İncelenen diğer dergilerin de yayınlarını sürdürmelerinde ana dinamik okuyucularının katılımıdır. Hatta Arredamento ve Mimarlık dergilerinin incelenen dönemde sayfalarını kamusal katılıma çağırarak konularla yapılandırdığı gözlenir. Mimarlık dergisi için bu kamusal bir sorumluluk durumu iken, Arredamento genel olarak merkez dünyada fakat özellikle Türkiye’de öncelikle mimarı görmek, 100. sayısı sonrası dönemde de mimarlığı görmek-okumak çabasında bir içerik oluşturduğu söylenebilir.

Yayın sürecinde derginin nasıl yapılandığı, nasıl bir dönüşüm geçirdiği, okur-katılımcılarının görüşleriyle birlikte belirli sayılarında yayınlayarak değerlendirmiştir.³ Bu yazılarda derginin yayın içeriğinde ve kurgusundaki değişimin eşikleri belirtilmiştir. Bunlar; derginin yayımının ilk iki yılı, 60.sayı ve 100. sayı sonrası belirgin biçimde içerik olarak ve okuyucu tarafından çok net algılanamasa da grafik tasarım olarak değişim yaşandığı dönemlerdir.

Arredamento, “1989 yılında entelektüel tını taşıyan popüler bir dekorasyon dergisi olarak...”[15] yayın hayatına başlar. Türkiye’de ithalatın patlama yaptığı, mimarlık ve tasarımın yeni toplumsal statü göstergeleri haline geldiği bu dönemde, yurtdışındaki gelişmelere eleştirel bir yaklaşım geliştiren; yurtiçinde de oluşan arzın, talebi nasıl karşıladığını, çoğunlukla İstanbul’da yeni tasarlanan, restorasyonu yapılan ve dekore edilen yeni mekanlardaki tüketimi gözleyerek sunmuştur. Derginin ilk iki yılındaki sayılarında bu olgunun cazibesi görsel ağırlıklı bir içerikle yayınlanmıştır. Bu yaklaşıma ilişkin okuyucu-katılımcılar derginin her şeyden biraz bahsederek, geniş kitleleri kucaklayan popüler”[16] bir çizgide olduğunu, zengin içeriği ve uluslararası güncellikleri sayfalarına taşıması yanında görüntüyle düşünceyi, güncellikle tarihseli, aktarımla özgün yorumları harmanlayan gündemiyle “gözü arttırıcı”[17] bir işlevi olduğunu belirtmişlerdir.

Derginin ilk beş yıllık yayınlarında ön plana çıkarılan yaşam tarzları çeşitliliği, Türkiye’de tüketim örüntülerinin bir parçası olarak farklılaşan yaşamların ve yaşam çevresine yansımalarının kimliklerin tamamlayıcı ögesi olarak işlendiği görülür.

Bunun yanında müstakil konutlar ve özellikle İstanbul, boğaz ve deniz manzarası, boğaza bakan ev, restore edilmiş tarihi yapılar,.. bunların ev sahipleriyle birlikte görüntülenmesi ilgi

³Derginin 20., 25., 50., 59., 100., 121., 150., 200. sayılarında ve 20. yayın yılında, öngörünüm, profil, dosya, söyleşi başlıklarından birinde ya da birkaçında konu olarak işlenmiştir.

uyandıran bir konu olarak sürekli işlenmiştir. Modernleşmenin ve öznel kimliklerin, farklılaşmaların görünür kılındığı bu dönemde belirtilen yapıların, ortak toplumsal değerler olarak aile yadigârı niteliği, soyluluk-köklü aile geleneği-miras, Osmanlılık, İstanbulluluk gibi değerler üzerinden yeniliğin - modernliğin işlenmesi topluma benimsetilmesi, Türkiye'nin modernleşme geleneğindeki yeniliğin yukardan tabana empoze edilmesinin 80 sonrası kitle kültüründeki görünümüdür. Bu, bir tür gelenek-modernlik çelişkisinin küresellik ve piyasa odaklı kriz yönetimi olarak yorumlanabilir.[18]

Derginin 60.sayısındaki editör değişimi, içeriğin yaygın bir kültür alanından, daha tasarım ve tasarımcı odaklı bir alana çekilmesi sonucunu doğurdu. Bunda, gerek dergide düzenli olarak yazıları yayınlanan entelektüel isimlerin ve dolayısıyla tasarım ve mimarlık alanına ilişkin getirdikleri farklı yaklaşımdaki yazıların artık yer almaması, gerekse de derginin akademisyen ve tasarımcı mimarlar arasında ses getiren bir konuma erişmiş olmasının etkili olduğu düşünülebilir. Dergi, bu değişimin ardından daha yoğunluklu bir şekilde Türkiye'deki mimarlığı sorunsallaştırmanın yanında, merkez ve üçüncü dünya ile mimarlıklar ve kavramsal tartışma başlıklarıyla okuyucusunu tanıştırmış ve bu paralelde Türk okur-yazarlarının katılımlarını sağlamıştır. Bu dönemde dergi içeriğinin popülizmden uzak kalmaya çalışılarak oluşturulduğu ifade edilir. Fakat dergi popülerin üretim alanı olmuştur. (konularını güncelliği içerisinde görmek, herhangi bir tarihsellik ya da birbirine eklenen dosyalar biçiminde ele almamak, her sayının birbirinden farklı yaklaşımları olan kimlik, tasarım konularını okuyucusuna editöryel formasyonla aktarma amaçlı oluşturulmuş olması, olumlu anlamıyla dergiyi nitelikli, güncelin\popülerin anlamlandırıldığı ve değerli kılındığı bir alan konumuna taşır) Tartıştığı kavramlar ve profil konuları, mimarların yapılarına ilişkin görsel malzeme, özellikle öğrenci ortamlarının gündemini oluşturmuştur. Bu gündemin popülerleşmesi, öğrenci çalışmalarında A.Güzer'in ifadesiyle "kuram ile edim arasında açılan bir uçurum"[19] oluşmasının nedenidir. Diğer taraftan, bir söyleşide, derginin '...alabildiğine geniş bir çevreye barınma kültürünü anlatmaya yönelik bir dergi...'[20] olduğu belirtilmiştir. Barınma kültürü, sermayenin henüz tabana yayılmasa da kentsel mekanda kendisini görünür kılmaya çalıştığı, ithal ürünler içerisinde ve bu ürünler üzerinden tasarımın konuşulduğu bir ortamda popülerin varlık alanıdır.

Ayrıca derginin incelenen dönem boyunca profil bölümünde tasarımlarını tanıttığı ve mimari yaklaşımını irdedeği mimarlar, dünya ve Türkiye'de mimar kimliğinin çeşitliliği, renkliliği ve

kültürel zenginliğini göstermesi bakımından büyük ilgi çekmiş ve bu ilgi de açıkça ifade edilmiştir. Bu ilginin, O.Ekinci'nin aktardığı üzere Türkiye'de mimarın ve mimarlığın bir teknik hizmet, 'formalite' olarak görülüyor olması, U.Tanyeli'nin aktarımıyla da 'Türkiye'de mimarlık mı var?' biçiminde yadırganması karşısında dergi, yayınlarıyla mimarlık ve mimarı her sayısında profil, mimari, mimar ve dosya kapsamında bir ya da birkaç başlıkta işlemiştir. E.Muhçu ve U.Tanyeli'nin aktardığı, mimarlığın önyargıyla toplumsal ilgi alanının dışında kalmış olması, Türkiye'deki mimarlık ortamının uluslararası düzeyde kendisini güncelleyen dinamik yapısının göz ardı edildiğini görmek bakımından kayda değerdir. Çünkü dergide konu edilen gerek yerli gerekse yabancı mimarların büyük bir kısmı konu edildikleri süreçte farklı biçimlerde Türkiye'de ya çalışmaları ya da üniversitede konferans vermek için veya uluslararası mimarlık basınında kazandıkları ödül ya da ödüllendirilen projeleri nedeniyle gündeme gelen isimlerdir. Ayrıca Türkiye'deki mimarlar ile de ikili ilişkileri olduğu görülür.

Arredamento başlangıcından itibaren, oluşturduğu gündemle örtüşen, daha doğrusu gündemi aktarmasını mümkün kılan ve yayın sürecinde geliştirdiği "yeni bir dil" içerisinde konularını işlemiştir. Bu dil, diğer dergilerdekinden farklı gerçeklikleri konuşmayı ve yorumlamayı mümkün kılar. "Merkezin dili" olarak, Batı literatürünün gerçeklik kavrayış biçimlerini tartışmak için kullandığı bu dilde, olumsuzlukta çeşitlilikte, iktidarın çözülmesinde, yapısal kavram karşıtlıkları içinde olgunun irdelenmesinde arayan, olgu ve durumları kavramların sınır aşımında gözlemlemeye çalışan, durumları yargılar üzerinden değil kullandığı dil içerisinde betimleyerek anlamaya –anlatmaya çalışan bir yaklaşımda ne mutlak doğrular ya da kabullenmeler ne de mutlak yanlışların olmadığı, var olanın ve farklılaşmanın konuşulmaya değer bulunduğu bir dilin pratiği geliştirilmiştir dergide.

Bu dille dergi zamanla şekillenen fakat başlangıcından itibaren belirli yaklaşım bütünlükleri olan başlıklar altında konularını işlemiştir. Genel olarak, yayınlanan yazıların, söyleşi, tasarım, tanıtım, tematik irdeleme, profil, mimariye ilişkin, mekan ve dizgeleri üzerine, kültür dünyası, endüstriyel tasarım başlıklarında derlenebilen kurgu derginin içerik yapısını oluşturur.

2.2 Mimarlar Odası 'Mimarlık' Dergisinde

Mimarlar Odasının, 1963 yılında yayına başlayan ve periyodik aksaklıklar olmasına karşı düzenli olarak yayınlanan dergisidir. Yayın kurulları oda yönetiminin değişmesi ile değişen bir

kadro tarafından yayınlanmıştır. İncelenen dönemde dergi yayın kurulları 94-96 yılları arasında birer yıl görev yapan kurullar dışında iki yıllık sürelerle görev yapmışlardır.

Derginin yayın içeriğinde, Oda yönetimlerinin belirleyici olduğu görülür. Bu bağlamda dergi içeriği, değişen yönetimlerin olumlu yaklaşımlarıyla oluşturulan birikimle nitelikli bir kurumsal yapıya kavuşturulmuştur. İncelenen aralıkta oda yönetimleri ve belirledikleri yayın kurullarının nasıl bir gündem ve içerikte bir dergi oluşturduklarına bakınca;

1990 yılı 32. dönem yönetim kurulu seçimleri ardından oda başkanı olan Yavuz Önen, odanın işleyişinde getirecekleri yaklaşımı özetlerken siyasal bir söylemin ezberlenmiş argümanlarını eylem ve programa değinmeden yuvarlak cümlelerle sıraladığı görülür.⁴ Bu söylemde Türkiye’de mimarlık ortamını anlamayı, görmeyi, sorun belirleyip tartışmayı olanaklı kılacak yaklaşımlar yerine, siyasal yaklaşımın önemi üzerinde durularak çözümün bu bağlamda düşünülmesi istenmiştir. Pozisyonunu siyasi bir söylem içerisinde tanımlayan yönetim; mimarların karar alma süreçlerinden dışlanmış oluklarını, bu durumda da yönetim olarak meslek grubu için başarılı bir çalışma dönemi vaat edemeyeceklerini belirtmiştir. Yalnızca, yaşanan sorunlara karşı güçlü bir ses olacaklarını belirtmişlerdir.

32. dönem Oda Başkanı Y.Önen, 1980 sonrası dönemde mimarların, tasarımları üzerinde hak sahibi olabilmelerine ilişkin düzenlemelerin yetersizliği ve bu meslek grubunun merkez tarafından göz ardı edilmişliği karşısında, “Ülke genelinde tüm karar aşamalarından ve konularından saf dışı edilmiş bir meslek gurubu...” olunmasını sorunsal olarak belirlemiştir. Bu çerçevede siyasi otorite ve devlet organlarıyla ilişkiler kurmuştur. Hükümet birimlerinin de duyarlı yaklaşımı sonucu 1995 yılında yürürlüğe girecek olan 5846 sayılı “Fikir ve Sanat eserleri kanunu”nda yapılan değişiklikler üzerine odanın katılım ve görüş bildirmesi için toplantılara davet edilmesi bu dönemde başlamıştır.

Odanın, meslek alanına ilişkin iktidarını kendi yayınında kurup, kurumsallaştırdığı görülür. Bu inşa, oda genel kurullarının derginin ana konusu olması yanında, imar, tasarım özgürlüğü, yarışmalar başlıklarında odanın kendi iktidar alanını pekiştirdiği dosya konuları oluşturulmasıyla da temellendirilmiştir. Hatta bu tutum, UIA’nın İstanbul çalışma kurulu için düzenlenen bir sergi bağlamında gelişen olay örgüsüyle sanki kurgulanmış bir oyunun sahnelendiğini düşündürecek kadar tiyatralleştirilmiştir. Olay; UIA kuruluna, eski İstanbul

⁴ Y.Önen, amaçlarını “demokrasi ve insanca bir düzen düşleyen bizlerin gücünü ve etkinliğini arttırmak...” sözleriyle ifade eder. S.24, Mimarlık 1990/2

fotoğraflarından oluşan bir serginin gezdirilmesi ardından, “İstanbul’un yaşadığı bozulma, yozlaşma, kimliksizleşme süreci...”[21] ibaresinin kurul çalışma tutanaklarına kaydedilmesidir. Bu, odanın mesleğe ve mimarlığa ilişkin tavrını her platformda benimsetme çabasının kalıplaşmış eylem biçimidir.

Bu tutum karşısında geliştirilen eleştiri ve yeni yaklaşımlar ise tartışmaların henüz başladığı dönemde alaycı bir üslupla perdelenmiştir. Mimarlık dergisinin 1990/4 sayısında A.Erim’in “Türkiye’de mimarlık tartışmaları bir söz kalabalığıdır?” makalesi, 1990/1 Mimarlık dergisinin “Mimarlık ve Kuram” dosyasında Y.Erdem ve R.Öğüt’ün Türkiye’deki mimarlık tartışmalarının bir kültürel yabancılaşma sorunu ile ilişkili olduğu ve bunun kavram karşıtlıklarında tartışılarak Türkiye’ye ilişkin yerel gerçekliğin dillendirilmesi gerektiği, güncel durumda Türkiye’deki mimarlık söyleminin yanlış zeminde tartışıldığını savunan makalelerini⁵, Öğüt’ün makalesini hedef alarak, ortaya konulan argümanları anlamsız kılma çabasında, kültür sorunsalı olarak konuya yaklaşılmasının yanlış saptamalar olduğu iddiasında, dışlayıcı bir yazı olarak kaleme almıştır.

Fakat iki makalede de, Türkiye’de mimarlığın gerçeklik algısı için yeni bir yaklaşım ve serinkanlılık telkin edilmektedir. Ayrıca Türkiye’de mimarlığa ilişkin yaşanan sorunun kültürel yabancılaşmanın yanında, demokrasi ve özgürlükler sorunu olduğu da ifade edilmiştir. Tespit edilen bu sorunsal başlıklarının derginin ilerleyen sayılarında yer alan makalelerde, kiminde siyasi zemine çekildiği kiminde de biçimselci bir tavır benimsenerek değerlendirildiği görülür. Fakat buna karşı İ.Tekeli’nin “Tasarım Özgürlüğü” dosyasındaki [22] “Tasarımcı Özgürlüğü mü?, İktidar Talebi mi?” makalesinin başlığının oluşturduğu açık örnekte görüldüğü üzere, birçok makale ve konuya ilişkin tartışmalarda da “tasarım” ve “özgürlük” kavramlarının zemin kaymasına uğratıldığı dillendirilmiştir.

Diğer taraftan, dergide mimar profillerinin gündeme taşınması; örgütlenme çalışmalarında görev almış mimarların genellikle vefatları nedeniyle dosya konusu yapılarak, anı yazılarıyla ve

⁵ Keyman F., Radikal Demokrasi, Alfa Yayıncılık, 2000. Bu kitapta Keyman Öğüt ve Yüksel’in söylemini olumlayan bir çözümleme yapıyor. Keyman’a göre bu dönemde sorunun eksenleri Devletle toplum arasında varsayılan birliktelik ve bütünsellik ilişkisinin (-kültürel kimlik, -laiklik, -temsiliyet, -yönetim boyutlarında yaşanan krizler ve değişimler sonucunda) sarsılmasıdır. Sorunların siyasi söyleme sokulma tarzı küreselleşme, etnik kimlik, modern-gerici modernleşme, oryantalizm, din karşıtlıklarında iki cepheli siyaset anlayışı ve bunların Türk toplumunu disiplin toplumuna dönüştürmekteki işlevidir. Bu, Milliyetçi söylemle-toplulukçu siyaset yapılmasını sağlamaktadır. Buna karşı kavramsal ikili yapıların birlikte sorgulanarak gerçekliği aradaki durumlarda görmek demokratik olumsuzluğun üretileceği anlamlardır.

mesleğin bu mimarların kişiliğinin bir parçası olduğuna ilişkin vurgularla anılması, dönemin kadrocu tutumunu ortaya koyan açık bir tavidir.

1992 yılında göreve başlayan derginin 33. dönem yönetim kurulu, genel sekreter Merih Karaaslan'ın kaleme aldığı bildirisinde [23], mimarlığın ülkedeki önemi ve iç dinamizminin artmasına karşı kamuoyunda ve yasalar kapsamında meşruiyetini ve prestijini yitirdiğini, buna meslek disiplininin dışında; ülkenin politik, sosyal ve kültürel koşullarının neden olduğu savıyla göreve başlamıştır. Bu kavrayış doğrultusunda yönetim, mimarlığı kendi pratiği içinde gören, kültürel bir olgu olarak kavrayan, tepkisel anlayış yerine yönetimlerle diyalog arayışında yönlendirici bir pozisyon alma çabasında, mesleğin yasal dayanaklara kavuşturulması gerektiğini savunan ve bununla ülkede bir gündem oluşturma gayretinde çalışmaları amaçlamıştır. Bu kapsamda derginin sonraki dönemlerde de benimsediği ana yayıncılık yaklaşımı belirlenmiştir. Bu kapsamda dergi, mimarlık proje yarışmalarını yayınlamaya başlamış, yerel yönetimlerle ilişkiler geliştirerek yeni proje yarışmaları düzenlemiştir. Mimarlıkta nitelik artışını sağlayıcı yarışma ortamı bu dönemde işler kılınarak, mimarlığın güncel koşullar içerisinde tartışılıp yorumlandığı bir ortam oluşmuştur. Ayrıca bu dönemde dergide mimarlık yasa teklifi çalışmaları yoğun katılımlı, önemli bir gündem ve çalışma alanı olmuştur. Yine ülke mimarlığının güncel sorunsalları olarak ifade edilen, mimarlığın toplumsal meşruiyeti, mimar kimliğinin “yapı ruhsat eki projesi” hazırlayan teknisyen olarak gelişen toplumsal algıdan, mimarı ülke kültürünün yapı taşı konumuna taşıma bağlamında birincisi 1989'da düzenlenen “Türkiye Mimarlığı Sempozyumu”nun ikincisi “kimlik-etik-meşruiyet” kavramsal alt başlıklarında yine bu dönemde gerçekleştirilmiştir.

Kurumsal yapılanmaya ilişkin bir diğer gelişme de, dergi yayımının periyodik düzeninin sağlanmış olmasıdır. Bu, piyasada özel bir yayıncı ile reklam gelirleri karşılığında anlaşılması ile başarılmıştır. Böylece, dergi yönetimi tüm basım ve reklam sürecinden çekilmiş ve yalnızca tasarım ve içerik oluşturmaya odaklanmıştır.

34. dönem S.Zeki Pekin başkanlığındaki oda yönetim kurulu, göreve başlarken yayınladığı bildiride, odanın kentleşme ve demokratikleşme süreçlerinde önemli birikim oluşturmuş olduğu ifade edilmiştir. Bu vurgu, yönetimin ana sorunsalı bu alanlarda görüyor olması ile odanın kentleşme ve demokratikleşme kavramlarına ilişkin birikim üzerinden kendisine bir eylem alanı tanımlama istemini göstermektedir. Kurul, bildirisinde, mimarlık ortamına bakışı

ve tespit ettiği sorunları ise; “Oda, kentsel değerler, doğal ve kültürel miras yağmasına karşı kimliğimiz ve zenginliklerimizi koruma savaşını” önemseyen, “çarpık yapılaşma, kent yağması ve kentsel rantı ‘talan ekonomisinin’ açmazları” olarak tanımlayan siyasi bir tavır benimseyerek, “planlı kentleşme, dengeli kalkınma ve yerel yönetimlerin demokratikleşmesi” gerekliliği sözleriyle çözümün siyasi irade odaklı olabileceğini de belirtmiştir. Ardından, “kültürel zenginliğimiz ve kimliğimiz”in “tarihteki en ciddi tehdit ve tehlike” ile karşı karşıya olduğu ve dönemin temel sorununun demokratikleşme olduğunu belirtmiştir.[24]

Demokrasi kavramına yapılan bu vurguda, dönemin siyasi tartışmaları yanında yerel yönetimlerin, ‘mesleki denetim uygulaması’na karşı çeşitli engellemelerinin söz konusu olması da belirleyicidir. Bu bağlamda dergide “tasarım özgürlüğü” başlıklı bir dosya oluşturulmuştur [25]. Fakat bu dosyada dile getirilen görüşlerin “tasarım özgürlüğü”nün değil mimarın pratiğini gerçekleştirdiği ortam ile iletişim içerisinde ve ihtiyaçları gereksinimleri müzakere edeceği, ortak hareket edeceği bir eylem biçimi geliştirmesi gerekliliğinden bahsedildiği görülür. Ayrıca 90’larda bu konunun dergide dosya olarak incelenmesi öncesi, aralıklarla gündeme getirilen özgürlük kavramının, 80’lerin ikinci yarısında UIA’nın tematik toplantılarından birinin başlığı olarak tartışmaya açılmış olması; F.Keyman’ın postmodern toplumlara ilişkin ifade ettiği, “...Modern sorunlar artık global sorunlar olarak algılanıyor” yorumundaki modernlik durumunun ürettiği global etkileşimin, Türk modernleşmesinin ana dinamiği olan “geç kalmışlık” ile ilintili olarak, batının gündeminin gerisinde kalınmaması adına kavramın ilintili olduğu sorun görülmesi ya da bilinmesi de, burada da gündem teşkil etmesinin gerekli görülmesi ile ilişkisi açıktır. Bu bağlamda dergide, “özgürleşme” kavramı üzerinden sorunlara ulusalcılık zeminde gerçeklik kazandırıldığı görülür.

Bu dönemin yönetim ve çalışma ilkelerinde, 1986 Bursa Deklarasyonundan başlayarak süregelen, odayı ve mimarlık mesleğini yasayla güvence altına alma, yasalarda demokratikleşme söylemlerine ek olarak, mesleğe ve topluma karşı yöresel sorumlulukları kurumsallaştırma yükümlülüğü de katılmıştır. Böylece toplumsal sorumluluk misyonu, toplumda kent ve çevre bilincini geliştirmeyi içerecek biçimde genişletilmiştir. Buna ek olarak, mimarlık alanında mesleğin tanımını yapma ve bu bağlamda hizmet ve ürünlerde standart ve norm oluşturarak, eğitimin iyileştirilmesi de ilke olarak benimsenmiştir. Böylece oda, kendisine uzmanlığa odaklanmanın ötesinde misyonlar tanımlamış olmaktadır. Belirtilen çalışma başlıkları doğru tanımlanmış olmasına karşı, bu başlıkları eyleme koyacak

kurumun mimarlar odası olacak olması, 32. dönemdeki gibi odanın kendisine siyasi bir iktidar alanı da aradığını göstermektedir [26].

Bu yaklaşımlar yanında, dönemin en gerçekçi hedefi, Habitat II'ye hazırlık yapılması ve oda birikimlerinin arşivlenmesi konusundaki çalışma kararı olmuştur. Derginin de yaklaşık bir yıllık yayın içeriğini oluşturan bu yönelimin yansımaları olarak, örgütlenme konuları, kent, konut, odanın güncel siyasi gelişmeler karısında pozisyon alması ve çevre konuları olarak biçimlenmiştir.

Derginin 263. sayısında, meslek yasa tasarısı, oda üyelik ve üye yükümlülüklerine ilişkin düzenlemeler yapma amacıyla toplanan Ürgüp Olağanüstü Genel Kurulu'ndaki gelişmeleri anlatan metin ile genel kurul başkanı S.Z.Pekin'in istifa metni karşılıklı sayfalarda basılmıştır. Başkanın istifa gerekçesi "Ürgüp Olağanüstü Kurulu"dur. Kurul'da hazırlıkları 33. dönemde başlayan ve 15 yıldır tartışılıp gerekliliği konuşulan, "Mimarlığın toplum yararına etkinliği ve yükümlülüklerinin hukuki güvencelerle sağlanması..." olarak ilan edilen "Mimarlık meslek yasa önerisi" yanında, önerilen tüm değişiklik ve düzenlemeler gerekli üye çoğunluğu sağlanamayarak reddedilmiştir. Z.Pekin, durumu "mimarın ve mimarlığın unutulmuş olduğu bir düzenin sürdürülmesi kararı..." olarak yorumlar ve çekilir.⁶

Z.Pekin'in metninde görülen toplumu sırtlanan kişi olarak mimar ideali, evrensel değerlere, toplumsal yapılara inancı ve toplumsal sorumluluk bilinci, kendisi kadar idealist, inançlı ve sorumluluk sahibi olamayan mimarlar topluluğunun çoğunluğu tarafından benimsenmemiştir. Ortaya konulan söylemin tanımladığı sorunlar gerçeklikle örtüşmelerine karşı, çözüm önerilerinin bir toplum mühendisi tavrıyla gerçeklik zeminini göz ardı etmiş olması ve bundan kaynaklanan güç istenci, nihayetinde Z.Pekin'i umutsuz kılmıştır.

⁶ Pekin'in tanımladığı sorunsallar ve istifa gerekçeleri; mimari mirasın korunmadığı, toplumun kültürlüğe itilmiş olduğu, mimara ihtiyaç duymadığı (uluslararası platform ve Türkiye'de ki bir takım çevrenin malumu olan bir kriz durumu), duyarsız olduğu ve bunun nedenlerini mimarlığın kendinde araması gerektiği./ halk, mimari yetkinlik ve kendisine sağlayacağı hizmetten habersiz bırakılmıştır./ Hizmetin tanımsız bırakılması, değer ve bilgi birikimi oluşumuna imkan vermemektedir./ Çarpık, yozlaşmış, sağlıksız kentler, yok olan doğa, tarih, kültür ile birlikte mimarlık gereksinimi de yok olmuştur./ "mimarı, yapı ruhsatı almak üzere iki çizgi çizen bir teknik eleman" olarak gören bakış toplumda hakimdir./ Mimar olmayanların çizdiği projelerin mimarlarca imzalanması / Uygulamaların mimarlar tarafından denetlenememesi/ Haksız rekabet ...

Doğal ve tarihi değerler hızlı bir şekilde talan ediliyor./ Mesleğin evrensel özünü kavramayan "mesleğin içeriğinin ülkeden ülkeye, dönemden döneme değişebileceğini" öne süren anlayışı protesto etmek için istifa ettim./ Mimarlar odasını araç değil amaç olarak gören zihniyet mesleğe ... zarar verir./ Mimarlık mesleğin amacı toplumun yararındır./ MO örgüt olmaktan kurtarılmalı, meslek kurumu kimliğine kavuşmalıdır. / Mesleki uygulama yetkisi, YÖK'tedir ve YÖK mesleği izleme durumunda değildir. MO bu yetkiyi almalıdır. Bu yetki MO'yu toplumda çok büyük güce ve yetkiye kavuşturacaktır.

Z.Pekin sonrası dönemde dergi, içeriğini aynı duyarlılıkta ve yapıda, fakat daha kuramsal bir yaklaşımla sürdürdüğü görülür. Yarışma projeleri yanında, eğitim, işverenle ilişkiler, koruma, nitelikli mimarlar ve pratikleri-mesleğe yaklaşımları ve yeni kabul edilen “5846 sayılı fikir ve sanat eserleri kanunu” deneyimiyle dergide bir hukuk-mütalaa bölümünün de oluşturulduğu yeni içerik düzeninde yayılanını sürdürmüştür.

Dergideki temel yaklaşımın, içerisinde bulunduğu ortamı ve koşulları anlamaya çalışma ve elindeki imkânları mimarlığın güncel sorunlarına yöneltme çabası olduğu görülür. Bu bağlamda konut ve toplu konuta yönelik dosyalar oluşturulmuştur. Bunun haricinde, yönetimin mimarlığa ilişkin yalnızca bir saptamasının gerçeklikle örtüştüğü görülür; o da arsa spekülasyonu ile tarihsel ve doğal çevreye ilişkin tahribattır. Fakat bu duruma yönelik herhangi bir eylem ya da program ortaya konulmamıştır. MYK, kendisini tüm hazırlıkları yapıldığı söylenen Habitat II toplantısına güdümlenip, “Habitat II çözüm arayışları için önemli bir fırsattır” ve “Resmi söylemin sorgulanması ve aşılması gündemimizdeki yerini koruyacaktır” diyerek merkeze odaklı, tepkisel bir politika benimsediğine ilişkin mesajlar verir.

Yönetim, Habitat II’yi 20. yüzyılın değerlendirmesi ve “insanlığın vicdani hesaplaşması” olarak yorumlamış ve kongreden yerleşme politikaları üzerine taleplerde bulunulmuştur. Odanın yeni yönetiminin hezeyanı, bu sefer de Habitat II olmuştur. Çünkü konferansın Türkiye tutanağında, “...kent sorunlarımızın çözümü küresel sermaye ile bütünleşmekte aranmıştır. ...kentsel gelişme planları yerine, çok ortaklı yönetim adı altında piyasa güçlerinin yön vermesi tercihi yapılmıştır”[27] ifadesi yer almıştır. Bu deklarasyon odanın imar, hukuk, kent ve siyaset söyleminin iflası demektir. Fakat bu tartışılmamıştır. Hatta bir sonraki 36. dönemde O.Ekinci tarafından tam tersi bir söylemle karar, dayatma ve küresel sermayeye teslimiyetçilik olarak yorumlanmıştır.⁷ Habitat sonrası oda, yeniden, yıllardır ilk gündemi olan meslek yasası tartışmalarına bu kez meslek ahlakı yasa tasarısıyla geri dönmüştür.

Dergiye yansıyan Habitat II gündemi, genel kurulun da ana ve neredeyse tek gerçekçi gündemi olarak derginin üç sayısında irdelenmiştir. Konuya ilişkin yaklaşımlarda öncelik, konutu Türkiye gerçekliğinde görmek ve sorunsal tanımlarını yapmaktır. Bu çerçevede yap-

⁷ “İstanbul Deklarasyonu”, s.3, Mimarlık 270; Deklarasyonun 5. maddesinde “...yaşam koşullarının iyileştirilmesi için çabalarımızı ve dayanışmamızı yoğunlaştırmak gerektiğinin bilincindeyiz. ...; ve Küresel Eylem Planı’ndaki hedeflerin başarıya ulaşmasının, kalkınma finansmanı, dış borçlanma, uluslararası ticaret ve teknoloji transferi konularındaki olumlu adımlarla kolaylaştırılabileceğini tespit ediyoruz.”

sat, toplu konut, konut yerleşkeleri ve bunların Türkiye tarihi; olguya yaklaşımın ekonomi odaklı olması, bu yaklaşımın yaşam çevreleri ve kullanım değerinin önünde tutulmuş olması sorunsallaştırılmıştır. Mimarın bu olguda kayıp olduğu vurgulanmıştır. Ardından konu daha kavramsal bir içerikle konut planlaması, üretimi ve fiziki çevre oluşumu üzerinden tartışılmıştır. Bu çerçevede konut sorunu karşısında üretilen toplu konut çözümlerine ilişkin örnekler tanıtılmıştır. Yapılan forumda ise sunumlar yüzeysel olmalarına karşı, Türkiye gerçekliğinde konut politikalarına ilişkin birikim ve süreksizlikleri göstermesi bakımından önemlidirler.

35. dönem Fatih Söyler başkanlığında sunulan genel kurul bildirisinde yeni yönetimin söylemi; “Çıkış yolunu birlik ve mücadeleye taşıyan sivil inisiyatiflerin eylemlerinde beraberiz” olmuştur. Söylemi bir korku toplumu oluşturmaya yönelik ötekileştirici argümanlar içerir. Bildiri metninde aynen şöyle ifade edilmiştir; “Genel kurul, siyasal, sosyal ve ekonomik bunalımların ağırlaştığı kargaşanın tüm alanlara yayıldığı bir ortamda toplandı. ...Siyasal erk, yeni çözüm politikaları üretmek yerine; yenedünya düzenine uyum sağlama çabasıdır. Özelleştirme, gümrük birliği, küreselleşmenin kısacasına girilmektedir. ... Cumhuriyet, demokrasi ve laiklik alanındaki toplumsal birikimimizi yağmalamak için saldırılar söz konusu” [27].

Yine bu bildiri metninde F.Söyler, mimarları, sanatçı olarak görür ve sanatçının dünyayı değiştirme misyonunda olduğunu duyumsatır [28]; “... Mimarlık, topluma ve çevreye karşı doğasından gelen bir sorumluluk taşır. ...Mimarlık mesleği yağma düzeni karşısında yükümlülüklerinin bilincindedir”[29]. Yönetim bunu söylerken, tavrını uluslararası ortamlarda dillendirirken, eylemsel olarak da hayata geçirmiştir. Barselona’da ki UIA toplantısında oda yönetimi, merkez dünyanın çıkarları yönündeki düzenlemelere karşı muhalefet geliştirmiş, bu doğrultuda II. Bölge başkan adaylığından adayını çekerken eleştirel bir bildiri sunmuş ve WTO ile bütünleşme yönündeki kararları erteletmiştir.

Yönetimin, söyleminin arkasında durarak çok radikal bir yayını olanaklı kılması; aldığı eleştirilere rağmen yönetimin dergi yayın kurulunu görevde tutması; kararlı ve inançlı tutumu, samimiyeti ve iddiasının açık göstergesi olarak nesnelleşmiştir.

Derginin, güncel ve kuramsal olarak iki ana bölümde kurgulanan yayınlarında, biçim ve içeriğinin var olagelen konvansiyonların dışında gerçekleştiriyor oluşu, kuramsal ve uluslararası tartışmaları ön plana çıkarması ve kaotik olmayı gerek grafik gerekse içerikte

olumlaması ile oda yönetiminin radikal söyleminin bir yansıması olmuştur. Bu tutum henüz derginin ikinci yayınında başlayan yayın kurulunun görevden alınması istemleri boyutunda ağır eleştirilerle karşılaşılmasına sebep olmuştur. Yayın kurulu ise, bunlar karşısında kararlı ve pozisyonunu tanımlayıcı cesur yanıtlar vermiştir. Dergi yayın kurulu, net bir kimlik ortaya koyduğunu, bunun için yayın kurulunun küçük tutulduğunu ve yaptıklarının sorumluluğunu üstlenen bir ekibin çalışmasıyla farklılaşmanın amaçladığını bildirilmiştir.

Yayın kurulu, derginin 272. sayısında kendisine yöneltilen eleştirileri yanıtlarken, ortamın farklılaşmayı talep etmediğini, var olan formatta, bildik, tanınan düzenin sürmesinin “katılımcılık, şeffaflık, çoğulculuk gibi... sahte ideolojik kılıflar”a büründürülen karşıt kavramların perdelenmesi için kullanıldığını söylemiştir. “Mimarlar Odasının toplumsal muhalif konumunun onun yegâne geleneği olduğu, bu kavramların göz kamaştırıcılığıyla hemen unutuluyor” ifadeleriyle açık sözlü ve cesur yanıtlar verir [30]. Kurul, açıklıktan, serbestlik ve farklılaşmadan yanadır. Bu tutumunu örnekleyen yaklaşımlarından birisi, “Serbest Mimarlar Derneği”ne ilişkindir. Bu oluşum olumlu bulunurken, derneğin dönemin özel televizyon kanalları gibi olagelen bir sıradanlığı farklı bir kanalda üretmekten başka bir işlev görmediğini ifade etmişlerdir. Odanın tutumuna yönelik eleştirileri de ÇED raporlarıyla gösterdiği olumlu yaklaşımın bir anda ÇED yönetmeliği oluşturulması çabasına girilmesiyle donuklaştırıldığı, üretici gücünden yoksunlaştırıldığı ve bu tavırda sorunun çözmenin söz konusu olamayacağını, bunun ancak Mimarlar Odasının kurumsal kimliğinin öne çıkarılma çabası olduğunu belirtir. Bu tavır odanın Karadeniz Mimarlar Birliğindeki tutumuyla paraleldir. Orada da diğer Karadeniz ülkelerindeki örgütlerin ağır ve yoğun bürokratik süreçlerinde eşgüdümü sağlamak yerine doğrudan etkileşim ve diyalogları olanaklı kılacak ve bu iletişim sürecinin işleyişinin ürüne dönüşmesini sağlayacak süreçlere yönelik uzlaşmalar sağlanması gerekliliği konusunda anlayış birliği oluşturulmuştur.

Dergi Türkiye’deki mimarlığın kronikleşmiş sorunlarının yeni bir dil ve yaklaşımla irdelenmesi gerektiği iddiasındadır. Bu çerçevede özellikle kentin bir kentleşme sorunu olmadığı savı ve metropol üzerinden sorunsallaştırması, korumayı kent algısıyla bütünleştirmesi, yarışmaları kazananlarla gerçekleştirilen mülakatlarda projeleri bir nesne olmanın ötesine taşıyan sorun tanımlama ve yaklaşım geliştirme süreçleriyle ele alınması, dergide mimarlığı görmeye ilişkin getirilen yeni ve önemsenmesi gereken yaklaşımlardır.

Bu yayın döneminde dergi, aldığı eleştiriler karşısında sorunsallarını tartıştığı gibi kendisini de tartışma konusu yapmıştır. Dergi, yayın döneminin son üç sayısını bu çerçevede, Türkiye'deki mimar kimliklerini ve içinde buldukları edim ve pratik biçimlerini irdeleyici içerikte oluşturulmuştur. Son yayınında da istifa metniyle birlikte, oda çevresinden yayıncılıkla ilintili üyelerle yapılan toplantıyı, Türkiye'deki mimarlık düşüncesi dosyasını, genel bir dönem değerlendirmesi olarak yayınlamıştır. Böylece derginin yayın sürecinde en tartışmalı ve kendi nesnesini tartışan yayıncılık dönemi böylece sonlanmıştır.

Dergide yayınlanan, dergi yayınlarına ilişkin toplantıda, katılımcıların prensip olarak aynı düşünce ekseninde konumlandıkları görülür. Fakat olguya yaklaşımlarındaki farklılaşmalar nedeniyle aldıkları pozisyonlar tartışmacıları karşı karşıya getirmiştir. Toplantıda, katılımcıların yayın kuruluna ağır ve kişiselleşen eleştirilerinin, biçimsel olmaktan öteye gidememiş olmasına karşı, yayın kurulunun da ortalama okuyucu kitlesi ile diyalog kurma çabasında olmaması, yayınların kısıtlı bir çevrenin entelektüel dağarcığı içinde kurgulanmış olması, tartışmanın odak konusu olmuştur. Diğer taraftan; kurulun, yeni sorunsalları yeni bir dil içinde görme çabası hak ettiği takdir ve anlayışı bulamamıştır. Bu doğrultuda yayın kurulu, MYK'nın küreselleşen ve liberalleşen ortamda farklı bir gerçeklik algısını tesis etme çabası ile giriştiği mücadelede, derginin yeni bir dilin kurumsallaştırılması ve zihinlerin dönüşümüyle, olguların güncel görme formasyonunun dışında şekillenmesi-algı geliştirmesi yönünde en radikal ve başarılı mücadeleyi vermiş olması [31]; A.Şentek tarafından ısrarlı bir şekilde 35. dönem MYK programının hayata geçirilemediği iddiası, derginin pratiğe ilişkin ilgisiz kalması ve sadece kuramsal konularla ilgilenmesi, değişimin çok boyutlu işlenmesi gerekliliği vurgusu; A.Şentek'in merkezin ve iktidarının iradesiyle dönüşebilecek bir toplumu tahayyül etmesinden kaynaklanan, yayın kurulunun aslında MYK söylemi içerisinde en gerçekçi konumda mücadele verdiğini görememiş olmasının nedenini açığa vurur. [32]

Bu tür bir algı, mimarlık ortamı özelinde, Türkiye'de iktidarı ve iktidarın kendi çevresini bir bütünlük, tek renk görme arzusu olarak; aksak demokrasinin var ettiği iktidarların, iktidar olmasındaki şartın, ortamı kendi rengine boyama güdüsü kaynaklı olmasının muhtemel sonucu olduğunu düşündürür. Bu tutum, ortamın demokratik ve özgürlükçü söylemlere aslında ne kadar kapalı olduğunun açık delilidir. Radikal demokrasi her ne kadar salt çoğunluğun hukuk çerçevesindeki iktidarını olumlasa da, aslında muhalefetin varlık ve kendini gerçekleştirme zeminini hazırlar. Bu muhalefet özgürlüğü; temelde iktidarın mutlak

kınamayacağı, her muhalefetin iktidar olma potansiyelinin görülmesi ve benimsenmesinin gerekliliğidir. Buna karşı, aksak demokraside iktidarın yitilmesi sonucu muhatap kalınması muhtemel bir asimilasyonun olağan karşılanabilmesi, muhalefetin bu ihtimal karşısında bir refleksle bastırılması gerekliliğini doğurduğu düşünülebilir. Radikal demokrasi ise böyle bir olguyu aşan/bertaraf edecek bir toplumsal bilincin gelişmesiyle var olabilecektir ki bu öznelliklerin gelişmesi ve toplumda bireyin kendini gerçekleştirmesini olanaklı kılan alanların çoğalıp çeşitlenmesiyle oluşacağını öngörmek bir kehanet olmasa gerekir. Dergi yönetiminde yaşanan tartışmada izlendiği biçimde, Türkiye radikal demokrasiyi gerçekleştirmek için henüz zihinsel dönüşümü orta-üst düzey sivil toplum örgütünde dahi gerçekleştirememiştir. Bu hala özneyi görmeyi sorunsallaştırmadan demokrasiyi talep eden, kavramın niteliği ve gerçekliğiyle bağdaşmayan bir gerçeklik algısının, esasında romantik bir yanılsama olduğunun açık göstergesidir.

36. dönem genel kurulu, Mimarlar Odası delegeleri adına, başkan Oktay Ekinci tarafından kaleme alınan bildirisinde, delegelerin ülke mimarlık ortamının bir dizi olumsuzlukla karşılaştığı, bunlardan birinin de küresel sermaye olduğu ifade edilmiştir. Toplumda sermayenin “ulusal yapıları tahrip edecek MAI (Çok taraflı yatırım anlaşması) gibi dayatmalara karşı tavır oluşmadı”ğından yakınılarak, “Bu yüzden meslek odasının sivil bir demokratik Anayasa oluşumuna yönlendirilmesi hedeflenmelidir” denilmiş ve sorunlar; kimlik, mimarlık eğitimi, kamu yönetimi, doğal ve kültürel varlıkların korunması olarak tanımlanmıştır.⁸ Bu başlıkların tamamı varlık alanlarına ilişkin çeşitliliklerin korunması ve yeni türeyen oluşumları mümkün kılacak ya da iktidarın denetim alanındaki gerçeklik ve olguları gözlemlemeye yöneliktir. Belirtildiği şekilde demokrasinin, disiplin alanlarının irdelenmesiyle temellendirilmesi doğru bir başlangıçtır. Fakat seçilen ölçek bakımından, yani doğrudan anayasa hedeflenerek girişimin başlatılması yasabilimselci [33] yapısıyla totaliterdir. Diğer taraftan, bu totaliter projeyi meşrulaştıran olay, oda yönetiminin bir dayatma ve sömürü aracı olarak karşı çıktığı MAI’lerin, Habitat II sonucunda Odanın onaylanmasına izin

⁸ Önal K., Söyler F., Ekinci O., “36. Dönem Genel Kurul Sonuç Bildirgesi”, s.3, Mimarlık 281, 1998 Saptanan başlıklar gerçekliklerle ne kadar örtüşse de içerikleri o denli çözümden uzaktır. Öyleki; Kimlik sorunsalının, mimarlık hizmet pratiğinin biçim değiştirmesi, imar-rant koşullarına direnememesi olarak yorumlanması. Ayrıca kimlik ve işlev kaybının kent ve çevre politikalarını olumsuz etkileme olanağı; Mimarlık eğitiminde okullaşmanın durdurulması. Özel üniversitelerin devlet üniversitelerine olumsuz etkisi; Kamu yönetiminin demokratikleştirilmesi, imar-rant eksenine oturmaktadır. Sivil toplumun katılımının sağlanmadığı bir kamu reformu aldatmacadır; Kültürel ve doğal kaynaklar tüketilmekte, rant karşısında güvenceleri kalmamaktadır. Bu nedenle Koruma kurullarının özerkleştirilmesi, kurul kararlarının yayınlanması, kurulların çalışma ortamlarının güvence altına alınmasını önermektedir.

vermeyeceğini iddia etmiş olmasına rağmen, uluslararası ortak yatırımlarla yeni kentsel çevreler oluşturulması önerisine imza atan taraflardan birinin de Türkiye olması olmuştur. Fakat oda yönetimi bu gerçekliği ne yansıtmak ne de üzerine düşünmek istemez. Çünkü o, demokrasi söylemi ardında perdelenmiş romantik tahayyüllerini sorgulamak istemez. Bir önceki dönemde terk edilen ezbere, bu dönemde geri dönülür. Yeniden temsil merkezli bir söylemi ağırlıklı olarak kent, çevre ve koruma konuları üzerinden işleyen bir tutum benimsenir.

Bu bağlamda, 36. dönem yeni yayın kurulu başkanı Selçuk Batur, 35. dönemin dergi yayıncılığına ilişkin, hırçın ve düzeysiz bir üslubu yadırgadığını belirttiği bir eleştiri kaleme almıştır. Halefleri oldukları dönemin, seçkinci ve bu seçkincilikte dayatmacı olduğunu, bu tutumun kopuş, örgütle üye arasında ciddi bir iletişimsizlik ve yabancılaşmaya neden olduğunu ifade etmiştir. Bu eleştirisinde, en nihai sorunsalın, derginin bütün üyelerle iletişim kurulabilmesinde en önemli kanal olması ile yayın komitesinin öncelikle “kimin” dergisi? sorusunu yanıtlayarak, “nasıl bir dergi?” çıkarılabileceği kararının verilmesinin gerekliliğini belirtmiştir.

S.Batur’un eleştirisi, Türkiye mimarlığına ilişkin bu çalışmanın sorunsallaştırdığı yaygın bir görme biçiminin argümanlarını içermesi bakımından önemli bir metindir. Bu metinde gözlenen ve sorunsalın temel gösterge yapıları; düzeysiz-hırçın olma durumu, seçkincilik, kopuş, (örgüt-üye) iletişimsizlik, yabancılaşma, kimlik ve nitelik sorunlarıdır. Türkiye’nin, neredeyse tüm modern mimarlık tarihi boyunca irdelenecek dönemlerde gözlenebilecek bu temel sorunsal başlıklarının 35. dönem yayın kurulunun net bir pozisyon alması sonucu saptanmış olması ortamın gelenekselci yapısı ile ilişkili bir durumun varlığına işaret etmektedir. Tanımlı, bildik, soruları ve cevapları belirli olan bir alanda, S.Batur’un sorduğu “kimin dergisi” sorusundaki biçimiyle, aslında ‘yönetim kurulunun dergisi’ cevabını kabul etmeyen, ya da böyle bir cevabı adaba aykırı bulabilecek; kendisini, içinde bulunduğu topluluğun bir parçası olarak görerek ona ilişkin ortak edim hayalinin sesi olma çabasındaki bir dergidir. İşin sorunsal olarak irdelenmesi gereken yönü, bu cevabın ve yaklaşımın talep buluyor ve benimseniyor olmasıdır.

Bir bütün olarak topluluğu görmek ve onun temsil edilebileceğine ilişkin sorunlu kavrayış bağlamında, Mimarlık 283’ün Oda haberleri bölümünde, Bodrum da yapılan bir imar planına karşı MYK’nın “Rant planı değil Koruma planı” başlıklı forumun konusu dikkate değerdir.

Bodrum'daki forumda, Mimarlar Odasının 'Kent, Çevre, Planlama Komitesi'nce organize edilen, "İmar kararlarında Bilim, Hukuk, Demokrasi" başlıklı bir de panel yapılmıştır. Panelde, Belediye'nin kent planlama sürecinde yetkisini kullanırken yastada belirtilen denetim organlarını benzer birçok örnekteki gibi sürece dâhil etmemiş olması eleştirilmiştir. Belediye'nin, tüm sivil ve politik inisiyatiflerin muhalefetini görmezden gelebilmesi, "kamu yararını gözetmeyen", demokratik iradeyi temel almamayı mümkün kılan bir temsili demokrasinin varlığı, fiziki çevre niteliklerinin oluşturulmasında mimarlık disiplininin ötesinde etkenlerin varlığının ve bu oluşumlarda müdahil olma gerekliliğinin görülmesi bakımından önemlidir.

Bu saptamadaki odanın temsili demokrasi yanlısı tutumu, bu örnekteki biçimiyle söze gerek bırakmayan, odanın demokratlık adına tüm çabalarının boşuna olduğunu ortaya koyar. Çünkü oda çevresine göre "temsili", olabilecek en makul demokratik yaklaşım olarak yorumlanmaktadır. Bu, iktidarın yok sayılması, merkezin dağıtılması-kayıdır. Oysa merkez hep vardır. Fakat yanılısama, temsili demokrasinin temsilcilerle, merkezi halka indirgeme-tabana yayma söylemiyle, topluluğun iradesini algılayarak eylemde bulunduğu savındadır. Çünkü irade de karar da merkezde bulunanlara aittir. Merkez, gerek toplulukları yönlendirici aygıtları kullanma ayrıcalığında olması, gerekse topluluğun temel olumsuzluğu olan artık değerin paylaşımı ve bu artık değeri topluma dağıtmak için yeni olumsuzluk biçimlerini tanımlama iradesine sahip olmasıyla toplulukları güdüleyici ve yöneticidir. Topluluğu irade sahibi, ihtiyaçlarda mutabık gibi niteliklerle bir bütün olarak düşünmek, özneyi yok saymaktır. Bu nedenle merkez, öznenin varlık gösterdiği eylem alanlarının ölçeği bağlamında çok ve çeşitlidir. Yani merkez temsilcilerden değil öznelere oluşturduğu sürece gerçek anlamda demokratiktir.

İncelenen dönemde gözlenen temel gerilim alanı da, bu özneyi-mimarı arayan tutum ile onu bir bütün olarak tahayyül eden, bütünü bir ürünü olarak gören, farklılaşmayı-her türlüyle radikalizmi yadırgayıcı yaklaşım arasındadır.

Bunun açık bir örneği, M.Karaaslan döneminin popülizmi ve gündelik olanı olumlayan söylemini yadırgayan yorumlarda oldukça net görülebilir. Örneğin, mimarın tüm gerçekliği ile sosyal hayatın içerisinde bir özne olarak konumlanabilmesine yönelik çok basit fakat bir o kadarda tartışmalı olan tabela yastasının çıkartılması önemli bir gelişmedir. Toplumu, yaşayan ve dönüşen yapıyla gören bir yaklaşımın, onu biçimlendirmek değil, onunla biçimlenmeyi

esas alan demokratik bir toplumcu yaklaşıma dayandığı ve toplumla iletişim kurmak ve piyasa ortamında konumlanmak için mimarı görünür kılmıştır. Diğer türlü, mimarı belirli niteliklerde ve toplumu biçimlendirme göreviyle yükümlü kılan söylem totaliter ve tahakkümcü yapısıyla ancak anti demokratik bir varlık alanının özlemidir.

Radikal demokrasinin geniş olumsuzluk zemini oluşturabilecek bir demokratik söylem olarak ortaya konulması, geleneksel toplumlardaki iktidar yapısının modern toplumlar ve modern sonrası toplumlardaki iktidar yapısı ile toplumsal kavrayışlar arasındaki farklılığın ortaya konulmasıyla daha net görülecektir. Bunu aşiret, soy topluluklarındaki soyluların sahip olduğu ve tanımladığı bir hukuktan, devlet ve vatandaşlık hakları olarak devletin varlığı ve kudretini bir coğrafyada hâkim kılan düzene; bundan da bugünün ekonomi merkezli küreselleşme olgusuyla çok uluslu bir ortamın uluslarüstü hukuki düzenlemeleriyle gelişen liberal demokratik ortama erişmesi biçiminde anlatılabilecek bir tarihe dayandırarak açıklamak olguyu kolay yoldan açıklamanın bir yoludur.

Böyle bir çizgisellikte ya da güncel gerçekliğe ilişkin kavrayış biçimlerinden biri içerisinde, özgürlük üzerinden kurgulanacak bir anlatıda, sürekli olarak yeni yapılanma potansiyelleri üreten ve örgütlenme biçimleri geliştiren topluluklarının; iktidarı, henüz resmi sınırları tanımlı coğrafyalarda (ulus devletlerde), çoğunluğun kendisini olumladığı yapılar içerisinde örgütlenmektedirler.

2.3 'Yapı' Aylık Kültür, Sanat ve Mimarlık Dergisinde

Yapı dergisi 1973 yılından günümüze yayınına sürdüren, Türkiye mimarlık yayıncılığında Arkitekt dergisinin ardından, en uzun soluklu mesleki yayındır. Yayın hayatını günümüze dek kesintisiz sürdürüyor olası önemli bir başarıdır.

Derginin pozisyonunun H.B.Kahraman'ın "tarihsel ittifak"⁹ olarak tanımladığı, Cumhuriyetçi aydınlanmacı gelenek içerisinde kavranan ve anlamlandırılan bir mimarlık kültüründe; akademi, medya ve sektöre ayna tutarak, mimarlığı Türkiye'deki teknik ve toplumsal gerçekliği içinde görme - gösterme çabasında olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda D.Hasol'un derginin 100. sayısı dolayısıyla kaleme aldığı yazıda belirttiği amacın, "...bundan böyle

⁹ Kahraman H.B., Türk Siyasetinin Yapısal Analizi-I, Agora Kitaplığı, 2010; Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde modernleşmenin tarihsel ittifak olarak adlandırdığı merkezi oluşturan üç grup "ordu-bürokrasi-aydınlar" eliyle gerçekleştirilmiş olduğunu ifade eder.

ülkemizde ve dünyada yapılagelen üretimi topluca yansıtmak, ülkemizin tüm yapısını oluşturan değerleri belirlemek olacaktır. ..YAPI sözcüğü böyle bir çabanın simgesi olma.. ...tüm yapısal sorunları inceleme amacını sürdürecektir” [34] ifadeleriyle dile getirilmiş ve yazının devamında, “...artarak şehirleşen nüfus, ekonomi ve politik durum’un Türkiye’de mimarlık ve sanat için ‘hiç de uygun bir ortam vaat etmediği bilincindeyiz’ ” dedikten sonra, dergi yayınları için yalnızca bir “aferin”in kendilerine yeterli olduğunu belirtmiştir.

Bülent Özer’de derginin aynı sayısındaki yazısında, derginin “...daha iyiye götürmek görevini üstlendiği alanların çoğunluğu şu an iflas etmiş durumda...” olduğunu ve gelecek için de herhangi bir düzelme umudu olmadığını; ayrıca, “...Türkiye, bugünkü haliyle baştan aşağıya bir mimarlık kaosudur; bir urbanistik ucube; bir çevre trajedisi...” olduğunu belirterek, buna karşı aydınlanmacı görevin artık kendileri için kutsal bir mahiyet kazandığını “Bizce her yayının gözetmesi gereken kutsal bir görevi olmalıdır” sözleriyle ifade etmiştir.

Derginin, edindiği amaçlar bağlamında, dönem içerisinde mimarlığı, bir tasarım nesnesi olmaktan öte, bir ilerleme göstergesi olarak, ihtiyaçlar için üretilen rasyonel - teknolojik çözüm ve toplumsal yaşamın düzenleyici bir birleşeni olarak değerlendirilmesi, modern öncesi zamanlara özgülünen ‘soylu insani duyguların tatmini’ olarak özereklili [35] bir algının söz konusu olduğu görülür. Bu yaklaşım, mimarı sorumluluk ve duyarlılık alanı geniş olan, kültür ve çevre politikalarına, eğitim ve sanat alanlarına ve bu alanlardaki gelişmelere duyarlı, güncel gelişmeleri takip eden katılımcı – tartışmacı bir ideal özne olarak kurar.

Derginin, incelenen dönemde yayınlanan sayılarında; içeriğini gündem-haber-yorum ve araştırma-inceleme-eleştiri olarak tanımlanabilecek iki bölümde yapılandırıldığı görülür. Bu yapı içerisinde derginin tüm sayılarında yeni mimari yapıların, sektörel, kültürel gelişmelerin ve sanat gündeminin okuyucuya duyurulduğu görülür. Derginin ikinci bölümü olan araştırma-inceleme-eleştiri bölümündeki yazıların tamamına yakını ise akademisyen okuyucu katılımlarıyla oluşturulmuştur. Yazıların konu başlıklarının ağırlıklı olarak eğitim, İstanbul’un durumu ve sorunları olarak kent ve kentlilik, koruma, tarih, çevre, konut başlıklarında toplandığı görülür.

İlk kısım, ay içerisinde basında gündemde yer alan, ağırlıklı olarak kent ve çevre konularının işlendiği gazete makalelerinin alıntılı olduğu ‘Basından’ bölümü; sektörel olarak Türkiye’deki gelişmelere ilişkin basında yeralmayan araştırma, istatistik ve haberlerin yayınlandığı ‘Haberler’; sanatın çeşitli dallarındaki etkinlik ve haberlerin duyurulduğu ‘Sanat olayları’

bölümlerinden oluşmuştur. İkinci kısım ise ağırlıklı olarak teknik ve detay çözümleriyle yeni üretilmiş proje ve bu tür projeler üreten mimarların tanıtımı, eleştiri-eğitim-kuram, koruma-restorasyon, çevre-kent-konut ve yapı fiziğine ilişkin makaleler ile, derginin son sayfalarında tasarım ve sanat ortamındaki çalışmalara ilişkin tanıtım ve eleştiri yazılarının yer aldığı bir içerik düzenine sahiptir.

Dergide ağırlıklı olarak İstanbul kenti ve İstanbul'daki kültür sanat etkinliklerine ilişkin duyuru ve haberlere yer verilmiş; fotoğraf, resim, karikatür sanatçıları ile modern ve geleneksel çeşitli sanat alanlarında sanatçı ve işler üzerine tanıtıcı yorum ve yazılar yayınlanmıştır. Dergi, bir mimarlık dergisi olmasına karşı, yayınladığı mimar profilleri ve yapılara ilişkin belirli bir sistematik, kurgusal bir yaklaşımın ya da gündemin takibinden söz edilemez. Derginin bu tutumu, mimarı, teknik ve detay perdesinin ardında duran yaratıcı bir kişilik olarak görmesi ile ilişkili gözüktür. Mimarın pozisyonuna ilişkin bir yorum dergi için söz konusu değildir. Öne çıkardığı yapılar, herhangi bir mimarın herhangi bir zamanda, fakat ortak akla ve toplumsal çıkarlara hizmet eden ürünlerdir. Bu profil, başta da belirtilen Cumhuriyetçi, toplumsal kalkınmacı bir düşüncenin ideal öznesidir. Bir sanatçıdan ötedir çünkü tasarımları toplumsal hizmete ve ortak akla hitap ederken mimar aynı zamanda bir teknik uzmanın da önünde konumlanır, çünkü tasarımları ortak akla yön veren bir öznellik içerir, yaratıcıdır. Diğer taraftan, şunu da eklemek gerekir ki, dergide yayınlanan projelerin çok büyük bir çoğunluğu mimarı tarafından dergiye gönderilmiştir. Bu, mimarların kendini dergi çevresine tanıtmaya, takdir bulma arayışı ya da bir tür kamusallaşma çabası olarak yorumlanabilse de, genellikle yabancı mimarların böyle bir tutum benimsemesi, derginin yapı sektörüne yönelik teknik içerikli bir yayın olması bağlamında mimarın kendisine Türkiye mimarlık ve yapı sektöründe yer arayışı olarak okunması daha gerçekçi gözüktür. Derginin bu projeleri yayınlanmaya değer bulması ise yukarıda belirtildiği üzere yayınlanan yapının ve mimarının pratiğinin toplumsal ya da teknik veya her ikisine ilişkin ilerlemenin göstergesi olması ya da programa ilişkin getirilen rasyonel – teknolojik çözümün takdiri olmuş olur.

1990'ların başında "Yem Perşembe toplantıları"nda çoğunlukla dönemlerine ilişkin anılarını anlatan akademisyen mimarların söyleşi metinleri yayınlanmıştır. Bu dönem, mimar 'kimliği ve adı'nın önplanda tutulduğu projelerin yayınlandığı dönemdir. Sonrasında ağırlıklı olarak teknik nitelikli ve endüstriyel yapıların ve bu yapıların tasarımcılarının dergide konu edildiği görülür. Bu tutum derginin endüstriyel ve teknolojik yapı üretimini özendirici bir tavrı

olduğunu düşündürür. Bu yaklaşımı destekleyici nitelikte, ülkenin mimarlık gündemine paralel stadyum, havaalanı, eğitim yapıları gibi projelere yer verilmesi, derginin ulusal yarışmalara açılan proje konularıyla eş zamanlı olarak mimarlık gündemine ilişkin yayın içeriğini belirlediğinin göstergesi olarak okunabilir.

Dönem içerisinde farklı zamanlarda, Scarpa, Correa, Fehn gibi mimar kimliklerin ise yerellik ve detay ağırlıklı çalışmalarıyla uluslararası mimarlık ortamında öne çıkmaları, naif de olsa yapılarıyla tanıtılmalarında etkindir. Bu tutum, özellikle derginin kent, çevre ve konuta ilişkin yaklaşımıyla örtüşen tavrıyla ilişkili olduğu söylenebilir. Dergide tarihsel dokuya ve mirasa kültürcü, nostaljik bir yaklaşım söz konusudur. Pek çok kentsel çevre ve konut dokusunun işlendiği makale ve gezi notlarındaki yaklaşımda bu tavır açıkça görülür. Çoğunlukla ve derginin en popüler konusu olarak İstanbul özelinde de, yerellik, aidiyet geliştirme olarak kimlik ve kentliliği irdeleyen makalelerin ana sorunsalı olan kültür, tahribe uğrayan, yozlaşan, yitirilen bir olgu olarak irdelenir. Bunda, ülkede yaşanan iç göç problemi, sanayileşmedeki bölgeler arası dengesizlik ve buna neden olan planlama bilinci ve eksikliğinden doğan gecekondulu olgusu ana etkindir. Failin gecekondulu olduğu, karmaşık ve etkeni mimarlık olmayan, sonucunun ise mimarlık içerisinde aranmadığı bir tartışma biçimi geliştirilmiştir. Gecekonduya ilişkin çözümler üretilmesine yönelik girişimleri sözkonusu etmeyen bir tutumun, konuyu kültür sorunsalı üzerinden yakınma, ötekileştirme ve yadırgamalar içeren eleştiriler ve incelemelerle işlenmesi dergide konuya yaklaşımının karakteristik biçimidir.

Bunun yanında konuta ilişkin TOKİ politikaları ve piyasanın yaklaşımı haber alıntılılarıyla düzenli olarak yansıtılmıştır. Konunun siyasi niteliği nedeniyle üst ölçekte bir sorun olmasının bunun nedeni olduğu düşünülebilir. Ancak derginin yayıncılık tutumu olarak, eğitim konusu dışında, konulara ilişkin herhangi bir yaklaşım önerme, açılım geliştirmek, alternatif üretmek gibi bir misyon yüklenmediği, yalnızca ülke gündemini takip eden ve okuyucusuna yansıtan, okuyucunun tepki ve yaklaşımlarını aktaran bir içerik sunduğu görülür.

Bu tutuma ilişkin iki belirgin örnekten sözedilebilir. Bunlar; Ağa Han mimarlık ödülleriyle ilişkin akademisyen mimarlar arasındaki tartışma ile Türkiye’de mimarlık eğitimine ilişkin mimar ve öğrencilerin karşı karşıya geldiği tartışmalardır. İlk tartışmanın konusu yenilik ve devrim kavramlarıyla Ağa Han ödül misyonunun örtüşmediği iddiasıdır. Bu tartışma, akademik ortamın yaşadığı kafa karışıklığı ve angajmanları ortaya çıkarması bakımından önemsenmelidir. Çünkü bu ödüller tamamen söylemi üzerinden değerlendirilmekte ve

ödüllendirilen mimari ürünün niteliği üzerine yorum yapma ihtiyacı hissedilmemesi yanında, olgunun ilerlilik-gericilik tartışması biçiminde resmi söylemin argümanlarının kısıtlayıcı, tek biçimleştirici, temsiliyetçi kalıbıyla anlaşılmaya çalışılması, ödüllendirmeye ortaya konulan alternatif/yerel modernlik ürünlerinin göz ardı edilerek, kalıp tanımlar ve biçimci yaklaşımlar içinde tartışılmasına ortam sunulmuştur. Buna karşı mimarlık pratiğinin olağanlığı, kültürel çeşitliliği, modernliğin bambaşka bir kültür olması gerektiği, kültürel edimlerin farklı bir gözle görülerek gelenek içerisinde modernlikler üretilebileceği de bu tartışma sürecinde dillendirilmiş görüşlerdendi.

Bu kalıp tanım ve biçimselci yaklaşım koruma bilinciyle de akrabalıklar içerir. Başta da dergiye ilişkin belirtilen nostaljik olma durumunun nedenlerinden biridir bu. Konuya yaklaşımda eskiyi müzeleştirmek yeniye başka yerde aramak ve hayal etmek biçiminde ifade edilebilecek bu tutum, kültür kavramının da içeriğini boşaltmak anlamına gelir. Ya da dergide ısrarla vurgu yapılan “kültür” kavramı nasıl tanımlanmaktadır? Bu soru öncelikli olarak yanıtlanmalıdır. Dergiye atfedilen ilerlemeci tutumun sorunsal olarak ortaya çıktığı yer de burasıdır. İlerlemeci bir kimlik tasavvur edilecek, fakat yanında “güzel, şanlı, milli” olarak ne varsa kültürel değer olacak. 70’lerde UNESCO’nun korumacılığı bir politika olarak ortaya koyması, 80’lerde de aynı biçimde bir kültür politikası üretmesi, kavramlara olan ilgiyi canlandırmış ve Türkiye’de de gündeme taşınıp tartışılmasında etkili olmuştur. Dergide bu konudaki metinlerin eskiyi aşma, çağı yakalama söylemleriyle işlenen bir yenileşme savunusu yanında, koruma ve kültürü donmuş bir gerçeklik olarak görüp muhafazasının talep edilmesi, kavramlara ve konunun içeriğine ilişkin yeterince düşünülmediğini ortaya çıkarır [36]. Yorumlardaki bu karmaşa, temelde olumsuzluk zemini ile gerçeklik zemininin çelişen varlıklarına dayanır. Bu çelişik durumda irdelenen sorunsallara ilişkin çözüm de üretilemez. Konu, B.Tanju’nun bir eleştirisinde dillendirdiği biçimde “Tekrarlanma olanağı içermeyen ne bir dil, ne de pratik var olabilir. Herhangi bir sıfır noktası tasarımcının dışarıda bırakmak istediği kavram ve pratiklerden arta kalanlarla kurduğu, zaten orada olan ama üstü örtülmüş, kenara itilmiş, başka bir farklılık ve ertelemesidir...”[37] ifadesi, ‘yaratıcılık’ ve ‘kültürün’ gerçeklik zemininin düşünülmesini gerektirir. B.Tanju’nun yaklaşımı bu iki kavramı güncel yaşamda, olağan gerçekliğinde gözlemler. Oysa dergideki konuya ilişkin makalelerin büyük çoğunluğu, bu kavramları ve türevleri olan çağdaşlık, yenilik ya da karşıtı geleneksel, tarihi olana ilişkin görüngünün ya da durumun tarihselliğinden sıyrılmış antagonist bütünlük tarif ederler ki böyle bir önerinin gerçekleştirilmeye çalışılması kriz yaratır. Krizi aşmak B.Tanju’nun

ifade ettiği üzere yenilik ve güncelliğin bir 'tekrar' sonucunda üretildiğini, tarihsel ve koruma altında olanın da birtakım belirlemeler ve bunlara bağlı tercihler sonucunda, korunması gerekmeyen, tarihselleştirilmek istenmeyen belirlenmesiyle olacaktır. Her şeyin yeni ya da her şeyin korunması gerekli olduğu yerde ne yeni adına bir üretim yapılabilir ne de herhangi bir şey korunabilir. Çünkü her şey aslında hiçbir şeye tekabül eder. Bu bağlamda olgunun bir diğer yönüyle de, tekniğin içselleştirilmesi ve ülkede teknoloji üretiminin gelişmesi, ithal bağımlılığının aşılması, üretimin belirli bir dinamige erişmesinin gerekliliği ile de ilişkili olduğu görülür. Çünkü koruma ve yeniliği anlamlı kılan belirli bir devinim varlığıdır.

Dergi içeriğindeki ana motivasyonun, güncel sektörel gelişmeler ve kültürcü bakış açısının yönelimi olarak "çevre-kent-konut" konusu odaklı olduğu görülür. Dergide tüm edimler nihai amaç olarak toplum ve toplumsal yaşamın konforu için toplumun iknası üzerinedir. Bu doğrultuda ölçek olarak çevreden başlayarak, ekoloji, çevre politikaları, eko kent konularında, sonrasında kent ve baskın olarak İstanbul üzerinden tartışılan, metropol, sağlıklı çevre, imar, planlama, gecekondu ve fiziki toplumsal değişim ile konut ve konut çevresinden, konut standartlarına uzanan bir ölçekte olgunun ele alındığı yazılar ve tartışmalar yayınlanmıştır.

Koruma ve restorasyon konulu yazılar da dergide yeralan bir diğer yazı grubunu oluşturur. Bu konuda dergi çevre-kent-konuta ilişkin geleneksel konut dokusu, koruma ve yenileme bölgeleri ve İstanbul, yeni sit alanları ile var olan yerleşim alanlarına ilişkin tehdit ve müdahaleler, koruma ve restorasyonda yerel ve uluslararası örnekler ile korumacılık ve restorasyon konularına ilişkin kuramsal yaklaşımlarla akademik ve organizasyonların toplantılarına ilişkin makale ve haberlere yer verilmiştir.

Dergide yer alan bir diğer metin grubu eleştiri-kuram ve eğitim konusudur. Bu yazıları eğitim yönelimli değerlendirmek derginin akademi taraflı yönünün ağırlıklı olması bakımından etkindir. İncelenen dönemin başından itibaren mimarlık eğitiminin bir sorunsal başlığı olarak sürekli gündemde tutulduğu görülür. Konuya Türkiye'de mimarlığın niteliği sorunu üzerinden yaklaşılmış ve ortamın niteliğine ilişkin bir anket çalışmasının sonuçları üzerinden mimarlık eğitimi, özellikle Anadolu üniversitelerinin henüz akademik kadrolarında eksikler bulunuyor olduğu gerçeğiyle karşılaşılmıştır. Takip eden sayılarında dergi konuyu hem yurt dışındaki örnekler üzerinden gözlemlemiş hem de yurt içinde eğitimin geliştirilmesine yönelik, Archiprix öğrenci yaşışması gibi kurumsal nitelikli organizasyonlar oluşurmaya çalışmıştır.

YEM, derginin bu çabalarını çeşitli oturum, panel ve sempozyumlar düzenleyerek desteklemiştir. Bu toplantılarda ve kaleme alınan metinlerdeki genel yaklaşım devletin yetersizliği, öğrencinin kendisini ve mesleği tanımadan mimarlık eğitimi almak istemesi olarak ifade edilmiştir. Devletin bu alandaki tek otorite olması, YÖK'ün sınavlarındaki mesleki ayrıcalıkları tanımaz tutumu ve Odanın kim ve ne için çalıştığına ilişkin yaşadığı karmaşa nedeniyle bir icraatta bulunabilmekten uzak oluşu; konunun, belirtilen kurumların dışında tartışılması sonucunu doğurmuştur. Bu durum karşısında dergi konuyu sahiplenilenlerin görüş, yaklaşım ve deneyimlerini paylaştıkları bir ortam sunmuştur.

Dergide, eğitimin yetersizliği ve bundan dolayı yeniden yapılandırma gereksinimi, üniversite eğitimi sonrası mimarın belirli bir süre pratik yaparak bir yeterlilik sertifikası almasına yönelik öneri önplana çıkarılmıştır. Bu, mimarlar odasının üzerinde çalışma yürüttüğü ve entelektüel ortamda adları duyulan mimarların da destek çıktığı bir yaklaşımdır. Bu yaklaşıma ilişkin C.Bektaş'ın bir günlük gazetede çıkan makalesi dergide ses getirmiştir. Bu yazı, öğrenciler tarafından tepkiyle karşılanmış ve bir dayatma, tahakkümün sözkonusu olduğu ifade edilerek, Türkiye mimarlığındaki nitelik sorunun asıl olarak eğitimde değil, varolan mimarlık bürolarının uygulamalarından kaynaklandığı ifade edilmiştir.

Eğitim konusunda dergi dönem içerisinde konuyu gerek toplantılarla, temel tasarım stüdyo çalışmaları ve bu kapsamda içeriğin niteliğine ilişkin kavramsal yaklaşımlarla, tasarım stüdyosunda yeni yaklaşımların denendiği ve sonuçlarının aktarıldığı çalışmalarla, workshop deneyimleriyle; eğitimdeki yeni yaklaşım ve bilgisayar teknolojisinin eğitime entegrasyonu ile ilgili konularla, sorunu sürekli gündemde tutmuştur. Eğitimin devlete ilişkin boyutunun seçme sınavındaki yetersizlikle sınırlı tutulmuş; bunun yanında, ülkenin genel durumunun konuyla paralelliğine dikkat çekilerek, bu olguyu içinde bulunulan ortamın ürettiği ve bundan dolayı normal olduğu ifade edilmiştir.

SORUNSALLAR

Bu bölümde, incelenen dergilerde yayınlanan haber ve makale metinlerinde sorunsal olarak işlenen konular belirlenerek, Türkiye Mimarlığına ilişkin hangi nitelik ve kapsamda olduğu değerlendirilmiştir. Yapılan gruplamalarda belirlenen ortak sorunsallardan dördü bu çalışmaya konu edilmiştir.

Çalışma için belirlenen ortak konu başlıklarından dördü; çevre-kent-konut, koruma-gelenek-tarihi çevre-tarihi yapılar, tarih-kuram-eleştiri ve eğitim olarak seçilmiştir. Bu bölümde, seçilen bu sorunsal başlıklarda tanımlanan metinlerin ne tür bir enformasyon içerdiği ve konuların nasıl sorunsallaştırıldığı açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın “sınırlar” olarak irdelemeyi amaçladığı konulara yaklaşım ve sorunsallaştırma biçimi, öncelikle incelenen dergilerde yukarıdaki konu gruplarının içeriklerinin betimlenmesi; konularda tıkanma, tekrar ve açılım nedenlerinin gözlemlenmesi ile hangi söylemlerle ve ne şekilde bu nedenlerin gözlenebilir olduğunun belirlenerek, bunun ne tür bir sorunsalla, nasıl ilişkili olabileceği açıklanmaya çalışılmıştır.

Bu kapsamda incelenen dergilerde, belirlenmiş olan konu başlıklarındaki yazıların, genellikle siyasi merkezin politikalarını ‘siyaset, ekonomi, göç’, ‘yozlaşma, talan, planlama’ söylem kalıpları üzerinden hem demokrasi sorunsalı olarak yadırgayan fakat aydınlanma projesinin sürdürülmesi ve “üst-kültürcü” yaklaşımın savunulması bakımından da merkezin yerini alma isteminde olumlayan tutum dönemin mimarlık kamuoyunun karakteristik tavrıdır.

Burada çok genel olarak değinilen tutumun sorunsal olarak belirlenen konu başlıkları içerisinde nasıl çeşitlendiği ve netür bir zihinsel formasyonun ürünü oldukları irdelenmiştir.

3.1 Çevre-Kent-Konut Konuları Üzerine Yazılar

3.1.1 Arredamento Dergisinde Çevre-Kent-Konut Konuları Üzerine Yazılar

3.1.1.1 Çevre Konusu

“Arredamento Mimarlık” dergisinde, diğer dergilerde olduğu biçimiyle çevre konusu, çevre koruma, kirlilik, doğa, doğal hayat başlıklarında ele alınmamış ve metinlerde bu konuda ne bilinç oluşturma ne de güncel sorunlar tartışılmamıştır. Dergide, tüm konular tasarım sorunsalı kapsamında ele alınmış ve irdelenmiştir. Bunun içerisinde de çevre bir veri olarak değerlendirilmiştir. Tasarımcı eli değen çevre parçaları olarak peyzaj, meydan gibi binaların da eklemlendiği kamusal alanlar bir tasarım sorunsalı içerisinde bütün olarak değerlendirilmiştir. Dergide konu edilen konut ve çevresi, kültürel kimliklere ilişkin bir gösterge olarak “yaşam çevresi” kavramı altında fotoğraflarla mekanların tanıtıldığı ve görüngüsel olarak gelenek, modernlik, küreselleşme ve merkez-çevre bağlamında sorunsallaştırıldığı görülür. Dergi, “mimarlık” adıyla yayınlanmaya başladıktan sonra, bu yaklaşım biçimi mimarların tasarımlarını konumlandıkları doğa ya da kentsel çevrede tasarıma ilişkin pozisyonel kuramsal yaklaşımların örneklendiği yazılarla çeşitlenmiştir.¹⁰

Dergide yayınlanan her konuda olduğu gibi çevre konusunda da, güncel gerçeklik ve yaşam alanının kurgusal ve tasarlanmış bileşen olması üzerinden eleştirel yaklaşım geliştirilmiştir. Dergide çevre konusunda ki yazıların gezi notları, park ve peyzaj tasarımları, kentler, kentsel tasarım, kent meydanları, kent tarihi, mimarların tasarımlarındaki çevreye yaklaşım biçimlerine ilişkin söylemsel farklılığın sorgulanması olarak gruplanabilecek başlıklarda işlenmiştir. Ayrıca çevre konusu kentsel mekanda üretilen sanat çalışmalarını bağlamında da konu edilerek kentsel yaşam çevresinin zenginleştirilmesine ilişkin yaklaşımlar örneklendirilmiştir. Dergide yer alan metinlerde dikkat çeken, yapı ile doğa arasındaki ilişkinin bütünleşme olarak ifade ediliyor olmasıdır. Doğayla, kentle, meydanla, parkla, manzarayla, estetikle, tarihle tasarımlar bütünleşmektedir. Özellikle ve neredeyse tamamıyla derginin 60. sayısı öncesi iç mekan tanıtımı ve seyrek de olsa mimar profillerinde dillendirilen bu konu, estetikçi söylemle üretilmiştir. Ayrıca bu yaklaşım, bugünkü anlaşıldığı biçimde bir çevre duyarlılığı olmayan naturalizm eğiliminin meşruiyet zeminidir. Bu zeminde de sanat denilince Art Nouveau, Ampirizm ya da Rönesans sanatına ilişkin doğayı yorumlayan imgeler anlaşılır.

¹⁰ Örneğin derginin “Sanal Doğayı Üretmek” dosyasında yer alan metinler, “Bir kent mekanına diyalektik bakışlar”, s.77, Arredamento 108, “Potsdam Meydanı, Berlin”, s.116, Arredamento 94, “Saat Kuleleri ve Kamusal Mekan”, s.96, Arredamento 114

Bu nedenle de sanatın, doğanın mimetik yorumu olarak anlaşıldığı bir ortamda, sanat yapısının doğanın bir parçası olması beklentisi olarak estetikçi söylemi yadırgamak yersizdir.

Dergide, kentler ve kentsel çevreye ilişkin ise çoğunlukla geleceği ya da bugününe ilişkin geçmişirdeleyen metinlerle vizyon ve durum eleştirisi yapıldığı gözlenir. Derginin bir vizyon, mutlak bir gerçek ve doğru dayatmaması yanında kente ve metropole olan ilgisiyle modernizm sonrası güncel gerçekliği anlama ve anlatma çabasında göstergebilimsel, görüngübilimsel ya da yapıbozumcu içeriklerde eleştirel metinlere yer vermesi, irdelediği konuyu çeşitlenen görme biçimleriyle çok yönlü göstermesi, ortaya koyduğu yaklaşımla demokratik bir zemin oluşturmuş olduğunun göstergesidir.¹¹ Yazılarda görünür kılınan, güncel yaklaşımlardaki söylem ve söyleme ilişkin pratiklerin niteliği ve buna ilişkin eleştiriler, Türkiye’de mimarlık düşünce ortamına önemli katkılar sağlar. Bu bağlamda örneğin, Ağa Han Vakfı’nın misyonu ve ödülleriyle ilişkin değerlendirme yazılarında ifade edilen tutum, derginin “çevre ülkeler” mimarlık, kültür ve yapılı çevre koruma, yaşatma çalışmalarına ilişkin yaklaşım, organizasyonun söylemi bağlamında kentin, kültürün ve kimliğin sorgulanmasıdır. Oysa Yapı ve Mimarlık dergilerinde bu organizasyonun neye ilişkin olduğu ya da nasıl bir kültürel gerçeklik zeminine oturtulduğu sorgulanmaksızın, olguyu olumsuzlayıcı ve dışlayıcı bir tutum takınılarak modernliğin savunulduğu görülmüştür. Bu tavır, modernizmi; tüm gerçekliklerin dönüştürülerek eriştirilmesi gereken ideal bir yaşam ve düşünce formasyonu olarak görmektedir. Dergi, konusunu, çevre, mimari pratik ya da sanatsal yaklaşımlara ilişkin söylemleri irdelediği başlıklarında da görüldüğü biçimde, bu organizasyonu da çok boyutlu ve çok anlamlı bir yaklaşımla sorunsallaştıran metinler yayınlamıştır.

3.1.1.2 Kent Konusu

Dergi, küreselleşme ile gelişen kentsel mekanı görme-gösterme çabasıyla merkez-çevre ülke kentleri ve mimarlıklarını, gezi ve inceleme yazılarıyla sayfalarında dosya, şehir, kent kültürü ve gezi notları başlıklarında işlemiştir. Bu başlıklar altında konu belirgin olarak kimlik, tarihsellik, koruma-yenileme, kentsel dönüşüm sorunları üzerinden tartışılmıştır. Ayrıca erken modern kent ve moderniteye ilişkin kentsel düşlerin örnek kentleri, küreselleşmenin

¹¹ Dergide işlenen dosya konularında, mimar profillerinde ve genel olarak tüm içerikte bu yaklaşım net olarak izlenir.

kentsel görüngüleri, İstanbul'daki kentsel mekanlara ilişkin (park, meydan, pazaryeri) değerlendirme ve gözlemler bu kavramsal yaklaşımlar içerisinde işlenmiştir.

Dosya konularında merkez metropollerinin hangi tarihsel koşullarda ve nasıl bir süreçte oluştuğu, güncel sorunları ve İstanbul'un bu kentlerle karşılaştırmaları, metropol altkültürleri, eski, yeni ve yenilenen mekanlar üzerine yazılarla irdelenmiştir. Diğer taraftan kent merkezlerinin özgün dokusunun korunması konusu, Avrupa kentlerindeki uygulama örneklerinden görseller ve makalelerle işlenmiştir. Dosya konusu olarak işlenen kentler, tarihsel doku koruması, bu dokuya duyarlı modern tasarımlar, kent kimliği olarak tarihi yapılar ve konutlar-malzeme kullanımı örnekleri ile küreselleşmenin çeşitliliği bağlamında kentlerin fiziki çevrelerine ilişkin görseller yayınlanmıştır.

Kent ve şehir başlığında genel olarak koruma-yenileme konusu irdelenmiştir. Avrupa kentlerinde tarihsel kent merkezinin korunması ve gündelik kent yaşamının bir parçası kılındığı örnekler, bu kentlerdeki yenileme ve rehabilitasyon konusunda örnek çalışmalar dergide konu edilmiştir. Türkiye'deki bu konu kapsamında öncelikle İstanbul ve tarihi semtleri ile küçük tarihi ve turistik önemdeki tatil kasabaları irdelenmiştir. Ayrıca kentleşme, koruma ve kentsel altyapılara ilişkin örnek kentler konu edilmiştir. Bu konunun önemi, BM teşviki ile eski kent dokularının korunup yaşatılmasında sermayenin kentsel mekan ile olan ilişkisi ve tarihsel nitelikteki mekanların kültürel sermaye olarak ekonomiye eklenmeleridir. Fakat dergide konunun bu politik yönü hiç dile getirilmeyerek, modern ülkelerde kentsel çevre niteliği karşısında Türkiye'den kentsel çevre manzaraları karşıtlığında bir tür gecikmişlik duyumsatılır. Oysa belirtildiği üzere konu sermayenin kentsel çevre üzerinden rant üretmesi amaçlı güncel ve uluslararası katılımlı bir kültür politikasıdır.

Bir diğer başlık da gezi yazılarıdır. Bu yazılarda Akdeniz ülkeleri ve kültürleri tanıtılmaktadır. Bunun yanında, Avrupa'daki kentsel çevre duyarlılığını anlatmak amacıyla kentlerindeki modern ve geleneksel fiziki çevreler, kentsel dönüşüm projeleri tanıtılmıştır. Ayrıca Uzak Doğu'nun küresel sermaye merkezi kentleri ve bu kentlerde inşa edilen sansasyonel mimari yapılar, buna karşı küresel sermayenin henüz kendisini işler kılamadığı coğrafyalar-çevre ülkelerdeki mistik ortamlara ilişkin fotoğraf ağırlıklı gezi yazıları yayınlanmıştır.

Bu yaklaşım dünyada tek bir yaşam ve düzenin söz konusu edilemeyeceği, farklı yaşam biçimlerinin, dergide sıkça sorunsallaştırılan gelenek ile modernlik karşıtlığında okurunu "flaneur" olarak görüntülerin içine çekerek sorgulatır. Sunulan görüngüler üzerine okuyucu

öznel gerçekliklerini sorgulamak durumunda bırakıldığı söylenebilir. Bu baş başa bırakma, müdahaleci ve doğrucu tavrıdan sakınma, tüm yayın içeriği için benimsenen ve işlenen bir tutumdur. Buna göre, her durum, olgu, sorun karşısında sorgulanır kılınan, angajmanlardır. Okuyucunun pozisyonel bir yaklaşım, yorum ve sorgulayıcı bir tavır almaksızın metinlerle ilişki kurması güçtür. Çünkü dergideki metinler konularını açıklamak değil sorunsallaştırmakta ya da metinler, disiplinler, konular arası bir mecraya taşınarak tartışılmaktadır. Bu bakımdan dergi birikimlerin iletişimsel kılındığı bir ortamdır. Derginin bu içerik yapısı, gelenek karşısındaki pozisyonunu tanımlayan en net tavrıdır. Bu durumda okuyucu kendisini tanımlama, tanıma ve sunulan malzemeye eleştirel yaklaşmak durumundadır. Bu gereksinim nesne karşısında kendi farklılığını sürekli yeniden tanımlamak anlamında bir kimlik ve pozisyon belirlemek ve tutumunu tanımlamak ihtiyacını doğurur.

3.1.2.3 Konut Konusu

Derginin belirli bir uzmanlık alanında yoğunlaşması ise en açık biçimde konut konusunu işleyiş biçimindeki değişimde izlenir. Konut, derginin ilk yüz sayısı ve sonrası dönemlerinde uzman gözün gelişmesinin en belirgin gözlenebildiği konudur. Derginin 'Dekorasyon' başlığıyla yayınlandığı sayılarında konut; iç dünyalar, mimari ve proje olarak üç ana başlıkta işlenmekteydi. 60. sayı sonrası eklenen 'yaşam çevresi' başlığında okuyucuya konutun bir kültür sorunsalı olarak değerlendirildiği yaklaşımlar sunulmuştur. Bu başlıkların içerikleri; farklılaşan konut örneklerinin tanıtımı, tarihi-eski ve modern yapılara ilişkin yenilemelerin konu edildiği yazıların yer aldığı profillerde çoğunlukla görsel ağırlıklı olarak konut sahibinin kültür dünyası yansıtılmıştır.

Bu ilk dönemde konut, toplumsal farklılaşmaların mekansal yansımaları olarak "farklılaşan konut" örneklerinde, iç-mekan odaklı olarak, mimarların çoğunlukla inşa edilmiş ve kullanıcısının ikamet etmekte olduğu konutlarda mekan tefrişi bağlamında kültürel göndermelerin kodlandığı ve bunun görüngüsel olarak okunabildiği popüler dilin yorumu olarak bir mimari söz konusudur. Bu tefriş odaklı yayınlar, istisnalar dışında İstanbul merkezli, konut sahiplerinin isimleriyle, çoğunlukla tarihi yapı yenilemeleriyle, iç mekan bileşenlerinin ön plana çıkarıldığı, dekorasyonları bağlamında tanıtımlardır. Ayrıca az sayıda apartman dairesinin tadilat ve dekorasyonları mimarıyla birlikte konu edilirken, mimarlarından bahsedilen yapıların genel olarak müstakil konutlar olduğu gözlenir. Bunda da konuların, ev

sahibinin yaşam çevresinin, kimliği ile olan ilişkisi üzerinden ve görsel ağırlıklı işleniyor olmasının önemli bir etken olduğu düşünülmelidir.

“Koruma ve yenileme” nedeniyle konu edilen Pisa, NewYork ve Bodrum’da konut yenilemeye ilişkin görsel ağırlıklı yazılar dışındaki tüm konular İstanbul’dan seçilmiştir. Metinler genellikle Boğaz köylerinde yer-alan müstakil yapıların restorasyonuna ilişkin süreci ve yapının restorasyonundaki duyarlılıkları vurgulayan anlatımlar ile sonuç ürünün dekorasyonu üzerine odaklıdır. Büyük çoğunluğunda konutun sahibi ve ailesine vurgu yapılır.

Konutun bir diğer konu ediliş biçimi de kültür dünyasından isimlerin yaşam çevresi ve esas olarak konut dekorasyonları üzerinedir. Konutlar, sahiplerinin kültür dünyasının bir göstergesi olarak yansıtılır. Bu bir apartman dairesi ya da müstakil konut olduğu gibi konsolosluklar, Levanten evleri, yalılar, Norveç’de bir seramik atölyesi veya Riviera’da ki bir villa ya da Einstein’ın Berlin’deki evi olur. Bu bağlamda A. Güzer “Hem ‘Konut’ Hem ‘Ev’” [38] başlığıyla Ankara’da inşa ettiği konut üzerine kaleme aldığı yazısında terminolojiye dikkat çekerek, konuta mimarın uzman bakışı ile kullanıcı bakışı arasındaki farkı vurgulamıştır. Bu bağlamda derginin 100. sayısına kadar konuta ağırlıklı olarak kullanıcı gözüyle baktığı görülür. Bu bağlamda olağan bir bakış açısı olarak “mimari” olan da, Avrupa’daki lüks malikâneler ile ünlü mimarların konut ve mekan tasarımları olmuş ve konu bu yapılar üzerinden tartışılmıştır.

Mimar odaklı konularda ise Modernist, post-modernist, manyerist, rejyonalist olarak kimliklendirilen mimarların müstakil konut tasarımları ve bu tasarımlarına ilişkin söylemleri tanıtılmıştır. Bu modern kimliklere ilişkin ise Türkiye ortamındaki görüngüler bulanıktır. Bu bulanıklık, Avrupa’da modernliğe ilişkin durumları okunur kılan kimlik söylemlerinin Türkiye mimarlarını tanımlarken gerek dil gerekse sorunsalları bağlamında duruma yabancı kalınması ya da durumun olağan gerçekliği içermiyor olması etkindir. Dergide mimari pratiklere ilişkin kimlik tanımlarının “çağdaşla tarihsel/ bağlamsal/ sözde-rejyonalist/ eleştirel bir irdeleme/ karşıt söylemleri çerçevesinde/ yerel-geleneksel mimari dili/ yalın ve ayrıntı "nefaseti" ile seçkinleşen bir konut” gibi melez ifadeler üretilerek tanımlandığı görülür. Fakat genel olarak, mimarların kendi konutlarına ilişkin söylemsel değerlendirmelerde bulunulmaktan kaçınılmıştır. Bu çekince, kimliklendirmenin bir disiplin edimi olarak etken olması muhtemeldir [39]. Bu tür yorumlar ortamda alınganlıklara da neden olmuştur. Bunda temel nedenin söylemde ve pratikte yegâne olumsuzluğun modern olmak üzerine

kurgulanması etkindir. B.Tanju, bu durumu “...konuşma ve yanlış anlamalarla bozulmamış bütünlüklü bir ilk-zemin, bir ilk hakikat olarak kavranan mutlak merkez hayali ...” [40] olarak bir algıyla ilişkilendirir. Moderni deforme eden onu melez kılan edimi tanımlama girişimi, yapının mimarını mahcup kılma çabası olarak algılanır. Mimarlık varsa yoksa rasyonel ve modern olmalıdır. O nedenle eleştiri “modern düşün yerel davran” biçiminde sloganlaştırılabilecek olumsal bir gözle tasarımları irdeler. Dergideki bu tutum esas olarak çeşitlendirilen/türetilen bir alanı gerçekliklerle ilişkili kılma istemi olarak yorumlanabilir. Ayrıca başta belirtildiği biçimde bu manipülasyonda amaç bir doğruluk ya da ideal durum değil olumsallığı görmektir. Bu olumsallık da ortamdaki değişmez, katı, yapışmış yığın halindeki bir Türkiye mimarlık ortamını, popüler kültür, kitsch, tüketim kültürü, rejyonalizm, çağdaşlık, postmodernizm söylemleri üzerinden irdelenmiştir. Bu irdelemeler, esas olarak kavramlara ilişkin manipülasyonlardır. Türkiye mimarlığına ilişkin herhangi bir durumu netleştirme amacıyla olmadığı gibi var olan duruma ilişkin bir çözümlenme de getirmezler, fakat Türkiye’de mimarlığa ilişkin söylemsel olarak farklılaşma taleplerini güdüleyerek mimar kimliklerinin üretilmesi için bir zemin tanımlanmış olması bakımından önemsenmelidir.

100. sayı sonrası dergi, ‘Mimarlık’ üst başlığıyla sürdürdüğü yayınlarında, konuta ilişkin apartman, deprem, kent ve dosya konusu olarak incelenen ‘1950 sonrası Türkiye’de konut politikaları’ gibi başlıkları, konuya üst ölçekten ve olguya merkezi iktidar ile bürokrasinin iradesi bağlamında, güncel gerçekliklere mesafelenen bir tavırla yaklaşmıştır. Burada da yukarıda belirtildiği biçimde dergi Türkiye’deki mimari gerçekliği merkezin iktidar alanı içerisinde çeşitlendirerek ortamda konuya ilişkin politika arayışının önünü açmıştır.

Dergide genel olarak konut, bir kültürel kimlik göstergesi olarak; modern, çeşitlenen, farklılaşan kimliklere ilişkin kültürel konumlanmaların gözlemlendiği bir tasarım ve fetiş nesnesidir. Derginin ilk döneminde bu fetiş, konutu bir barınak olmanın ötesinde ve barınmayı sorunsallaştırıcı olmayan, kullanıcısının toplumsal konumunun göstergelerinin okunmasının beklendiği, özellikle Boğaz’da, Ada’da, denize nazır konumdaki konutların tanıtımında geçerli olan bu “kendinde bir şey” olma, kiminde evin tarihsel niteliği, kiminde sahibinin medyatikliği kiminde ise asude, külliye ... gibi isim ve sıfatların nesnesi olarak işlenmiş, 70. sayı sonrasında ise konuta dair nitelik göstergeleri olan site, stüdyo daire, plan ... gibi niteliklerle konutu isim ve sıfatlarından arındırılarak mimari bir olgu olarak “kendisi için bir şey” olarak yorumlayan metinler yayınlanmıştır. Gözlenen bir diğer yaklaşım da,

konutun kentsel mekanda üretimi ve biçimsel-söylemsel niteliği üzerine düşünen mimarların, yapıları bu sorunsalları üzerinden irdelemesidir. Konut içindeki yaşam ve yaşama biçimi, mekanların kullanımı ve düzenlenmesi, objelerin konumlandırılması, sahibinin kültür dünyasına ilişkin göstergelerdir. Bu göstergelerin oluşturduğu görüngü, kimlik olarak yansıtılmaktadır. Bu, toplumun hayatına dokunmak ve öznel yaşamları gözlemlemek bakımından olumludur. Mimarların mimarlığı kendinden menkul modern bir olgu olarak görme biçimini sorgulatan bir tavır olduğu savunulabilir. Bunun okunabileceği alanlardan birinin de öznel kimliklerin mekan düzenlemeleri ve yaşadığı-yaşattığı, canlı kıldığı alanları görerek, görüntüleyerek edinilebileceği savunulabilir.

Dergi, konutu metropol ortamında çeşitlenen yaşamın gözlemlendiği, yaşam çevreleri- stiller olarak tanımlanan bir tasarım nesnesi olarak tartışmıştır. Konutu diğer dergilerdeki gibi toplumsal, teknik ve nesnel bir sorunsal olarak değil, bir tasarım ve yaşam biçimi sorunsallı olarak işlemiştir.

3.1.2 Mimarlık Dergisinde Çevre-Kent-Konut Konuları Üzerine Yazılar

3.1.2.1 Çevre Konusu

Mimarlık dergisinde çevre konusu doğa, kent ve konut üzerine birbiriyle bütünleşik olarak ele alınmıştır. Doğal çevreye yönelik yaklaşımda konu, doğada bulunan kültürel yapıların korunması ve bir afet sorunu olarak yaşanan deprem felaketlerindeki imar-iskâna ilişkin planlama hata ve eksikler üzerinden işlenmiştir. Bu bakımdan çevre konusu doğa bağlamında bir siyaset ve kültür sorunu olarak öne çıkar.

Dergide konuya ilişkin az sayıdaki makalelerden birinde [41] tek yetkinin siyaset kurumunda olması eleştirilerek, konuya sivil toplumun katılımının ve yetkilendirilmesinin sağlanması, konunun toplumun çok yönlü katılımı sağlanarak kurumsallaştırılması gerekliliği ile tanım ve terminoloji yetersizlikleri ifade edilmiştir.

Sivil toplum katılımının gereksinim duyulduğu bir alan olan doğal çevre koruma, etkin ve sağlıklı bir koruma ve yaşatma süreci için yerel-küresel bir sorundur. Çözümlerin birada da değerlendirilebilmesi bakımından faydacılık ve ayrıca siyasal merkezin kamuya açılması istemi olarak da demokrasi taleplerinin sıkça dile getirildiği bir alandır.

Bu çerçevede Ankara Kaleiçi koruma programı, Bodrum koruma imar planı, Akseki kentsel koruma, Karadeniz’de Fırtına vadisi sit kararı Türkiye’de konunun çeşitliliği ve duyarlı yaklaşımlara ilişkin farklı sorunsalların irdelendiği örnek konu başlıklarıdır.

Doğa ve çevre, ayrıca afet boyutlarıyla da ülkede meydana gelen felaketlerle oluşan gündem paralelinde sorunsallaştırılmıştır. Konu, teknik yetersizlikler, yasal boşluklar ve planlama hataları üzerine tespitler ve önermeler içeren yazılarla işlenmiştir. Getirilen çözüm önerileri ise ulusal kalkınmacı anlayışın tam benimsenememiş olmasına dayandırılarak, Devlet Planlama Teşkilatının yetkilendirilip düzenleyici kılınması gerekliliği üzerine odaklanır. Yani, örgütlenmek, konuya ilişkin inisiyatif almak, toplumu sivilleştirmek sözkonusu edilmez. Aksine merkez daha etkin kılınmaya çalışılır. Birilerinin yapması gerekenlere ilişkin olarak ise sürekli tekrarlanan başlıklar yinelenir. Mimarlar, özellikle Oda çevresinin gözünde teknik elemanlar her konunun nasılına ilişkin bilgi sahibidir, fakat sözlerini siyasetçilere dinletememektedirler. Bu tutum, merkezi tamamıyla siyaset kurumunun kaplamasından kaynaklanan yetersizliklere ilişkin duyulan rahatsızlığı ve buna ilişkin merkezin modernleştirilmesi talebi olarak teknokrasiye yer ve iktidar alanı açılması talebi olarak ifade bulur. Bu talep, mimarların da teknik eleman olması bakımından, aslında kendileri için bir eylem ve yetki alanı talebidir. Bu gayet rasyonel ve makul görülebilecek talep, asıl olarak toplumsal yapılar arasında farklılaşmayı ve yabancılaşmayı olumlu ve destekleyici olmasıyla modernist projenin bir parçasıdır. Fakat merkezin eliyle olması istenmesi bakımından modern değil, hatta “baba devlet” mantığında gelenekselci bir tutumdur. Ayrıca bu önerme, güncel sorunlara yanıt verememesi nedeniyle bürokrasi başta olmak üzere mekanik yapıyla inisiyatif ve olumsuzlukları sınırlayıcı, güncel toplumun ihtiyaçlarına yetişemeyen, topyekün çözümler ortaya koymak durumunda olan bir mekanizmanın parçası olarak icra adına bir yenilik getirmekten de uzaktır.

Mimar ise, büyük harflerle konuşulup yazılan bir mimarlık mesleği ve kimliği tahayyülünü, teknokrat kimliğin dayandığı bilim perdesi ardından konuşan kişi olarak sorgulanamaz pozisyonda yürütmek isteminde gözükmektedir. Böyle bir tutum, mimarın toplumun içinden konuşma cesaretini kendinde bulamaması olarak yorumlanabilir. Bu çekince zaten iyi işlemeyen, kendi içerisindeki sorunları dahi güncel gerçekliği içerisinde görmek istemeyen, birbirine yapışıklık olarak bir toplumsallığı savunan, ayrıca iş yapma olanakları tamamen eklemlenmelerle mümkün olan bir piyasa ortamında ne örgütlü bir tepki ne de sesini

duyurabilecek pozisyonda olanların düzenle çatışmalarının beklenemeyeceği gerçeği karşısında anlamsızdır da. Buna sebep birçok etken vardır, fakat esas olarak bu ürkekliğin, eğitim sürecinde inşa edilen “ideal meslek adamı” kimliği ile ilişkisinin sorgulanmasının gerekliliği fark edilmelidir.

3.1.2.2 Kent Konusu

Dergide kente ilişkin, ağırlıklı olarak sosyal bir olgu vurgusu yanında, iktidar ilişkileri ve siyasi bir edimin göstergesi olan planlamanın sorunsallaştırıldığı görülür. Planlama, bilimsel bir edimdir. Bu vasfıyla kendinde bir şey olarak tüm tasarımlar üzerinde etkili bir üst kurumdur. Planlama merkeze alınarak, tarih, kimlik, fiziki çevre niteliği, koruma, imar, sosyal ve sanatsal değerler konularında ideal kent sorunsallaştırılmıştır.

Kentsel tasarım konusu, böyle bir pratiğin gerekliliği, mekan kalitesi sorunsalı ile irdelenen yarışmalar, devlet ve yerel yönetim uygulamaları üzerinden işlenmiştir. Dergide, konunun siyasete, imar yönetmeliğine, mimara ve mimarlık kavrayışına ilişkin boyutları toplumsal tarih anlayışı üzerinden ortaya konulmuş ve yeni modern bir dilin mimarlığı olarak M.Botta'nın, N.Foster ve R.Rogers'ın kent konusundaki yaklaşımları tanıtılmıştır. Bu tanıtım tamamen projeleri üzerine geliştirilen modern bir kimlik olarak mimar ve onun ürettiği biçim üzerinedir. Bu sunum tarzı bir tür ders verme biçiminde yapılır. Türkiye’de mimarın bu sunumlardakine uygun pratik yapmasını beklemek, mimarları içinde buldukları toplumsal ilişkilerde ya kriz yaşamalarına ya da eğitimi, mimarlık üzerine konuşmayı ve piyasada iş yapmayı birbirinden ayırmalarına neden olmaktadır. Bu bölünme, dönem içerisinde her ne kadar Ankara ve İstanbul’daki üniversitelerde uluslararası mimarlık gündeminin yıldız isimlerine konferanslar verdirilerek aşılmaya çalışılsa da, sonuçta verilen konferansların pek azında mimarların süreçler üzerine konuşmasının mümkün olabildiği malumdur. Ayrıca modern kavrayışı yeniden üreten birçok makalenin de imar yönetmeliği, sınıf bilinci, etnisite, geleneksel-çağdaş karşıtlığı konularını sorunsallaştırmış olması, bu bölünmüş düşünme alışkanlığının ortama ilişkin bir tür karakteristik nitelik kazandığını ve bu zihinsel formasyonda gerçekliğin bütünleşik değil, her zeminde farklılaşan yapılarının ortaya çıkarılmasının amaçlandığını düşündürür.

Dergide modernliğe ilişkin yeni açılımların örneklenmesi, dönemin hızlı kentleşme ve sanayileşme sürecinde mekansal farklılaşma kaynaklı rahatsızlıklar yaşanmasıyla ilişkilidir.

Hızlı kentleşme sonucu fiziki çevre niteliğinin değişmesi, öncelikle kent imajı, kimlik, bellek ve koruma konulu yazılar üzerinden, ardından da kentsel yaşamın niteliğini arttırmaya yönelik kentsel yenileme ve tasarım yarışmalarıyla gündeme gelmiştir. Bu konuda Avrupa'daki kentsel yenileme projeleri ile Avrupalı mimarların özgün yaklaşımlarından seçmeler, mimarın konuya ilişkin üstlendikleri rolü örnekleyen, nispeten tasarım sürecine değinen fakat mimarı iktidar sahibi gören bir yaklaşımla yazılmıştır.

Dergide kent kimliği, fiziki çevrenin görüngüsel nitelikleri olarak ele alınmıştır. Kent bu görsel niteliklerini hızla kaybetmektedir. Pek çok yer ise bu niteliklerini artık "kayıp" etmiştir. Yerel yönetimlerin eski kent dokusunu güncel ihtiyaç doğrultusunda yenileme ve düzenleme girişimleriyle gündeme gelen kentsel dönüşüm-yenileme projeleri de bu "kayıp" kavramı üzerinden gündeme gelmiştir. Bu kapsamda ortaya çıkan koruma ve yenileme konusu, Türkiye'de ekonomik hareketlilik ile kent merkezlerinde oluşan yoğunlaşma bağlamında özellikle İstanbul ve Ankara'da, Antalya, Şanlıurfa, Gaziantep, Foça, Cumalıkızık koruma ve yenileme amaçlı çalışmaları ve açılan yarışmalar üzerinden tartışılmıştır.

Korumanın bir diğer boyutu olan onarım konusunda ise "Kuram Uygulama ilişkileri"[42] başlıklı yazı dizisi ile koruma ve onarımın imar boyutunda başlayan ve yasal sınırlamalarla önüne geçilebilecek bir durum olduğu açıklanmış ve Foça kenti örneğinde kent ve geleneksel yaşam çevresi ile konut dokusunun bir bütün olarak nasıl korunabileceği örneklenmiştir.

Konunun imar düzenlemeleriyle ilişkili olduğu bilinen ve sürekli olarak tekrar edilen siyasi boyutu dışında, Mimarlar Odası Cumhuriyet'in 75. yılı etkinlikleri kapsamında bir sempozyum[43] düzenleyerek konunun sorunsal boyutlarının ortaya konmasına ortam hazırlamıştır. Konu bir Cumhuriyet sorunsalı olarak işlenmiştir. Konunun bu kapsamda ele alınması, modernist Cumhuriyetin edimselliğinin değerlendirilmesi demektir. Bir yayınla da belgelenen toplantı süreci, 75 yıllık süreçte yapılan imar düzenlemelerini ve yapılış biçimini, aktörleri ve koşullarıyla tanıtmış oldu. Böyle bir yaklaşım ise modernist Cumhuriyetçi projenin hala, ne ve kim için, hangi amaçla ortaya konulduğunun sorunsallaştırılmadığı, işleyen-işlemeyen, başarılı-başarısız amaçların sözkonusu edilmediği; buna karşı, yavaş ve aksayarak da olsa ilerleme sürecinin devamını, esas olanın bu ilerleme sürecini gözleyerek projeye olan motivasyonun pekiştirilmesinin ve Cumhuriyetçi söylemin propagandasının yapılmasının amaçlandığını gösterir.

3.1.2.3 Konut Konusu

Kentsel tasarım ve şehirciliğin alt ölçeğinde konu edilen konut, ancak deprem, sel gibi doğal afet durumlarında ve nispeten de toplu konut yapılarına ilişkin planlamacı yaklaşım içerisinde ele alınmıştır. Ayrıca, konuya ilişkin inşa edilmiş toplu konut ve sosyal konut projeleri dergide yayınlanmıştır. Konut, genelde toplumsal bir barınma sorunu olarak, modernite-gelenek, fakirlik-rant bağlamlarındaki yazılarda tartışılmıştır.

Konutun bir dosya olarak işlenmesi Türkiye’de yapılan Habitat II konferansının hemen öncesinde üç sayıda dosya konuları olarak gerçekleştirilmiştir. Bu bakımdan, ağırlıklı olarak konferansa hazırlık amaçlı, Türkiye’de konut sorununun taraflarının, ürün ve koşullarının tarihselliğinin açıklandığı içerikteki yazılarda alan tanımlanmaya çalışılmış, bu kapsamda yap-sat ve toplu konut sisteminin sorun olduğu ifade edilmiştir. Fakat konut sorununun hangi boyutta, nasıl bir sorun olduğu ve çözümüne ilişkin irdelemeler sonuçlandırılmamıştır. Sorunun gündeme gelmesini dahi çok önemli gelişme olarak yorumlayan yazılarda, konu en fazla A.Güzer’in¹² saptamalarındaki, konuya yaklaşım biçimleriyle farklılaşan kimliklerin belirtilmesiyle sınırlı kalmıştır. Bir başka yazıda [44] ise “mimar”ın bu olguda kayıp olduğu vurgulanmış, bundaki temel nedenin de olguya ekonomi odaklı yaklaşılması ile yaşam çevreleri ve kullanım değerinin göz ardı edilmesinin neden olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca, O. Işık [45] ‘yap-sat’çılığın Türkiye’nin modern planlı kentleşmesinde modern olmayan bir araç olarak işleminin planlamada, konut arz ve talebi ile inşaat sektöründe yol açtığı deformasyonlara dikkat çekmiştir. Bu makalesinde Işık, konuya bir başka açıdan daha yaklaşarak, devlet merkezli düzenlenen konut piyasasında bireysel girişimlerin yapılandırılması ve hareket biçiminin düşünülmediğini ifade etmiş ve bu alanın sıkıntılarının göz ardı edildiğini belirtmiştir. Oysa serbest piyasa sistemini benimseyen devletin, küresel sermaye karşısında rekabet edecek yerel sermaye oluşumu için, nüfus artış oranı bağlamında dinamik, bölge ülkelerinden de talep bulan, yan sektörleri de geliştirecek inşaat sektöründe sermayedar oluşturmak ve buna dayalı istihdam bulacak uzmanların oluşması amacı güdülerek bireysel girişimleri kolaylaştırmadığı söylenebilir.

¹² Güzer A., “Konut Sorunu”, Sayı 262 s.20 Yazıda Güzer Türkiye’de ki konut üretiminde aktörleri altı başlıkta toplar; konut sorunundan çok konutla ilgilenen “MimArt”çılar, sektörün kesin bir düzende planlanmasını isteyenler“Mimar Planlamacılar”, kenti kağıt üzerinde tasarlayan şehirciler “Pilotlar”, çok sayıda tek tip üretimi “İlerici Mühendisler”, “Yık-Yap-Satçılar”, “Kendi işini kendi yapanlar”

Bir diğerk açıdan da, O.İşık'ın saptaması ne kadar doğru da olsa mimarların bu organizmada neden yer almadıkları-alamadıkları açıklanmış değildir. Dahası, bizzat mimarlar bu işleyişin merkezinde yer almakta, fakat sorumlu devlet ve müteahhit gösterilmektedir. Bu durumda Mimarlar Odası nerededir? Üyelerinin ana aktör olduğu ve toplumsalcı bir söylem benimseyen Mimarlar Odası örgütünün "sivil toplum" tanımı nedir, nasıl bir sivil toplum tahayyül edilmektedir? "Praxis"ın temel amacı konut olan ve tarihselliğini konut üzerinden inşa eden bir disiplinin akademik ve sektör çevreleri niçin söz almazlar?

Sorunun sahihsiz kalması herkes için en makul olandır. Bir bardak suda fırtına koparmak ise sonucu bir fiyasko olacak olan Habitat II toplantıları öncesi Mimarlar Odasının tartışma başlıkları oluşturabilmesi için elzemdir. Ne var ki dergide yer alan makalelerde de konu mimarlar tarafından sahiplenilmez. Sorunsallaştırılan, ya nasıl bir konut üzerinden gelenek - modernlik, ya da konunun taraflarının kimler olduğu veya bir tasarım sorunsalı olarak ihtiyaçların ve fiziki çevrenin yeniden tanımlanarak çevreye ve sosyal bütünleşmeye nasıl daha duyarlı olunabileceği olur.

Diğerk taraftan sorun sosyal boyutuyla siyasi bir sorundur ve Mimarlar Odası başta olmak üzere mimarların talep ettiği teknokratik iktidar alanı içinde yanıtlanması gerekmektedir. Bu, dergide 1990'lı yılların başında yayınlanan Ş.Gür'ün [46] kaleme aldığı makalede, toplu konut yerleşimlerdeki niteliğin siyasi karar merkezli olduğu vurgulanmıştır da. Bu makalesinde belirttiği konuta ilişkin iradi tutumun belirleyici rolü, Ankara'da Or-An sitesi örneğinde görüldüğü üzere sivil iradenin gerçekleşmiş başarılı bir girişimi olarak 1960'larda Ş.Vanlı'nın[47] çabalarıyla başlatılan ve her türlü zorluk ve yokluk içerisinde, ortaya konulan vizyon doğrultusunda konut sorununun çözümü amacıyla kente kazandırılan nitelikli bir yerleşke olmasıyla gerçekçi ve uygulanabilirliği kanıtlanmıştır. Fakat Ş.Vanlı bile bu tartışmalar içerisinde deneyimini gündeme getirmez. Bu haliyle sorunun neden ortada bırakıldığını anlamak zordur. Diğerk taraftan Mimarlar Odasının da konuya ilişkin girişimlerin ne söylemsel bir açılım getirdiği ne de durum değerlendirmesine girişilmemesi, Odanın suskunluğuna ilişkin merak uyandırır. Ortamda kimse eylemde bulunma gayretinde değildir. Fakat sonuçta yap-satçılara kalan ortamdan da herkes şikayetçidir. Ortamdaki durumu analiz çabalarına karşı, ortamın yeniden yapılandırılmaması ya da herhangi bir beklenti oluşturulmaması doğal olarak sunulan her şeye karşı bir dışarda olmayı ve tatminsizliği beraberinde getirmektedir.

3.1.3 Yapı Dergisinde Çevre-Kent-Konut Konuları Üzerine Yazılar

3.1.3.1 Çevre Konusu

Yapı dergisinde çevre konusu Türkiye'deki diğer yazılı basından haber ve makale alıntlarıyla işlenmiştir. Dergi, konuya ilişkin gelişmeleri okurlarına duyurma amacı dışında bir rol üstlenmemiştir. Bu tutum, çevre konusunda bilinç oluşturma, sorunları görme ve bunlar karşısında eylemde bulunma, yerel ve merkezi politik tavırların nasıl alındığının izlenmesi biçimindedir. Derginin bu tutumu, Z.Bauman'ın [48] postmodern doğa kavrayışına ilişkin ifade ettiği biçimde, sorunsal artık doğanın keşfi değil, modern kentin ürettiği atıkların yeni problemler oluşturmayacak şekilde tasfiyesidir.

Dergi de konuyu bu bağlamda doğrudan mimarlığın ya da mimarın yetki alanında görmemiştir. Mimarlık disiplininin konuya ilişkin karar ve eylem alanı olmaması, buna karşı mimardan çevre konusunda beklenebilecek olanın ise bilinçli ve tasarımlarında çevre bağlamını göz önünde bulunduran tavır takınmasıdır. Bu kapsamda ise mimarın üstlenebileceği rol, inşaat malzemesi üreticilerinin ve çeşitli organizasyonların kent ve çevre duyarlı yarışmaları bağlamında izlenebilir. Diğer taraftan çevre konusunda alınan kararların uygulanmasında yaşanan sıkıntılar ve Çevre Bakanlığı'nın bu konuda en çok dava açan kurum olması, bu konuda kamuoyunun duyarsızlığı ve karar mercilerinin inisiyatifi dışında kalmasına neden olan hukuki mevzuat yetersizliği; derginin konuya ilişkin enformasyonlara "büyüteç altında" adlı bölümünde yer vererek kamuoyu duyarlılığı oluşturulma çabasıyla sahiplenmesine gerekçe teşkil ettiğini düşündürür.

Böyle bir duyarlılık, aynı zamanda hür müteşebbisin desteklediği bir siyasi ortamda belediye ve yatırımcıların kentleşme, sanayileşme ve turizm yatırımlarının tehdidi altındaki Sit alanlarının korunması gerekliliği bakımından, konunun hem hukuk hem de bir kültür sorunsalı olarak sahiplenilmesidir. Başta belirtildiği biçimde ülkenin insan kaynakları ve sermaye yapılanması pek çok disiplin gibi kültür araştırmalarında da "Avrupa formasyonu"nun kurumsallaştırılması ve dünya kültür mirasına ilişkin araştırma ve koruma çalışmalarının sürdürülmesi iradesiyle ülkede yapılandırılmıştır. Fakat konuya ilişkin finansman sağlama sıkıntılarında kaynaklanan araştırma ve eğitim yetersizliği, kontrolsüzlük nedeniyle yasa dışı faaliyetlerin yürütüldüğü doğal ve ağırlıklı olarak da kültürel çevrede sürekli olarak tahribi mümkün kılmıştır. Bu güçlüklerden bilinenlerin pek çoğunun devletin

kalkınma amaçlı yatırımlarına ilişkin kararlarındaki yer seçimleri bağlamında gündeme geliyor olması ise Türkiye’de kültür ve kalkınma söylemlerinin hangisinin “siyasi” olarak öncelikli olduğunun göstergesidir. Çünkü sit alanlarında meydana gelen tahribat, idari mercilerce alınan havaalanı, yol, baraj, termik-nükleer santral yapım kararları ve üniversite kampusu gibi çeşitli uygulamalar için mevzuat ve yönetmeliklerin delinerek uygulamaya konulması, kendi içinde çelişik politikaların sonucu olarak ortaya çıkan çevre sorunlarını gündeme getirmiştir.

Yapı dergisinin de Mimarlık dergisi gibi bu konuda aydınlanmacı bir tutum benimseyerek kültür politikalarını öncüllediği görülür. Bu kapsamda, yeni sit alanları ve sit kapsamına giren alanlardaki kültürel ve doğal varlıkların koruma altına alınması; ÇED raporları ve bu raporların oluşturulduğu alanlar için ne anlama geldiğinin açıklandığı yazılar, kamuoyunda konuya ilişkin bilinç oluşturulması amaçlıdır. Ayrıca su kaynakları, deniz ve doğal yaşam alanlarında koruma kararlarına muhalefet, tahribat ve kirliliğin gündeme getirildiği yazılar, bilinçli kesimleri eyleme teşvik edici ve hükümet politikalarını eleştiren içeriktedirler.

Bir kültür sorunsalı olarak çevre konusundaki gündelik basın alıntıları, ağırlıklı olarak İstanbul üzerinedir. Dergide İstanbul, gerek koruma, gerekse güncel gelişmeler bağlamında ortaya çıkan sorunlarıyla derginin öncelikli ve sürekli gündem konularındandır. İstanbul’un küresel sermaye için hem ticari hem de tarihi-kültürel bakımdan önemli değerler barındırması, nüfus, ekonomi ve kültürel çeşitlilik bakımından Türkiye’nin en zengin kenti olmasının doğurduğu ilgi, kentin potansiyelinin ‘ekonomik’ olarak değerlendirilmesine ilişkin alınan kararların medya ve kamuoyunda “yağma” başlığı altında çeşitli tepkilerle karşılanmasına yol açmıştır. Fakat bu başlıklarda sorunsallaştırılan olgu iskan değil göç merkezlidir. İstanbul’un sürekli olarak göç alması, buna bağlı plansız yapılaşma, ulaşım, su havzalarında yapılaşma ve gecekondular, güncel çevre sorunları olarak işlenmiştir. Dergideki metinler, ilerlemeci tarih kavrayışının kültür yorumudur. Bu D.Hebdige’in [49] de kavrama yaklaşımı paralelinde bir ütopya ile ilişkilidir. Bu ütopyik yaklaşımın iki farklı “kültür” kavrayışı sözkonusudur. Bunlardan biri, standart bir estetik mükemmelliği, diğeri ise antropoloji temelli bütün bir yaşam biçimini konu edinir. Fakat her ikisi de “tarihi”, ideal bir durum ya da içinde bulunulan ‘an’a erişilirken katedilmiş bir mesafe olarak konu eder. Bu bağlamda da kültürel olarak geri kalmış insanların kente gelme “biçimi”, yaklaşımın mantığı içerisinde “yanlış” olarak tanımlanır. Bu kapsamda kente yeni gelen insanların barınma biçimi de bir ‘kentsel estetik’ sorunu olarak ele alınır. Bu insanlar için barınma hakkı, kent estetiğinin talanı olarak ifade edilen gecekonduda barınma

suçu işlemeleriyle perdelenmiştir. Konuya yaklaşım biçimi bağlamında; dergide, tabii ki bu konu da devletin makro ölçekli göçü engelleme, serbest piyasayı yönlendirme ve planlaması ile çözülebilecek bir sorun olarak değerlendirilir. Burada sorunsal planlama değil, 'Devlet'i görme biçimi' ile 'kültürü kendinden menkul verili değer' olarak aşkınlaştıran bilinçtir. F.Keyman [50], bu bilincin bir "organik toplum" kavrayışı olarak Türk modernitesinin genel karakteri olduğunu ifade eder.¹³ Buna göre, toplum sınıf ya da birey kategorilerine göre değil, farklı grupların devlete karşı "görev ve hizmetleri" temelinde tanımlanmıştır. Dergide bu bilince dayalı yaygın görme formasyonu; kent ve toplumsal yaşam ilişkisi üzerinden bölge, mahalle ve konut alanları, kültür çevresi ile çevre kültürü ilişkisi konulu yazılarda da açıkça görülür.

Derginin kültür eğilimli tutumu, örneğin İstanbul konusunda olduğu gibi tarihselci ve nostaljik bir içerikte kendini gösterir. Dergi, kendisinin "toplumsal gerçekliği yansıtmaya" amacıyla ortama ayna tuttuğu savındadır. İstanbul'a ilişkin özellikle boğazın ve kent silüetinin korunması konusu "öngörünüm" ve "makale" bölümlerindeki yazılarda çokça dile getirilmiştir. Fakat silüet odaklı bir çevre koruma yaklaşımının ne anlam ifade ettiği hiçbir yerde ne belirtilmiş ne de tartışılmamış olmasına karşı kamuoyu tarafından onay gören bir yaklaşım olması, bir tür "hayalet" metaforu üzerinden "eski zamanlar tahayyülü" olarak ifade edilebilecek nostaljik bir tutumun kamuoyunca paylaşıldığının da göstergesidir. Bu tutum, asıl olarak, belirli aidiyet kabulleri içerisinde bilmek ve hatırlanmak istenilene ilişkin geçmişi sorgulanmaz, donmuş ve bugünden uzak kılma edimidir. A.Suner'in [51], 90'lar Türk sinemasına ilişkin nostaljik tutumu sorgularken, ortamın önce-sonra ve iç-dış karşıtlığında basit çerçevelerde toplumsal değişimin ifade edilmeye çalışıldığına ilişkin gözlemi, mimarlık yazını ve İstanbul özelindeki sorunların tartışılma biçimi için de geçerlidir. A.Suner şöyle ifade eder, "Mekanla özne arasındaki kopuş, öznenin kendisini çevreleyen dünyayı tutarlı bir bütün olarak kavramakta ve kendisini mekanla ilişkili olarak konumlandırmakta çektiği güçlük, kent mekanının hız, hareket ve akışkanlık üzerine kurulu doğasının öznedeki yarattığı sarsıntı duygusu, yabancılarla çevrili olma, yabancılaşma duygusunun tanımladığı bir dünyada yaşama koşulu"[51]. Bu durum, gezi izlenimleri olarak hem yurtiçi hem de eski Türk ve Osmanlı coğrafyasındaki kentlere ilişkin gezi yazıları ile kentlerin tarihi konut dokusu üzerine görsel ağırlıklı yazılarda da görülen, "bizim kültürümüz" olarak benimsenen ve aşkın bir değer

¹³ Kemalist seçkinler, topluma bireysel hak ve özgürlükler açısından yaklaşmamış ve toplumun bireyselleşme, çoğulculuk, katılım ve farklılık taleplerini içerdiğini görmemişlerdir.

atfedilen, fakat güncel yaşam koşulları ile ilişkilendirilmeden, sanki hiçbir şey değişmemiş, ya da o mekânlarda insan için en ideal yaşam koşulları sağlanmış gibi, artık her anlamda yabancı olunan bir fiziki çevrenin, sanki hep fotoğraflarda görüldüğü biçimde varmış ve var olacak gibi yaklaşılmış olması, nostaljik tutumun açık göstergesidir. Kentlerin küreselleşme sürecindeki dönüşümü bağlamında C.Portzamparc'ın ifade ettiği, "Dönüştürülmesi gereken kentlerde, tarih ya basitleştirilmiş bir biçim alıyor ya da okunaksızlaşıyor, karşıt doktrinlere sahip çağların üst üste gelmesi sonucunda maskeleniyor"[52] saptaması, İstanbul ve diğer kentlerde dönüşüm karşısındaki bu hayalet söyleminin gerekçesini de ortaya koyar. Bu söylemdeki basit yapılardan önce-sonra karşıtlığı; sonra olarak küreselleşmenin kaos ortamı yanında zenginleşme ve özgürlükleri gösterirken, önce olarak da hem ulus devlet modernizmini hem de gerek modernleşmeci, gerekse gelenekselci yapısıyla Osmanlı düzeni ve onun kentsel ve mimari mirası arasında çağrışımlar kurulur. İç-dış karşıtlığı ise; tarihi-millî-ulusal değerler karşısında yine içsel bir durumun ötekileştirilmesi olarak hukuksuzluk ya da bu çalışma bağlamında "aksak demokrasi" kavrayışının ürünü olan yağma ve plansızlığın görülmesidir. Kısaca belirtilmeye çalışılan; karşıt yaklaşımlar basitleştirilmiş karşıtlıklarda birbiri içine geçen tarihsel farklılıkların aynı şeymiş gibi yorumlanması ile karşı karşıya olunduğudur. Diğer bir deyişle, bu tür bir yaklaşım antagonistik olumsuzlukların birarada dillendirildiği durumları üretir.

3.1.3.2 Kent Konusu

Dergide kent konusu, haber ve makalelerde kentleşme, imar-planlama, kentsel çevre ve kent dokusu konu edilerek işlenmiştir. Konuya ilişkin haber ve iktibas metinleri büyük çoğunlukla İstanbul üzerinedir. Bu bağlamda plansız yapılaşma ve gecekondu ana konulardır. Buna ilişkin olarak İstanbul üzerine metropolleşme ve metropolitan planlama konuları gündeme gelmiştir. Fakat İstanbul'un ne küresel konumu, ne de kente ilişkin vizyonlar değerlendirilmeksizin, yaşanan değişimler ülke ölçeğinde ve siyasal kararlar bağlamında konu edinilen haber ve yorum metinleriyle işlenmiştir. Bu haber ve yorumlarda konu, ülkenin hala süren kentleşme sürecinde tarihi çevre koruma ve canlandırma ile bunun kültürel boyutu üzerinedir. Kentsel sanayi ve hizmet sektörlerindeki gelişimlere değinilmeksizin, gelişmelerin niteliği ve boyutu tartışılmaksızın kentin aldığı göç ile bu göçe bağlı gecekonduculardan oluşan yeni kent parçaları sorunsallaştırılmıştır. Ayrıca kentsel mekanda artan rant da, gökdelenler

ve kentsel gelişme stratejileri üzerinden tartışılmıştır. Konu, Ü.Alsaç'ın [53] Mimarlar Odası'na yönelik eleştirisinde ifade ettiği biçimde "...mimarlık ve kent tasarımı ancak politik eleştiri aracı olarak kullanılabilirdi süre ve ölçüde ele alınır." [54]

Planlama konularında, kentin büyümesi ile hem planlarda olmayan yerleşimlerin planlanması hem de yeni oluşacak yerleşmeler için yeni yerleşim alanları oluşturma amaçlı planlama kararlarında politik öngörüyle yapılan düzenlemelerin; varolan yerleşim alanlarında ise koruma, yenileme, yıkım gibi düzenlemelerin sorunsallaştırıldığı metinlerin yayınlandığı görülür. Ayrıca kentsel mekânların, meydanların sosyal bir donatı olarak nitelik ve kalitesinin arttırılmasına yönelik araştırma ve gözlemler de kaleme alınmıştır.

Burada ana görüngü, siyasi otoritenin çözüm olarak ortaya koyduğu teknik gerçeklikler ile kültürel gerçeklikler arasındaki mesafenin İstanbul özelinde çok fazla olmasıdır. Bu mesafe merkezden taşraya gittikçe azalmakta ve Urfa özelinde bunun tamamen kapandığı görülmektedir [55]. Burada İstanbul bağlamında tarihsel bir kentin metropolleşmesinin kentsel mekânda kavgalarına tanık olunur. Metropolleşmenin tarihsel nitelikleri bağlamında Türkiye'deki pek çok kent için geçerli bir sorunsal olduğu, buna karşı dergide metropolleşmeye ilişkin gerek kuramsal gerekse benzer dönüşümü yaşamış kentler için uygulanan ya da benimsenen çözüm önerilerine ilişkin bir yayına rastlanmaz. Olgu, tarihi kent merkezlerinin korunması ve çağdaş metropollerin tanıtımı gibi iki kutuplu ve birbirinden bağımsız gibi algılanan bir kavrayışla işlenmiştir.

Farklı coğrafyalardaki pek çok kente ilişkin izlenim ve geleneksel kentsel çevreler dergide konunun ağırlıklı işleme biçimidir. Ayrıca kentler özelinde ve Türkiye'deki planlama yaklaşımı bağlamında Cumhuriyet dönemindeki kentsel planlamanın tarihsel birikimini ortaya koyan makalelerle irdelenmiştir.

Dergide kentler, geleneksel dokuları ve kentsel dönüşüm proje örnekleri olarak iki ana başlıkta konu edilmiştir. Bu başlıkların her ikisinde de ana vurgu "kent kimliği" üzerinedir. Kentin günümüze taşıdığı kimlik ile güncel teknik, sermaye ve toplumsal gereksinimlerin karşılanma biçimini örneklemesinin amaçlandığı görülür. Avrupa kentlerinin, tarihi kent merkezlerindeki yenilemeler, eski sanayi bölgelerinin toplumsal kullanım için dönüştürülmeleri ya da konut alanları olarak düzenlenmesi projeleri yayınlanmıştır. Arap ve Afrika kentlerinde ise hala yaşayan geleneksel kent dokusu görsel ağırlıklı olarak işlenmiştir. Kimlik konusu radikal bir pozisyon olarak algılanır. Bu bağlamda örneğin Beyrut'ta ki kentsel

yenileme çalışmaları “kimlik arayışı” olarak ifade edilmesine karşı, bu Beyrut’un küresel sermayeye açılmasıdır ve olgunun bu yönü görmezden gelinir. Fakat ‘Bir kent-toplum neyse mimarlığı da odur’, biçiminde ifade edilebilecek bütüncül kavrayışla örneklenen kentler, Türkiye’de de birçok kentteki tarihi konut dokusu ve semtler fotoğraflanarak Malatya, Muğla, Kastamonu...’ya ilişkin kaybolan kimlik ya da Safranbolu, Eskişehir “odun pazarı”ndaki evlerin yenilemesinde olduğu biçimiyle kazanılan bir kimlik olarak işlenmiştir. Konuya ilişkin isabetli olan, gerçekten de geleneksel kentlerin yerel koşullara dayalı biçimsel farklılıklarıyla bir kimlik taşıdığıdır. Fakat dergide bu kimliğin ne niteliği tanımlanır, ne de tarihselliği sorgulanır. Yalnızca farklı bir dokunun yok olmakta oluşuna yorumsuz tanıklık edilir. Bu esas olarak Bauman’ın ifade ettiği biçimde “şeylerin elimizden kaçıp gittiği hissi”[56] olarak küreselleşmeye karşı sessiz bir tepkidir. Bu tepkinin bir benzerini B.M. 1970’li yıllarda tarihi mirasın korunmasına yönelik eylem planıyla göstermişti. Küreselleşmeyle gelen hızlı mekânsal değişim karşısında kültürel ve tarihi mirasın tahribatı önemli bir kültür sorunsalı olarak B.M.’lerce ele alınmış ve sonrasında konunun farklı boyutları onar yıllık eylem planlarıyla uygulanmaya çalışılmıştır.

Dergi, planlamacı yaklaşımlara ilgisini seksenli yılların sonundan itibaren “Kentsel Tasarım” konusunda toplantılar düzenleyerek göstermiş ve bu konudaki sempozyum çalışmaları, kentsel çevre yarışma ve tasarımlarını duyurmuştur. Fakat bu pratiğe ilişkin dergide herhangi bir yorum ya da değerlendirme yayınlanmamıştır.

İmara ilişkin konular, kentsel mekanın rant artışını yerel yönetimlerin duyarsız biçimde değerlendirmesi, koruma kurullarının devreye girdiği düzenlemeler ve Bodrum gibi özel imar kararlarının düzenlenip uygulandığı alanlar üzerinden tartışılan haber ve yorum metinleriyle işlenmiştir. Bunlara ilişkin çıkarsamalarda, kentsel çevredeki fiziki olumsuzluklara sebep yetersiz imar yönetmelikleridir.

3.1.3.3 Konut Konusu

Yapı dergisi, haber-alıntı ve özgün makaleler olarak iki bölümlü yapısında konut konusunu; haber-alıntı ağırlıklı ve konunun gündelik basında haber konusu edilen enflasyon, konut kredileri ve TOKİ’nin konuya ilişkin çalışma ve eylem duyurularıyla işlemiştir. Konunun doğrudan siyasi iktidarın piyasa üzerindeki müdahalelerine endeksli olduğu, dergide yayınlanan iktibas ve incelemelerde açıkça ifade edilmiştir. Bu bağlamda ülkedeki konut

sorunu devlete bağımlı kılınmak istenmiştir. Çünkü 1992-95 yılları arasında devlet TOKİ gelirlerini hazineye aktarmış ve kuruma bütçeden ödenek ayırmamakla birlikte bu dönemde konut kredilerini kısıtlayarak minimum düzeyde tutmuştur. Bu durum gecekondulaşmayı teşvik anlamına gelmektedir. Çünkü belediyelere 1980'li yılların ortasında kanunla verilen konut yapma yetkisine karşı belediyelerin gerekli kadro ve deneyimi olmaması ve finansal olarak böyle bir girişimi yürütmek için yeterli bütçe olanakları bulunmaması ile hali hazırda kaçak yapı alanlarının imar ve iskânıyla uğraşmakta olması temel yetersizlik nedenleriydi. Buna rağmen TOKİ'nin gerek yeni uydu kentler kurarak konut üretiminin, gerekse kooperatifler için arsa üretiminin minimize edilmesi, ayrıca kooperatiflere ancak yapı maliyetinin üçte birini karşılayabilecek oranda kredi verilmesi, konut açığının artmasındaki etkenler arasında gösterilmiştir. Buna karşın dergide TOKİ'nin yaşadığı sıkıntılar değil, konut piyasasındaki konumu ve yaptığı arzlar hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Bu, hem konutun endüstriyel üretimi, hem de konuya ilişkin gündem oluşturacak nicelik ve nitelikte etkinliğin ancak TOKİ tarafından gerçekleştiriliyor olması dışında, kurumun yatırımlarının piyasa için önemsenen bir gösterge olması ile de ilişkili olduğunu düşündürür. Fakat dergide bu göstergenin okumaları yapılmamıştır.

Gecekondu, toplu/konutun mekansal ve yapı fiziği niteliklerinin geliştirilmesi, çevre duyarlı yapı üretimi konuları ile deprem konutları üzerinden işlenen konunun, soruna çözüm amacıyla kurulan ve sektörün ana aktörü olan TOKİ'nin eylemsizleştirilmesi ve finansal kaynaktan mahrum bırakılmasının tartışma konusu edilmemesi ve duruma ilişkin herhangi bir önerme-ya da inceleme yazılmamış olması dikkate değerdir. Buna karşı konut sorunu dergide plansızlık, kaçak yapılaşma ve deprem başlıkları altında göç kaynaklı "ahlak çöküntüsü" söylemiyle tartışılmıştır.¹⁴ Bu tartışmalarda, konutun rant alanı olarak görülmesinin sorunun kaynağı olduğu ve çözümün merkezi planlama ile sağlanabileceği, bürokrasinin ortamdaki ağırlığı, örgütlü tepki ve eylemin önemi ile yap-sat düzeninin olumsuzluğu vurgulanmıştır. Prefabrik birliği de bu dönemde düzenlediği Uluslararası Prefabrikasyon Sempozyum serilerinde konut sorununu, üretimin endüstrileşmemesi üzerinden sorunsallaştırılarak, sektörün teknolojik yeniliklerle kendini geliştirerek verimliliğini arttırması gerekliliği üzerinde ağırlıklı olarak durmuştur.¹⁵ Görüldüğü üzere tüm taraflar teknik uzmandır ve çözüm önerileri

¹⁴ YEM de yapılan Perşembe toplantılarında Ruhi Kafesçioğlu'nun konut sorunu üzerine konuşmasında (Yapı 112) ve "Türkiye'de Mimarlık Nereye Gidiyor?" başlıklı toplantılarda konu bu bağlamda tartışılmıştır.(Yapı121)

¹⁵ Konuya ilişkin yorumlar; Yapı 121/s.21, Yapı 125/s.39-57, Yapı 145/s.4

çeşitli ve uygulanabilirdir. Fakat sorunun temeli de budur. Çünkü konu uzmanlar arası monologlar biçimindedir. Örneğin, taraflardan finans çevresi kullanıcı-tüketici talebi ve imkânlarının nasıl oluşturulacağını tüm gerçekliğiyle ortaya koymuş, aynı şekilde konunun sahibi de olan Kent Kooperatifleri Merkez Birliği (Kent Koop)'de hazırladığı toplu konut politikası ve uygulamasına ilişkin raporla devletin nasıl bir yaklaşımla işleri organize etmesi gerektiğini yetkililere iletilmiştir [57]. Fakat 1992-95 yılları arasında iktidar, hem finansal hem de kendi müdahale araçlarını inanılması güç biçimde devre dışı bırakmıştır. Önerilere ancak sonraki yıllardaki yetkililer kulak vererek talep edilen düzenlemelerin gerçekleştirilmesi ile konut sorununda öncelikle nicelik sorununu aşmaya yönelik çalışmalar başlatılmıştır.

Bu dönemde dergide toplu konut sorununa teknik, planlama ve organizasyon boyutu ile hesaplanan yıllık ihtiyacın karşılanması amaçlı makro ölçekli çözüm yaklaşımları ağırlıklıdır ve yalnızca bir makalede tasarım niteliğini irdeleyen yaklaşıma rastlanmıştır.

Konunun tasarım niteliğine ilişkin yönü, talebi belirleyen etkenlerden olan arsa ve inşaat maliyetlerine ilişkin finansal kısıtlılıklara değinilmeden tartışma konusu edilmiştir. Buna ilişkin K.Güvenç, Ankara'da müstakil bir konut tasarım deneyimini anlattığı yazısında [58] "tasarım özgürlüğü"nü tartışır. Bina, yapı fiziği ve inşaat kalite gerekleri ile müşteri memnuniyetini sağlamaktan uzak olmasına karşı; mimar, yapıyı mekânsal kurgu arayışlarını sorunsal kılması bakımından önemli görmüştür. Bu makalede dillendirildiği biçimiyle tasarım, dönemin dergi çevresindeki akademisyen ve entelektüel mimarın çevreyle ilişki, popülizm, pragmatizm ve üslup blokajını aşma çabasında bir pratiği gerçekleştirme çabası olarak en temel sorundur. Bu akademisyen entelektüel oda çevresi, konut sorununu bir konu olarak ele almayı Habitat II konferansına havale etmiştir. Konferansta ise eldeki hazır cevaplar ve örneğin TOKİ'yi en pasif olduğu dönemde ödüllendirmek gibi elle tutulur kurum ve kişilikler üzerinden durumu idare etmeye çalışarak, konuyu ne denli sahiplendikleri ve samimiyetle üzerine eğildiklerinin görülmesi bakımından önemsenmesi gereken bir tutum sergilemişlerdir. Buna ek olarak, Türkiye'de durumu idare etme mantığındaki olağanlaşmış yaklaşım, konferansın içerik olarak bir fiyaskoyla sonuçlanmasının temel nedenlerinden bir diğeridir. Konferans düzenleme komitesi, Habitat II'yi "mimarlığın, ne için? ve kimin için?" sorularını tartışabilecekleri bir ortam olarak görerek konuya eğilmişlerdi. Fakat bu, konuya çelişik bir yaklaşımdır. Çelişki, mesleğin sanatsal-kurgusal yönü gündelik pratiklerde sorunsallaştırılırken, Habitat II konferansında varoluşsal gerçekliğin sorgulanacağını umulmasıdır. Habitat özelinde

konunun zaten varoluşsal çerçevesi bellidir. Bu, çok belirgin biçimde gerek konferansın sonuç bildirisinden, gerekse öncesindeki Rio toplantıları sonuç bildirilerinden anlaşılmaktadır.¹⁶ Bu belirli sorun, siyaset ve toplum arasındaki sorunlu ilişkinin ötesinde siyaset ile entelektüeller ve hatta entelektüellerin yapması beklenen en temel pratiklerden biri olan politika üretme ve eleştirisinin olmadığı, becerilemediğinin göstergesidir. Gerçi bu politika üretememe sorunu hem siyasetin hem de entelektüellerin ortak sıkıntısıdır. Her iki alan da bu sorunla didişir fakat birbirini görmez, görmek istemez. Birincisi devlet iktidarını paylaşmak istemez, ikincisi teknokratlar, akademisyenler devletin iktidar örüntüleri içerisinde kendini konumlandırmak istemez, istese de beceremez.

Ayrıca dergide, Ağa Han ve Ulusal Mimarlık Ödülleri duyuruları ve konuta ilişkin yarışmalarda ödüllendirilen yapı tanıtımları yer almıştır. Bu tanıtımlar üzerinden dönem boyunca yapılan değinilerin Türk evi, yerellik ve gelenek konusu üzerine Anadolu'dan yerel mimari örnek tanıtımları biçiminde olduğu görülür. Bu konuda Ağa Han Ödüllü 'Çakırhan evi'nin hala bir tartışma zeminini oluşturduğu ve hatta Ağa Han ödülünün ötekileştirilerek tartışıldığı kaydedilmelidir.

3.2 Koruma, Gelenek - Tarihi Çevre, Tarihi Yapılar Konulu Yazılar

3.2.1 Arredamento Dergisinde Koruma, Gelenek - Tarihi Çevre, Tarihi Yapılar Üzerine

Koruma konusundaki yazılar, Arredamento dergisindeki içerik dönüşümünün belirgin olarak gözlemlenebildiği çalışmalardır. Derginin ilk dönemindeki yayınlarda, kullanılmakta olan tarihi yapılar, yenileme ve restorasyon sonrası dekore edilmiş mekanlar konut sahipleri ve iç mekan dekorasyonları önplana çıkarılarak görüntülenmekteydi. Bunun yanında kent ve yapı üzerine, geçmişin kendinden menkul bir değere sahip olması anlamında, konu edilen tarihi konutlar bağlamında bir tarihselci yaklaşımın benimsendiği görülür. Bu görme biçiminin gündelik yaşam çevresine yaklaşımı hem kent-mekan-yapı üzerinden, hem de entelektüellerle söyleşilerde işlenmiştir. Söyleşilerde uzmanların dikkat çektiği sorunsal başlıklarının derginin ileriki sayılarına konu edildiği ve gözlemlendiği görülür. Ayrıca Avrupa kentleri ve bu kentlerdeki koruma-yenileme uygulamaları da bu yaklaşımla tanıtılmıştır. Bu

¹⁶ "Mimarlık Habitat'ta", s.30 Mimarlık 243, 1990/ "Stockholm'dan Rio'ya... Vancouver'den İstanbul'a 1-2-3", s.9, Mimarlık 262, 263, 264/ Habitat II, s.8-23, Mimarlık 269 / Odadan Haberler 'İstanbul Deklerasyonu', s.8, Mimarlık 270

tanıtımlardaki bir diğer ilgi odağı da, Türkiye’de tarihsel dokuya uyumlu güncel mimarlık pratiğinin sorunsallaştırılmasıdır. N.Akın ve H.Yürekli, makalelerinde Türkiye kentlerinde eski konut dokusuyla uyumlu tasarımlar gerçekleştirilmesine, koruma konusunda uzmanlaşılması ve kamusal duyarlılık geliştirilmesi gibi sorunlara dikkat çekmişlerdir. Dergide kentsel tarihi doku, konut koruma ve rehabilitasyonu konusunda Avrupa’dan ve Türkiye’den başarılı uygulamalar örneklenmiştir. Ayrıca bu konu profil bölümünde, başarılı çalışmaları olan İtalyan mimarların tanıtımıyla da desteklenmiştir. Tarihi çevrede tasarlanmış yapı ve mimarların tanıtımları, esas olarak derginin gelenekle kurduğu ilişki biçimini örneklediği söylenebilir. Buna göre dergide örneklenen özel alanların koruma ve restorasyonları ya elitist-aristokratlar ve yeni sermaye kesiminin¹⁷ kamusal alanda kendilerini gösterme biçimlerinden biridir ya da orta üst kentli sınıfın kültürel birikim içerisinde yaşam alanlarını gerçekleştirme talebidir. Dergide örneklenen, tarihi doku içerisinde tasarlanmış modern yapılar ise, gerek mekanın gerekse kullanıcının kentlilik ve kültürel birikimleriyle doğrudan ilişkili görülmüş ve bu yapıların çevreyle ilişki arayışında tasarımlar olması, bir değer olarak desteklenmiştir.

Bu tutum doğrultusunda, mahalle ölçeğinde kentsel koruma, tek yapı korunma ve restorasyonları üzerine özel ve kamusal uygulamalardaki yaklaşım ve uygulama çeşitlilikleri tanıtılmıştır. Bu çeşitlilikler bir tür modern, öznel, çoğul tarihler üretimini teşvik edici tutum olarak, “masumiyet müzeleri”¹⁸ üretimine çanak tutar. Dergide bu olgu, yeterli sermayesi olan konut sahiplerinin inisiyatiflerinin ön planda tutularak başarılı çalışmaların tanıtılması ve Türkiye’de restorasyona ilişkin teknik yeterlilik ve başarılı örneklerin tanıtımının yapılmasıyla okuyucu dikkatini canlı tuttuğu düşünülebilir. Hatta bu dikkat, Bachelard’ın ifade ettiği biçimde “Üstüne titrediğimiz nesnelere gerçekten de mahrem bir ışıktan doğar: Çevresine kayıtsız, geometrik gerçeklikle tanımlanan nesnelere daha yüksek bir gerçeklik düzeyine ulaşır. Çevrelerine yeni bir varolma gerçekliği yayarlar” [59]. Düşünürün “ev-evren” başlıklı bölümde, Fransız şiir yazını üzerine eleştirisinden bu alıntı, ortaya konulan yaklaşım

¹⁷ Derginin ilk 70 sayısının her birinde belirtilen kesimlerin restore ya da dekore ettirdiği konutları tanıtılmıştır.

¹⁸ Masumiyet Müzesi, Orhan Pamuk’un 2008 yılında yayınladığı aşk romanının adıdır. Konunun bu romanla ilişkisi, roman kahramanının aşkını tarihselleştirmesi olarak, cananının kullandığı nesnelere kimine özel anlamlar yükleyerek aşırması ve bunlarla inşa ettiği aşk söylemidir. Koruma konusunda derginin bu denli detaycı ve romantik olmasa da, yine de provoke edici içerikte olduğu söylenebilir. Şöyle ki, dergi gerek tarihi çevrede modern yapı üretimindeki niteliği sorunsallaştırdığı proje tanıtımlarında, gerekse de İstanbul’daki restore edilmiş konutların tanıtımlarında -özellikle ilk atmış sayıda- “iç dünyalar” başlığında bu yapıları kullanıcılarının nasıl içselleştirdiği, nasıl yapılarla özdeşleştiğini öne çıkarır. Bu vurgunun okuyucusunun ince damarına dokunma çabası olmadığını söylemek kolay olmasa gerekir.

biçimindeki romantizmle örtüşen yayın içeriklerini özetler niteliktedir. Dergi böyle bir tutum içerisinde esas olarak yine mimarları öne çıkarma amacındadır. Derginin uzmanlık ve farklılaşan kimlikleri üzerinden mimarı görme çabasında, mimarın “tasarımcı kimliği” ile kendinden menkul yapılar tasarladığı yanılsamasının üretebileceği (fenomenleşeceği) bir uzmanlık alanı olan koruma-restorasyon, aslında yayınlarda mimarın geri plana itildiği, hatta hiç görülmediği bir alandır. Derginin bu tutumu, mimarı yorumsamacı bir örüntü içerisinde görmesi demektir. Geleneksel kavrayışın da karakteristiği olan bu bütüncül yaklaşım, mimarı bir örüntünün-yapının olağan parçası olarak görür. Bu görme formasyonunda mimar, bütünleşmeyi sağlamakla ve aktörler ile koşulların etkilerini sonuç ürüne yansıtılmamakla yükümlüdür[60].¹⁹ Oysa derginin genelindeki uzmanlık ve farklılaşan kimlikler üzerinden mimarı görme çabası, mimarın fenomenleşebileceği net bir alan olması bakımından koruma-restorasyon alanını eşsiz bir meca kılmaktadır. Fakat yayınlarda bu alanı doldurabilecek korumacı-restoratör kimlik olarak mimar ancak sözlencesel (mitsel) bir karakter olarak kalır ve tabii ki bu mitik karakterin uygulamalarındaki başarıya erişilemez ancak o başarı yolunda nasıl bir deneyim kazanıldığı söz konusu edilebilir.²⁰

Bu temel olarak konunun kurumsal niteliğiyle de ilişkilidir. Çünkü restorasyon konusunun Türkiye üniversitelerinde anabilim dalı düzeyinde bir uzmanlık alanı olması bile ancak seksen sonrasında gerçekleşmiştir. Diğer taraftan dergide koruma konusu, Hollanda’da örgütlenme yapısının tanıtılarak Türkiye’deki durumla karşılaştırıldığı, “merkez”in kurumsal yapılanmasının örneklenmesi biçiminde işlenmiştir. Ayrıca A.Batur, S.Özkan, C.Erder ile yapılan söyleşilerde de, Türkiye’de koruma konusunda yaşanan sorunların, siyasetin duyarsızlığı ve koruma için imar planlarının yeterli olmaması kaynaklı olduğu ortak bir yargı olarak dile getirilmiştir. Bu söyleşilerde görüldüğü biçimiyle koruma konusu tamamen devletin yetki ve sorumluluğunda görülmektedir. Konuya ilişkin tıkanıklıklar, merkezin gerekli kurumsal yapıyı oluşturamamış olması nedeniyle ülkede yeni politika üretilememesine ve pasif-edilgen bir duruma neden olmaktadır. Koruma konusunda gündemde olan bir politika vardır fakat bu bir turizm politikasıdır, ki hiçbir şey söylemeden dönemin devlet

¹⁹ M.Wigley durumu, Herman Bahr üzerinden anlatır. Bahr, modernlik tahayyülünde mimar, iç-dış ayrışmasının ortadan kaldırıldığı bir “boşluk” ta buhar ve makineyle ruhun uyum içerisinde var olmasını sağlayacak öznedir.

²⁰ Derginin 70. sayısı öncesindeki yazılarda yapının restorasyonunda soruna yaklaşım biçimi konu edilmez. Bir mimar vardır ve zaten çizilecek-yapılacak olanı yapmıştır ve uzman ekip başı ya da taşeron olarak ancak ismi anılır. 70. sayı sonrasında artık koruma sorunları dillendirilmeye başlanır, mimarın yapıyı nasıl sorunsal kıldığı irdelenir ya da o sorunsal üzerinden yapı tanıtılır.

politikasındaki sınıflama biçiminde kültür konusunun “Kültür ve Turizm Bakanlığı” olarak yapılandırılmış olması kendi başına yeterli bir göstergedir.

Dergi, 100. sayısına kadar kabaca, ağırlıklı olarak yaşam çevrelerini -yapıların iç ve dış mekânları- görüntülemiş, bu çevrelerden çoğunda, tarihi konutların yenilenmesi ve dekorasyonu konu edilmiş, bununla ilişkili olarak kullanımda olan eski yapılar, bunların yeniden işlevlendirilmesi, yapılan başarılı yenilemelerde mimarların, yapıların sahiplerinin önplana çıkarılarak tanıtılması biçiminde çeşitlenen vurgularla Osmanlı dönemi İstanbul köşkleri, konsolosluklar ile İstanbul’da apartman dairesi yenilemeleri ve Avrupa’dan örneklerin yayınlandığı gözlenir.

Konuya sonraki sayılarda aynı oranda yer verilmesine karşı içeriğin çok belirgin olarak farklılaştığı görülür. Bu farklılık konunun kamusal, endüstriyel, kültürel değer ve yapılar odaklanması ile bu yapıların modernleşme tarihi içinden seçilmiş olması bakımından bir tür modern mimarlık tarihinin koruma bağlamında özel hikayeler olarak yazımı biçiminde yeni koruma-restorasyon anlatıları olarak üretilmesidir. Bunun yanında koruma-restorasyon konusu profesyonel yaklaşım ve nitelik sorunsalı olarak yapılar üzerinden irdelenmiştir.

Görüldüğü biçimde bu dönemde dergi artık kendisini konuyu toplumun-cemiyetin içinden, bir bilen değerlendiren göz olarak değil, ona mesafelenen, ilgi alanı ve formasyonu tanımlı bir uzman olarak, konusunu epistemik boyutta ele alan - irdeleyen niteliğiyle tartışmaya başlamıştır. Konu bakımından da hem yerel, hem de Türkiye’deki etkileri gerek düşünsel gerekse pratiğe dönüşmüş boyutlarıyla, küresel kültür - gelenek ve modernlik olarak çeşitlendiği görülür.

3.2.2 Mimarlık Dergisinde Koruma, Gelenek - Tarihi Çevre, Tarihi Yapılar Üzerine

Mimarlık dergisinde koruma konusu, ağırlıklı ve sürekli olarak tarihi Osmanlı kent ve konut dokusunun Türkiye ve Balkan kentlerinde korunması ve yaşatılmasına ilişkin durum tespiti, yapıların önemi ve koruma uygulamaları, inceleme-araştırma yazıları yayınlanmıştır. Ayrıca Urfa, Ankara, Antalya kentlerindeki kentsel koruma ve yenileme yarışmaları ile de koruma uygulamalarının niteliği üzerine tartışmalar geliştirilmiştir. Konuya ilişkin bu ilgi esas olarak devlet merkezlidir. Devlet kentlere ilişkin, 1989 yılında Avrupa Birliği ilişkileri kapsamında imzalamış olduğu “Avrupa Mimari Mirasının Korunması” sözleşmesi ve UNESCO’nun

“Kültürel Kalkınmanın On Yılı” programı ile kentlerin tarihi yerleşimleri ve yapıların korunmasını politik olarak taahhüt etmiştir. Bu kapsamda ICOMOS Uluslararası organizasyonunun Türkiye komitesi oluşturulması, koruma konusunda kapsamlı bir yaklaşımın kurumsallaştırılmasına yönelik girişimlerdendir.

Dergide de dönem içerisinde bu başlıklara önemli yer ayrıldığı görülür. Konu, ağırlıklı olarak tarihi konut dokusu üzerinden gündeme getirilmekle birlikte, koruma ve restorasyon kavramının ortaya çıkışı ve konuya yaklaşımlar, kentsel koruma-yenileme, sit alanları, Osmanlı mimarlığı ve Sinan yapıları ile tescilli yapıları konu edinen makalelerle çeşitlenmiştir. Genel olarak ise, ilgisizlik nedeniyle tahrip olmuş yapı ve çevrelere dikkat çekilmek istendiği görülür. Bunun yanında Türkiye’de tarihi çevreye ilişkin yapılmış kent gezileri ve Avrupa örnekleri üzerinden kentsel yenileme ve yeni işlevler kazandırılmasına ilişkin canlandırma projeleri tanıtılmıştır. Bu yazılarda yerel örneklerde “korumanın evrensel boyutları-koşulları-gerekleri”, Avrupa örneklerinde ise “ilkeler” gibi ifadeler dikkat çeker. Bu yaklaşım, konunun ülkenin toplumsal ilgi ve gündemi ile ne denli ilişkili olduğu sorusunu akla getirir. Çünkü pek çok yer ve yapı için esas olarak koruma kararı hatta sit statüsü mevcut olmasına karşı tahribat devam etmektedir. Buna karşı konunun ısrarla küresel düzeyde ele alındığı görülür. Yukarıda da belirtildiği biçimde Birleşmiş Milletler bünyesinde 1970’li yıllarda gündeme gelen ve 1983’te de Türkiye’de koruma altındaki yerleşim ve Eski Eser’leri, Roma merkezli akademik çalışmalar sonucu uluslararası kabul gören tanımlar çerçevesinde korunması kararı alınmıştır. Buna karşı, Türkiye’de 80’li yıllarda yoğunlaşan geleneksel konut dokusunun rant amaçlı yıkımı, kültürün kendinden menkul bir olgu olduğunu ifade eden, gerek “Mimarlık” dergisindeki gerekse “Yapı” dergisindeki makalelerde “kent estetikçileri” söylemi üzerinden eleştiri geliştirenlerin bu yıkımları hoşnutsuzlukla karşılamasına karşı kentlerde yaşanan konut sıkıntısının, harap durumdaki geleneksel konutların restorasyon finansmanının nasıl sağlanacağına ilişkin yorumsuz kalmaları ve kat izni verilerek arsa rantını yükselten kentsel planlar yapılması karşısındaki eylemsizliklerinin sonucu 90’lı yıllarda tarihi kent dokusu tahribatı ve geleneksel konutların yaşatılamamasının felaket boyutuna ulaşmasına yakınmalarla seyirci kalınmıştır. Diğer taraftan konunun modernist ilerlemeci mantıkla ele alınması, var olan yapı stokunun kültürel olarak anlamlandırılma ve yaşatılmasına ilişkin yerel bilincin oluşturulamamasındaki etkenlerden biri olduğu belirtilmelidir. Fakat bu çok küçük bir etkidir. Çünkü sorun, artan nüfusun imarlı arsalarda iskan edilmesidir. Bu da politik olarak teşvik ve kısıtlamalarla düzenlenmesi gereken piyasada, inşaat maliyetleri bağlamında kentin

gelişmesi ve büyümesinin maliyetini karşılayacak bir finansal kaynak üretilmesi ile sağlanması gerekmektedir. Bu üretilmeyince kent gecekondulaşmak ve birim alandaki nüfus yoğunluğu artmak durumunda kalmıştır.

90'lı yıllarda, önceki döneme göre kısmen varlıklı kılınan belediyeler kentin yüksek gelir sağlayan bölümlerinde nitelikli fiziki çevreler oluşmasını sağlanarak ve bunların yanında yenilerini de üretilerek sermayeyi mekânsal kılmayı amaçladıklarına tanık olunur [61]. Sermayenin mekânsal kılarak, varlığı olumlu gören liberal bir "kültür" kavrayışıyla eylemde bulunulması, 'artık değer'i yeni iş alanları oluşması ve çeşitlenmesine yönlendiren olumsuzlukları var eden post-modern olgunun icadı ve üretken kılınması maksatlıdır. Bu çerçevede dergide pek çok kente ilişkin 'kentsel tasarım' yarışmaları ve uygulama projeleri yayınlanmıştır.

Ayrıca, konunun Antalya ve Ankara kale içi ile İstanbul Fener-Balat bölgesi kentsel koruma ve yenileme projelerinin dosya konusu yapılmasıyla, kentlerdeki tarihi yapılar ve geleneksel konut mimarisinin konumlandığı yerleşim dokusunun korunmasının bir 'kentsel imaj' ve 'kültürel kimlik' sorunsalı olarak değerlendirildiği görülür. Tarih bilinci üzerinden sorunsallaştırılan kimlik kavramı ile bu söylemsel edimlere bir değer atfedildiği görülür. Bu atfedilen değer yapıyı ve çevreyi kullananların katılımı ile mümkün olduğu, konuya ilişkin metinlerin çoğunda ifade edilir. Fakat bu yaklaşım politik olarak eksiktir. Çünkü korunan doku ve yapı stokunun içinde üretildiği yaşam koşullarından koparılması ile yeni bir bağlamda üretimi (turizm amaçlı eylemler), kültürü ya da kimliği korumak değil ancak kültürel yabancılaşma üretimidir. D.Kuban [62] da bu durumla ilişkili olarak, kültürel mirasın içinde üretildiği bir kültür ortamının olduğunu ve bu ortamı/çevreyi yaşatmadan koruma olamayacağı yorumu bu bağlamda önemlidir. Çünkü korunacak olanın yaşatılmasına ilişkin altyapının finansmanını turizme bağlamak ve alanı turizm için bir altyapı yatırımı olarak görmek uygulana gelen koruma-yenileme çalışmalarında konut sahibi ve semt halkının varlığını yok saymaktır. 2000'li yıllarda sıkça konuşulan "soylulaştırma" kavramı işte bu politik eksikliği tamamlayıcı niteliktedir. Tarihi çevreyi kimlikli kılan, konut sahibi ve semt halkının ilişkileri, kültürel pratikleridir.

Diğer taraftan, koruma ve yaşatmanın demokratik zeminde işleyen bir düzeninin olması, ancak liberal bir zeminde yabancılaşma oluşturulması ile mümkün görünür. Çünkü kentsel doku ve yapı, yeni kültürel durum ve sağladığı ekonomik kazancın ticari olarak artı değer

üretmesi ile koruma ve yenileme mümkün olmaktadır. Bu durum, yapıların büyük bir kısmının el değiştirmesine neden olmakta ve demokrasi, konutların el değiştirmesiyle karara rıza gösteren bir topluluk oluşturulması olarak yukarıdan dayatılan yapıyı benimseyenlerin mekana egemen kılınması biçiminde gerçekleşmektedir. G.Asatekin’de bu durumu Ankara Ulus kent merkezi bağlamında dillendirmiştir. Fakat gerek bu yazısında gerekse Foça evleri üzerine kaleme aldığı yazısında G.Asatekin [63], 1976 Nairobi UNESCO toplantısında alınan kararlarda korumanın binaların biçimsel nitelikleri üzerinden bir yaklaşımla ele alınmış olmasına temellenen bir mevzuata dikkat çekerek, bu yaklaşım biçiminin Türkiye’ye özgü olmadığını ifade etmiştir. Konunun B.M. tarafından sahiplenilmesindeki temel etken de esas olarak küreselleşme ile ilişkisinden kaynaklanmaktadır. A.Öncü’nün küreselleşmeyi tartıştığı makalesinde, küresel dinamikler üzerine konuşulurken sermaye, ticaret, nüfus, tüketim malları, kültür ürünlerinin akışkanlığı ve dolaşımının artması ve hızlanmasının mekana temelli olduğu vurgulanır. Bu vurguyu, D.Harvey “zaman-mekan sıkışması”, A.Giddens “zaman-mekan ayrışması”, A.Appadurai “mekan kesişmeleri” olarak kavramsallaştırdığını ifade etmiştir [64]. Kültürel kimlik ise bu küresel mekanizma içerisinde mekana ilişkin önemsenen bir ayraç (farklılık) durumu tanımlar. Bu tanım kendi içinde ne kadar tutarlı ve güçlü olursa mekânın bilgi-mal-hizmet...vd için aracılık (medium) konumunun o denli etkin ve güçlü olduğu ifade edilir. Fakat dergide konu küreselleşme kültürü ile olan ilişkisi bağlamında tartışılmaz. Yaklaşım milliyet, ulusalcı kalkınma kavrayışı çerçevesinde mirasın ihya edilmesi biçiminde romantik bir duyarlılıkla irdelenir. Oysa Osmanlılık söylemiyle tam olarak kendini bulan romantik bir kavrayış olarak mirasın ihyası, hiç de gerçeklikle örtüşmez. Çünkü Osmanlı, kurumsal yapıların sürekliliği ve ihyasını amaçlayan, yapı inşasını bu çerçevede ele alan, tamamen faydacı (utilitarian) bir tutum benimsemiştir. Romantikler ise bu tutumu Osmanlı’nın korumacı olduğuna yorumşlardır. G.Tümer’de bu yanılısamaya ilişkin kaleme aldığı, “Osmanlı’da mimari mirası koruma bilinci var mıydı?”[65] başlıklı makalesinde, bu söylemlerle bağdaşmayan uygulamaları örneklenerek açıklamıştır.

Diğer bir koruma yaklaşımı da sit alanları üzerinedir. Sit kararlarının kırsal ve bölgesel nitelikli olması ve çevresel, yöresel ve geleneksel mimari değerlerin korunma ve yaşatılmasını olumlayan bir yaklaşım oluşması gündemin amacıdır. Fakat dergi, korumaya ilişkin bu yaklaşımda devleti tek aktör olarak sorumlu tutan bir yaklaşımla konuyu işlemiştir. Sivil bir girişim olarak ise yalnızca 1980’li yıllarda da gündem olan Ağa Han mimarlık ödülleri [66] bu

kez Demir Tatil köyü üzerinden konu edilip projenin mimari yaklaşımı yerellik-gelenek-güncel mimarlık bağlamında bir tartışmaya araç olmuştur.

3.2.3 Yapı Dergisinde Koruma, Gelenek - Tarihi Çevre, Tarihi Yapılar Üzerine

90'lı yıllarda, ülkede restorasyon konusunda önemli girişim ve etkinliklerin varlığına tanıklık edilir. Bunda hükümetin tavrı ve konuya ilişkin olumlu politika değişikliği önemli bir etkidir.²¹ O.Ekinci'nin [67] belirttiğine göre hükümetin 1986 yılında imzalamış olduğu UNESCO'nun "Kültürel Kalkınmanın On Yılı" programının gereklerini ancak 1992'de uygulamaya başlaması bunda temel etkidir. Bu kapsamda konu, önce yeni koruma yasa taslağını tartışarak başlayan, koruma için yapıların sınıflandırılmasından, koruma ve restorasyonun Türkiye'de nasıl anlaşıldığı, yapıya ilişkin mi yoksa çevresel mi olması gerekliliği, bu süreçte kültürel sürekliliğin nasıl sağlanabileceği üzerine kuramsal yaklaşımlara paralel olarak, yerel gelenekleri koru(yama)maya ilişkin Osmanlı ve Türkiye coğrafyasından çeşitli örnekler, korumada yeni yaklaşımların Amerika, Avrupa örneklerini tanıtan yazılar yayınlanmıştır. Fakat bu metinlerde dikkat çeken yaklaşım, korumanın siyasetin yetki ve inisiyatifinde görülmesi, konunun sivil toplumla ilişkisinin tartışılmamasıdır. Bunun en belirgin örneği İstanbul'daki uygulamalar üzerinden gündeme gelir. Buna göre İstanbul'daki kentsel mekân ve tarihi eserlerin korunmasında yaşanan idari-siyasi-kanuni güçlükler, tarihi yarımada koruma planının yürütülmesine ilişkin sıkıntıları dillendiren haber ve yazılarda, hem karşılaşılan sorunlar hem de uygulamaların niteliği sorunu üzerine denetim ve koordineli yönetim gerçekleştirilememesine ilişkin rahatsızlıklar görülür.

Bu, merkezin etkinliğini yakınmalar biçiminde sorunsal kılan görme biçimi²² [68] dergide koruma konusunun işlendiği makaleler için de geçerlidir. İstanbul odaklı ve Osmanlı mimarlığı ile ilişkili olan bu haber ve makalelerde, İstanbul, Birgi, Safranbolu, Muğla, Doğu Karadeniz ve

²¹ Akın N., "Koruma Uygulamaları ve Düşündürdükleri", s.39, Yapı 124, 1992; Bu makalede Akın, korumayla ilgili ilk yasa çalışmalarının 1973'de 1710 sayılı Eski Eserler yasasıyla başladığını, 1983'te 2863 sayılı yasa ile bölge kurulları kurulduğunu belirtir. Fakat devletin korumayı desteklemekten kaçındığını, politikasında korumaya ağırlık vermediğini, yerel yönetimlerin duyarsız olduğunu belirtir. Korumanın, konut sakinlerinde koruma bilinci yaratılmadıkça her boyuttaki koruma çabalarının yetersiz kalacağını belir.

²² M.O. İstanbul Şube Başkanı Yücel Gürsel, UIA konseyinin İstanbul'da toplanmasındaki nedenin kentteki doğal ve kültürel değerlere yakın geçmişte yapılan saldırıya karşı verilmiş olan mücadele olduğunu söyledi. Bir diğer örnek; "7-8 Nisan 1993 Mimar Sinan Üniversitesi Şehir Bölge Planlama Bölümü 1.Kentsel Koruma Uygulama Kolokyumunu", s.13, Yapı 138; Kolokyumun sonuç bildirisinde tespit edilen olgu aynen şu ifadelerle dillendirilir. Kolokyumda; - Türkiye'de doğal ve kültürel değerler vardır. - Bunların korunup değerlendirilmesi T.C.'nin varoluş nedenidir. - Bunların yok olması kültürel sürekliliği kesintiye uğratar. -... ifadeleri üzerinde uzlaşmıştır.

Balkanlardaki konut dokusu örnekleriyle Osmanlı mimarlığının yapı geleneği tanıtılmıştır. Fakat konu hep bir Osmanlı kent-yaşam kültürü vurgusu ile sunulmuş ve bu kentsel dokunun yaşatılmasının kültürel zenginlik olduğu ifade edilmiştir. Bu doğru fakat hem eksik hem de sorunlu bir yaklaşımdır. Çünkü kültürel olanı yalnızca eskiyle ilişkili görmek ve güncel kültürü “tarih dışı modern zamanlar” olarak değerlendirmek, güncel olanın ürettiği değerleri değerlendirme çabasına girmemek, yüzeysel bir ifadeyle modernizmle çelişik bir kavrayıştır. Çünkü modern olma durumu, kültürü varolan çoğulluk olarak görür. Bu kültürel birikimi bilmek ve yeni olanı üretmek adına sürekli olarak eleştirelilik gereksinimini doğuran bir mekanizmanın işletilmesi gereksinimi doğurur. Fakat dergideki koruma odaklı yaklaşım eski olanın müzeye kaldırılmasını teşvik eden, bunun yanında güncel olanı ne değerlendirme nede eleştirmeye yanaşmayan bir tutumdur. Burada ki temel nedenlerden biri ortamda geleneksel-modern olarak ya o ya bu çekişmesinin sürmesidir. Bu bağlamda, gelenek sürekli olarak yorumlanmaktan kaçınılan seyirlik bir varlık olarak ele alınırken, yeni ve çağdaşlık söylemi üzerinden de modern mimarinin propagandası yapılmıştır. Önemli olan tanımlı-duru kutuplardan birinin tarafında olmak olunca, taraf olunan ortamı bulandırmak ne gerekli ne de anlamlı olmamaktadır. Ayrıca, modern Türkiye’de her şey merkezin iradesi ve merkezle olan ilişkilere göre belirlendiğinden, bunun sınırlarını aramanın da, farklılaşmanın da bir alemi yoktur. Bu bağlamda, ortamda eleştiri adına yapılan, hükümetin koruma kurulu üyeliklerini, keyfi görevden alma ve atamalarını, yasalarla ve teamülle uyuşmayan kurul kararlarını, kamu ihlallerindeki usulsüzlüğü, yozlaşma ve kültür söylemleri üzerinden bir ahlak sorunsalı olarak tartışılmak ve bu kartezyen kümedeki aktörler ile rollerini tanımlama, bilme ve “doğru” eşleştirilmesine ilişkin sorousalların başarılı bir şekilde dillendirilmesi olur.

Konuya ilişkin diğer bir kavrayış biçimi ise İstanbul’daki tarihi yapıların korunması ve restorasyonu üzerinden gündeme gelen koruma ve restorasyonun kültürel miras kapsamındaki çok boyutlu niteliğidir. Ağırlıklı biçimde haber, tanıtım ve değerlendirme yazılarında işlenen bu yaklaşım, bir bakıma da müzeleştirilen yapıların tanıtımı biçiminde olmuştur.

Diğer yazılarda ise, Osmanlı Mimarlığı, Türk konut geleneği, Anadolu’daki Arkeolojik mimari buluntular ile Koruma-Restorasyon disiplini ve uygulamalarına ilişkin karşılaşılan sorunlar ve çalışma süreci anlatılmıştır. Anadolu’daki arkeolojik çalışmalara ilişkin haberlerde, ortaya çıkan mimari buluntuların korunması ve restorasyon çalışmaları anlatılarak, Çatalhöyük, Side,

Allanoi, Bergama, Roma ve Antik Yunan yerleşimlerinde yaşam biçimlerine ilişkin bulgular anlatılmıştır.

3.3 Tarih-Kuram-Eleştiri Yazıları

3.3.1 Arredamento Dergisinde Tarih-Kuram-Eleştiri Üzerine

Dergideki tarih metninin hem farklı ülkelerde hem de farklı iktidar örüntülerinde biçimlendirilen kentsel mekânlar ile farklı nitelikte (anarşist, komünist, oryantalist...) mimarlıkların tarihselliğini irdelediği görülür. Bu metinlerde konu olgusal ve kuramsal olarak iki temel içerikte işlenmiştir. Kentsel çevredeki ve özellikle İstanbul'daki yapı ve mekânların tarihsel –uzamsal niteliği tanımlanmış, Osmanlı dönemine uzanan yapı ve donatılar, kent mekânındaki dönüşümler görüngüler üzerinden anlatılmıştır. Tarih metinlerinde konunun ana eksenini dönüşüm kavramının oluşturduğunu söylemek yanlış olmaz. Dönüşüm kentsel mekan üzerinden izler ve tanıklıklarla esas olarak içinde bulunulan zamandaki fiziksel çevreyi biçimlendiren uzamsal gerçekliği görünür kılma amaçlıdır. Bunun dayandığı yaklaşım ise tarihin inşa edilen, uzamsal nitelikli olduğuna ilişkin kavrayıştır. Dönüşümün aktörleri ve edimler üzerinden anlatılması, bu aktör ve edimlerin anlamlı konu başlıkları olarak işlenmesindeki temel gerekçe olduğu düşünülebilir. Bu kavrayış esas olarak modernliğe ilişkin ve içkindir ki metinlerde temel vurgunun modernleşme olduğu, belirtilen kent ve toplumsal-mekansal dönüşüm konularında gözlenir.

Dergi, dosya konularını büyük çoğunlukla modernite olgu, edim ve kavramlarına ilişkin seçmiş ve tarihselliği içinde görme-kurma çabasında olmuştur. Derginin Türkiye'deki modern gelenekleri keşfetme çabası, örneklerinin neredeyse tümünün İstanbul'da olması bakımından naiftir. Ayrıca bu keşiflerin kent hayatından yalıtılmış her biri kendinde içkin bir değer üzerinden irdelenmiş olmaları, hayatın içinde aldığı role değinilmemesi, nesneyi kendinde bir şey olarak görmek biçiminde bilmek ve sorgulamak adına aydınlanmacı tutumdan izler taşır. Fakat bu aydınlanmacı tutumun, dergideki yine kent ve kentsel yaşama ilişkin olgu ve pratiklerin tarihinin konu edildiği söyleşilerde, bir "kültür tarihi anlatısı"²³ olarak aşıldığı

²³Kültür'ün özne ya da topluluklarca, yaşam pratikleri içerisinde gerek bireysel gerekse toplumsal iletişim ve ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla icat edilmiş olumsallıklardır. "Kültür tarihi anlatısı" ifadesi de, kültürün tarihsel süreçte oluşumuna ve bireysel toplumsal pratiklerde icat edilen, dönüşen, reddedilen, yenisi icad edilebilir olan niteliği anlatılmak istenmiştir.

görülür, ki derginin düzenli olarak söyleşiler yayınlaması, söyleşi konusu her ne olursa olsun konuşulan konu ve konuğu güncel durum ve gerçeklik içerisinde görme ve güncel kavrayış formasyonunun içerisinde hem konuşanları hem de konuları değerlendirebilmek bakımından oldukça önemli bir bölümdür.

Diğer taraftan profil bölümünde, modernlik ve toplumsal dönüşümün aktörlerinin oldukça net ve etraflıca işlendiği, güncel hayatın içerisinde konumlandırıldığı görülür. Örneğin Bauhaus'un önde gelen isimleri, Türkiye'de Alman mimarlar ve Atatürk Türkiye'si ile S.H.Eldem profilleri gibi, modern mimarlığın Türkiye'deki kurumsal yapılanmasındaki baş aktörlerinin tanıtılması, resmin bütünü belirleyen önemli parçalarının tarihselliğinin irdelenerek konunun Türkiye tarih anlatısındaki ana aktörlerin konumlandırılmasıdır.

Tasarımın sorunsal kılınmasına ilişkin olarak ise şehir, mimari ve mimarlık başlıklarında gruplanan yazılarda geleneksel kentin çehresi ile modern kent ve mimari inşası üzerine farklı yazılarda modernlik durumunun fiziki çevredeki görünümü, kentin mimari belleğinin irdelendiği yazılarda işlenmiş konulardır. Bu "mimarlık tarihi" başlıklı yazıların yapı, mimar, yapı tipine ilişkin bir durumu anlatmanın ötesinde, kentsel mekanda modern görüngülerin ve bunların gerek varlık gerekse üretim sürecine ilişkin irdemelerde, Türkiye'de modernleşmenin tarihselliğini görünür kılma amaçlı bir vurgunun tekrarlandığı gözlenir.

Kuram ve eleştiri yazılarında ise olgusal ve teorik olarak iki yaklaşım vardır. Metinler, olgusal olarak Türkiye'de mimarlık pratiğini yürüten mimarları ve ürünlerini, kuramsal olarak da mimarların yaklaşımları tarihselci, postmodernist, modernist, anarşist...vb gibi kimliklendirilerek pratiğin niteliği irdelenmiştir. Bu yazılarda sorunsallaştırılan konu kimliktir. Kimliğin ise yukarıda belirtilen akımlar üzerinden irdelenmesi, Türkiye'de ve aslında Avrupa'da da 19.yy'ın ana söylemlerinden olan "zeit geist"çi (çağın ruhu) dünya kavrayışının çağdaşlık argümanı üzerinden empoze edilen hegemonik tek iyi ve doğru olanın daha küçük bütünselliklere parçalanmasıdır. Mimaride çağdaşlık, Batı'da, ekonomi politikası olarak geliştirilen tekniğin estetik kodlamasının [69], Türkçe'deki biçimiyle "akıl yolu biridir" söylemi çerçevesinde yorumlanıp, pratikte bu doğruya ulaşma istemidir. Bunun için de doğrunun araçları olan malzeme teknolojisi, teknik ve estetik eğitimin ithal edilmesi gerekmiştir. II. Dünya savaşı sonrası çözülmeye başlayan bu kavrayış Türkiye'de seksen sonrası, özellikle de doksanlarda öncelikle yozlaşma söylemi içerisinde dillendirilmiş, sonrasında ise olguya ilişkin, merkezin dağılmasının kültürel farklılıkların mimarlığa yansması

olarak post-modernlik söylemi içerisinde yorumlanmasını doğurmuştur. Doksanlarda Arredamento dergisi, oluşan bu yeni mimarlıkları uluslararası konjonktürde irdeleyici yaklaşımıyla, yeni mimarlıklara ilişkin atfedilen kimliklerin popüler isimlerini tanıtarak Türkiye mimarlık ortamını postmodern olgunun ana gerçekliği olan çeşitlenen kimlik politikaları ile tanıştırmıştır.

Bu çerçevede kimlik kavramı içerisinde mimarın üretim biçimine ilişkin yaklaşımlarını niteleyici kitsch, oryantalist, arketipal, anarşist, biçimci, pürist, hi-tech, sanal, ütopya kavramlarının bir sıfat olarak medyatik profiller ve içinde bulunulan tarihsel dönemleri tanımlama amaçlı kullanıldığı, ayrıca bu kavramların konular üzerinden yeniden tanımlanarak irdelendiği görülür.

Dergideki kuram ve eleştiri yazılarının, dönem bütününde, içinde bulunulan değişimi var olagelen, üretilmiş diğer söylemsel ve görüngüsel gerçekliklerden farklı kılan “postmodern” yapısını önce bütüncül (faşist, kitsch,..vd) söylemler üzerinden, sonrasında da mimarların bireysel pratikleri üzerinden kimliklerini net olarak tanıtmıştır.

Bu değişim ve post-modern durumun yapısı itibariyle kendinden menkul bir olgu olmaması, tarihsel gerçekliklerin yorumu, eleştirisi ve güncel gerçekliği kavrama biçimleriyle ilişkisi, derginin de esas olarak post-modern bir içerik ortaya koyduğuna ilişkin yoruma temel teşkil eder[70].²⁴ Çünkü dergi her kavramsal irdelemede, kavramın tarihselliğini tanımlamanın yanında güncel gerçeklikler içerisindeki konumunu ve varlığını da görmeye çalışmış, kavram ve olguyu yalnızca tarihsel bir durum olarak değil, öncülerini, kültür ürünleri ve etkileri bağlamında nesne, kavram ve özneleri üzerinden farklı bağlamlar ve sebepleri tartışılmıştır.

Örneğin, derginin ilk sorunsal kıldığı kavramlardan olan “kitsch”, esas olarak post-modern durumun merkez-çevre ilişkisindeki üretilme biçimine gönderme yapmaktadır. Bu kavram, kültürel çeşitlenme, normların yıkılması-yeniden üretilmesi olarak postmodern bir olgunun görüngülerindedir. Fakat derginin ilk sayılarında “Türkiye’de Amerikan yaşam tarzı” başlığı altında, popüler yaşam tarzının Türkiye’de talep bulması ile ilişkilendirilmiş ve olgu, üstkültürcü yaklaşımın diliyle ‘zevksizlik kültürü’ olarak yorumlanmıştır. Fakat olguların kavramsal içerikleri post-modernizmin getirdiği kavrayış içerisinde dönüşmüştür.

²⁴ Z.Bauman, modern ve postmodern bilginin nitelik olarak farklılığını ifade ederken; modern bilginin inandırıcı ve kabul edilmiş bir anlatı sunduğunu, postmodern bilginin ise olaylar hakkında anlatılabilecek birçok anlatıdan herhangi biri ya da birkaçı olduğunu ifade eder. Yani modern anlatıların tek doğrusu varken, postmodern anlatılarda bu doğru ne tektir, ne de yeni doğru önermeleri yeterli değildir.

Dergide kuram eleştiri bağlamında temel sorunsalın kültürel çeşitlilik ve farklılaşmalar olduğu ve bu çeşitliliği hem farklı kavramsal çerçevelerde ortaya çıkan akımlar üzerinden hem de bunların eleştirisi ile özellikle profil konusu edilen mimarların bireysel tavırları bağlamında irdelendiği ve güncel gerçekliğin bilinen-tanımlanmış kültürel tavırlarla ilişkilendirilmeye ve hatta bunlar içerisinde konumlandırılmaya çalışıldığı görülür. Bunlardan, kültürel pozisyonları modern, biçimselci, tarihselci gibi ana akım olarak nitelenebilecek, mimari tavrı net olarak tanımlanabilen ve tasarıma yaklaşımı Türkiye ve dünyada bir tür kimlikle özdeşleşmiş belirli mimarlar yanında, özellikle Türkiye’den seçilen profiller çoğunlukla bu kimlikler arasında kalan ve ara bir durum olarak ifade edilen yeni pozisyonlarda konumlandırılmışlardır.

Bu kapsamda, Türkiye’de mimarların ve mimarlık sorunsalının tarihselcilik, bağlamsalcılık, biçimsellik, modernizm, postmodernizm ve İslam çerçevesinde tartışıldığı görülür. Bu çerçevenin çok çeşitli olmasa da mimarlık gündeminde yer alan tarihi çevre koruma, tarihsel çevrede yapı üretimi, Ağa Han, Ulusal mimarlık ve diğer ödüller, toplantı ve sempozyumlar, küreselleşme, Türkiye ve dünyada gündemdeki mimar ve düşünürlerle söyleşiler ile Türkiye’deki mimarlık gündemine ilişkin yorum ve tanıtımlar yapılması biçiminde etraflıca irdelenmiş olması, kavramların birer motivasyon ve tartışma odağı olması bakımından anahtar konumda olduklarının göstergesidir.

Bunlardan ‘Biçimsellik’ kavramının tarihselcilik ve bağlamsalcılıkla ilişkilendirilerek sıklıkla tekrarlanmış olması dikkate değerdir. Gerek yapı ve proje tanıtımlarında gerekse profil ve kuram yazılarında sorunsalı tanımlayıcı önemli bir kavram olarak ele alınıp olgu ve konuların bu kavram bağlamında sorgulanmış olması, kavramın mimarlık ortamı için önemli bir referans tanımladığına işaret eder. Kavramın dışavurumculuk, yapı-bozumculuk, oryantalizm, strüktüralizm, pürizm olarak kimliklendirilen tasarım yaklaşımlarında gözlemlenebilen nitelikleri üzerinden irdelenmeleri, ayrıca Atatürk dönemi, İslam mimarlığı, post-modernizm ve çağdaşlık gibi olgular tartışılırken tavır ve pratiği tanımlamak için kullanılmıştır. Burada şu da ifade edilmeli ki, dergide kavramlar tasarım, profil ve dosya konuları olarak tartışma ve irdelemelerin yayımlandığı sayılardaki içerikle sınırlı kalmış, sonraki sayılarda ve konularda aynı konu ve tartışmanın tekrarlanmaması ve sürdürülmemesine özen gösterilmiştir. Bu, derginin derinlik ya da bir çözümlenme getirmekten öte çeşitliliği amaçlamış olmasıyla ilişkili görülebilir.

“Biçimselcilik” bağlamında dergide iki temel yaklaşım söz konusudur. Bunlardan ana akım olarak ifade edilebilecek ve sıklıkla tekrarlanan kavrayış fenomenolojidir. Bu, K.Frampton’la yapılan bir söyleşide, düşünüründe biçimselciliğe yaklaşımıyla örtüştüğü görülen bir kavrayıştır. Frampton şöyle der, “...konstrüksiyonun özünde var olan şiirselliğe ağırlık vererek bambaşka türde, kelimesi kelimesine olmayan bir anlatım biçimi... .. yapının fenomenolojik varlığını gerçekleştirme eğilimini taşımakta”[71]. Biçimselliğin fenomenolojik bir olgu olarak okunması karşısında, S.Holl profilinde mimarın biçimselciliğe karşı geliştirdiği antagonist tavır bu tür bir fenomenolojik ilişkiyi yadsır niteliktedir. S.Holl, pratiğini daha içsel ve ilişkisel örüntülerde, tasarımın kültürel niteliğinin okunmasını gerektiren tutumda konumlandırır. S.Holl profilindeki makalelerde de dillendirildiği üzere, mimarın söylemindeki bağlamsalcılık katı bir modernist biçimsel dil üzerinden yorumlanmaması gereken, kültürel duyarlılık ve yorumun biçimsel olarak görülemeyeceğine işaret edilmiştir. S.Holl profilinde, biçimselciliğin bağlamsalcılık yanında ideolojik bir pozisyona işaret ettiğine dikkat çekilir. Bu konuda Holl’un tutumu ya da biçimselci tavra karşı antagonist tutumu; gerçekliği ideolojik bir kavrayışla görmek ile bu gerçekliği postmodernist (var olanı ve içinde yenilerinin türeyebileceği kültür ortamını oluşturma amaçlı irdeleyici) bir tavrı benimseyen, farklı kültürel talepleri yorumlama amaçlı, biçimsel referansların ötesinde geliştirilen yorumların varlığını irdelemeyi yeğleyen bir tutumdur. [72]

Bir diğer kavramsal angajman olan “modernizm” yorumlarında ise kavrama ilişkin en hararetli tartışmaların yapıldığı ve kavram üzerinden eylem üretildiği dönemlerin konu edildiği görülür. Bunların Atatürk ve Stalin dönemlerinde mimarlık, faşist mimarlık, Sovyet tasarımı, Fransız devrimi, Türkiye’de popüler kültür konuları olarak modernist söylemin dönemin iktidar edimlerinin kentsel-fiziki çevrede vücut bulması biçiminde, farklı coğrafya ve toplumlarda ortaya çıkan olayların birbiriyle etkileşimi görünür kılınmıştır. Bu yaklaşım, A.Giddens’in ifade ettiği biçimde “modernlik, mekânların, oldukça uzak toplumsal etkilerden etkilenecek biçim kazanmasıdır”[73] saptamasını doğrular niteliktedir. Bu konular, modern düşünce yapısının temeli olan, gerçekliğin kurgusal olduğu kabulüne dayanır. Çünkü bu, yeni bir toplumun tasavvur edilebilmesi ile ilişkilidir. Dergide bu tasavvura ilişkin tarihsel dönemlerde merkezin gücü ve iktidar araçlarının orkestrasyonunu örnekleyen çalışmalar vardır. Diğer taraftan mimar profillerinde işlendiği biçimiyle ise “modernizm”, mimarın kendini zaman dışı –akılla bulunan o tek yolda- konumlandığı durumlar olarak, tutarlı bir iradi tavır yanında mekândan bağımsız (çünkü bilim doğayla mücadele edebilmektedir), ve

bundan dolayı da zamanı (iktidarı) teknolojinin ve onun estetiğinin tanımladığı bir çağdaşlık kavrayışı içerisinde ürün verilmesidir.

“Postmodernizm” kavramı ise; yukarıda değinildiği çerçevede, oluşan alternatif ve melez durumlara ilişkin yargı değil, ancak bilinen sosyal yapılarla olan ilişkiler üzerinden anlayış geliştirme çabasında durumun sorgulandığı, tartışıldığı bir yaklaşım olarak farklı dosya konuları ve profillerde işlenen konunun içeriğine ilişkin bir kavram olmuştur [74].²⁵ Bu kapsamda coğrafi ve kültürel bir durum olarak merkez dışı mimarlıklar yanında İslam mimarlığının da konu edildiği görülür.

Bu çerçevede post-modern bir olgu olarak yaklaşılan İslam mimarlığı olgusu, çağdaşlık söylemi içerisinde (çağın belirleyicisi -iktidar odağı- teknolojidir) küreselleşme ve Türkiye’deki toplumsal yapının tartışıldığı yazılarda irdelenmiştir. Küreselleşmenin doğurduğu etkin ve sağlıklı iletişim ihtiyacı H.U.Khan’ın da ifade ettiği biçimde “küreselleşme, çokkültürlülük, iletişim, her yerde kolaylıkla anlaşılabilir temel belirleyicinin ifade edilmesini zorunlu kılmakta”[75] dir. Buna karşı, Türkiye’deki durum, “...biçimsel olanın ötesine geçen entelektüel talepleri hala az olan bu toplumsal grup...”[76] sözlerinde çok net ifade bulmuştur. G.Tümer’in, M. Karaaslan’ın İzmir Mimarlar Odasında mimari çalışmalarını sunduğu toplantı üzerine kaleme aldığı makalesinde, eklektik ve hızlı tasarımların güncel talepler doğrultusunda piyasa talebi olarak küresel bir olgu olduğunu belirterek, bu mimarlık anlayış ve talebini Türkiye bağlamında eleştirmiştir. Esas olarak, H.U.Khan’ın ifade ettiği ‘küreselleşme, iletişim ve çokkültürlü ortam’ın etken ve belirleyici olmasına karşı bunu ‘görme, tanımlama ve üzerine politika geliştirme’ konularında sıkıntılar yaşandığı görülür. Bu bağlamda M.Karaaslan’ın da içinde bulunduğu toplumsal koşulları küreselleşme, iletişim ve çokkültürlülük parametrelerinden ancak iletişimsellik bağlamında yorumladığı ve ne çok kültürlülüğü ne de çağdaşlık olarak teknolojiyi yapılarında gereğince yorumlamamış olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu, tek başına Karaaslan üzerine yıkılacak bir eksiklik ya da yetersizlik değil, Türkiye’deki genel manzaradır. Ülkede finanse edilebilen gerek şartları da biraz zorlayabilen tasarımlar ‘çağ’a ancak bu kadar yaklaşabilmektedir. Fakat burada sorunun, mimari niteliği sorgularken eleştirel gözü yitirmemek adına, tasarımın olağan koşulları ne kadar zorlayabildiği biçiminde sorulması, çağdaşlığı sorgulamak bakımından daha doğru olacaktır.

²⁵ Rorty de,“... postmodern düşüncenin öncüleri; güç, tahakkümün karakteri, tahakkümün nitelikleri sorgulanarak ancak entelektüel eğilimin yargılanabileceğini ifade etmişlerdir.” der.

Sonuç olarak, dergide yer alan tarih, kuram, eleştiri yazılarının ana motivasyonunun, içinde bulunulan durumun karmaşık yapısını çözme çabasına yönelik düzenli ve çok boyutlu bir içerikle, yargılardan kaçınılarak, enformasyonu çoğaltma ve bunun üzerinden yeni değerlendirmeler geliştirmesi biçiminde olduğu görülmüştür. Bu bağlamda modernlikler ve postmodern durumun varediği modern türevleri üzerine, gerek ulusal gerekse uluslararası bağlamda enformasyon ve olguyu kavramaya yönelik metinler yayınlanmıştır.

3.3.2 Mimarlık Dergisinde Tarih-Kuram-Eleştiri Üzerine

Gerek kuram ve eleştiri yazıları, gerekse tarih metinlerinde sorunsallar, merkez-çevre ilişkisi bağlamında küreselleşme, tüketim toplumu, kültür, kimlik, toplumcu mimarlık, gelenek, değişim-dönüşüm, özgürlük ve sürdürülebilirlik kavramları, özellikleri ve anlamları kendi kendinden oluşan ve bu niteliğiyle de burada kültüralist olarak nitelenecek bağlamda irdelenmiştir.

Doksanlı yılların başında dikkate değer tartışmalardan biri, derginin uluslararası mimarlık ortamındaki kuramsal tartışmalara Türkiye mimarlık ortamının yabancı kalmış olmasının sorunsallaştırılmasıdır. Konu, kuram metni üretiminin azlığından yakınılarak, mimarlık eğitiminde kuramsal bilgi eğitiminin yetersizliği ile ilişkilendirilmiştir. Bu, bir tür geçkalmışlık tınısı içeren yakınmalar, derginin kuram konusunda düzenli yazı yayınlama iradesinin beyan edilmesiyle okurlara duyurulmuştur. Fakat burada çelişik bir durum gözlenir. Çelişki, derginin seksenlerde düzensiz ve seyrek yayınlanmış olmasına karşı yayınlarında kuramsal yoğunluk ve niteliğin oldukça yüksek olmasıdır. Bu da, sorunun asıl olarak Türkiye’de mimar çevrenin kuramsal metinleri üretememesi değil talep etmemesi ile ilişkili görülebilir. Diğer taraftan bu durum her ne kadar eğitimle ilişkili olsa da Türkiye’deki düşünce ortamının genel yapısı ile ilişkili bir sorundur. Bu yorumu, dergide yayınlanmış en sade metinler olan anma yazılarından, gündeme ilişkin yorumlara ya da en belirgin biçimde genel kurullardaki konuşma ve ifade biçimlerinde gözlemlemek mümkündür.

Doksanlardaki bu yakınmalara, uluslararası mimarlık ortamındaki postmodern mimari üzerine tartışmalar, ses getiren sergiler ve ANY grubu gibi oluşumlar karşısında Türkiye’deki ıssızlığın neden olduğunu düşünmek daha isabetlidir. İfadelerde “Uluslararası” olarak ima edilen konvansiyonlar, batı merkezli mimarlık ortamında üretilen formasyonlardır. Batı’da da ses getiren gelişmeler, temelde mimarlık mesleğinin gelişen sanayi ve bilgi teknolojileri ile

inşaat sektöründeki çeşitlenme ve uzmanlıklardan kaynaklı, disiplinin gelecek vizyonunun yitirilmiş olmasının yarattığı krizin dillendirilmesidir.²⁶ [87], [78]

Türkiye’de kuram konusunun ise belirtildiği biçimde uluslararası popüler mimarlık ortamının dışında kalmış olma kaygısıyla gündeme geldiği anlaşılır. Oluşturulan bu gündemin oldukça ciddi ve kitlesel katılıma sahne olduğu görülür. Türkiye’de, bu ani denilebilecek ve mimarlık-felsefe ilişkisi üzerine yoğunlaşan Batı’lı mimarlık gündemi karşısında yaşanan sıkıntının sorunsallaştırılıyor olması, bunun etkenlerinin neler olduğunun sorgulanmasını gerektirmiştir. Genel bir izlenim olarak; durumun, ülkedeki seksen sonrası liberalleşme yanında dünyadaki yukarıda belirtilen mesleğin vizyonunu kaybetmesi kaynaklı rahatsızlıklara ilişkin oluşumlar karşısında ortamın kendisi için bir politika üretme ihtiyacı kaynaklı olduğu düşünülebilir. Bu izlenimi veren temel gelişmeler, Türkiye’deki mimarlık pratiğinin niteliğinin artırılmasına yönelik toplantı, tanıtım, Mimarlık sergileri ve ulusal mimarlık sergisi ve yarışmasını da kapsayan bütüncül bir “Türkiye Mimarlığı” sorunsalının gündeme getirilmiş olması ve Mimarlar Odasının 1989 yılı sonunda “Çağdaş Mimarlık Akımları ve Türkiye” adıyla ve ikincisini de 1992 yılında “Kimlik, Etik, Meşruiyet” başlığıyla düzenlediği sempozyumlardır. Dergide de konu ve konuşmaların içeriğinin değerlendirildiği bu sempozyum ayrıca dosya konusu yapılmış, mimarlık eğitiminin kuramsal yetersizlikleri gündeme getirilerek, eğitim sorunsallaştırılmıştır.

Kuram konusu, 241. sayıda hazırlanan dosyada birbirinden farklı ve çoğunluğu toplumsallık, mimarlıkta çağdaşlık ve uluslararası biçimsel dil ve kalitenin yakalanması ile mimarlıkta anlam arayışları gibi temalarla tartışılmıştır. Mimarlığın sanayileşme, teknik ve teknolojik gelişme ile paralelliği, çoğullaşma ve yeni deneyimlerin ortaya çıkması ile gelişen, çeşitlenen bir disiplin olduğu ifade edilmiştir.

Derginin bu kuramsal ağırlıklı içerik oluşturma iradesindeki yayınlarında konunun 241. sayıda Y.Erdem ve N.Öğüt tarafından oldukça net ve çok boyutlu olarak dünya ve Türkiye bağlamında değerlendirildiği ve kestirmeden çözümler üretilmesinden kaçınılarak irdelenmesi gerekli belirli sorunsallara işaret edildiği görülür. Bu sorunsallardan Türkiye’nin tarih ve gelecek vizyonunun temel sorunsalları ile örtüşen konular olarak geleneksel konut

²⁶ Y.Erdem, durumu UIA gündemleri üzerinden yorumlayarak, mimarlıktaki krizin seksenlerin başından itibaren UIA kongresinin ana sorunsalı olduğunu, 70’lerden itibaren de kültürün temel sorunsal olduğunu ifade ederek, Türkiye’de konunun biçim yaratma ve modern, rasyonel, fonksiyonel olarak formüleştiren çerçevede düşünülmesinde ısrar edildiğini ifade etmiştir.

dokusu, çoğulculuk-kimlik, demokrasi ve özgürlük, modernlik durumunun biçimselci fonksiyonalizm olarak algılanması, dünyada mimarlığın yaşadığı krizin nedenleri ve bunu aşma çabalarını Erdem dillendirirken, N.Öğüt’de tarihselcilik, kültürel yabancılaşmanın “sanat-mimarlık, evrensel-yöresel ve biçim-anlam” kavramları üzerinden sorgulanması gerekliliği, var olan geleneksel yapı stokunun koruma değil yeniden canlandırılması yönünde yaklaşımlar geliştirilmesi önerilerinde bulunmuştur. Fakat hem makalelerin yayınlandığı sayıda hem de sonrasında, bu makalelerin görmezden gelindiği ve hatta N.Öğüt’ün makalesinin haksız bir şekilde yerildiği-yadırgandığı görülür.²⁷ [79]

Konuya ilişkin gerçek anlamda eleştirel ve kuramsal yaklaşım geliştirenlerden biri de E. Aksoy’dur. Aksoy, seksenli yılların sonunda yazmış olduğu “Mimarlıkta Tasarım Bilgisi”[80] adlı kitapta, Türkiye’deki mimarlığı sanayileşme, küreselleşme ve merkez-çevre bağlamında değerlendirmiştir. Buna göre ülke altyapı ve var olan ekonomik yapısı nedeniyle hiçbir alanda ve mimarlık özelinde özgün üretim gerçekleştirilmesi sözkonusu değildir. Çünkü bunun için gerekli modern mekanizma ve işleyiş oluşmamıştır. Yazar, bunun ancak 2000’li yıllarda Türkiye’nin yarı çevre statüsünde bir ülke olmasıyla gerçekleşebileceğini belirtir. Bu tespitin belirtilmesindeki amaç, Erdem ve Öğüt’ün işaret ettiği yaklaşımın aslında ortamdaki önemli akademisyenlerce de paylaşılan ve yayınlarında da işaret edilen, bir sorunsal olarak irdelenmesi gerekliliğinin vurgulanmış olmasıdır.

Bu yaklaşım içeriğinin dergide farklı konular üzerinden sıklıkla dile getirildiği görülür. Örneğin Atakule üzerine yazısında Ş.Gür’ün, yapının kurgusunu dayatmacı bularak, rastlantısal karşılaşmalara olanak sunmamasının farklılık ve çeşitlilik oluşumunun önünde bir engel olduğunu belirtmesi, tasarım bağlamında bir kültür ve demokrasi sorunsalının varlığına işaret eder. Rastlantısallık ve çeşitlilik, kuramsal olarak olumludur. Çünkü kültürel dönüşüm ve değişimin bu yapı üzerinden gerçekleştiği ve dönüşüm için olanak yarattığı düşünülmektedir[81]. Fakat mimarın biçimselci tavrının bu potansiyeli soğurduğu gözlenir. Bir diğer olumsuzluk soğurucu yoruma ise S.Velioğlu’nun [82] makalesinde rastlanır. S.Velioğlu, belirtilen bu olumlu rastlantısallık, farklılık, çeşitlilik...vb niteliklerin Türk mekan kültürüne ait örneklerde gözlenebileceğini belirterek, kültürel birikimin değerlendirilmesi üzerine yeni çalışma ve gözlemler yapılmasını önerir. Diğer taraftan Türkiye’deki mimari entelektüel ortama ilişkin bir yazıda da sağlamlık ve dengenin değişmeme anlamına geldiği

²⁷ A.Balamir, “Türkiye’de Mimarlık Tartışmaları Bir Söz Kalabalığıdır?” yazısındaki alaycı diliyle Öğüt’ü hedef alır.

belirtilmiştir [83]. Burada bir gerilim söz konusudur. Bir taraftan kültürel yabancılaşmayı aşmak için yeni olanaklar, farklılaşmalar, deneysellik ve rastlantısallık olumlanırken diğer taraftan bunun zaten Türk mekan kültüründe var olduğu, güncel tasarımlarda da yorumlandığı belirtilir. Burada olgunun mimarlık açısından biçimsel olarak algılanma eğiliminde olduğu savunulabilir. Çünkü kültürel farklılaşmaları içselleştirmek için bir imkân olarak rastlantısallık yaklaşımı, kültürel olarak her şeyin tanımlı kılındığı bir mekânın değişim ve dönüşüm için getirilebilecek tüm olanaklara tanım, yargı ve değer ölçütleriyle yaklaşarak ancak kendi kapalı dünyasını daha da kapatmaktan, yeni olanı kendine benzetme çabasından öte nasıl bir eylemsellik içinde olabileceği sorgulanmalıdır.

Bu tavır bir de tam tersinden Ağa Han mimarlık ödülleriindeki ödüllendirilen projeler üzerine yazılan yazılarda görülür. Metinlerde naif bir biçim sorunsalı ötesinde yapıları değerlendirme kaygısı gözlenmemiştir. Bu yapıyla, ödüllerin kültürel olarak İslam dünyasını olumlaması, geleneksel yerleşim, yapım teknikleri ve yerel malzeme kullanımına duyarlılıkları el üstünde tutmasının, “uluslararası olmak” durumuna ilişkin “modern ve teknolojik olmak” içerisinde bir çağdaş mimarlık tanımını benimseyen bilinçler için kafa karışıklığına neden olduğu ve yadırgandığı görülür [84]. Konuya H.Yürekli [85] gibi yaklaşanlar Türkiye’de ki durumun Batı’da üretilen söylemler içerisinde bir anlam ifade etmediğini, çünkü aynı toplumsal süreçlerden geçilmediğini düşünmektedir.

H.Yürekli, Türkiye’deki söylemsel farklılaşma karşısında anonim bir mimarlık ve bunun değerlerinin çok fazla destek bulduğuna dikkat çekmiştir. Günümüzde anonim mimarlığın değerlerine dönülerek bu yönde mimari eserler inşa edilmesine destek verildiğini, en fazla destek ve yorumun bu yaklaşıma olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Türkiye mimarlığına ilişkin en çok eleştirilen konulardan olan ‘tekdüzeliğe’ yasal düzenlemelerin neden olduğu belirtilir. Buna karşı Mimarlar Odası, yeni yasal düzenlemeler getirme çabasıdadır. Buradan da anlaşılacağı üzere Akademi ile sivil toplum örgütü arasında bir yarılma sözkonusudur. Bu tartışmanın yapısı ve argümanlarının oluşturduğu şablonun kentsel kimlik tartışmaları içinde kurgulanan içeriğin aynı olduğu görülecektir.

Kuram sorununun tartışma konusu yapıldığı alanlardan birisi de Türkiye’de yapılan Any toplantılarına ilişkin yazılardır. Ü.Nalbantoğlu, konuşmalarında “Any’nin kendi zamansallığını öne sürdüğünü, fakat bunu eşzamanlılık, “özgeleşim”, “burdalaşım”, “yokluk-yer” kavramları ile hayatı duyumsamayı değiştiren içerikleri...” olarak dile getirildiğine dikkat çeker. Bu

söylem, 'teknolojinin tanımladığı' 'zaman ve iktidar yapısı'nın bu kavramlarla çözümlenmesidir. B.Tschumi de bunu "mimarlığın nasıl görüldüğü değil, ne yaptığının önemli sayılması" olarak ifade etmiştir. Ü.Nalbantoğlu, buna göre belirgin bir çoğulculuk ve yer bağlamında mimarlığı dikkate alma önerisinin Türkiye'de iki ana güzergahta sorgulanabileceğini ifade etmiştir. Bunlardan ilki; irrasyonel, avangart eğilimin, "gelenek-ulus-yöre" yerine kavramsal yaklaşımın yeni bir mimarlık üretmek için nasıl bir potansiyel sunduğunun sorgulanması üzerinden, diğeri ise; "ulusal-yöresel-rasyonalist" eğilimdeki kapalı topluluklarda üretildiği gözlenen bir pratik olarak, tarihsel dokuya saygısızlık ve tüketim toplumu zihniyetinde "üret-yık-tekrar üret" mantığında gözlemlenebildiği üzere teknolojinin belirlediği zamana yetişme çabasındaki çevre ve yarı çevre ülkelerdeki durum.[86]

Dergide sonraki yıllarda gerek panellerde tartışma konusu edilerek gerekse dosya konusu olarak işlenen bir diğer kavramsal odak "özgürlük" tür. Özgürlük, dergide her ne kadar tasarımda yasaların, müşterinin ve finansman kısıtlamalarından bağımsızlaşma bağlamında tartışılmış olsa da Türkiye Mimarlığı'na ilişkin dergideki makalelerde tartışılan kültür sorunsalının bir parçası olduğu görülür. N.Öğüt'ün ifade ettiği biçimde kültürün amacı özgür birey yetiştirmektir. Bireyin özgürleşmesini sağlayan da mekândır. MO'nun genel yaklaşımı içerisinde aynı zamanda bir ulusal temsil sistemi olarak yapılandırılan Ulusal mimarlık ödülleri üzerine A.Güzer'in [87] yazdığı ve Türkiye'deki özgürleşme biçimleri olarak da okunabilecek makalesindeki gruplandırmalarda en olumlu mimarlık pratiğini gerçekleştiren grubun "Bireysel ve özgün fantezi yaşayanlar" olduğunu iddia etmiştir. Fakat hem M.Artu hem U.Tanyeli ise medyanın talep amaçlı arz'ının Türkiye mimarlık ortamındaki "izm"leri vareden ve yaşatan en önemli araç olduğuna işaret etmişlerdir. Bu bakımdan mimarlığı özgürleşmeye değil merkez-çevre bağlamında, çevre ülkelerin olağan durumu olan standartlaşmış ürünün tüketimine odaklayan bir piyasa ortamında sürekli güdülenen arzuların hegemonyasında hapsedilmişlerdir. Bu bağlamda da A.Güzer'in olumsuz kıldığı "fantastik mimarlık" pratiğinin bu arzu politikasından ne denli bağımsız bir varlık alanına işaret ettiği ve nasıl yorumladığı iddia sahibince etraflı bir açıklamayı gerektirir. Çünkü yenilik ve standart üretimi merkez ülkelerde yapılmakta ve ülke bunu olduğu biçimde tüketme ve daha ucuza üretme yazgısını yaşamaktadır. Bu koşullarda da tasarımcı ve tüketicinin fantastik bir gerçeklik yaşaması ise oldukça maliyetli ve meşakkatli bir pratiğe işaret etmektedir.

Ü.Seymen, dünyadaki gelişmelerin araçsal öğrenilmesinin manipülatif araçlarla da olsa takip edilmesi ve kuramsal altyapının geliştirilmesi yanlıdır ki yukarıda da belirtildiği biçimde derginin kuram paranoyası da bu eksene oturur. Ü.Seymen'in makalesi [88] belirtilen bağlamda kendisini bu spekülasyona kaptırmış olduğunu en aşikâr biçimde makalesinin "Kendi koşullarımıza uygun teknik ve teknoloji geliştirme özgürlüğüne sahip miyiz?" başlığında ele verir. Bu başlıktaki gibi farklı bağlamlarda tekrarlanan "kendi gerçekliğine yabancı olma" iletisinin, gerçek ve doğru olarak kabullenilmesi, öznenin kendisini gerçekleştirme potansiyelini baştan olumsuzlaması ve tahakküm karşısında çelişik tepkiler vermesine neden olmaktadır ki "yabancılaşma" kavramı üzerine yapılan tanımlarda ifade edilen bu olgundur. [89]

Bu bağlamda Türkiye'de yazgısı yaşanan bir diğer kavramsal gerçeklik de "sürdürülebilirlik" kavramıdır. Çevre ve koruma duyarlılığının gelişmesi için uluslararası ortamın bu konuda yasal yükümlülükler oluşturarak kurallar ve uygulamalar tanımlaması, Türkiye'de henüz sorunsallaştırılmamış bir konunun uluslararası anlaşmalar yoluyla tartışılması ve gündeme girmesine neden olmuştur. Bunun temel nedeni konunun 1970'lerde hem UIA hem de Birleşmiş Milletler'in ana gündemi olmuş olmasına duyulan ilgidir. B.M., 1987 sonrası on yıl süresince uygulanacak programını "Kültürel kalkınmanın on yılı" olarak ilan ederek, politikası UNESCO çatısı altında belirlenerek yürütülen programla çalışmayı düzenlemiştir. Türkiye'de de bu uluslararası karar, siyasi iktidarın 1992'de değişmesiyle uygulamaya sokularak kültürel kalkınma kavramına ilişkin geç de olsa çalışmalar başlatılmıştır. Bu kapsamda kültürel sürdürülebilirlik olgusu kalkınmanın sürdürülmesi için kültürel değerlerin sisteme sokulması olarak esasında sürdürülebilirliğin tüm yaşam pratiklerini ve değerleri içeren ve bunlara etkin rol veren bütüncül anlayışın kavrandığını göstermesi bakımından önemlidir. Fakat burada yadırganan yaklaşım koruma konusunda da dillendirildiği biçimde bunun tüm değer ve pratiklere yabancılaştırıcı biçimde uygulanıyor olmasıdır.

Kültür kavramı mimarlık ortamındaki pek çok edimin dayanağıdır. Ayrıca Türkçe'de bu kavrama atfedilen kendinden menkul bir değer vardır. Bundan dolayıdır ki kültür, yanına getirilen her kelimeyi olumlu bir etkiye sahiptir. Örneğin, açık bir tanım getirilsin ya da getirilmesin "kültürel kimlik" tamlaması her ortamda kulak kabarttırır. Kavrama ilişkin olumsuz durumu belirten "Kültür dışı kalma, kültür imecesi" ortamdaki duruma ilişkin olumsuzluğu ifade etmek için sıklıkla tekrarlanan kalıplardır. Ancak, kültürün olumlu

niteliği, “piyasa koşullarınca tutsak edilmek” ve “kültür dışı kalmak” ifadeleriyle mimarlığın kültür dışı kaldığı biçiminde yorumlara neden olmuştur. Bu durumun temel etkeni olarak ise ironik biçimde piyasa koşulları gösterilmektedir. Oysa piyasa, küresel bağlamda Türkiye’deki gerek inşaat sektörünün gerekse mimarlığın en temel varlık alanıdır. Çünkü küreselleşme, Türkiye’deki inşaat firmalarının yurtdışında müteahhitlik hizmetleri vermelerini ve böylece gerek toplum gerekse mesleki birikim adına önemli kazanımlar sağlanmasını mümkün kılmıştır. Böyle bir yorum ise; yani mesleklerinin kültür dışı kalmasına neden olarak mimarların piyasa koşullarını suçlaması, ancak kendilerini inşaat hizmetlerini örgütleyici konumda gören bir disiplinin bu açılımda adının bile geçmemesinin sorunsallaştırılmaması ile mümkün olabileceğini adeta ispatlar niteliktedir. Bu ise mimarlığın aslında tam da ne kültür, ne de piyasa ile ilişki kurmadığının açık kanıtıdır. Yine bu durum mimarları hep yakınan, sürekli talepte bulunan ve ciddiye alınmayan bir topluluk olmasının temel gerekçesidir. Çünkü mimarların bu “kendinden menkul bir şey” olarak gördükleri kültür ne herhangi bir tecrübeye ne de bunun bilgi olarak aktarımına olanak sunmaz. Kültüre ilişkin böyle bir yaklaşım biçimi de doğal olarak mimarlık pratiğini, mimar kimliğinin nasıl edinildiğinin irdelenmeksizin²⁸, mimara atfedilen sanatçı kişilik ve onun ezoterik bilgisi ile ilişkilendirir. Böyle bir ilişkinin kurulması mesleği ve mimar kimliği sorgulanamaz kılarak gerek akademisyenlere, gerekse meslek adamlarına vicdanları ve müşteri profili elverdiği ölçüde tahakküm sağlayabilecekleri bir eylem ve bilgi alanı tanımlar. Toplum içinde kendini konumlandırarak bir disiplinin böyle bir alanda kendisini konumlandırması oldukça zor ve böyle bir alanın var olduğuna inananlar için ciddi sıkıntılar doğurur. Bu nedenle mimar iktidara talip olur. Talip olmak da bu durum için doğru bir kelime değildir, çünkü iktidar için toplumla ilişki kurmak ikna etmek, disiplini toplumsal gerçeklikler içerisinde yeniden düzenlemek gerekecektir. Bu nedenle mimarlar güçlü bir merkezden kendilerine karışılmadan işlerini yürütecekleri bir iktidar alanının paylaşılmasını “beklerler”. Bu beklenti ile mimarlığın kültür dışı kalması yakınmalarının ilişkisi ise; serbest piyasanın gelişmesi ve merkezin parçalanması çerçevesinde, mimarların hayal ettiği otonom iktidarın gerçekleşemeyecek olduğunun, 1980’lerde yakınmalar, 90’larda ise “şeyleşmeler” bağlamında sorunsallaştırılıp irdelenerek algılandığı görülür.

²⁸ Ortamda ve dergilerde konu irdelenmektedir. Fakat yapılan irdemeler mimarı, mimarlık eğitimini ve mimarlık öğrencisini uzamsal bir gerçeklik olarak değil yine “kendinde gerçeklikler” yani birbirini etkileyen fakat bunun nasıl olduğunu sorgulamayan bağımsız kesitlemelerle incelenmiştir.

Tüm bu tutumların yapısal bir sorunla ilişkili olduğu “Türkiye’de Modernleşme ve Milliyetçilik”[90] başlıklı makalesinde Y.Sayar tarafından yetkin bir dille anlatılmıştır. Y.Sayar’ın makalesinden, Türkiye’de modernitenin, eğitim ve siyaset alanında kurumsallaştırılmaya çalışılan, hem aydınlanmacı - hem de romantik bir tutumla ele alındığı ve “siyasi toplumsal bir içerik kazanmış...”olduğu anlaşılır. Y.Sayar konu üzerine tartışmaların ise, eğitim ve siyaset alanlarında, ulusalcı ve merkezi yeniden yapılandırıcı nitelikte ele alınmasının, siyasi ve toplumsal kapsamda dillendirilmesi şeklinde olduğunu belirtmiştir. Bu nedenledir ki, Türkiye mimarlığının kuramsal olarak tartışılması ve yeniden yapılandırılması gerek sempozyum [91] ve panellerle, gerekse makalelerde bir grup kavramın sürekli yinelenmesi biçiminde olmuştur.

3.3.3 Yapı Dergisinde Tarih-Kuram-Eleştiri Üzerine

Eleştiri yazılarının esas olarak E.Onat’ın [92] 1990 yılında yazmış olduğu makalede tanımladığı sorunsallar olan biçimcilik, kimlik, serbest piyasa ve bunun mümkün kıldığı yeni söylemler ve politikaların, dergide dönem içinde yaşanan gelişmelere ilişkin yer alan söyleşi ve tartışmalar ile bireysel yorum ve eleştirilerde dillendirilen ortak konular olduğu gözlenir.

Bunlardan biçimcilik sorunu E.Onat’ın ifadesiyle Batı’daki gelişmelerin Türkiye’den algılanması ile ilişkilidir. Çünkü D.Hasol’un [93] da ifade ettiği ve derginin ağırlıklı gündem konularından olan yetersiz ve düşük kalitedeki eğitim başta olmak üzere, Batı’yı anlamak için imkan ve araçların yeterli olmadığına ilişkin yorumların haklılık payı oldu düşünülebilir. Fakat bu biçimselci yaklaşım, toplumdaki değişim ve farklılaşma taleplerini düşünsel yanı zayıfta olsa piyasanın kültürel ve ideolojik çeşitlenmesinde ortaya çıkan talebi karşılamada yeterli olmuştur. Bu bağlamda doksanlı yıllarda yapılan akademik çalışmalarda biçimselcilik ciddi olarak irdelenen ve Türkiye’de mimari kalitenin göstergesi olarak niteliğin artırılmasında değer atfedilen ve üzerinden çıkarımlarda bulunulan bir alan olarak incelenmiş olması dolayısıyla önemsenmesi gerekir.²⁹

²⁹ Asaoğlu A., “Çağdaş Türk Mimarlığı Kimlik Arayışı Sürecinde Eklektik Eğilimler”, Danışman: Doç.Dr.Ş.Öymen Gür, KTU, FBE., 1988; Civelek Y., “Symbolism with in ‘Formalism’: In Contemporary Turkish Architectural Discourse”, Danışman: Yrd.Doç.Dr. Ayşe Savaş, METU The Graduate School of Natural and Applied Sciences, 1998; Başkaya A., Eryıldız D., “Kuram ve Uygulama: Mimari Biçimlenmede Yüzey”, Ulusal sempozyum, Gazi Üniversitesi, 1999; Acar P., “Mimarının Biçimlenmesinde Kültürel Etkenler”, Danışman: Yrd.Doç.Dr.Ömür Barkul, Y.T.Ü., FBE., 2000; Usta A., “Anadolu Türk Mimarlığında form analizi”, Danışman: Prof.Dr. Zafer Ertürk, K.T.Ü., FBE, 1994

E.Onat, bu biçimselci yorumun toplumsal alanda olduğu gibi mimar için de bir özgürlük alanı oluşturduğunu belirtir. Özgürlüğün, temel olarak toplumda ve mimarda sorumluluk bilincini geliştirdiğine dikkat çeker. Buna ilişkin süreci de, özgür bireyin seçim yapma, seçim yapmak için de bilgi, dayanak arama ve yeni düşünsel temeller oluşturma gereksinimlerinin birbirini gerektirmesiyle oluştuğunu anlatmıştır. Bu bağlamda Türkiye’de kuramsal bilgi talebinin çok net ve bu makale dışında elle tutulur bir biçimde ifade edilmemiş olmasına rağmen, esas temellendiği alanın piyasadaki serbestleşme talebi ve bu serbestliğin biçimsel olarak ifade arayışı olduğu söylenebilir. Örneğin S.Aydınlı’nın yeni bir kavramsal yaklaşım olarak ifade ettiği “bağlamsalcılık”, biçim klişelerini tarihselcilik olarak anlamlandırma çabasında bir metin olarak ortaya konulduğu görülür. Aynı şekilde A.Batur’un “Oryantalizm” makalesi de Batının ürettiği doğu imgesinin ticari nitelikli olduğunun keşfidir. Türkiye mimarlığındaki polemik durumlara ilişkin geç ve yama tanımlamalar olarak üretilen bu ve bunun gibi metinler, içinde bulunulan durumun kabullenilmesi ve meşruiyet kazandırılması için söylemsel dayanaklar oluşturma amaçlı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Çünkü mimarlar topluma, çevreye, kente, geleceğe özetle dünyaya karşı kurucu bir sorumluluk içinde olduklarını düşünürler. Bu nedenle metinlerde ‘doğru mimarlık’, ‘toplumsal ilerleme’, ‘geleceği tahakküm altına alma’ söylemleri hâkimdir ve söylemlere dayanak oluşturacak herhangi bir zemin olmadığı da zamanla bu gibi yazılar yayımlandıkça görülmüştür. Bu kavrayış, incelenen dönemin başından sonuna doğru belirtilen makalelerde de izlenebildiği üzere, zamanla değişmiştir. Örneğin H.Yurtsever’in metni [94] de bunlardan modernist projenin mimarlık üzerinden bir pozitivizm propagandası olarak speküle edildiğini gösteren metinlerdendir. Şunu belirtmek gerekir ki, bu propaganda biçimi pek çok makalede görülebileceği üzere gerçekten sahiplenilmiş ve savunulmuştur. Bu savunulardan E.Kortan’ın “..Mimaride akımlar geçicidir. Kalıcı olan modern mimarlığın teorilerini ve evrimini anlayıp yorumlayabilmektir...” ifadesi genel yaklaşımı yansıması bakımından iyi bir örnektir.³⁰

Dergide, gerek E.Kortan’ın gerekse Ş.Ö.Gür’ün birçok makalesi konuyu hem biçimler evreninde gözlemlemekte, hem de mimarlığın belirlediği bir toplumsal düzen ve gerçekliği öngörerek bu doğru mimarlığa erişmek için güzergâhlar tayin etmektedirler. Doğru mimarlık beraberinde düzgün ve estetik çevre değeri kavrayışını da beraberinde getirmektedir. Gür’ün

³⁰ Bunlardan en nitelikli olanları; Yürekli F.-H., Archiprix Türkiye, s.89, Yapı 185; Şentürer A., “İnsanın Uyum Yaratma İkilemi ve Mimaride Eski Yeni Tartışması”, s.47, Yapı 159; Gür Ş.Ö., “Konutta Bir Nitelik Parametresi olarak “Esneklik”, s.114, Yapı 191; Gür Ş.Ö. “Mimariyi Eleştirmek 1,2”, s.49, Yapı 195; Kortan E., “Mimarlıkta Modalar ve Evrim”, s.68, Yapı 199; Kortan E., “Mimarlıkta Estetik Değer”,s.63,211

çevre estetiği ve koruma konulu makalesindeki korumaya estetik açıdan yaklaşımı bu tutumun en güzel örneğidir. Diğer taraftan, değişim ve bu değişimin olumladığı durumlarla, genel eğilimin benimsediği “doğru”lara ilişkin değerler arasında kalan metinlere seyrek de olsa rastlanır. Bu tür metinlerin ise ortak özelliği yeni ve sansasyonel mimari ürünlere ilişkin olumlu ve yüreklendirici söz söyleme hevesiyle, içinde bulunulan ortamın üretim azlığı ve düşünsel kısırlığı içinde sıkışık olunması nedeniyle bu tasarımın niteliği ve gerçekliğini aşan kurgusal güzellmeler olarak üretilmeleridir.³¹

E.Onat, ortamda bir özgürleşme yaşanırken, düşünsel alanda ise bir tembellik yaşandığını, bunun mimarların tartışma ve kendilerini ifade edecek mecra bulamamaları kaynaklı olduğunu ifade etmişti. Bu, her ne kadar doğru olsa da, olgunun ortamdaki medyanın yetersizliğini öne çıkararak açıklanması, asıl irdelenmesi gereken entelektüel üretim odaklarını perdeleyerek sorgulamaktan kaçınıldığını düşündürür. Çünkü en azından seksenlerde çeşitlenen bir mimari üretim ve canlanma yanında Mimarlık dergisinden takip edildiği kadarıyla entelektüel olarak donanımlı, mimarlığı Batı’nın güncel söylemleri içerisinde irdeleyen bir grubun mevcut olduğu görülür. Bunlar arasındaki iletişim ise, asıl sorunsallaştırılması gereken konudur. Bu sorun ülkedeki ulusal mimarlık tartışmaları ile de yakından ilişkilidir. Çünkü ortamdaki iletişim bu konu başlığı üzerinden sağlanmaya çalışılmaktadır.

D.Kuban ise, dergide çevre, koruma ve “vernakülarizm”i konu edindiği birbirinden bağımsız, fakat genel anlamda Türkiye’deki mimarlık kültürünü sorunsallaştırdığı yazılarında [95], ulusalcılık tartışmalarını mimarların entelektüel hantallığına temellendirmiştir. Kuban “...Ulus kendini bilir, dünyayı kendi gözüyle görmeyi öğrenirse, ulusal üslubun çıkması için özel çaba ve tanımlara gerek kalmayacaktır.” şeklinde eleştirisini yapılandırmıştır. Bu ifadesindeki saptaması ne kadar başarılıysa, “...çağdaş kuramın kaynaklarına ulaşmayı kolaylaştırmak ve entelektüel reformun gerçekleştirilmesi...” olarak önerdiği çözüm de yerindedir. Fakat bu ii tespit ne kadar doğru gözükse de, bir doktorun ecza reçetesi niteliğinde araçsal ve sorgu kabul etmeyen, hem insanı hem de kültürünü görmezden gelir, onunla ilişkiden kaçınır niteliğiyle gerçek bir çözüm ortaya koymaktan uzaktır.

³¹ S.Lökçe-O.Aykut, “İmge her şeydir”, s.107, Yapı 192; B.Tarım. M.Şahin, “Tasarımda Yaratma Süreci Üzerine Bir Deneme”, s.28, Yapı 196; Gür Ş.Ö. Gür, “Dokunma(ma) Kavrama(ma)”, Yapı 212

Yukarda ki örnekte de ifade edildiği üzere ortamın temel sorunu iletişimdir. Örneğin Ulusal Mimarlık Sergisi ve Ödülleri duyurularındaki “Türkiye’de mimarlığın kamuoyu ve mimarlık gündemine tanıtılması, tartışılması ve belgelenmesi ...” ibaresinde ifade edildiği üzere organizasyonla amaçlanan esas olarak bir iletişim platformudur. Bu sergi ve ödüller üzerinden yoğun bir gündem oluşturulmaya çalışılmasına rağmen, ortama ne nitelik ne de nicelik olarak umulduğu ölçüde bir canlanma getirememiş olması, ortamda düşünce üretiminin neye ilişkin ve ne şekilde olduğunun aydınlatılmasını gerekli kılmaktadır.

YEM ve Yapı dergisi de mimarlık ortamındaki çeşitlenme ve farklılaşmaların anlamlandırılması, pratiğe ilişkin gelişen yeni durumda yaşanan kafa karışıklığı karşısında talep edilen iletişim platformunu, gerek “Yem Perşembe Toplantıları” gerekse Ankara’da düzenlediği “Genç Kuşak Mimarlar” toplantıları ile sağlamıştır. Bu platform, dönüşümün izlenmesi ve anlamlandırılması adına verimli ve nitelikli bir sonuç ortaya koyamasa da, ortamın önemli mimar ve akademisyenlerinin yaşanan dönüşümü nasıl anlamlandırıdığı, nasıl bir düşünce yapısına sahip olduklarının görülmesi bakımından dikkate değerdir.

Dönemin düşünce tembelliği haline diğer bir örnek de, ülkede büyük ölçekli yapıların yabancı mimarlara yaptırılmasının büyük rahatsızlık yaratmasına karşı özenti olarak değerlendirilmek dışında bir yorumun üretilmemiş olmasında görülür. Bu dönemde sorunların göç, eğitim ve sanatsal duyarlılık olarak üç temel nedene dayandırıldığı ve sorunların doğru tespit edilmiş olduğuna yönelik inanç ve ısrarla yanıtların bu ekseninde arandığı gözlenir. Bu paralelde yorumlarıyla D.Kuban’ın tüm makaleleri ile D.Hasol’un eğitim, M.Tapan’ın da kentleşme yönüyle ele aldığı bu sorunları Ş.Vanlı’nın da benzer çıkarsamalarıyla işlediği görülür.

Bu tavrın gözlemlendiği alanlardan biri olan ‘kent’, özelde İstanbul’dur. Serbest piyasa etkilerinin de en belirgin ve hızlı olarak kendini gösterdiği mekân olan İstanbul’da yaşanan değişim “estetik” bir söylem geliştirilerek ve Türkiye’de tam bir aydınlanma yaşanmamış olmasına dayandırılarak tarihselleştirilir. Buna nüfus artışının da bir sorun kaynağı olarak eklenmesiyle olgu bürokrasi kaynaklı bir kader olur [96]. Bürokrasi kaynaklıdır, çünkü bu söylemin sözcüleri sivil toplumu var edebilecek en ufak bir inisiyatif dile getirmekten, ona göndermede bulunmaktan çok uzak; problem tanımlayıcı bir söylemin sözcüleri konumundadırlar. Burada ilginç bir ironi dikkat çeker, YEM, sivil bir organizasyon olarak etkinlikler düzenlemesine karşı, toplumsal inisiyatif görünmez kılan söylemlerin dillendirildiği

bir platform olarak, sivil hareketlere eylem alanı arayan değil bürokratik çıkmazların tartışıldığı ittifacı anlayışın seslendirildiği devletçi bir tutum sergilemektedir.

Diğer taraftan, naif bir dille de olsa aslında belirtilen çağdaş kuram ve entelektüel reform ortamında gerçekleşmektedir. Bunu görünür kılan da mimarların güncel durum ve gelişmelere ilişkin görüşlerini paylaştıkları metinleridir. Bu metinlerin neden olduğu yazı ve tartışma trafiği, aslında Türkiye’de ki entelektüel içeriği ortaya çıkarmak için nasıl bir dil ve mecranın durumu görünür kılabilmesine ilişkin ipuçları verir. Örneğin, Yürekli’nin³², Archiprix organizasyonuna ilişkin ifade ettiği gibi, eğitimde düzey belirlemenin kurallar yerine durum değerlendirilmesiyle yapıldığı organizasyonların gerekliliği ve kurumsallığı, ortamın entelektüel niteliğini arttırmaya yönelik denilebilir ki en önemli adımdır. C.Bektaş, bu organizasyonun ilk jürisi olarak yaptıkları seçimde bir vernaküler kimlik arayışı ile yapılan işe olan sevgi ve saygıyı değerlendirdiklerini söylemesi, dönemin mimarlık kavrayışını görmek bakımından önemlidir. Bu yaklaşım, C. Bektaş’ın eğitim sonrası mesleki yeterlilik üzerine makalesine ilişkin yorumlarda, Any toplantılarının yankılarında ve bunun neden olduğu F.-H. Yürekli’nin O. Şahinler ve O.Ekinci ile tartışmalarında açıkça izlenir.³²

Bu tartışmalarda ortam, sorunu “nasıl”ı ile, yani “mimarlık nedir?” sorusunun sanki konvansiyonel bir yanıtı varmış gibi yorumlar geliştirilerek ve çözümleri geleceğe öteleyen bir ilerlemeci yaklaşım biçimiyle ele almıştır. Oysa uluslararası ortamda güncel sorunsalın kaynağı ve Türkiye’de eğitimi verilen mimarlığın sorunu, mimarlığın “ne” olduğudur. Başta da belirtildiği biçimde, “karanlık temelleri” olarak mimarlığın konvansiyonlarının 2000’li yıllara doğru ve özellikle Any tartışmaları sonrası köksüzlüğünün ortaya konulması, artık mimarlığa ve mimarlara roller biçip yaklaşımlar önerme devrini kapamıştır. Mimarlığın ne olduğu sorunu ise tartışma dışı bırakılarak, bu soruya yanıt aramaktansa mimarlık adına çeşitli pratikler içerisinde nasıl yanıtlar üretildiğini konuşmanın daha anlamlı olduğu görülmüştür.

Yapılan toplantılarda, “kimlik” kavramının, esasında tüm çözümleri ve yeni oluşumları ifade eden niteliği görmezden gelinip, tam tersi içerikte yorumlanarak var olan dağılmayı toparlayıcı nitelikte, ulusu yeniden tanımlama amaçlı dillendirildiği gözlenir. Bu yaklaşım biçiminde “bütüncül kimlik” söylemine, neyin dışlanacağı, ötekileştirileceğini belirlemek için

³² Yapı 201 AnyTime İzlenimler s.77; 203 K.Atabaş s.28 Bir Uluslararası Toplantı Türkiye Mimarlığında Nasıl Ayraç Oldu; 203 H-F.Yürekli s.30 Çakırhan Evleri ve Devrim Nedir?; 204 O.Ekinci s.28 Bir eleştiriye ve “kınamaya” yanıtlar; 204 K.Atabaş s.31 Çakırhan Evleri ve “Mimar/Mimarlık” Nedir?; 206 O.Şahinler s.14 203-204 de ki tartışmalara ilişkin; 207 H-F.Yürekli s.14 Anlamadan Yazmak Üzerine

başvurulur. Bu kimliğin, nasıl bir bütünlük olduğu henüz tanımlanmamıştır. O nedenle daha fazla bozulmaması için her türlü değişime karşı konulmalıdır. Toplumsal değişim ve dönüşüm sürecinde de kimliğin melezlenmesinin “Kültür Arabeskçiliği” [97] olarak eleştirilmesi, İstanbul üzerine yazılan metinlerde kentsel mekândaki melezlenmelerden yakınılmasının temelinde bu yaklaşım biçiminin olduğunu gösterir. Bu durum Mimarlar Odasının Ürgüp Olağanüstü genel kurulu sonrasında artık Odanın gerçekleştiremeyeceğine kanaat getirilen, sonrasında ise kim tarafından nasıl olacağı bilinmeyen ya da sahiplenilmeyi bekleyen bir “kültürel kurtuluş” söylemine ötelenen, zaman olarak geç kalınmış ya da Türkiye için projesi hazırlanmamış - dondurulmuş bir romantik beklenti sözkonusu olur.

Diğer taraftan E.Onat’ın da makalesinde belirttiği üzere, bu melez durum bir kültürel mesaj içerir ve “Kültürel mesajların önemi artmıştır.” Yinede Türkiye’de önemli ve büyük bir kitlenin bunu anlamak istemediği yazı, konuşma ve toplantılardaki ifadelerden açıkça görülür. Bu mecralarda, konuşmacıların konuya yeni yaklaşımlar geliştirmek yerine sorun tespiti biçimindeki yaklaşımları hem böyle bir istemsizliğin hem de muhayyel projeye inançlarının göstergesidir.

Dergide öğrenci ve genç kuşak mimarların söylem ve yaklaşımları ise; mimarlığı, içine hapsediği söylemsel tikanıklığı aşan, tahakkümcü değil katılımı ve çeşitlenmeyi esas alan, mimarlığın yeni bir zeminde konuşulması bakımından ortamdaki en önemli söylemsel ve uygulamaya yönelik eğilimi sergilerler. Bu eğilimi olumlu bulanlar, gençlerin mimarlık üzerine düşünüyor olması dışında söylemlerine ilişkin bir eleştiri getirmez, hatta söylemlerinde olumladıkları çeşitliliği, E.Kortan örneğindeki gibi, makalesinde bu tavrı bir taraftan olumlarken diğer taraftan “gençler bulunduğumuz bu Arabesk olumsuz ortama uyacak mı?”[98] şeklinde çelişik tutum sergilerler. Böyle bir çeşitliliğe karşı olan Erginoğlu-Çalışlar’ın eleştirisi ise modernist pozisyonlarının netliğini gösterir. Bu mimar ikili, yeni mimarlar olarak ezberlerini pekiştirme çabasında, yaşanan gelişmeleri “Türkiye’nin her yerinde yaşanan kaosu hafifletmek için farklı mimarilere karşı koyabilecek global bir morfoloji oluşturulmasından yanayız”[99] sözleriyle aydınlanmacı bir tutumla yadırgamışlardır.

Eleştirel söylemin bir diğer sorunsalı çevre ve korumadır. Bu dönemde her vesile ile herkes ve her şey bir kimlik sorunu ve arayışı yaşamaktadır. İstanbul gibi Beyrut’da, Kıbrıs’da, Archiprix jürisi de ... Temelde göç ve kentleşme sorunu üzerinde durarak bunun mimarideki olumsuzlukları dile getirilmiş, korumanın siyasi iradeye bağlı olduğu, Türkiye’nin yalnız

teknoloji değil aynı zamanda kültür ithalatçısı olması bağlamında mimarlığının değerlendirilmesi gereği ifade edilmiştir. M.Tapan da kentleşme ve kentliliği sorunsallaştırırken “kimlik nasıl oluşur, oluşturulur” diye sorar ve kentliliğin kent ekonomisine katılımı mümkün olduğunu ve bunun çeşitlendirilmesi gereğine değinir. D.Kuban’da bu görüşü paylaşarak, kırsal kültürün kent yaşamının belirleyicisi olduğundan yakınmış ve sorunu siyasi iradenin sorumluluk alanında değerlendirmiştir. F.Yürekli ise bu durumda mimarın avand-garde bir pozisyon almasını savunmuştur. Oysa mimarın neredeyse artık esamesinin okunmadığı, çoğu yapının kaçak, ruhsatlıların ise küçük bir kısmının mimarlar tarafından tasarlanma imkanı bulunduğu bir ortamda mimarın daha da yalnız ve toplum dışı bir pozisyona sürüklenmek istenmesinin mantığını anlamak zordur. Halkın katılımı nasıl sağlanır diye düşünürken, mimarlar halkın arasında yer beğenmemektedir.

F.Yürekli’nin bu pozisyonu, Türkiye’deki yabancı mimar sorunuyla da ilişkilidir. Dönemin gerek mesleki gerekse mimari proje üretimi ve piyasa ile ilişkileri güçlü mimarlarından M.Karaaslan’ın [100] ifade ettiğine göre insanlar okulda öğretilen mimarlığı istemiyorlar, eleştirilerden anlaşıldığına göre ise zaten yabancı mimarlar da modernist projeler üretmemektedirler. İşverenin bu durumda Türkiye’de kendine hapsolmuş kaprisli ve avand-garde yapı bir tarafa belirli yapı tipleri dışında yapı üretmemiş, tecrübesi, süreç ve malzemeye ilişkin bilgisi kısıtlı, üstelik işverenin taleplerini estetik gerekçelerle yadırgayacak bir mimarı talep edilebileceğini düşünmenin hayret verici olduğunu görmek gerekir.

Fakat bu tutum M.Tapan tarafından [101] Türk mimarların yabancı mimarların konsept tasarımlarını projelendirmesinin mimarlarımızı ikinci sınıf insan konumuna indirmediği biçiminde yorumlanmış ve durum yine bir büyüğe şikayet edilmiştir ki bu sefer bu Mimarlar Odası olmuştur. Bu tür durumların muhatabı esasında devlettir. Mimarlar ciddiye alınacak olsa her zaman tüm çözümler orada aranacaktır. Fakat bu sefer kendilerinden başkalarının dinlemeye tahammül edemeyeceği bir sorun karşısında Türkiye’deki tüm sivil toplum kuruluşları gibi yetkisiz ve bunun günahsızlığıyla malul olan Mimarlar Odası olayın sahiplenicisidir. Ş.Vanlı’da bu yakınmaya kulak kabartmış ve sorunun esasının “Çağdaş sanatın aldığı seçici burjuva ve aydın desteği henüz Türkiye’de oluşmamıştır” [102] diyerek konunun Türkiye’deki sanayileşme ve istihdamın oluşum biçimiyle ilişkisine dikkat çekmiş, olgunun nasıl bir gerçeklik zemininde görülmesi gerektiğini tarif etmiştir. Fakat bu da diğer pek çok tespit gibi yüz yıl kadar gecikmiştir. Mimarlık talep edecek sermaye ve sermayedarın

içinde yaşadığı ülke-Türkiye'deki üretim yapısı, kabaca yabancı üretimin dünya piyasasına pazarlanması için ucuz kopyalamadır. Sermaye sahiplerinin de bu kopyalama tekniğinin gerektirdiği niteliği aşmasını beklemek aşırı bir iyimserlik olsa gerekir.

Modern kavrayışın dönüşümü, "biçimcilik, kimlik, serbest piyasa" konularındaki tartışma ve eleştirilerle algılanmaya çalışılırken, bir taraftan da güncel durumu tanımlama, onu kuşatma çabasında kuramsal metinler de okuyucuya sunulmuştur. Dergideki diğer metinlerde ise mimarlık bir kültür sorunsalı olarak değerlendirilerek, kültürel miras, kültür-mekan-mimarlık ilişkisi ve mimarlıkta çağdaşlık sorunsalı irdelenmiştir. Kültür mirası konusu kentler ve yapılara ilişkin yazılarda dile getirilmiş, Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi yapıları ile kentsel mekan değerleri tanıtılmıştır.

Koruma ve yenileme çalışmaları kapsamında tarihsel dokuların tespiti ve yaşatılması çalışmaları gündeme getirilerek, Osmanlı konut ve kent dokusunun varlığını sürdürdüğü kentler tanıtılmıştır. Korumacılığın eleştirildiği yazılarda esas olarak bürokrasiden yakınılmış, belirli kalıplar içerisinde ve doğrultusunda, niteliği değerlendirme inisiyatifi olmayan kadrolar tarafından yürütülen bir kurallar düzeni eleştirilmiştir.

Osmanlı kültürel mirası ana başlıklardan biridir. Konu Osmanlı'nın kuruluşunun 700. yılı kutlamaları kapsamındaki toplantı ve yayınlar üzerinden gündeme gelmiş olsa da İstanbul'daki kentsel dönüşüm, yenileme ve restorasyon çalışmaları nedeniyle sürekli dergide işlenen bir konu olmuştur. Bunun yanında antik ve Bizans dönemlerine ait yapılar da deprem ve restorasyonlar nedeniyle konu edilmişlerdir.

3.4 Mimarlık Eğitimi Konusu Üzerine Yazılar

3.4.1 Arredamento Dergisinde Eğitim Üzerine

Eğitim konusu, dergide "Türkiye Mimarlığı" başlığıyla tanımlanabilecek bir sorunsal yumağındaki başlıklardan biri olarak işlendiği izlenimi verir. Derginin, 1998 yılı sonrasındaki sayılarında eğitime ilişkin sorunsalları konu edinmesinde, "Mimarlık" dergisinin de 1996-98 aralığındaki yayın kurulunun düzenlemiş olduğu toplantı ve yayınlarda, Türkiye'de bilinen ve 'konvansiyon dışı-avant garde' bir yayıncılık anlayışıyla ortaya konulan eleştirel tutumun oynadığı rolün önemine duyarsız kalmamış olması ve toplumsal etkileşim bağlamında Arredamento'nun da, Mimarlık dergisinde görevde olan yayın kurulunca başlatılan

tartışmaları anlamlı bularak farklı bir çerçevede (ki, konularının tarihselliğini irdeleyici niteliğinin öne çıktığı belirtilmelidir) sayfalarına taşımış olduğu gözlenir. Bu döneme ilişkin gösterilen tepki ve eleştiriler karşısında Mimarlık dergisi yayın kurulunun verdiği yanıtlarda, 'ortamın farklılaşmayı talep etmediği, var olan formatta, bildik, tanınan düzenin sürmesinin "...katılımcılık, şeffaflık, çoğulculuk gibi... sahte ideolojik kılıflar olarak..." karşıt kavramlarını perdelemek için kullanıldığı tespiti, Türkiye'de güncel durumlara ilişkin içeriği ve niteliği sorgulanmayan söylemsel kalıplarla yürütülen bir tür kör dövüşün sürüyor olmasındaki gerekçe üzerine düşünülmesi gerekliliği, Arredamento dergisi çevresinin de buna ilgi duyarak, tutumunu daha kayda değer kıldığı söylenebilir.

Bu bağlamda Arredamento, Türkiye'de mimarlığı konuşmak ve eleştirmek adına olgu ve gerçekliklerin tarihsellik ve toplumsallığını irdeleyen, içerik ve niteliğini sorgulayan konu başlıklarında oluşturduğu dosyalar ve bu dosya konularını da o güne kadar ön planda tuttuğu mimar profilleri üzerinden mimarlığı görme çabasının önüne koyarak, mimarlığı dosya konuları olarak seçtiği kavram ve sorunsallar üzerinden irdelemeyi ana gündem olarak benimsemiş görünür. Bu yaklaşımı, derginin kendisini Türkiye mimarlığında öne çıkan sorunsalları irdeleme ve içeriklerini ortaya koyma çabası olarak adlandırmak, incelenen dönemdeki sayıların içerikleri bağlamında doğru bir saptama olacaktır. Başka bir açıdan da bu yaklaşım Türkiye'de oldukça zayıf olan toplumsal belleği var etmek adına, kamusal alanın daha politik kılınmasıdır. Çünkü sorunsallar üzerine geliştirilen yaklaşım ve irdelemeler var olan söylemin yapılarını çözümlerken bu söylemin var ettiği iktidarı ve o iktidarın eylem biçimindeki tahakkümcü yapıyı da ifşa edicidir. Bunun ne kadar okunaklı, anlaşılır ya da gereğince ve Türkiye bağlamında gerektiği şekilde ortaya konulduğu tartışmalı olabilir, fakat belirgin olan şudur ki dergide dosya başlığı olarak irdelenen kavramlar Türkiye mimarlık ortamında güncel tartışmaların söylem yapılarıdır.

Bu kapsamda görülmesinin daha doğru olduğu önerilen eğitim konusu, öncelikle belirtilmiş olan farklılaşma söylemi ve yeni açılımların örneklenmesi bağlamında İngiltere'den A.A. School'da, konusu ve sonuçları farklı bir proje stüdyosunun, kurumda bu etkinliği gözlemleyen bir Türk öğrenci tarafından deneyimlenen proje stüdyosunun tanıtımı yapılmıştır. Makalede, bu stüdyo çalışmasındaki tasarım probleminin, kültürel gerçeklik ve durumların, teknik araçlarla öğrenci tarafından güncel gerçeklikler içinde nasıl görüldüğü ve gündelik yaşamla nasıl bir bütünsellik içerisinde çözümlendiği ifade edilmiş ve bu bağlamda

Mimar da, "...kamusal görünümlerin, görüntülerin yönetmeni ..." [103] olarak tanımlanmıştır. Bu, Türkiye’de neredeyse tartışma götürmez stüdyo konuları ve işleme biçimlerine ilişkin şaşırtıcı olması beklenebilecek bir örnektir. Bu örnek, her şeyden önce kenti okumak, onu anlamlandırma ve eleştirmeyi gerektirmesiyle bütünü görme, fakat onun içerisinde bir fark, öznellik olarak öğrencinin kendisini gerçekleştirmesine olanak sunulması bakımından öznel bir konumlanma, bunu tarif etmek için araçlar arama ve kullanımını sağlayan sorunsal ve sorumluluk geliştirilen bir sürecin deneyimlenmesidir. Konu, sosyal gerçekliği anlama ve anlamlandırma çabası ile çevreyle ilişki kurma ve bunu ifade etmek için araçlar icat edilmesini gerektirir. Bu kapsamda bir eğitim yaklaşımı ise, öğrenciye öğrenmekle yükümlü kılınan bilgiden kendi bilgisini kendisinin ürettiği ve bu süreçte gösterdiği çabanın yeni bir bilgi olarak anlamlı kılındığı, sürecin bütününde çok boyutlu kazanımların amaçlandığı bütüncül bir yaklaşımın varlığını gösterir. Dergideki makalelerden, bu yaklaşım paralelinde bir programın ODTU’deki bir yüksek lisans dersi kapsamında kuramsal olarak geliştirildiği görülür. Dersin yürütücüsü olan ve dergide yeni yaklaşımının sonuçlarını tartışma amacıyla dersinin tanıtımını yapan G.A.Sargın, bu dersin, kentin kamusal yüzleri ve tarihselliğini görme çabasında olduğunu belirtmiştir [104]. G.Sargın, yaklaşımını Atina üzerine Herakles Programı çerçevesinde geliştirilen projeler kapsamında anlamlandırmış ve dersin amacını "...sivil kamusal olanı yaratabilme ve demokratik toplumsal bir belleği oluşturabilme isteği..." olarak tanımlamıştır. AA’daki stüdyo çalışması kadar olmasa da G.Sargın’ın yürüttüğü bu dersin, içinde bulunulan sosyal ve fiziksel gerçekliği tanımak ve anlamlandırmaya ilişkin öğrenciyi durağan bir bilgiyle karşı karşıya bırakmaması ve ürünün yeni bir bilgi olarak literatüre kazandırılabilir nitelikte üretilmesi beklentisi, öğrenimi dinamik kılmak ve öğrenciyi bir özne olarak görmek bakımından önemli ve anlamlıdır. Ayrıca her iki çalışmada ve Atina üzerine geliştirilen projelerde görüldüğü üzere, artık tasarım kenti kurmayı değil, kentte yaşamayı ve kentliyi sivil kamusalıklar oluşturarak kamusallaştırmayı amaçlamaktadır. Yani tasarım artık bir demokrasi sorunsalıdır.

Mimarın ve tasarımcının pek çok disiplinde olduğu gibi artık farklı bir pozisyonda konumlanma gerekliliği, eğitim kurumlarının da yeniden yapılanmasını gerektirmiştir. Bu doğrultuda kuramsal olarak eğitime ilişkin getirilen yaklaşımların en kapsamlısını ITU, 1996 yılında yeni bir mimarlık eğitim programı yürütme kararıyla başlatır. ITU’deki eğitim içeriğinin yenilenmesi Türkiye’deki üniversitelerin mimarlık bölümlerinin ortak sorunsalının başarılı bir uygulaması izlenimi vermesi bakımından diğerlerinden daha umut verici görünür. ITU,

özellikle Yapı dergisinden gözlemlenebildiği kadarıyla uluslararası işbirliği ile hazırlanan program ve öğretim üyelerinin uluslararası deneyimleri temelinde yeni bir program yürütülmeye başlamıştır. Bu yeni programın, tasarım dersleri bağlamında uygulama, içerik ve sonuçları dergide paylaşılırken, öğrencilerin de deneyim ve düşüncelerini ifade etme cesaretlerini kendilerinde bulmalarını sağladığı görülür ki, öğrencinin böyle bir özgüven ve çaba içerisinde olması bile bir başarı olarak değerlendirilmelidir.

İTÜ, yeni programı kapsamında tasarım stüdyolarında fikir ağırlıklı projeler yürütmeye başlar. Bu kapsamda A.Dener, yürüttüğü çalışmaya ilişkin kaleme aldığı makalesinde [105], ABD kökenli, işlevselci olmayan, problemini konsept olarak tanımlayıp yaklaşan stüdyo çalışmalarında, mimarın toplumsal katılımı sağlama ve çevre, insan hakları konularına eğilme amaçlı soyut, hayal gücünü işlevsel kılmaya yönelik, toplumsal kültür, değer sistemleri, düşünce biçimlerinin sorgulandığı konuları işlediklerini anlatır. Bu ikinci sınıf öğrencilerine 3. ve 4. stüdyo projeleri olarak verilen konuların, “İstanbul için kapı tasarımı, Bir mimarın tasarım ilkeleri ve tasarımları, Öğrencinin gelecekte yaşamak istediği konut ...” olduğu belirtilmiştir. Konu başlıklarının öğrencinin öncelikle kendisini ve yaşadığı çevreyi tanıma ve sorgulamaya yöneltmesi olumludur. Fakat gerek mimara yüklenen misyon gerekse konu başlıkları romantik bir tutum içermektedir. Diğer taraftan öğrencinin böyle bir sorgulamaya henüz temel tasarım stüdyosu aşamasında başladığını ise yine A.Dener’in A.Can ile ortak makalesindeki [106] temel tasarım stüdyo çalışması sorunsalı ve sonuç ürünlerini tanıttıkları makalesinden öğrenilir.

İTÜ’nün yeni eğitim içeriğinin niteliğine ilişkin olarak ise, bu formasyonun ilk mezun adayları “yaratmayı öğrenmek”[107] başlığıyla kaleme aldıkları makaleleri üzerinden fikir edinilmektedir. Bu makalenin içeriği; eğitime ilişkin tüm reformist-yenilikçi deneyim, öneri ve kurguların, kendisini nasıl yapılandırdığını görmek bakımından önemsenmesi gereken iyi bir örnek olmuştur. Çünkü stüdyo yürütücülerinin makalelerinde, amaçlarıyla bütünleştirdikleri, defolarını ifşa etmekten sakınan dil ve malzeme kurgusu, öğrencilerin yazısındaki ortamın gerçekliğini sızdıran çatlaklara ya sözü hadde getirmeden bitirilerek ya da çatlakları söylem ve alıntılarla yamayarak geçiştirilir. Bu bakımdan öğrencilerin metni, ürünün kendisi olma niteliğiyle ve açık, samimi diliyle, kurumsal çabalardaki gedikleri açığa vurur. Bu açıklar, örneğin mimarlığın niteliği olarak “...yüzyılları tanımlayan, fakat ne olduğu

tanımlanamayan...” ifadesindeki mimarlık tanımıdır, ya da aşılamayan bir “mimari tasarım ilkeleri” doğrultusunda pratik geliştirilmesidir.

Bu edimlerden, mimarlığın yüzyılları tanımlıyor olması savı mimarların kronik iktidar takıntısıyla ilişkilidir. Bu ifade, mezuniyet sonrası Mimarlar Odasının söylemlerindeki motivasyon ile mimarları gerçekliği sorgulanmayan bir güç isteminin ezbercisi kılan temel argümanın üreticisidir. Diğeri ise mesleğin bilimsellik zemininin dayanağıdır. Yani mimari tasarım ilkeleri. Bu dayanak, bir estetik gerçeklik varsa bunun mutlak bilgisi de, buna ilişkin bir ideal durum da olmalı kabullenmesinin ürünüdür. Bu her iki söylemsel ideal de, mimarın toplumsal gerçeklikle ilişkilerindeki düğüm noktaları, kişilik bölünmesi yaşamadan aşılamayan, diplomanın kazandırdığı romantik mimar kimliğinin görüngüleridir.³³ [108]

ITU, eğitimini yeniden yapılandırırken diğeri mimarlık okulları da yeni açılım arayışlarını dergide dillendirmiştir. Bunlardan O.G.Ü.Mimarlık Fakültesindeki bir proje üretim sürecinde kentin sponsorluk olanaklarından yararlanılması ve öğrencilerle öğretici kadronun aktif katılımının sağlanmasına ilişkin deneyim aktarılmıştır. Bu deneyim, eğitimin nerede olduğunun değil nasıl bir yaklaşımla ele alınırsa kendisi adına olumsuzluklar üretebileceğinin görülmesi bakımından önemsenmesi gereken bir deneyimi göstermektedir [109].

KTÜ de eğitimde farklı bir yaklaşım arayışındadır. Bu bağlamda temel tasarım stüdyosunda strüktürü sorunsallaştırılarak bir açılım getirme çabası dergide paylaşılmıştır. A.Usta [110], makalesinde ön kabullerini mimarlık için tartışmasız gerçeklikler olarak, “...tasarım insanoğlunun en eski ... işlevlerinden biridir...” diyerek, “...bilindiği gibi mimarlığın üç asal bileşeni vardır.” sözleriyle Vitruvius’un “güzellik, fayda, biçim” (utilitas, venüstas, formitas) üçlemesini ‘form, fonksiyon, konstrüksiyon’ olarak problemini endüstri devriminin ana sorunsalı olan strüktürün mimarlığın güncel sorunlarına ilişkin getirilecek önemli bir açılım olduğu savıyla tanımlamıştır. Bu savda, yazarın biçim üretimini mimarlığın ana sorunlarından biri olarak görmesi önemli bir etkidir. Buna göre; iki dönem olarak yürütülen stüdyoda öğrenciler ilk dönem kütle-mekân-yüzey kavramları ile mekânları hiyerarşik olarak düzenleyerek form elde etmekte ikinci dönem de “form, işlev, strüktür” kavramlarını tartışarak form’a bir strüktür sorunsalının çözümü olarak ulaşılması beklenmektedir. Burada

³³ Konunun toplumsal ve düşünsel mecradaki bir analizi için; Ertuğrul K.’nın “Türkiye Modernleşmesinde Toplumsal ve Bireysel Özerklik Sorunu: Oğuz Atay ve Orhan Pamuk’la Birlikte Düşünmek” başlıklı makalesinde O.Atay’ın ‘Tehlikeli oyunlar’ romanının ana karakterinin yaşadığı kişilik problemleri, oluşma ve deneyim sürecinin sonunda edinilebilecek, olumlu eylemler üretebilen ve özerkliği olan bir varoluştan yoksun olunmasının “öznedeki kişilik parçalanmasına yol açtığı ifade edilir.

yazarın, naif bir tarihselcilik yorumu yanında, mimarlığın güncel gerçekliğini mühendislik alanı üzerinden biçim sorunsalı olarak algılamış olması dikkate değerdir. Ayrıca bu durum, mimarlığın zaman ötesi değerlere sahip olduğuna ilişkin sorgusuz bir kabulün varlığına işaret ettiğinin de altı çizilmesi gerekir. Bu kabul aynı zamanda, bilimsel gerçekliği zaman ötesi bir gerçeklik olarak algılayan aydınlanmacı düşüncenin karakteristik yanılsamasıdır. Bu yanılsama kendi tarihsel göndermeleri bağlamında yine Platonik bir hakikatin yani mekânın ve malzemenin ideal formunun aranmasıdır. Bu yaklaşımda olumlu tek nokta yazarın da belirttiği biçimde bazı okulların 1/50 proje çalışırken kendilerinin bunun dışında bir arayış içerisinde olmalarıdır.

Görüldüğü üzere, okullar eğitim programlarını sorunsallaştırmakta ve yeni açılımlar geliştirmektedirler. Bu çabaların ne ölçüde farklı mimarlık anlayışına sahip meslek adamı ürettiği ise henüz bilinmemektedir. Fakat Türkiye’de 1980 öncesi mimarlık okullarının birbirlerinden farklılaşan kimi özellikleri olduğu iddiasıyla bir dosya konusu olarak “okul kimlikleri” [111] üzerine yazılan makalelerde, dört mimarlık okulunun (Akademi, İTÜ, YTÜ, ODTÜ) seksen öncesi mezunlarının “bütünlük” olarak kimlik bağlamında sosyal olanaklara erişme imkânının merkez-çevre bağlamı dışında, kurumsal olarak ifade edilmemiş olduğu görülür. Eğer bu okulların mezunlarına ilişkin bir “grup kimliği”nden söz edilebilecekse de bunun ancak merkez-çevre ilişkisi bağlamında sınıfsal, teknokratik, bürokratik ve toplumcu olarak zorlama bir nitelendirme olmaktan öteye geçemeyeceği görülür. Bu dosya, siyasi erkin 1980 sonrası eğitim kurumlarını politikasızlaştırması ve buna karşı politikasızlığı bir politika olarak askıda bırakması olarak okunabilecek örtük bir eleştirel gönderme de içerir, fakat dosyanın romantik dili ve bu dilin oluşturduğu nostaljik ortam böyle bir okumayı mümkün kılacak eleştirel gözü kamaştırmıştır. Oysa konu başlığı, gerek Türkiye gerekse dünya mimarlık gündemini meşgul eden güncel bir sorunsala işaret etmektedir, ki derginin şubat ve eylül sayılarında A.Şentürer’in [112] makalelerinde anlattığı iki kapsamlı uluslararası sempozyum, konunun bu bağlamda içeriklendirildiği bir toplantı olmuştur.

Başlıkları “Forum I: Nasıl bir gelecek?” (İTÜ), “Forum II: 3.Binyılda Mimarlık Eğitim” (DAÜ) olan bu sempozyumu İTÜ ve DAÜ ortak düzenlemiştir. Sempozyumdaki tartışmaların anlatılıp sonuçlarının paylaşıldığı makalelerde, toplantı başlıklarından da gözlemlenen, bu çalışma kapsamında, ilerlemeci bir yaklaşımın geleceği tasarlama hevesinde, güncel ve popüler tahakküm altına alma çabası; A.Şentürer’in, İ.Tekeli’nin sempozyumdaki konuşmasından

yaptığı alıntıdaki gibi “...hızlı değişim karşısında dünyayı anlamak ve değiştirmek üzere temsilin yeni modellerini geliştirmenin, etiğin yeni prensiplerini biçimlendirmenin bir zorunluluk olduğu” zannı; buna karşı, mimarlığın güncel durumunu gerek katılımcı profilinin dünya coğrafyasına yaygınlığı gerekse pozisyon ve nitelikleri bakımından isabetli ve önemli saptamaların da dillendirildiği bir ortam oluşturmuş olması genel olarak forumun başarılı olduğunu düşündürür. Yine bu makalede örneğin, A.Orbaşlı'nın mimarlık pratiğinin artık bir ekip işi olarak yürütüldüğü, güncel durumda mimarların hala tasarımcı olarak yetiştiriliyor olmasını eleştirmesi, başka bir oturumda da buna paralel olarak mimari tasarımın farklı eylem alanlarında çözülmüş olması nedeniyle eğitimde etkileşimli tasarım kavramının yerleştirilmesi gerekliliği ifade edilmiştir. Buna gerekçe olarak da mimarlığın söylem ve eğitiminin güncel değer, ilgi ve gerçekliklerden uzaklaşmış ve elitist bir yaklaşım içine sokulmuş olmasının neden olduğu ifade edilmiştir. Bu durumda, mimarlığı artık “bina tasarım ve konstrüksiyonunun sanat ve bilimi” olarak değil, bir edebi sanatın tasarım kapsamında ele alınması olarak kavranması şeklinde dönüştüğünü ifade etmiştir. Bir başka eleştiride ise K.Menon, mimarlık mesleğinin toplumda kökleştirilememesinin nedenini; Avrupa'nın kolonileştirici etkisi olarak kendi kültürel formasyonunda oluşturduğu meslek kalıplarını, hegemonyası altındaki toplumlarda kurumsallaştırmasıyla o toplumların yerel geleneklerinin ortadan kalkması sonucu kültürel yabancılaşma yaşamaları kaynaklı olduğunu ifade etmiştir.

A.Şentürer, tüm bu söylenenlere ilişkin; mimarlık ortamının, değişimin farkında olduğunu fakat yaşamla ilişki kuramadığını, bundan ötürü de inandırıcılığını yitirdiğini belirterek, “temsilin ve etiğin yeni biçimlerinin –ki bu demokrasi sorunsalıdır– mimarlık ortamında nasıl hayata geçirileceği” sorusunu yöneltmiştir. Görüldüğü üzere sempozyumun en büyük gafları yerli seslerden gelir. İ.Tekeli, dünyayı hala mimarın değiştirebilmesi için nasıl temsil modelleri geliştirilebileceğini düşünmek ister, A.Şentürer ise temsil ve etiği demokrasinin anahtarları olarak görür. Görülen o ki, söylenen her sözde romantik yanılsamalar kendini bir şekilde dilde yapılandırmaktadır. Bunun, ortam için karakteristik bir durum olduğu savunulabilir. Keza dergide bir akademisyen mimar ile yapılan söyleşide, mimarın “Dışarıda ve Türkiye’de mimarlık ortamında bir dağınıklık söz konusu.Biz akademisyenler, genç mimarların yetişmesinde kalıcı değerleri öne çıkaran yaklaşımımızla... Türkiye mimarlığındaki olumlu değişime elden geldiğince katkıda bulunmayı sürdüreceğiz” [113] ifadesinde olduğu gibi pek çok farklı yerde ve şekilde bu yıkıcı hareketin yapıcılığına inananları görmek mümkündür.

Sempozyumun atölye çalışmalarının konu başlıklarının belirlenmesinde de benzer örneklerle karşılaşmıştır. Atölye çalışmasında, mimarlık eğitimi ile mimarlık söylemi arasındaki ilişkiyi ortaya koyma amacıyla, mimarlık dergi yayınları, mimari tasarım stüdyoları ve mimarlık bürolarında yapılan çalışmalar bir arada değerlendirilerek mesleğe ilişkin etkileşimde hangi medyundan hangi mesajlara ilişkin ortak algının söz konusu olduğu gözlenmek istenmiştir. A.Şentürer'in makalesinde, yapılan çalışma, "...önemli olan nedir?, alt alanları birbirine bağlayan nedir?..." sorularına yanıt aramak olarak belirtilmiştir.

Dergiler, okullar ve bürolar üzerine yapılan incelemeler ile, bu sorulara ilişkin bir arayüz/simülasyon oluşturulması amaçlanmıştır. Bunun ise kendiliğinden bir gerçeği/olguyu dillendireceği, görünür kılacağı ya da işlevlendireceği beklentisi söz konusudur. Ortaya konulan sorulara ilişkin medya, pratik, eğitim alanlarındaki gözlemlerden üretilen malzeme bir tür "apolitik bilimselcilik" olarak nitelenebilir. Apolitiktir, çünkü mimarlık neredeyse tüm tarihi boyunca merkezin tanımladığı hukukun imgesel propagandası olmuştur. Fakat şimdi aracı olduğu büyük merkezi ve onun politik söylemini yitirmiştir. Bu, yazarın "...Bütün bunlar gelecek günlerin söylemi hakkında nasıl bir fikir vermekte, yönlendirme yapmaktadır?" sorusunda da yankılanır. Bu sorunun ilintili olduğu söyleme göre, "biz" olarak mimarlara ortak bir hedef/politika tanımlamak gerekmektedir. Fakat bunu kim yapacaktır?

Atölye çalışmalarında incelenen malzemeler bu "kim" in yanıtı olarak "mimarlığın kamusalıklarını" işaret eder. Fakat bu kamusalığa yöneltilen yukarıdaki soru tıpkı "tarih bize ne söyler?" diye sormaktan farksızdır. Nasıl ki tarih bize onu kimin anlattığına bağlı olarak bir 'niçin'in retoriğidir. Mimarlık da bir hermeneutik edim olarak retorik üretimidir. Bu, dergide A.Güzer [123] tarafından üniversitenin sorunsallaştırıldığı bir metnin yer aldığı sayısında, postmodern bilim kavrayışına ilişkin, tüketim toplumundaki çoğulculuk ile bilgi ve deneyim arasındaki ilişkinin güncel kılınmasına ilişkin değinide de, gönderme yapılan pratik biçimidir. Bu, bilgi-deneyim ilişkisindeki güncelliğin modernist geleneğin tarihçiyi yükümlü kıldığı deneyimi sınıflamalar aracılığıyla yeniden üretme yükümlülüğü artık mimarlığın anlamsal bir yapı olarak kavrandığı güncel gerçeklikle bağdaşmamaktadır. Çünkü dilin kaygan zemininde temsil ve yeniden üretimin olanaksızlığına işaret ederek, A.Güzer, bugün artık alternatif pozisyon ve sınırsal farklılıkların bir değer olduğuna dikkat çekmiştir. Fakat Şentürer'in metninden anlaşıldığı üzere hiçbir katılımcı, eldeki malzeme üzerine bir retorik teşebbüsüne girişmemiş, yani kendisi bir merkez olarak politika üretmeye soyunmamıştır. Tüm görüş

sahipleri, yukarıda alıntılanan soruların benzerlerini dillendirerek ortak bir merakı paylaşmış ve bu hallerini yeni bir durumla karşılaşmış olmanın önemini kavramak dışında bir yorum yapmanın henüz zamanı olmadığı şeklinde yormuşlardır. Bu, henüz etkisi hissedilebilen güçlü bir iktidar ya da merkezin olmadığına işaret eder. Fakat merkezin varlığı, sözün tahakküm altına alınmasını beraberinde getirir. Çünkü merkez, öncelikle iktidarını korumak ardından da hegemonyasını duyumsatmak için söz hakkı dağıtır. Yani o kime söz verirse onun konuşabilmesi, sesini duyurabilmesi mümkün demektir. Oysa A.Şentürer, metninin sonunda bu “kim”in medya olduğunu açıklar, fakat elindeki malzemeyi bir retorik söylem oluşturabilecek kadar da yoğuramadığından olsa gerek, gelecekte mimarlığın söylemini öngörmenin öncelikle bugünü anlamakla başladığını belirterek metnini sonlandırır. Yazar, büyük bir anlatı tahayyül etmiştir. Fakat böyle bir anlatının sorunlarının öncelikle günceli tanımlamakla ilişkisinin de farkındadır. Bu farkındalıktır ki yazar idealini bir kenara bırakmadan hatta ona dolayısıyla güncel olan üzerine böylesi içerikli ve yoğun bir çalışmayı yürütme cesareti bulmuştur.

Dergide özellikle 1995 sonrasında yayınlanan eğitim konulu yazıların ortak özelliği mimarın kaybettiği merkezi konumunun inşası olduğu söylenebilir. Bu yaklaşım, örneğin M.Sağocak’ın makalesinde [115] ideolojinin mimarlığın anlamlandırılıp yorumlanmasındaki önemi üzerinden; teori-pratik, ürün-süreç bütünlüğünü “Alman İdealizmi”nin önemli filozoflarından Shelling’in görüşleri doğrultusunda tartışmasında görülür. (Bu çalışma bağlamında Sağanocak’ın Shelling üzerinden ideolojiyi tartışmış olması da manidardır. Çünkü düşünür Alman romantizminin öncü simalarındandır) Buna göre, doğru bilgi ile özdeş kılınan “nesne-özne” uyumu, mimarlık alanında yorumlandığında, ideal olanın gerçeğe dönüşmesi olarak bir edim algısının Türkiye’de mimarlık eğitimine ilişkin yaklaşımlarda da hâkim olduğunu görünür kılar. Dergideki birçok yazının da böyle bir konumun tarihselliği ve güncel durumda mimarın yeni pozisyonunu kavrama ve ifade etme çabası üzerine kurulduğu gözlenmiştir.

3.4.2 Mimarlık Dergisinde Eğitim Üzerine

Dergide eğitim konusu, ulusal bağlamda ilk olarak UIA Montreal Kongresi sonuç bildirisinin yayınlandığı sayıda işlenmiştir. Öncesinde ise 1985 yılında uluslararası mimarlık eğitimi bir dosya konusu yapılarak formasyonun modern söylem içerisinde nasıl oluştuğu, farklı açılardan açıklanmaya çalışılmıştır. Derginin 1990 yılı 242. sayısında yayınlanan UIA Montreal

bildirisinin amaç bölümünde³⁴ [116] mimarlık eğitimine vurgu yapılır. Mimarlar Odası, kongre kararı ve gereği olan “Ulusal Mimarlık Politikası” oluşturulmasını bu bağlamda ivedilikle gündemine taşımıştır. Derginin, kongre bildirisini yayınladığı sayısında mimarlık eğitimi konusu üzerine bir dosya oluşturması, Oda’nın Türkiye’de mimarlığa ilişkin sorunları görmüş ve üzerine eğilmekteyken, kendisini mesleğin Uluslararası çevrelerinin gündem ve politikalarına ne denli güdümlenmiş olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Bu, en azından Oda çevresi için gerçekliği kendi dışında aramak olarak, gerçekliğini yerel ve toplumsal ortam içerisinde görmemek, yerel ve toplumsal olanı mesleğin uluslararası platformlarında benimsenen politikaların güdümünde biçimlendirilme çabalarına ilişkin görüngülerden biridir.

Bu yanılısama, erken modern düşüncenin ortaya koyduğu evrensel bir gerçek ve doğru olduğuna ilişkin kabulün Türkiye’deki mimarlık ortamı için hala sorgulanmamış olduğunun ve böyle bir doğrunun varlığının makul bulunup erişilmesi gereken bir gerçek olarak kabul edildiğinin göstergesidir. Mimarların böyle bir doğrunun varlığına ilişkin sorgulama yapmamış olması, aynı zamanda ulusal bağlamda merkezin mimarlık üzerinden, en azından ulusalcılık bağlamında bir politika üretme arayışında olmadığına da göstergesidir. Yani ülke ve dolayısıyla da mimarlık, uluslararası bir varlık, entegrasyon talebindedir. Bu çıkarsamadan hareketle ülkede gerek siyasal gerekse mimarlığa ilişkin milliyetçilik benzeri bir politikanın varlığından söz edilemeyeceği söylenebilir.

Mimarlık eğitimine ilişkin dergideki ulusal politika arayışındaki bu ilk yazılarda konu üç yazarın ortaya koyduğu birbirinden farklı bağlamlarla dile getirilmiştir. Kavramsal olarak bu bağlamlar; E.Tuğal [117]’a göre öğrenciye odaklanarak onun iletişim, kurgu kabiliyeti ve inşa kabiliyetleri bağlamında seçilip, eğitimin bu çerçevede bütünleştirilmesini önermesi, N.İnceoğlu ise konuya varolan gerçeklik ve imkânlar içerisinde sonuç almaya odaklanarak, önceliğin eğitimcilerin nitelikli kılınmasına verilmesini önerir. Fakat bunun nasıl yapılacağına ilişkin bir önermede bulunulmaz. Y.Koşaner ise küreselleşme, kültür endüstrisi ve kurumsallaşma bağlamında konuya yaklaşarak İngiltere’de deneyimlemiş olduğu sistemi açık ve net bir dille, gerçekçi ve güncel koşullarla uyumlu bir vizyona oturtarak ortaya koymuştur.

³⁴ UIA Montreal Bildirisinde, ‘Mimarlık için ulusal politikalar’ oluşturulması prensip olarak kabul edilerek üç temel amaç belirlenmiştir. Bunlar; - Kamu ve özel sektörün iş dağıtım niteliğini yükseltmek, - Mimari yetkinliği korumak ve geliştirmek, - Temel eğitim aracılığıyla mimarlığa ilişkin duyarlılığı geliştirmek olarak belirlenmiştir.

Bu üç farklı yaklaşım, ülkede konuya bakış açılarındaki fark, çeşitlilik ve sınırları göstermesi bakımından oldukça isabetlidir. E.Tuğal sorunun “iletişim” odaklı olduğunu söylemese de temelde yapılanın bir iletişim olduğunu ifade etmesi bakımından sorunu doğru saptamış, fakat eğitimdeki sorunu öğrencinin yetersizliklerine bağlayarak, “öğrenciye ne öğretiliyor?” sorusunu okuyucuya sordurmuştur. E.Tuğal, mimarlık öğrencilerini bir roman kahramanı olan “Howard Roark”³⁵ karakterinde vücut bulan, erken modernlerin aşkın kurucu pozisyonundaki mimar adayı gibi görmek istediği anlaşılır. Bu bağlamda modern dünyayı modern kılan en temel araçtır eğitim. Bilgi özneden ve mekândan bağımsız kılınmaya çalışılmış, iletildiği her öznedede aynı sonucu vermesi beklenmiştir. Sonuçta ortaya çıkan defolar ise postmodern söylemde olumsal kılınarak modern ütopya heterotopyaya dönüştürülmüştür. E.Tuğal’ın yazısı, görüş alanını genişletme kaygısı duymaz, sadece önündeki malzemeyi görür. Bu bağlamda N.İnceoğlu’nun yaklaşımı güncel gerçeklikle ve modernist söylemle daha barışık ve tutarlıdır. Fakat o da olağan koşulların ötesini görmek istemez. Y.Koşaner ise küreselleşmenin dilinden konuşur ve güncel durumun mantığının gereklerini bir eğitim politikası olarak yapılandırmayı önerir. Eğitim artık bir kültürel sermayedir. Devletin bu alanı serbestleştirip, çeşitlendirmesi, alanı olduğu kadar merkez olarak kendisini de güçlendirip dinamik kılacaktır. Bu bağlamda Y.Koşaner’in önerisi bir politika önerisi olmasıyla Türkiye için benzersiz ve özgündür. Çünkü gerçekliği, ana akım olan Batılı ülkelerdeki formasyon bağlamında irdelemekte ve eğitimi, Türkiye’deki var olan işleyiş düzeninde değil, küreselleşme ve sermaye ilişkileri içerisinde konumlandığı yeni bir politika ile ortaya koyarak, sermayenin eğitim alanında yapılanıp işler kılmasını olanaklı kılan bir politika üretimini gerekli görür.

Fakat konu, 1993 yılı sonunda yapılan “Mimarlık Eğitiminde Beklenen Değişimler Kongresi”ne kadar dergide gündeme gelmez. Kongre’ye ilişkin olarak ise yalnızca kongre içeriğine ve konuşmalara ilişkin bir değerlendirme yazısı yayınlanmıştır [118]. Yazıda kongrenin amacı ve bu kongreyi hazırlayan koşullar ve taleplere değinilmemiştir. Makaleye, böyle bir konuda kongre yapılmasının gerekçesini açıklayan uzun bir giriş yazısıyla başlanmıştır. Bu metnin giriş bölümü, doksanlı yılların koşullarının çok ötesinde olguların gerçekçi ve politik bir kavrayışını dillendirir. Şöyle söyler yazarlar, “... eğitimin biçim verdiği birey artık toplumun bizden olmasını istediği birey olmakta... ve toplum tarafından sınırları tanımlanan formatta

³⁵ Rand A., “Hayatın Kaynağı”, Plato Film Yayınları, 2002/2005; Rand’ın romanındaki Howard Roark yetenekli ve idealist bir karakter olarak hırslı ve işini iyi yapan bir romantik öznedir. Fakat tam da bu romantik olma durumundan dolayı karakterin göz kamaştırıcı kişiliğine, uzlaşmalar bütünü olan toplumsal hayatta nasıl başarı addedebileceğinin düşünülmesi gerekir.

toplumsalın tüm özelliklerini de yansıtan bir 'etkileşim' gerçekleştirmektedir. ...eğitimin temel işlevinin ekonominin gereksinimleri doğrultusunda ona uygun insan gücü sağlamak olduğu açıktır." Bu, konuya ulusalcı ve ekonomi merkezli bir bakışın dilidir. Bu formasyondaki yazı, konuyu N.Teymur ve E.Aközer'in konuşmalarından alıntılarla sürmüştür.

N.Teymur'un, eğitimi çok boyutlu ve çok disiplinli görerek, önerilecek çözümün modernist bakış açısıyla gerçekleştirilemeyeceği, çünkü modernist formasyonun önceliği görünür olmaya ve dolayısıyla 'biçimci' olmaya vermesinin ihtiyaç duyulan iletişimselliğe olanak sunmadığını, bunun için eğitimin artık 'metinsel' bir içerik olarak algılanması gerektiğini ifade ettiği aktarılır. Fakat yazarlar, bu yorumdaki çoğul düşünce ve kavramsal çeşitliliğin iletişimsizlik doğurduğu ve mimarlığın yeni felsefi temellerinin tanımlanması gerekliliği görüşündedirler. Bu görüş ironiktir. Çünkü temel olarak modernizmin kurguladığı güçlü merkezin tanımladığı formasyon üzerinden geliştirilen iletişimi benimsemiş ve çok sesliliği tek dillilik üzerinden deneyimlemiş olanlara özgülenebilecek bir yaklaşımdır. Oysa N.Teymur, konuşmasında felsefesinin retoriğini kurmuştur. Buna göre, gereksinim duyulan iletişimsellik radikal demokrasi içerisinde varlık bulacaktır. Çünkü postmodern söylemin demokrasi kavrayışı çok kimlikliliği ve farklılaşma politikalarını olumlayarak, bunların farklı merkezlerde odaklanmasını mümkün kılar. Ayrıca salt çoğunluğu oluşturan kitlenin politik merkezde ancak iletişimi maksimize edebildikçe konumlanmasına olanak tanır.

E.Aközer'in makalesinde ise mimarlık eğitiminde, günümüzde, uzmanlık sınırlarında disiplinin tanımlaması olarak değil de kuramsal bir çerçevede öznel olarak, deneyimle ya da öncü kurumların yaklaşımı doğrultusunda tanımlandığı belirtilir. E.Aközer kuşkuyu olumlayarak, ancak kuşku duyulduğu takdirde ahlaki ve politik sınama araçlarının felsefi olarak geliştirileceğine dikkat çeker. Bu bağlamda yazarlar da mimarlık eğitiminin toplumdaki genel eğitimden soyutlanamayacağını, o nedenle de amacın, gerçeklerin yaratıcı yapılaşmasına öncelik verilmesi olduğunu belirtmişlerdir. Yazarların bu yaklaşımları, gerçekliklerin toplumsal inşalar oldukları ve bir gerçekliğin tüm yaşam pratikleri ile ilişkilendirilmesi gerekliliğine yapılan vurguyla, kuramsal zeminde karşılık bulur. [119]

1995 yılında, İTÜ ve Avrupa Mimarlık Eğitimi Birliği (EAAE) ile birlikte düzenlenen forumda eğitim konusunun "Nasıl bir gelecek?" başlığında, mesleğin dünü, bugünü, yarını ele alınmıştır. Dergide, toplantı içeriğinin aktarıldığı bir dosya yayınlanmıştır. Bu dosya içerisinde yer alan metinlerde, forumda hangi konular üzerinde durulduğu aktarılmıştır.

Bu dosyadaki A.Çevik'in yazısı, toplantıya ilişkin genel bir değerlendirmede bulunur. Toplantının, ülkenin Avrupa ile bütünleşme gündemiyle örtüştüğüne dikkat çekmiştir. Bu bütünleşmenin Ankara ve İstanbul'daki üniversitelerin düzenlediği yaz okullarında yabancı ülke ve farklı üniversite öğrencilerinin katılımları ile fiili olarak başlamış olduğu belirtilmiştir. Bu etkinliği kendi üniversitesinde düzenleyecek olan K.T.U. öğretim üyesi Z.Ertürk'de, bu çalışmaların bütünleşme yanında modernizmin yarattığı sorunlara çözüm geliştirilirken Anadolu'daki zengin tarihsel birikimin gözlenmesi bakımından önemli kazanımlar sağlayacağını ifade etmiştir. Z.Ertürk'ün kültürel birikim ile olan tanışıklığı öne çıkaran yaklaşımı kayda değerdir.

A.Çevik, yazısında Avrupa ile bütünleşme sürecine ilişkin eş-kredilendirme üzerine bir oturum yapıldığını aktarmıştır. Bu oturumda Türk okullarının verdiği derecelerin Batı'da geçerli olmasının, Türkiye için önemli sanayi ve iş alanı olan inşaat sektörünün yurtdışında iş alması ve yapmasında, ayrıca özel üniversiteler açılması durumunda şart olacağı dile getirilmiştir. Diğer taraftan küreselleşmenin, mimarı sermayenin teknisyeni yapacağına ilişkin O. Ekinci'nin dile getirdiği endişeyi yazar da, Batı mimarlığının estetik ve düşünsel altyapısına sahip olunmamasını kentlerin tekdüze ve niteliksizleşmesinin temel nedeni olarak ifade etmiş ve "...Türk mimarlığının iyice kimliksizleşerek Batı güdümünde yozlaşmasının tarihsel deneyimler ışığında... somut bir tehlike..." [120] olduğu endişesini dile getirmiştir. Bu yaklaşımı, yazarın Türkiye'de mimarlık bilgisinin Batı ile ilişkisiz görülmek istendiğini düşündürür. Oysa Türk mimarlığı, Osmanlı modernleşme sürecinin başlangıcında geleneksel varlığının masumiyetini yitirmiş ve modern bilincin tahakküm aracı olarak iktidarın temsilini üstlenmiştir. Süreçte de Batılı değerleri içselleştirerek I. ve II. Ulusal Mimarlık akımları olarak adlandırılan Türk mimarlık geleneğinin Batılı estetik normlarda yorumlandığı ciddi, içerikli çalışmalar ortaya konulmuştur [121].³⁶ Fakat yazar Türkiye'de toplumun büyük bir çoğunluğu gibi bu tarihsel dönüşümü ve bunun birikimini göz ardı etmeyi tercih ederek, özcü bir tutum takınır. Bu özcü tutumunun, eleştiri geliştirilmesi beklenen geleneksellik ve kültürel çeşitliliğin yaşıtıp sürdürülememesi konusu söz konusu edilmez. Bunun yerine, çoğu tesadüfen bilinen ya da karşılaşılan, en eskisi yüz yılı çok nadir geçkin Osmanlı konut geleneğinin ürünlerinde öz aranır. Bu, romantik bir yanılsama olan mimarlığın yaşamı biçimlendirdiği savına dayanır. Bu

³⁶ Modern olma projesi içinde olunan yere göre değişir. Birçok modernlikten söz etmenin mümkün olmasının nedeni de budur. Modernleşme çabalarındaki yetersizliklerin, modernliğin yerel şartlar ihmal edilerek ülkeye sokulmasıdır.

yanılsamanın nedeni kapitalizmin mantığı ile hesaplaşmaktan ve onu ertelemeye çalışma çabasından kaynaklıdır. Bu hesaplaşmanın yapılmamış olması, yeniliklerin getirdiği kolaylık ve karşı konulamaz konfora ilişkin talebin planlanamaması ve organize edilememesini, sonuçta da A.Çevik'in yazısını bitirirken çok yerinde ifadesiyle "Tam anlamıyla iki cami arasında beynamaz olan Türk mimarlığının Batı güdümünde yozlaşması..."nın nasıl bir gerçeklik olduğunu sorunsal kıldığı anlaşılır. Bu duruma ilişkin U.Tanyeli'nin 21.yüzyıl başlangıcındaki Türkiye mimarlığını tarif etmek için ürettiği "Lümpen Tarihselcilik"³⁷ ifadesi bu bağlamda oldukça isabetlidir.

Dosyada yeralan O. Hacıhasanoğlu'nun yazısında da, küreselleşme ve eş-kredilendirmenin eğitimi nasıl etkileyeceği sorunu tartışmanın ağırlıklı konusu olduğu ve forumdaki konuşmacıların felsefe ile mimarlık eğitiminin gelişimi, eğitim ve meslek ilişkilerinin irdelenmesi ve eş-kredilendirme konularına odaklanan konuşmalarını özetlemiştir. Konu, konuşmalardan yapılan alıntılara bakılınca oldukça ilgi çekicidir. Yazarın da yandaşı olduğu D.Kuban'ın felsefe ve mimarlık ilişkisine ilişkin konuşmasındaki şu ifade mimarların felsefeyi nasıl görmek istediklerini göstermesi bakımından kayda değerdir. D.Kuban "...felsefe, mimariden bağımsız varlık modelleri ürettiği zaman, bunların mimarinin doğasına ilişkin önerileri de, mimarinin somut varlığına yabancı kalmaktadır"[122] demektedir. Bu ifade ancak, mimarlığı 'kendinde bir şey' ya da 'tarihsel bir öz'ü olduğunu varsayan bir düşüncenin ürünü olabilir. Yani bu tür bir yaklaşım, mimarlığın aynı zamanda kurgusal bir ihtiyaç ve edim de olduğunu göz ardı etmek demektir. D.Kuban'ın ifadesi bağlamında mimarlık da insan gibi bir varlık olarak felsefenin içerisinde ve etken bir pozisyonda konumlandırılmalıdır. Diğer taraftan, mimarlık eğitiminin tarihi üzerine konuşan C.O'Catheine ve EAAE başkanının da konuşmalarında ciddi defolar vardır. O.Catheine, "...mimarların teknolojiye açık, çevreye duyarlı, işletme bilgisi olan, iş dünyasını kavrayan, farklı olmayı beceren, öncelikleri olan ve cesur..." ifadesinde görüldüğü üzere mimarı idealize ederek kurucu pozisyona yerleştiren idealist bir yanılsama içerisindedir. Louw ise eğitimcilere yönelik konuşmasında, eğitimin amacının öğrencilerin modernist projenin tanımlı kimliklerinden biri olarak kendisi için belirlenmiş rolün gerekleri için hazırlanması olduğunu söyler. Bu yaklaşımlar küreselleşme

³⁷ Tanyeli U., "21.yüzyıl Başlarken Türkiye Mimarlığında Lümpen-Tarihselcilik", Planlama ve Mimarlığın 10 yılı Sempozyumu, Yıldız Teknik Üniversitesi, 10.06.2009; U.Tanyeli'nin anlatımıyla; Tarihselciliğin esasında, tarihi olan bir özgünlük üzerinden inşa edildiğinin, oysa "Lümpen tarihselcilik"te (parça parça olmuş, kolaylıkla ortadan kalkabilecek nesnelere yapılan tarihselcilik) sadece birkaç göstergeye indirgenen bir tarih anlatısının söz konusu olduğunu ifade etmiştir.

bağlamında oluşan serbest piyasanın ihtiyaçlarını karşılama amaçlı, yetiştirilmesi öngörülen yeni mimarda ciddi defolar oluşturacak kavrayış biçimleri üreten söylemlerdir.

Bu mimarlığı kavrayış biçimlerine ilişkin yanılsamaları bertaraf edebilecek en parlak yaklaşıma G.Sağlamer'in konuşmasında rastlanır. "...Bilgi çağında gelişmeleri izleyip anlayarak yorumlayabilen ve... yaptığı etkinliklerin yerini kavrayabilen... insanları yetiştirebilmek... amaç olmalı"[122] sözü, konuşmacıların tüm yanılgılarının üstesinden nasıl gelineceğini tarif eder niteliktedir.

F.Erpi'nin forumda yaptığı konuşması da bu paralelde bir söylem ortaya koymuştur. Dergide yer alan bu metinde söylenen, özetle "...eğitimde demokratikleşme ve öğrenmeyi öğretme..."dir. F.Erpi, G.Sağlamer'le aynı vizyonu paylaşır. Forumun sonucunda, konuşmalarda sıklıkla işlenmiş olan eş-kredilendirme ve demokratikleşme fikri doğrultusunda "Türkiye Mimarlık Eğitim Birliği" teklifi oluşturulmuştur.

Dosyadaki son metin Z.Onur'undur. Metninde o da Sağlamer ve Erpi'nin vizyonunu eğitimde güncel olanaklar ve gelişmeler bağlamına yerleştirmek üzerine geliştirdiği yaklaşımı tanıtmıştır. Makalesinde, mimarlık eğitiminde 1990 yılından beri uyguladıkları "simülasyon oyunları"nın, mimarlığın sosyal bir süreç olarak algılanması ve tasarım girdilerini anlaşılır kıldığı ifade edilmiştir. Derginin 293. sayısında dosya konusu olarak anlattığı 'temel tasarım eğitimini' başlıklı yazısında ise Z.Onur, bu deneyimlerinden bahsetmemiş olmasına karşı temel tasarım eğitimini üç farklı derse böldüklerini ve derste verilen konuları yapısal birleşenlerine ayırarak tasarım konuları olarak yeniden kurduklarını anlatmıştır. Bu, derste konuların soyutlanarak farklı bir mecrada simüle edilebilmesi anlamına gelmektedir. Bu eğitim deneyinde mecrasallaştırıcı olarak 'yapısalcı yaklaşım' benimsenmiş ve örneğin, resim, şiir, edebiyat alanındaki bir yapıt yapısal birleşenleri tanımlanıp, bunun üzerinden anlamlandırıp mimari bağlamda yeniden tasarlanarak bu yapısal birleşenlere karşılık gelecek biçimsel kodların tanımlandığı bir ürün ortaya çıkarılmıştır. Bu aktarım, ya da 'simülasyon oyunu'nda, işlemler yapılırken nesneye ilişkin yeni görme rejimlerinin gelişimini de sağlamış olmaktadır. Bir algıyı başka mecralarda ifade etme arayışı olması ya da bir mecra için, örneğin resmi üç boyutlu modele dönüştürürken resmin üzerine yapıldığı tuvalin üçüncü boyutta nasıl bir nesne olarak ifade edilebileceğine ilişkin yeni arayışların önünü açtığı söylenebilir. Bu deneyimler G.Sağlamer'in dillendirdiği paradigmatik ifadenin pratikteki gerçeklik zeminidir.

Olguya ikili karşıtlıklar çerçevesinde yaklaşanlardan F.Yürekli ise, postmodern durumunu irdelerken, konuya mimarlıktaki yerel gelenekler üzerinden bakmayı önerir. F.Yürekli'nin yazılarındaki Modernist üstkültürcü tutum burada da postmodern mimarlığı "arabesk" olarak yorumlamak biçiminde tezahür etmiştir. Bu yazısında, Türkiye'de mimarlığın "akıl ve sezgi" ürünü olarak görülmemiş olmasından dolayı "modern olamadığını" belirttikten sonra yazar, içeriğini ortaya koymadığı bir bilgi felsefesi üzerinden Türkiye'de bilgi üretilmediği, yapılanın kayıp bir kadim bilginin aranması olduğu ve yaşanan durumun da bunun sonucu olduğunu iddia etmiş ve şöyle bir cümle kurmuştur; "Mimarlığımız, Cumhuriyet'imizin eşsiz özelliklerine paralellik kuramamanın acısını çekiyor" [123]. Bu cümle, F.Yürekli'nin aslında tam da eleştirdiği pozisyonda durduğunun delilidir. Çünkü kadim bir Cumhuriyet projesi olduğunu düşünür yazar. Yani süre içerisinde kendisini toplumsal ve tarihsel koşullara göre sürekli yapılandıran bir sosyal proje değildir Cumhuriyet. Kuruluşunda zaman ötesi, ideali tanımlanmış ve halkının o ideal için zaten belirlenmiş araç ve pratikler içerisinde sorumlu kılındıkları edimleri gerçekleştirmeleri gerekir. Bu yaklaşım tarzı, toplum, insan ve onun dünya algısının an be an değişen niteliğinin göz ardı edilmesidir. Bugün hiçbirimizin 1930'lar dünyasından farklı bir dünya da ve farklı bir dünya algısı içerisinde olduğumuz biçimindeki bir yargıyı yadsıması kolay olmasa gerekir. Cumhuriyet değerleri, içerisinde var olduğu konjonktürün konvansiyonları bağlamında ulusun ve onu anlamlı kılan değerler olan "özgürlük, eşitlik, kardeşlik" söyleminin gereği olarak biçimlenmiştir. Bu değerler, Fransız ihtilali öncesinde olmayan bir gerçekliği üretmiştir ve bugün bu değerlerin kurgusal olduğu deşifre edilmesine karşı hala yaşayan ve bu değerlere inananların, toplumun büyük çoğunluğunu teşkil ettiği bir dünya içerisindeyiz. Fakat bu değerleri var etmek için benimsenen Cumhuriyet politikası, bugünkü "özgürlük, eşitlik, kardeşlik" anlayışı ve bunu mümkün kılacak araçların işletilebilmesinde yetersiz, hatta artık yanıltıcıdır.

Buna karşı, yukarıda açıklanmaya çalışılan çerçevede yazar, bir tür gelenekselcilik yapmasına karşı yazılarında gelenekselci olarak tanımladığı "tarihselcileri" eleştirir. Bu yanılsama F.Yürekli'nin şu sorusunda açıkça görülür, "...bir müze, ulusal bir arşiv bile oluşturamayanların gelenekselin peşinden gitmelerinde bir bilinç aranabilir mi?" [123]. Bu sorunun muhatabı gelenekselciler değil tarihselciler olmalıdır. Çünkü gelenekselcilerin pratiklerinde yaşayan önceki kuşakların edimleri ve söylemleri ana referanslarıdır. Tarihselcilik ise modern bir formasyon olarak kendisini bilimsel düşünceye temellendirerek ilk/ asıl/ kökeni ortaya koyma iddiasındadır. Gelenekselin sorunsal bir iddia ortaya koyarak

onu hakikatleştirmek değildir. O konvansiyonel olanın peşindedir. Gelenekselci, pratiğini ana kanal üzerinden gerçekleştirir. Bunu, kurduğu doğrudan ilişki ve iletişimle gerçekleştirir. Tarihselci ise malzemesine yabancıdır ve özellikle kendisini yabancılaştırmıştır. Malzemesine kendi icat ettiği soruları yöneltir ve cevaplarını da ya kendisi ya da aracı kaynaklarla verir. Böylece gelenekselci için ortada bir iletişim sorunu yokken, tarihselci için iletişim içerisinde olmak disiplininin deformasyonu olarak görülür.

F.Yürekli yazının sonlarına doğru tüm sorunların çağdaşlık ve modernlik kavramlarına ilişkin yanlış kavrayışta olduğu yargısını geliştirir. Buna göre Cumhuriyet döneminde Türkiye, modernliği değil çağdaş olanı mimarisine katma çabasında olması, yaşanan sıkıntının esasıdır. Oysa “çağı oluşturan modernliktir” der ve Cumhuriyet dönemini “bilinçsizlik” ile itham eder. Yazının mantığına göre o dönem, mimari fenomenlerin peşine düşmüş ve gördüklerini taklit etmiştir. Fakat yazarın bu yazıdaki modernliğe yaklaşımı da biçimcidir. Çünkü modernliği ‘kendinde bir şey’³⁸ olarak, bir tür matematik formülü gibi görerek, ithal edilip, monte edildiği her toplumda aynı sonuçları üreteceği yanılığını yazısına yansıtır. Yazarın söyledikleri Cumhuriyet dönemi sonrası için kabul edilebilir yargılardır. Fakat Cumhuriyet dönemi gerek inşa ettirdiği yapılarda gerekse eğitim kurumlarında istihdam ettiği yerli ve yabancı öğretim üyeleri ile modern bilinç ve pratiğin Avrupa’da da merkezi rol oynamış karakterlerinin pratikte bulunduğu bir dönemdir. Hatta II. Ulusal Mimarlık akımı olarak ortaya çıkan mimari ürünlerin tam anlamıyla bu coğrafyanın imkânları ve kültürel birikiminde yapılandırılan bir modernlik olduğu da kaydedilmelidir. Ayrıca, sonrası için de mimarlığa ilişkin yargılar oluşturulurken ülkede yaşanan sosyo-politik gelişmeleri göz önüne almaksızın, mimarlığın ‘kendinde bir şey’ olarak değerlendirilmesinin doğru olmayacağı da ifade edilmelidir. Fakat yazar mimarlığı toplumsal gerçeklik içerisinde yapılan bir disiplin olarak görmese de sonuçta isabetli bir yargıda bulunur. Der ki, “...bilinçsizliğin sorumlusu eğitimidir. Okullarımızda mimarlık biliniyor ve öğretilir bir şey olarak ele alınmaktadır. Mimarlık okullarının görevi öncelikle entelektüel yetiştirmektir”. Yazarın bu ifadesi de ironiktir. Çünkü ortamdaki herkes gibi o da çözümü eğitimde görür fakat diğer taraftan eğitimin modern içeriğini yadırgar. Mimarlığı hayatın içinde bir olgu olarak görür, fakat mimarı toplumun üstünde onu biçimlendirme misyonunda bir kurucu olarak aşkınlılaştırır. Modernizmin tüm pratikleri

³⁸ Ding an sich (kendinde şey); Kant’ta, mümkün deneyimin ötesinde kalan, bilincin kendisine erişemediği ve dolayısıyla da bilinemez olan varlığı gösterir. Karşıtı fenomendir. Hegel kavramı ‘kendinde X kendisi için’ karşıtlığında yapılandırdı.(Cevizci A., Felsefe Sözlüğü, s.553, Paradigma Yay., İstanbul, 2000)

akılcılaştırıp, rasyonel bir formatta öğrenilebilir kılma iddiasını, söz konusu mimarlık eğitimi olunca reddeder; diğer taraftan modernliğin geleceği yarattığını savunmaktadır. Yazısının sonunda da bir tür romantik nitelikli manifesto ortaya koyarak sözünü bağlar. “...kalıcı olan şey gelenek değil modernitedir. Eğitim öğrenciye üslup ve teknik bilgi vermek yerine aklını ve sezgisini kullanacak özgüveni vermelidir” [123].

Yazarın bütün direnci esas olarak geleneğedir. Geleneksel olanı ya da ‘arabesk’ gibi bir formasyon süzgecinden geçmeksizin toplum içerisinde çıkan gerçeklikleri yadırgar. Bu kültüralist bir tutumdur. Mimarların bir entelektüel olarak eğitim alması talebi de bu yargıyı güçlendirir. Bu bağlamda yazar bir ilerlemeci ideal tanımlamaması ile modernist olarak yorumlanamazken, toplumdaki belirli bir kültürel formasyon ve zihniyet sahibi olarak modern olmasını beklemesi ile modernizmin ortaya koyduğu merkezci iktidara kamunun tabi olması istemi ile devletçi olarak nitelenebilir. Bu yargıyı mimarların entelektüel olarak yetiştirilmesinin “Modernleşmeci ve anti-empyralist Türk devrimciliğinin karakterine uyan da budur” ifadesi de destekler. Eğitim üzerine kaleme alınan bu yazıda eğitim adına gözlenen olgu, eğitim üzerine yapılan eleştirilerin yazarın toplumsal siyasal konumunu ve bu bağlamda ürettiği eleştiriyi meşru kılmak için sorunu araçsallaştırdığıdır. Bu pek çok yazıda da rastlanan olağanlaştırılmış eleştiri biçimidir. Sorun eğitimidir. Nasıl biçimlendirileceği üzerine önermede bulunulmaz. Yazar sosyal-ideolojik olarak eleştirilerini sıralayarak içini döker. Pozisyonu ve düşüncelerine ilişkin herhangi bir eleştiriye muhatap olmamak için de eğitim ideal bir araç olarak kullanılır.

Derginin 286. sayısında R.Kutlutan’ın mimarlık stüdyosunda deneysel eğitim çalışmalarını aktardığı yazısında, stüdyo çalışmasının amacının yüzey, kütle, taşıyıcı sistemleri tanıtmak olduğunu, öğrencinin bu elemanları tanıırken, tanımladıkları tasarım problemi üzerinden öncelikle öğrenciyi “mekân strüktürü” ve işlevinden bağımsız kıldıklarını, böylece öğrencinin konuyu farklı algılaması ve farklı yorumlar üretmesinin önünü açtıklarını ifade etmiştir. R.Kutlutan’ın tanıttığı bu yaklaşım, Z.Onur’un geliştirdiği yaklaşımın tersidir. Çünkü R.Kutlutan’ın yaklaşımı öğrenciyi kendi fantastik gerçekliğini tüm etkenlerden yalıtarak kurma imkânı sağlarken, Z.Onur öğrenciyi mecralar-arasında dolaylımlar üreten ‘dahiyane’ yaklaşımlar geliştirmeye yöneltir. Biri öğrenciyi yalnızlaştırıp yalınlaşarak kendisini keşfe ve yeteneklerini farketmeye sürüklerken, diğeri öğrenciyi mecralar-arası alana çekerek öğrencinin görme ve dönüştürme beceri ve tanışıklıklarını arttırarak bunları geliştirmesi için

olanaklar oluşturur. R.Kutlutan'ın paylaştığı deneyim öğrenciyi kendi fantastik dünyası ile tanıştırmak için mimarlığın tanımlı bilgi dünyasına kendi öznel yorumunu aktarmasını teşvik ederken, Z.Onur mimarlığı tanımlanmış/olagelen bilgi alanı sınırlarının ötesine genişletme çabasıdadır. Ortamda farklı yaklaşımların geliştiriliyor olması, tasarım sorunsallarına farklı yaklaşımlar geliştirilmesi kuşkusuz olumludur. Dergide anlatılan bu iki yaklaşımın biri biçimselci yaklaşımın önünü açarken diğeri ise tasarımı hem mecralar-arası kılmakta hem de semantik derinliğini arttırmaktadır.

Derginin bir sonraki sayısında çıkan makale tam da bu sorunsalla ilişkilidir. Fakat konu stüdyo dersinin içeriği üzerinden değil, önemi üzerinden ele alınmaktadır. T.Uraz ve B.Uluoğlu'nun ortak kaleme aldıkları bu makalede [124] tasarım stüdyosunda verilen eğitimin ne tasarım ne de uygulama bilgisinin öğrenilmesi için yeterli olmadığını, mimari tasarım eğitiminin stüdyo dersi kapsamında planlanıp bu ders içerisinde işlenmesi önerilmiştir. Yukarıda da gözlemlendiği biçimde stüdyo dersinde ortaya konulan yaklaşım başlı başına bir eğitim felsefesi ve yaklaşımı üretimidir. Yazarlar da stüdyo dersinin yürütülmesine ilişkin yaklaşımlarını, "...mimarlığın disiplinler bilgisi ne olmalı ve bu bilgiler nasıl öğretilmeli sorusu sorulmalı" cümlesiyle dillendirmişlerdir.

Dergide yayınlanan yazıların ortaya koyduğu sorunsalların, derginin sonraki sayılarına konu teşkil ettiği ve konunun diğer yönlerinin de açıldığı görülür. Bu bağlamda mimarlık bilgisinin nasıl verilmesi gerektiği üzerine T.Uraz ve B.Uluoğlu'nun tartıştığı konu, derginin 289. sayısında mimarlık bilgisinin ne olduğu üzerine yapılmıştır. Z.Onur, R.Kutlutan ile T.Uraz ve B.Uluoğlu'nda bu "nasıl" tartışılırken sürekli olarak "ne" olduğu ifade edilmeye çalışmış, bunu dillendirmeyen metinler ise en azından okuyucuya bu soruyu sordurmuştur.

Derginin 289. sayısının dosya konusu olan "mimarlık bilgisi" teması tartışılırken eğitime, her düşünce güzergâhında değinilmek durumunda kalınır. Bu konuyla eğitim, düşüncenin temel dayanağında ve tartışmaların merkezindedir. Fakat dosya editörlerinin kaleme aldıkları giriş yazısında konuyu çok farklı kavradıkları görülür. Editörler mimarlığı 'kendinde bir şey' olarak görerek, onu "içsel ve dışsal" terimleriyle ifade ettikleri, bir tür psikolojik ve fizyonomik incelemeyi amaçladıklarını ifade etmişlerdir. Canlı bir görüngü olarak mimarlığın düşünsel bir beslenme rejimi olduğunun ve bu rejimin "...mimarlık dışındaki bilgi alanlarından **sızan** düşüncelerin mimarlığa gerek 'dolaylı' bir bilgi temeli oluşturmasına, gerekse mimarlığı 'vekâleten' temsil edebilişi..."[125] yadırganarak, "...dışarıdan ithal edilen kavramsal yapıların

kimi zaman mimarlığı bulandırabildiği...” ifade edilmiştir. Yazarların, mimarlığın muallakta kalmasında bu “‘dıştan’ gelen dolaylı birikim” olarak ifade ettikleri enformasyonun “iç” olarak mimarlığın kendisine ilişkin var olduğu düşünülen bilgisine dair engellenemeyen bir “sınır aşımı” gerçekleştirdiğini, buna karşın “...içerinin hatlarını kesinleştirmenin...” de söz konusu edilemeyeceğini belirtmişlerdir. Dosyanın sunuş metninin yazı aslında iki yazarın birbiriyle çelişen fakat metinde ikisinin de köşeleri yuvarlatılıp, hatta yazının sonundaki M.Linder ve N.Leach alıntılılarıyla editörlerden N.Erkal’ın yaklaşımı çerçevesinde dosya düzeni belirlenmiştir. Yazıda biçimlendirilen mesaj, bu alıntının içsel-dışsal karşıtlığında dışsalın olumsuzluğu ile nihayetlendirilir.³⁹ [126]

Dosya içeriğini oluşturan metinler iç-dış karşıtlığında, bir sosyolog olan, R.Sennet’in “dokunma duyusu” başlıklı metninin çevirisiyle, dışsal olandan içsel olanın tartışıldığı metinlere doğru sıralanmıştır. R.Sennet metnine öncelikle doğrudan deneyimlediği - “dokunduğu”, yaşadığı bir gerçekliği paylaşarak başlar ve ardından da bir sosyolog olarak bu deneyiminin çözümlemesini yapar. Metni, içsellik X dışsallık eleştirisi üzerine kurulmuştur. Çünkü yazar tüm metinde deneyimlemenin bütün bir yaşamı yorumlamayı gerektiren niteliğinden bahseder ve bu bütüncül yorum çabasının “güç ve öznellik” olarak ayrıştırılıp anlamlandırılmaya çalışılmasının insanı belirli rollerde görmek gibi, içine girilemeyen bina ve kentsel tasarım üretimiyle sonuçlanmakta olduğunu ifade etmiştir. Yazar bunu şöyle ifade eder “Güce dayalı rejim nötrlük yayar, öznelliğe dayalı rejimse arzu. İkisi de ne direnmenin tepkisine ne de dokunmanın uyarısına sahiptir”. Bu ifade içsel olanın arzuya boğuluğu ile dışsal olanın umarsız yabancılığını gösterir. Metnin son cümlesi ise pratiğin mecralar-arası bir etkinlik olmasını ve ‘simülasyon oyunlarının’ olumsuzluğunu öne çıkarır niteliktedir. Der ki “...yorum her zaman soyut olanın somut olana dönüştürülmesini gerektirir. Bu dönüştürmenin sınırları içinde büyük bir özgürlük yakalamak mümkündür...” [127].

Dosyada yeralan diğer metin ise N.İnceoğlu’nun “Eskizler” kitabı üzerinedir. T.Uraz, bu yazısında, stüdyo eğitiminin pratik ile iç içe olmamasının tarihsel meşruiyetini ifade etme ihtiyacı duyar ve sonrasında da stüdyo eğitiminin ifadesiz ve muğlak olduğunu ifade ederek bu eğitim biçiminin sorunlarının farkında olduğunu belirtir. Buna karşı yeni bir yaklaşım ya da

³⁹ Alıntı şöyledir, “...Mimarlığın başka disiplinlerden gelen itmelere açılması düşkünlük değildir. ...düşkünlük geçmişte mimarlığın diğer disiplinler ile yeteri kadar ilişki içine girememesinde aranmalıdır. Mimarlık, çoğunlukla konumlandırıldığı, o özerk sanat değildir. Binalar sosyal ve politik ilişkiler ağı içerisinde tasarlanırlar ve inşa edilirler. Mimarlığın pratiğe döküldüğü koşulları hiçe saymak, mimarlığın sosyal getirisini anlamakta aciz kalmak demektir.”

düzenleme önermez bilakis bu durumun öğrenciye kendi yolunu keşfedebilme becerisi kazanması ya da kendi başının çaresine bakma becerisi kazandırdığı, hatta her yürütücünün de “özgün bir arayış” olarak ifade ettiği kendi başının çaresine bakma biçimi geliştirdiğini ifade etmiştir. Tüm bunlardan sonra da eskizlere ilişkin yalnızca ilk düşüncenin ortaya çıkması ve öğrenme sürecinin başlangıcındaki ilk üretim olduğunu belirtir. Yazar, mimarlık eğitimini ve eskiz konusunu ilerlemeci bir tarihsel kurguda olumlu bir şekilde yorumlamak istemiştir. Fakat metnin akışını, hatta daha doğrusu ortamın ezber edilmiş uzmanlaşarak ilerleyen bilim anlatısını konusu bağlamında yorumlamamasının yarattığı boşluğu, ortamda olağan kabul edilen fakat dillendirilmeyen defoların masum itirafları biçiminde metne ekleyerek tamamladığı bir anlatı ortaya koymuştur.

Bu metin önemlidir. Çünkü ortamda bilimsellik adına bir eylemin olmadığı, hatta geleneksel olan fakat bunu inkâr eden bir umursamazlığın varlığı ifşa edilmektedir. Burada şu net olarak vurgulanmalı ki, bu sorun kişisel ya da kurumsal değil, Türkiye’de yaşanmakta olan felsefi bir problemin mimarlık eğitiminde tecelli eden olağanlaşmış halidir. Dosyadaki A.Vidler’e ait metin bunu daha da görünür kılmaktadır.

A.Vidler, tarihsel ve felsefi olarak oldukça yüklü metninde kuramsal olarak bu içsellik ile dışsallığın Batı mimarlık düşüncesinde hangi düşünsel temellerde ayrıştırılmak istenip başarılmadığını anlatmıştır. Makale, “Eskizler” metninin ardından kalem bıraktırır içeriktedir. Gerek düşünce ortamındaki aktörlerin farklı kavramlar ve düşüncelerle olan ilişkileri, gerekse bu bağlamlarda birbirleri karşısında konumlanışlarının kısaca ve net bir şekilde ifade edilmiş olması, sorunun epistemolojik temellerine ilişkin okuyucunun haberdar kılınması bakımından metin kendini öne çıkarır. Metin boyunca, “mekân” sorunsalının inşa amaçlı yapılan soyutlama için kavramsal bir araç mı, yoksa estetik bir ihtiyaç olarak formun bir gereği mi olduğu “tektonik” kavramı üzerinden sorgulanır. Yazının sonunda; mekanın, “...tektoniğin...rolünü görmezden gelmeden,... öznenin bedeninden ve ruh halinden tasarımcıyı sorumlu tutan arkitektonik bir boyutu üstüne aldığı...” ifade edilir. Yazının sonundaki, genel fikri ortaya koyan bu ifade, mimarlığı içsel ve dışsal olarak birbirinden bağımsız düşünmenin her zaman eksik bir düşünme biçimi olduğunun anlatımıdır.

Dosyada yeralan diğer metinler konuyu içsellik-dışsallık olarak daha belirgin biçimde kutuplandırarak görme eğilimindedirler. Bu kutuplandırıcı bakış, olguyu bir fenomen olarak gören ve bu bağlamda irdeleyen gözün aynı zamanda algı rejimi/biçimini de belirlemiş

olmaktadır. Bu yaklaşım, görüneni üreten koşulları sorgulama çabası göstermez. Gözlemci, gördüğünü kültürel birikimi içerisinde, söylemi üzerinden ürettiği yorumlar eşliğinde bir retorik geliştirerek tartışır. Yani gördüğüne ilişkin herhangi bir konvansiyon/uzlaşsal kanaat ile ilişkilene gereksinimi duymaz. Aksine kendi görme rejimini dayatır. Romantik yaklaşımın gerçeklikle ilişkisi de bu türden “fantezi” üretimi biçimindedir.

E.Erman’da, bu dosyadaki makalesinde, geleneksel “serender” yapıları üzerinden fantastik çıkarımlarda bulunmuştur. Yazar “...mimarlık bir teknik ve tektonik sanattır... tatbikatı teorisini üreterek yeniler, ileriye gider...”[128], cümlesiyle söylemsel olarak gerçeklik algısını tanımlamıştır. Sonrasında da çatki yapılar hakkında bilgi vererek gerçeklik zeminini tanımlamıştır. Yazının sonunda ise “yapıların ömürleri insan ömürlerine bağımlı olarak düşünülmalıdır... çevremizin her 15-20 yılda bir... değişmesini algılamaktansa ... insanın fiziki çevreye duyarsızlaşıp yabancılaşması kaçılmaz...artık çevresini ...kendine ait saymamayı kabullenmek zorunda kalıyor” sözleriyle fantastik algısının retoriğini yapılandırır. Fakat yazarın geleneksel olana ilişkin olumsuzlukları dillendirmesi gibi metninde yapısal bir ayırıştırma yapmayarak olguyu bütüncül değerlendirmesi de metnin olumlu yanlarıdır.

Takip eden A.Yücel’in makalesinde de bu ikili yapı üzerinden mimarlık ele alınmıştır. Konu tipler ve tektonik sorunu olarak belirlenip, algı ve inşa olarak yapısal birleşenlere ayrılmış ve “teknoloji”nin bunlara ilişkin dışsal konumuna dikkat çekilmiştir. Ardından, “mimarının doğayı inşa etmesi” sorununun tipoloji bağlamında okunmasının eksik olacağı, bunun yanında Le Corbusier’in kendi yapıları üzerine aldığı notlardan kısa pasajlar alıntılanmasıyla konu, yazarın deyimiyle “içsel” yönüyle ortaya konulmuştur.

Ş.Süveydan’ın metni ise, A.Vidler’in metninde dillendirdiği epistemin içerisinde etraflıca bir gezintiye çıkarır okuyucusunu. Yazar alanın tarihselliğini ve mimarlığın artık ne olmadığını oldukça güzel ifade eder. Mimarlığın ne olduğu konusunda ki “onun (mimarlığın) gezici ve geçici yurtlukları artık değişik üsluplardır”[129] dedikten sonra, “...yeni inşa etme metotlarının da uzun vadeli çözümler getiremeyeceği an, mimarların teoriye ulaştıkları an...” olduğunu savunur. Ardından, sürekli bir tez antitez üreterek yürüttüğü bu metinler-arası bir tür iç-diyalog biçimindeki metnini, mimarların teorinin hakkını veremedikleri gerekçesiyle “...’filozof’ bugün mimarlık disiplininin içinde tehlikeli ve zararlı olabilecek bir sahte-dost gibi dolaşiyor. Kimi mimarlar şimdilerin teorik/felsefi çalışmalarını yararsız gevezelikler olarak görüyorsa, bunun nedeni... bu tehlikeyi görüyor olmalarıdır” saptamasıyla sonuçlandırmıştır.

Metninin en sonunda da bir amaç ortaya koyar, “...Teorinin işimize nasıl yarayacağı konusunda Bauhaus, Destilj, Konstrüktivistler... bize açık örnekler verirler. ...Bizim gereksindiğimiz şey iletişim ya da tartışmak değil, toplumu yeni bir geleceğe çağırmaktır.” Yazı bu haliyle erken modernist, ilerlemeci söylemlere çağrı niteliğindedir. Bu stiller, içinde üretildikleri toplumun modernleşme “biçimleri”, var olan endüstrinin kültürel kılınması için üretilen estetik dillerdir. Bu dilleri amaçlamak 1930’ların uluslararası gerçekliğini günümüz Türkiye’sinde üretmek anlamına gelir ki, bu tam da G.Jusdanis’in “gecikmiş modernlik” [130] kavramı üzerinden irdelediği olgudur. Tanımlanabilir bir bütünlük olarak bir ulus tahayyül etmek, bugün 20. yüzyıl başındakine göre daha zordur. Devlet tahakkümündeki tek merkezli yapı bugün parçalanmış ve çeşitlendirilmiştir. Küreselleşme; ulusların, aralarında ortaklıklar oluşturarak melez yapılar üretmesi ve birbirleriyle iletişim başta olmak üzere her alanda geçiş ve akış oluşturulması gereğini doğurmuştur.

Z.Mennan’ın yazısı, “mimarlığın asal sorunu”nun ontolojik gerçekliğini sorgulamaya odaklanmıştır. Yazar, Batı merkezli mimarlık düşünce ortamının esas olarak mimarlığa ilişkin kalıcı olanı sorguladığı savındadır ve bu bağlamda da yazısı bir durum tespitidir. Konunun, evrenselciliğin sorgulanması olarak farklı epistemolojilerin birbirleri ile kıyaslanamaması ile ortaya çıkan belirsizlik temelli olduğu ve bundan kaynaklı bir meşruiyet bunalımı yaşanması olduğunu belirtir. Yazara göre bunda ‘karşı temeldenci’ görüşlerin çoğalmasının önemli bir etkisi vardır. Mimarlığın meşruiyetini kendi pratik alanında kazandığına ilişkin görüşün “temelci” bir yaklaşım olduğu ve bu temelci yaklaşımın mimarlıkta özerklik sorununa kaynak teşkil ettiğini ifade etmiştir. Bu yaklaşımın mimarlığı bir cisimlenme eylemi olarak kavradığını, ayrıca “...Tektonik olarak kavranan mimarlık, fiziksel gerçekliği örgütler. ...kültürel bir düzeni maddesel bir düzene dönüştürür” [131] ve bu kavrayışın “...karşı karşıya olduğu temel tehdit, kaynakların, süreçlerin, ürünlerin giderek cisimsizleşmesi...” olduğunu, mimarlık problemleri üzerine hızlı düşünenlerin sorunu ancak “estetik boyutta” görebildiği ve eleştirel boyuta erişemedikleri vurgulanmıştır. Tartışmanın estetik boyutta kalmasının diğer nedenlerinin mimarlığın tarihsel boyutu içerisinde irdelenmemesi ve ulusal mimarlık tartışmalarında biçimci tavırların gündemi belirlemesi olduğu, bunun da eleştirel boyutu perdelediği belirtilmiştir. Bu perdenin ayrıca mesleğin uluslararası ortamlardaki tartışmalarla ilişki kuramama durumunu doğurduğunu, biçimciliğin konu edilmesinin ise toplumun kendi dil ve kültürü içerisinde, bu yaklaşım ve tartışmaları yeniden üretilememe/içselleştirememesinin sonucu olduğu belirtilmiştir. Yazısını sonlandırırken nihai olarak, yapının estetik bir nesne

olarak kavranmasının nesnelci görme tarzından kaynaklandığı, oysa ontolojik zemindeki çoğulluğun retorik bir zeminin önünü açtığını, bunun mimarlığın kendi temeldenci geleneği ile iletişime girme şansı doğurduğunu ifade etmiştir.

Z.Mennan, mimarlık üzerine geliştirilen tartışmaları temelci ve temelcilik karşıtlığı olarak nitelerken dosya bağlamında temelciliğin nesne üzerine ve estetik yapısıyla “dışsal” bir nitelik taşıdığını ve tektonik bir üretim olarak mimarlığın anlamını yorumlamıştır. Mennan, mimarlığın retoriği benimseyerek dışsal yaklaşımı içselleştirmesi gerekliliğini, kendi temellerini üreterek kendi eleştirisini bunun üzerinden daha sağlıklı gerçekleştireceğini belirtmiştir.

Dergi, 2000 yılında Ş.Ö.Gür’ün [132] gönderdiği, “temel tasarım eğitimi” dersi uygulamasını sorunsallaştıran yazıyı esas alarak, mimarlık fakültelerinden konuyla ilgili öğretim üyelerinin görüş ve yaklaşımlarının açıkladıkları “temel tasarım eğitimi” başlıklı dosyayı oluşturmuştur.

Dosya içeriğinde, D.E.Ü.’deki ‘temel tasarım stüdyosu’ yürütücülerinin ortak makalesi “...ezber ağırlıklı bir eğitim sisteminden gelen, eleştirel düşünme özellikleri bastırılmış, görsel deneyimi son derece kısıtlı öğrenci grubuna ‘yaratıcı düşünceyi ve estetik duyularını’ geliştirebileceği bir ortam sağlanmaya çalışılmıştır” [133] ifadesi dersin temel amacına ilişkin yaklaşımı belirtir. Uludağ Üniversitesi’nden N.T.Dostoğlu’da aynı amacı benzer sözlerle dile getirmiştir. [134]

Türkiye’de orta öğretimin içeriği ile ilişkilendirilemeyecek boyutta serbest ve birey odaklı bir programa sahip olan mimarlık eğitimi, ders içeriklerine öğrencilerin adaptasyonunda, disiplinin öğrencilerin çoğunluğu tarafından öngörmedikleri bir süreci deneyimlemek durumunda kalırlar. Bu ara dönem, öğrenciler için olduğu kadar eğitimciler için de kaygılı ve karmaşıktır. Süreci öğrenciler açısından daha anlaşılır kılmak ve eğitimciler için de ders kapsamında verilen problemi doğru anlatabilmek bağlamında bu dosya alandaki önemli bir sorunsala ilişkin yaklaşım çeşitliliğini görmek bakımından yararlı olmuştur.

Bu çerçevede KTÜ Temel Tasarım Stüdyo yürütücülerinin ortak makalesinde, dersin formasyonunun ‘gestalt’ temelli olduğu belirtilmiş ve bu temelde “...mimarlığın evrensel dilinin genel kurallarının verildiği ...”[135] ve bu kuralların üç boyutlu modellerde belirli kavramların sorunsallaştırılarak irdelendiği ifade edilmiştir. Derste, “...tasarım ilke ve elemanlarının mekân ve form yaratma konusunda problemlerle irdelenmesinin ve somut modellere dönüştürülmesinin ...” yararlı olduğu kaydedilmiştir. N.Kutluoğlu’da eğitimin,

“bakma, görme, iletme”[136] süreci olduğunu ve iletişimin, konu olarak verilen kavramsal sorunsallara ilişkin önermelerin imgeler üretilmesi ile sağlandığını belirtmiştir. Bu yaklaşımda mimarlık eğitiminin amacının sınırları aşmak ve özgürleşmeyi öğretmek olduğu söylenmiştir. Fakat bu sınır aşımının biçimsel ifadeye odaklanması, içeriğin bir biçim sorunu olarak algılanmasını ve sürekli olarak olgu ve yaklaşımları biçimsel olarak kodlamayı gerektirmektedir. Bu ise mimarlık pratiği için bir tür biçimciliği amaçlayan pratiğin güdülenmesidir ki, bu da mimarlığı ezoterik mesajların biçimlerde kodlanması pratiği olarak yorumlandığı anlamına gelir.

Bu dersin YTÜ’deki program içeriğini anlattığı yazısında Ç.Baytin dersi, öğrencinin “... mesleki eğitimini yönlendiren-etkileyen bir dili anlamaya çözmeye çalışması ..., iletişim için yeni bir dil öğrenmesi” olarak tanımlamıştır. Bu ifadedeki “iletişim” kavramı, eğitimcilerin temel tasarım eğitimine ilişkin amaçlarındaki ortak vurgudur. Bu önemlidir, çünkü iletişimi temel alan bir eğitim, ister mecrayı, ister aracı, isterse kodlayıcı olarak öğrenciyi/mimarı merkezi önemde görüyor olsun, her üç ve fazlası odakların bulunduğu ve bundan dolayı da mimarlığın kendinde bir şey olarak görülemeyecek bir alan olduğunun farkındalığına işaret eder. Eğitim sürecinde verilmekte ya da öğrenci ile tanıştırılmakta olan şeyin aslında mecra olduğu ve mecranın da gerek okuyucu gerekse kodlayıcının varlığı ve etkinliğiyle anlamlı olduğuna ilişkin bir farkındalık sözkonusudur.

Örneğin bu farkındalığı Anadolu Üniversitesinden öğretim üyelerinin makalelerindeki yaklaşımda görmek mümkün olmaz. Makalelerinde [137] eğitimi ‘yaratıcılık’ kavramı üzerinden ele alarak, mimarlık pratiğini yaratıcı tasarımlar üretimi olarak yorumlamışlardır. Bu nedenle de mimarlıkta yaratıcılığı anlatabilmek, okunur kılmak için N.Kutluoğlu’nun yaptığı gibi mimarlığı biçimsel bir olgu olarak ele almak durumunda kalmışlardır. Bu bağlamda yazarlar yaratıcılığı “...görsel biçimlendirmenin, anlam-işlev, görüngü-değer ve öğelerinin düzeni...” olarak ifade etmişler, tasarımı da “yeni bir şekillenme için, işin görüngü bütünlüğünün zihinde canlandırılıp, bunun herhangi bir malzeme ile yaşama aktarılışı...” olarak tanımlamışlardır. Bu tanımlar mimarlığın nesnesi olan yapıyı tanımlamak için doğrudur fakat mimarlık pratiğinin ne olduğunu düşünmek için oldukça eksik hatta yanlış ifadelerdir.

Diğer taraftan Gazi Üniversitesi’nden Z.Onur’da eğitimi ‘yaratıcılık’ kavramı üzerinden fakat kavramı “...içinde yer aldıkları dünyayı kavramak, yorumlamak ve yeniden anlamlandırmak, ...salt algısal olanın yanı sıra, teşhis edici bir bilincin de gerekliliği, bu bilincin gerçeği

oluşturacağı düşüncesi, gerçeği anlamak için el sürmek gerektiği..."ni söylemiştir [138]. Bu, öğrenciyi mecralar-arası iletişimsel kılmak için hem dil öğretmeyi hem de bildiği ve öğrendiği dilleri tecrübe etmesini, içselleştirmesini şart koşan ve teşvik eden bir yaklaşımdır. Z.Onur bu bağlamda çalışmalarının 1998 yılında temel tasarım stüdyosunu "temel tasarım, mimarlık kültürü ve temel sanat eğitimi" olarak üç farklı derse bölerek başladığını, bununla da "...var olanın içselleştirilmesi..." ve "...var olanı kendine ait kılma..."nın amaçlandığını ifade etmiştir. Bunu yapma biçimi dikkate değerdir. Çünkü edim biçimi tam anlamıyla moderndir. Stüdyo dersi bir paket olarak, birbiriyle koordineli üç derse bölünmüş ve bu derslerde verilen "dil/iletişim" eğitiminin stüdyo dersindeki proje ödevi içerisinde yorumlanması istenmiştir. Konu bilmek için ayrıştırılmış, bir gerçeklik üretimi için yorumlanarak bütünleştirilmiştir.

N.T.Dostoğlu'da "yaratıcılık" kavramı üzerinden ve Z.Onur paralelinde, "... öğrencilere... sosyal ve fiziksel çevreyi yeni bir bakış açısıyla görmeyi, kendi yaratıcı potansiyellerini keşfederek geliştirmeyi ve mimarlığın alfabesini öğretmek amaç olmalıdır" sözleriyle ifade etmiş ve stüdyonun bir demokratik ortam olduğunu "stüdyo, didaktiğin diyalogla yer değiştirdiği ortamdır" sözleriyle belirttikten sonra, 1998-99 döneminde uygulamaya başladıkları stüdyo dönem çalışmasının içeriğini anlatmıştır. Ders içeriği öğrenciyi çevresi ile iletişimsel kılmayı ve bu süreçte problem tanımlayarak bunlara ilişkin gerçeklik önermeleri bağlamında çözüm üretmelerini sağladığı ve bunun da yazıda belirtilen anlamda "yaratıcılık" olduğu anlaşılmaktadır. Fakat makalenin sonunda, derse ilişkin yaklaşım özetlenirken, öncelikle söyleneceklerle ilişkin; mimarlık tarihine dayanılarak, eğitimin kuram ve uygulama derslerinin bir bileşkesi olduğu, güncel yaklaşımın ise metinde anlatılan yaklaşım olarak "kuram-uygulama-iletişim" bütünlüğünde yürütüldüğü ifade edilmiştir. Bu, bilimselciliğin sorgulanmaz kabulüne dayalı kolaycı ve çok sorunlu bir yargıdır. O nedenle de çoğunlukla pratikte gerçekten ne tür sonuçlarla karşılaşıldığı sorgulanmaksızın bir hakikat olarak kabul görmüş olan kuramsal kabullerin klişe söylemlerine uygun biçimde formüle edilerek sunulur. Oysa makalede ortaya konulan yaklaşım açıkça "iletişim" merkezli olarak kuram ve pratiğin yorumudur. Yani formülün yapıları doğru fakat ezber bozulmaya yanaşmadığı için dizge yanlıştır.

Bu tür bir yanlışın bilincinde olunduğunu ve bilimin içsel yapısına ilişkin farkındalığı ise ODTÜ'den temel tasarım stüdyosu yürütücülerinin ortak makalesindeki "Bilime ivme veren duygulardır" [139] ifadesi ortaya koyar. Bu yazarlar da mimarlığı bir "yaratma" olarak, fakat

bunu “bilgi ve sezgi” yoğunlaşmasına koşullayarak tanımlamışlardır. Bu kapsamda da dosyada yer alan tüm diğer makalelerin vurguladığı ‘gestalt’ temelli Bauhaus tasarım metodolojisinin tek ve temel olmadığı ifade edilmiştir. Temel bilgi kavramının sorunlu yapısına ilişkin olarak “...Tasarımda temel kaygıların değiştiği günümüzde ...’temel bilgi’ kavramı gerçekliğini yitirmektedir. Bir ders olmaktan öte, sonsuz deneyimler zincirinin uygulandığı bir atölye çalışması gerçekliği apaçık ortadadır...” denilmiştir. Kalıplar üzerinden öğrenmenin “hayal gücünü”, “yaratıcı gücü” körelttiği, buna karşı “...öğrencilerin göz eğitiminin geliştirilmesi...”, görme biçimleri ve ifade araçlarının çok yönlü olarak öğrenciye deneyimlettirilmesi gereği ifade edilmiştir. Eğitiminin bu süreçte ancak öğrencinin kendi doğru ve yanlışlarını bulması için aydınlatıcı rolü olduğu, “...doğrunun yanlışın değil, salt deneyimin...” esas olduğu bir ortam yaratılması gerekliliği belirtilmiş ve temel prensibin herkesin öğrenmesi olduğu ifade edilmiştir. Bu yaklaşım eğitimde her türlü araçsallıktan uzaklaşarak ders konularının deneyimle içselleştirilmesi amaçlı planlanması ve bu süreçte de eğitiminin rolünün konuyu belirleyici ve konuyla ilişki kurmaya yönelik imkân ve olanakların önünü açıcı olarak tayinidir. Yazarların yürüttükleri atölye çalışmasının içeriğini anlattıkları bu makale, mimarı yaşadığı ortamın bir parçası ve sanat olarak “..., insan zihninde biçimlenen doğa yasalarının dış dünyaya açılımı..” ifadesi bağlamında çalışmaların tümü, öğrencinin yorum yapabilme yetisini geliştirebilmek üzerinedir. Bu yorumun biçimi ve niteliğini etkileyen temel faktör ise ilk elden deneyimlere dayandırılmasıdır. Bu yaklaşım, bu çalışmada da en gerçekçi ve olumlu pozisyon olarak benimsenen, her türlü yabancılaşmayı ortadan kaldırarak üretilen bir gerçekliğin, talep edilen hizmet için bilgi ve sezginin yorumlanarak bir açılım ortaya konulabilmesidir.

Dosyanın oluşturulmasındaki temel etken olan Ş.Ö.Gür, metninde eğitim iki ana başlıkta sorunsallaştırmış, sonuçta ise çözüm olarak uygulaması yapılmış bir metodolojik yaklaşım sunmuştur. Sorunsallardan biri; mimarlık mesleğinin meşruiyetinin korunması için yerleşmesi ve bunu da pragmatik, kuramsal, medyatik olarak planlaması gerekliliği. Diğeri, var olan eğitimin öğrencilere verdiği (pragmatik, teknik, estetik) eğitimin pekişmesini sağlayamaması nedeniyle, ilerleyen dönemlerinde, mimarların mesleki sorunlarının üzerine gidememesi. Yazar bu saptamaları yaptıktan sonra temel tasarım stüdyosunda gerçekleştirdiği programı ve sonuçlarını okuyucuyla paylaşmıştır. Buna göre, öğrenciye derste algıladığını anlatmak için algı-duygu bağlamında teknikler öğretilmiş, sonuçta da ödev olarak, verilen kavramların bu metodolojik yöntemin yorumlanması istenmiştir. Yazarın belirttiğine

göre zaten öğrenciler projelerinde “tipolojik, sentaktik, analogik ve pragmatik” tasarım stratejilerinden birini izleyerek kararlarını “içgörü ve sağduyuya” dayanarak vermişlerdir.

Yazının saptamaları ve bunlara ilişkin önermelerin, mimarlığı gündelik gerçeklikle ilişkilendirme çabasında gerçekçi açılımlar sağladığı söylenebilir. Fakat sorunların gerçeklikle ilişkilendirilme biçimi önermeyle çelişkiler içerir. Çünkü uygulama süreci, ‘pragmatik, kuramsal, medyatik’ olarak süreçlendirilen eğitim politikası ile örtüşmemektedir. Süreç bağlamında yazar önceliği kurama vermiş ve bu kuramsal yaklaşım üzerinden pragmatik çıkarımlar üretmiştir. Bunun temel nedeni yaklaşımı bilimselleştirme çabasıdır. Bunda, bilimsel düşüncenin toplumsal gelişmenin merkezinde görülüyor oluşu temel nedenlerden biri olabilir. Belirlenen sorunun bilimsel düşünce biçimlerinin en köklülerinden olan ve modern zihinsel yapılanmanın belirleyici akımlarından ‘yapısalcı’ bir çerçevede ele alınmış olması, gerçekliğe ilişkin yeni bir diyalog ve onu kavrayış istenci değil, varolan pozisyonlar içerisinde yeni bir yaklaşımın formüle edilmesidir. Bu nedendir ki yazarın formülasyonu ne kadar doğru olmuş olsa da uygulamasında bu formülasyondaki yapıların yerini değiştirmek durumunda kalmıştır. Burada vazgeçilemeyen bir düşünce pratiğinin varlığını farketmek önemlidir. Bu aynı zamanda zihinsel bir ayrışmanın varlığı, kabulü ve içselleştirilmiş olduğunun da göstergesidir. Bu ayrışma zihinsel formasyona ilişkin modernist bir edimdir. Doğa bilimleri alanında büyük kazanımlar getirmiş olan yaklaşım biçiminin, gerçekliği yapılarla ayırıştırıp bunları ‘kendinde şeyler’ olarak irdeleyen, bu süreçte ütopyalar üreterek insanı, insanın günlük yaşam içerisindeki toplumsal gerçekliğini ve olumsuzluğunu göz ardı etmiş olan, geleceği tahakküm altına alma çabasındaki ilerlemeci bir anlayışın kurucu söylemi olan yapısalcılığın bir ürünüdür.

Oysa yazar “mimarlık mesleğinin meşruiyetini koruması için yerelleşmesi...” gerektiğini belirtmişti. Bu ifade, mesleğin toplumsal gerçeklik zemini olduğunun kabulüdür. Bu örnek, yeni bir gerçeklik kavrayışı olarak, her zaman o kavrayışa uygun eylemde bulunulabileceğinin söz konusu olamayacağını açık bir göstergesidir.

G.Tümer’in yazısında ise, yirmi yıl süresince “temel tasarım dersini” işlerken nasıl yaklaşımlar geliştirmiş oldukları ve bunlarla neyi amaçladıkları anlatılmıştır. G.Tümer, bu yaklaşımlarda öğrencilerin “neyi, niçin” tasarladıklarının bilincinde olmalarını, “tasarımı etkileyen koşullar” üzerine gözlem ve değerlendirme yapma yetilerini geliştirmeye yönelik çalışmalar yaptırıldığını anlatmıştır. Yazar, eğitim sürecinde öğrencilerin çizerken ve tasarlarırken sorunu

kendilerinin saptamasını ve kendilerinin ikna olacağı çözümler ürettiklerini, çünkü “...iyi tasarım yapmanın, yaratıcı olmanın 1, 2, 3, 4,... diye tahtaya yazabileceğimiz kuralları yok ki...” [140] diyerek ifade etmiştir.

Bu yaklaşım, Ş.Ö.Gür’ün metotlaştırılmaya çalıştığı tasarım eğitimini esnek bir çerçevede bilişsel ve içsel kılarak öğretmeyi esas aldığı izlenimi verir. Öğrenci, yaşadığı çevre ve ders yürütücüleri üçlüsü arasında bir uzlaşma üretmek durumunda bırakılmasının, gerçekliğin uzlaşsalsal ve göreceli bir ara durum olduğu kabulü ile örtüşmesidir.

G.Tümer ile aynı kurumda eğitim veren E.Kayım ise yazısında [141] mimarı toplumdaki herhangi biri olmaktan çıkararak, ‘mimar olma’ durumu ile ilk olarak öğrencinin temel tasarım dersinde “...hayatın yeniden ve mimarca bir yorumunu yapabilmek ...” sorunuyla karşılaştığında başladığını belirtmiştir. Yazar, mimarlık eğitiminin “...nesne, durum, koşulları mimarca açıklayabilen; somut tanımların sınırlarını zorlayıp farklı tanımlar getirebilen; görme yetisini geliştiren; mimarlık bilgisine ulaşmanın spesifik yollarını öğrenen” bireyler yetiştirmek olduğunu ifade etmiştir. Burada E.Kayım’ın belirtmiş olduğu yetilerin mimarlık öğrenimi sürecinde kazanıldığı muhakkaktır. Fakat bu kazanımların nasıl bir motivasyon içerisinde öğrenciye aktarıldığı önemli nüans farklılıklarının görülebilmesi için açıklanması gereken önemli bir sorudur. Örneğin aydınlanmacı/modernist bir söylem içerisinde bu telkinlerin yapılması, kazandırıldığı iddia edilen ve kısmen de bu yetilerle donanmış olan mimar adayının potansiyel bir asosyal olarak toplumda konumlanacak olduğunu söylemek kehanet olmasa gerekir. Bu telkinlerle eğitilen mimar adayı, mimarlığın ezoterik bir bilgi alanı olduğu ve bunu mimarlık eğitimi sürecinde bu türden sürekli telkinlerle farkında olmadan edindiğini düşünmekte ve Ş.Ö.Gür’ün makalesinde görüldüğü biçimde karşılaştığı durumu çok başarılı analiz edebilmesine karşı sahip olduğu zihinsel formasyonun dışına çıkması kolay olmamaktadır. Bu tutumun mimar olacak bireyde yolaçması muhtemel deformasyonların, ihtiyaçları kendisinin tayin etmek istemesi, insanları dinlemek onların talepleri doğrultusunda hizmet sunmak değil, insanları kendi zevki ve beğenisi ile onurlandıran üstün bir kişilik olarak kendisini kurmasıdır. Oysa meslek ve pratik, eğitim kadar, içerisinde bulunduğu toplum ve bireylerle olan etkileşim içerisinde biçimlenmektedir. Modernist söylemin sebep olduğu bu gibi durumların ifade edilerek modern bilincin yaşadığı çelişkilerin çözümlenmesi Postmodern söylemin çözümlendiği sorunsallardandır.

3.4.3 Yapı Dergisinde Eğitim Konusu Üzerine

Doksanlı yıllarda eğitim konusu, dergide çok boyutlu olarak ve farklı platformlarda eleştirilip tartışılmış ve konuya açılım getirilmeye çalışılmıştır. Dergide bu konudaki yazılar temel olarak ders notu içeriğinde kuramsal yazılar, eleştiri ve görüş yazıları ile doğrudan mimarlık eğitimi konu alan stüdyo, çalıştay ve etkinliklerin tanıtıldığı yazılar olarak üç grupta toplanabilir.

Eğitim, eleştirel nitelikteki yazılarda ilk olarak D.Hasol'un [142] yazısıyla gündeme gelir. Yazıya göre YEM onbir mimarlık okulunda bir inceleme yapmış ve mimarlık okullarında gerekli ve kıdemli öğretim üyesi olmadığını tespit etmiştir. Bu durum karşısında siyasal olarak benimsenen üniversiteleşme politikasının gözden geçirilmesini ve YÖK'ün kuruluş amacı doğrultusunda görevini yerine getirmesi için sorumlulukları hatırlatılmış, ayrıca Mimarlar Odasının bu durum karşısında nasıl bir tavır alacağı merak edilmiştir. Ancak odanın dergisine göre, Oda konuyu ancak 1994'te tartışmaya başlamıştır. Öncesinde, 1992'de M.O.İstanbul şubesi öğrenci komisyonunca "Mimarlık Eğitim Sempozyumu" bir girişim olarak kalmış, bunun öncesinde ise 1992'de MSU'de [143] bir sempozyum düzenlenerek İstanbul'daki mimarlık okulları durum değerlendirmesi yapmış, ardından da İstanbul'daki üç mimarlık okulu YEM'in düzenlediği Perşembe toplantılarında [144] Türkiye'de mimarlığın durumunu tartışmış, sonuç olarak da 'İstanbul Mimarlık Fakülteleri Birliği' kurulması kararını almalarına karşı, bu karar doğrultusunda herhangi bir faaliyette bulunulmamıştır. Diğer taraftan yine bu dönemde tartışılan "yeni üniversite yasası" bağlamında A.Balamir eğitimin program ve değerleri kapsamında özendirilmesine ilişkin sorunsallar yanında, amacı da tanımladığı makalesinde, eğitim "...yalnız bilgi beceri değil, değerler kazandırmayı, bir yaşam görüşü ve meslek ahlakı geliştirmeyi hedefleyen süreç..." olduğunu ifade etmiştir [145]. Fakat yine bu yazıda belirtildiğine göre, eğitim kurumları "..öğrenciyi temel bilgi ve beceri, ve değerlerle donatmadan piyasaya salmış..."tır. Diğer taraftan 2000 yılında ise Ö.Barkul, mimarın her şeyi bilmesi gereken yetenekli ve erken eğitime başlanmış bir birey olması gereğinden bahsettikten sonra, "...tasarım formasyonu bütün bunların bir bileşkesidir. Mimarın gerçekleştirdiği ürünün yararlı ve kalıcı olma özelliği, mimara 'çok yönlü' bilgi ve beceri kazanması sorumluluğunu yükler..."[146] demiş ve sonra, proje dersinde tüm bu bilgi ve becerinin kazanıldığını ifade etmiştir. Burada dikkat çekilmek istenen, olguya iki idealist bakış biçimidir. İkisi de zorlama ve durumu olduğunun ötesinde abartmaktadır. Esas olarak bu bir dil problemi yani dönemin belagat biçimine yorularak geçiştirilebilecek olsa da daha net

olarak yorumlanan, eleştiri getirilen durumlara ilişkin bilimsel bir gözlemin olmadığı, süreçlerin denetimli ve kontrollü incelenmeden yorumlar üretilmiş olduğudur. Bu çalışmalar yapılmamış ve durum net olarak görülmemiş olmasına karşı, kendi pozisyonunun sağlamlığından çok emin bazı sesler de, kentte mimarlık turları düzenlenmesiyle güzeline çirkinin, görmenin-ayirt etmenin, değerlendirme yapmayı öğretmenin; toplantılarla halkı ve mimarı bir araya getirmeyi, okullarda mimarlığı tanıtma ve anlatma dersleri verilmesini önermişlerdir [147]. Mimarlığı aşkınlılaştıran, kendinde bir şey olarak gören ve doğru mimarlık için toplum mühendisliği öngören bu aydınlanmacı yaklaşım Mimarlık dergisinin 293. sayısında da 'Çocuk ve Mimarlık' başlığıyla dosya konusu yapılmış ve sonraki yıllarda Mimarlar Odası tarafından gönüllü mimarlarla okullarda, mimarlık bilinci oluşturma amaçlı derslerin verilmesi biçiminde hayata geçirilmiştir. Bu edim açık olarak mimarların kendilerini merkez olarak tahayyül etmeleri ve siyasal merkeze de kendi görme biçimlerini dayatmalarıdır. Modernist projenin teknokratlar tarafından tasarlanıp inşa edilecek düzenli dünyasına ilişkin gelecek angajmanının ortadan kalktığı güncel dünyada bu tutumlar kendilerini biranda gerçeklikten uzak bir düş dünyasının ürünleri olarak bulurlar. Çünkü artık krala örülecek olan eşsiz kumaşı kimsenin bekleyecek zamanı yoktur. Güç ya vardır ya da yoktur. Kimse kimseyi güçlendirmek de istemez. Çünkü modernite yeterince alternatif güç odağı üretmiştir. Artık zaman bunlar arasındaki ve işleyen sistemin üretmekte olduğu güç odaklarının mücadelesi alanıdır. Mimarlar ise bir kitle olarak değil ama öznel olarak bu yeni zamanlarda artık iyi ve doğrunun değil en başarılı yanılısamanın üretimi peşinde koşmaktadırlar, çünkü talep budur.

Dergiye yansıdığı biçimde eğitimdeki altyapı yetersizliğine karşı olgunun özellikle stüdyo çalışmaları, yaz okulları ve Archiprix kapsamında öğrenci üretimlerinin, dergideki makale içeriklerinden gözlenen metodolojik ve dar kapsamlı bakış açılarından farklılaştığı ve yeni arayışlar sunduğu gözlenir. Bu açılımın gerekliliğini H.Yurtsever [148]doksanların başındaki bir makalesinde eğitim süresinin var olan eğitim programı için yetersiz olduğu, eğitimin kendi içinde kopukluğunun içerik ve uygulamada değişik yöntemlerle aşılması gerekliliğine değinerek çevreci bir yaklaşım önerisi ile dile getirmişti. Bu önerinin yankıları, dergide yayınlanan yabancı üniversitelerin Türkiye programı olarak yürüttükleri atölye çalışmalarında, yaz okullarında ve öğrenci yarışmalarında izlenmiş [149] ve bu organizasyonlarla eğitimin bütünleştiği, arzu edilen açılımların elde edildiği görülmüştür.

Örgütlü mimarlar ise hala merkezin kendilerine yer açılmasını talep etmektedir. Bunu ise F.Yürekli [150], mimarlığın bürokrasiyle güçsüz ve organize olmadan diyalog kurması olarak mesleği itibarsızlaştırdığı gerekçesiyle eleştirmiştir. Mimarı hala modernist projenin neferi olarak gören yaklaşımları yazılarındaki karakteristik tutum olmasına karşı F.Yürekli, önemli yenilikçi eğitim deneyimleri ve yaklaşımlarını dergideki yazılarıyla paylaşan ve Archiprix gibi ortama önemli bir uluslararası dinamiği kazandıran isimdir. Fakat mimarın modernist yaklaşımı yazılarına ötekileştirici tutum olarak yansır. Mimar ve mimarlık sanki toplumun dışında başka bir şey, şıklığı bozulmaması gereken bir estetik görüngüdür. Bu mantığa göre, mimar da bu görüngüyü vermekle yükümlü içe kapalı bir topluluğun üyesidir. Bu topluluk organize olup güçlenmelidir. Fakat yukarıda belirtildiği biçimde zaman buna engeldir. Ayrıca bir cemaatçi yapı da oluşturulamaz çünkü cemaat bir amaca yönelik farklı disiplinden insanların dayanışmasıdır. Oysa burada amaç bir disiplini toplumun selameti için ihya etmektir. Bu bağlamda mimarın, "...mimarlık eğitiminin amacı, çizilen çerçeve içinde nesne yaratan mimar yetiştirmek değil, nesnenin oluşum sürecinde yaratıcılık gösteren mimar yetiştirmektir..." [151] ifadesi, mimara sanatçı misyonu yükleyerek, kendini toplum dışı konumlandırmasının en masum gerekçesini sunmaktadır. Pek çok diğer yazarda da rastlanan "sanatçı mimar", romantik düşüncenin ana karakteridir. Çünkü sanatçı mucizelere muktedir, eleştirel pozisyonun maliki, kemale ermiş birey, akli aşan durumların akılcı karakteridir. Bir "deux-ex machina"dır. Bu pozisyondaki mimarın eğitimine ilişkin olarak ise oldukça geçerli bir öğretim sistemi önerir. Buna göre "...standart, değişmez, bir eğitim programı olamayacağı hatta program için bir çerçevenin bile çizilmesinin anlamsızlığı açıktır." diyerek, kurumlar - ülkelerarası akreditasyonun anlamsız olduğunu belirtir. Bu, kültürel bir gerçeklik olarak mimarlığı kavrayan post-modern kavrayışın söylemidir aynı zamanda. Bu söylem, söylemsel bir gerçeklik olarak ifade edilmemişse de A.Şentürer'in [152] ortaya koyduğu yaklaşıma göre, insanın eski ve yeniyi bir arada görme isteminin, içsel bir olgu olarak, makalesinde referans verilen kitaplarda bilimsel olarak saptanmış olması, bu görüşün doğruluğuna ilişkin gerekli delilleri sunmuş olur. Oysa postmodern kuram bunu, içine doğduğumuz kültürel gerçekliği olumlama olarak ifade eder. Yani olgu bilimsel değil kültürelidir. İkisi de çok değerli ve nitelikli yazılar olmasına karşı burada eleştirilen bağlamda içerikleri, naif denemelerden öteye geçememiştir. Bunlardan, A.Şentürer'in bilimsel olarak kavradığı kültürel gerçekliği H.Yurtsever'in [153] ise biçimselci ve fütürist bir yaklaşımda deforme ettiği gözlenir. Çünkü

H.Yurtsever'in makalesinde de sanatçı ve bilim adamı toplumun üzerinde, evrenselcilik söylemiyle hareket eden, eskimeyecek hep güncel kalacak olanın tasarımcısıdır.

Eğitimin niteliği ve içeriğinin yapılandırılmasına ilişkin gerek tarihsel gerekse güncel gerçekliğe ilişkin metinlerin yanında eğitimin Batı ile ve özellikle Avrupa ile bütünleştirilmesindeki konvansiyonların, akreditasyonların ülkenin AB üyelik süreci ile doğrudan ilişkisi vardır. Konu bu bağlamda teknik içeriklidir. Çünkü eğitimde yeterlilik ve akreditasyon konuları asıl olarak Avrupa Ekonomik Topluluğu katılım sürecinde gündeme gelmiştir. I.Hacıhasanoğlu'da "...Mimarlarımızın serbest dolaşım ve mesleğin icrası haklarından yararlanabilmeleri diplomalarının tanınması, eğitim düzeyinin yönergelere göre yapılması gerekli..." [154] olduğunu belirtmiştir. Bu alandaki ana konvansiyon temel tasarım eğitimidir ve birçok yazıda Bauhaus geleneği, bunun bilimsel algı kuramına temellenmesi, Platonculuk, rasyonalizm, ampirizm biçiminde Batı estetik kuramındaki dönüşüm ve nihayetinde "Heidegger ve mimarlık" [155] makalesinde S.Aydınlı'nın ifade ettiği biçimde mimarlığın bir oluş olarak kavranması anlatılmıştır.

S.Aydınlı'nın makalesinde, varlığın karakteri ve insanın dünyada nasıl oluştuğuna ilişkin, "süreç" kavramı öne çıkarılmıştır. Bunu, "zaman ve tarihsel varoluş, insanın 'bütün benliği ile orada bulunma' durumuna bağlıdır" sözleriyle ifade ederek, mimarlığa ilişkin oluşan göreceli kavrayışı, söylemi eleştirmeden, krize sokmadan, kavramların referanslarını ortaya koymadan değerlendirmek istemiştir.

Ortamdaki tartışmalarda konuya ilişkin güncel durumun S.Aydınlı'nın değerlendirmesindeki nitelikte ve içerikte konuşulup tartışıldığını söylemek yanlış olmaz. Yani bir tür duyumsama dili, monolog sayıklamalar hâkimdir. Esasında şiirsel, kapalı bir dildir bu. Herkes kısmetince nasiplenir. Tartışmaya mahal vermez. Keza dil buna müsaade etmez. Çünkü dil son derece örtük, dingin ve barışçıldır. Diğer taraftan eğitim formasyonuna ilişkin dergide yer alan makalelerden özellikle Yürekli'lerin yazıları, bu dilin görselleştirilmiş biçimidir. Bu yaklaşım biçimi E.Auerbach'ın romantizmi tanımlarken ifade ettiği bağlamda "dış hatları net bir biçimde belirlenebilen sistematik bir birlikten çok, şiirsel bir atmosfer birliği"dir [156], ki romantizmin en önemli niteliği, estetik ve şiirselliği öne çıkarmasıdır.

Diğer taraftan, mimarlık eğitiminde entelektüel duyarlılıkları geliştirmeye yönelik soru sorma ve kendi yanıtını arama sürecinin deneyimlendiği ortam olarak stüdyo çalışmalarının yayınlandığı bu makalelerin, tartışmayı değil üretimi esas aldığı görülür. Bu tutum, tam da

R.Funk'un tanımladığı postmodern kişiliğin kendini ifade etme biçimi olarak kendisine odaklanarak sürekli bir "yapma" sorunsalıyla didişmesinin mimarlık eğitiminde merkezde konumlandırılışının örneğidir. R.Funk [157], G.Schulze'den yaptığı alıntıda, günümüzün ağır basan toplumsal tahayyülünün "daha fazlasını yapabilme" olduğunu; bu fikrin insanın "kendi kendisiyle ilişkisinde doğuştan gelen bedensel, duygusal ve zihinsel sınırların genişletilmesi olarak hayata geçtiğini ve "varolmanın bakış açısı" olarak ifade edilen insanın kendi varlığını fiziki çevresinde duyumsanır kılma isteminin ürünü olduğunu ifade eder. Dergideki makalelerde bu istemin R.Funk'un kuramsal temelleri ve sorunsallardan bağımsız, fakat postmodern durumun gerçeği olan; tarihsellikten kopuk, güvencelerini yitirmiş, yeni toplumsal bağlanma arayışlarına yanıt veren içgüdüsel bir arayışla ortaya konulmuş olduğu söylenebilir. Yine de bu arayışlarda İTU'nün uluslararası işbirlikleri ve farklı tematik atölye çalışmalarıyla eğitimi çeşitlendirerek öğrenciyi bildik kalıpların dışında, çevre ve mimarlık bilgisine olduğu gibi toplumsal bireye karşı da duyarlı ve üretken kılan tutumunun etken olduğu söylenebilir. Bu bağlamda F.Yürekli'nin de ifade ettiği biçimde eğitimin bir tür simülasyon olarak ele alınması, güncel gereksinimlerin oldukça iyi kavrandığına işaret eder. R.Funk bunun, piyasanın artık mal ve hizmet satışı dışındaki yeni yapılanması olarak mal ve hizmetlere erişim ekonomisinin ürettiği bir talepten kaynaklandığını ifade etmiştir. Bu yeni talep bir tür duygu ticaretidir. Artık yaşantı ve duygulara erişimin kendisi, klasik özel mülkiyetin yerini almaktadır. Bu bağlamda da simülasyonların, yaşantı bakımından zengin dünyalar olarak duygu ve heyecanın yoğunlaştığı, interaktif biçimlendirme imkânları sunmakta olduğu görülür.

Kurumun 1940'lı 50'li yıllardaki kadrosu ve o dönemki eğitimini konu alan yazılar da bu yaklaşımın nasıl bir tarihsel arka plana temellendiğini göstermesi bakımından anlamlıdır [158].

BÖLÜM 4

SINIRLAR

Bu bölümde, önceki bölümlerde irdelenen konu başlıklarında gözlenen yaklaşımların nasıl anlamlandırılabilirliği üzerine eğrilemeli bir yaklaşım geliştirilmektedir. Bu metinde amaçlanan, incelenen makalelerin üretildiği tarihsel alanın kavramsallaştırılarak yeniden anlamlandırılmasıdır. Bu anlamlandırma ediminde metaforik yaklaşımın benimsenmesi, gerek malzemenin gerekse içeriğinin birbirinden farklılaşan yapısının birarada bağdaştırılarak anlamlandırılmasıdır.

Bu yaklaşım, aynı zamanda “yeni tarihselcilik” olarak adlandırılan yazınsal pratiklerin ortak yaklaşım tarzıdır. “Yeni tarihselcilik” K.Weeler’ın [159] tanımıyla, kültürel artifaktlar ile bunların sosyal bağlamları arasındaki ilişkiyi açıklayıcı dili keşfetme çabasıdır. Bu yaklaşım içerisinde üretilen metinlerin sorunsalı; bir tarih metninde, tarih ile kültürün birbirlerini nasıl açıklayabileceğidir.⁴⁰ Bu bağlamda; sosyal güçlerin, etki ya da nedensellik güçleri olarak ‘ben’lerden daha güçlü şeyler olduğu daha okunaklı kılınmış olur. Yeni tarihselci yaklaşımla üretilen metinlerde anlama ilişkin bütünlük, belirlenmişlik ve ideolojiden bağımsız perspektif arayışları görülür. Diğer taraftan, tarihsel ya da retorik bilinç yoluyla talip olabileceğimiz, ideolojiden-bağımsız bir söylem alanının olmadığı ve herşeyin, tarih, kültür ve kişiselik içerdiği vurgulanır. Bu yaklaşım, gerçekte vuku bulan şeylerin ne olduğu ve hakikatine ilişkin anlaşılabilir, verili hiçbir kavrayış olmadığı anlayışına dayanır. Sonuçta, üretilen metin bir kültürel analiz olarak, C.Geertz’in da belirttiği üzere, “kültürel analiz anlamlar üzerinde

⁴⁰ Yeni tarihselci yaklaşımda Stephen Greenblatt, Sheksper çalışmaları konusunda getirdiği açılımla bu yaklaşımın öncüsü olmuştur. Bu yaklaşımla üretilmiş Türkçe’deki kayda değer örneklerden metinlerden biri de, Carlo Ginzburg’un Dost Kitabevinin 2006 yılında yayınladığı “Güç İlişkileri” kitabıdır.

tahminler yürütmek, tahminleri değerlendirmek ve daha iyi tahminleri değerlendirmek için açıklayıcı sonuçlara varmak” [160] amaçlanmıştır.

Anlamlandırmaya ilişkin S.Hall, L.Strauss’un yaklaşımı üzerinden dillendirdiği bir yorumunda, anlamlandırmanın, tikel, yalıtık terimlerin içsel anlamlarına değil, bir söylem içinde birbirleriyle ilişkili olarak örgütlenmiş ögeler dizisine dayandırılmasının gerektiğini, anlamlandırmada önemli olanın; kelimenin tümleşik anlamının değil, belli bir sınıflandırma sistemi ile tüm diğerleri arasındaki farklılıkların ortaya konulması olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda, analiz nesnesini sağlayan şeyin, konuşmacıların tikel sözcüsü değil, bu sözcüce temel oluşturan ve bunların değişik dönüşüm dizileri olarak üretilmelerini olanaklı kılan sınıflandırıcı sistem, yani anlamın düzenlenme mantığıdır [161]. Çalışma bağlamında bu mantıksal çerçeve romantizm, biçimcilik ve demokrasi kavramlarına dayandırılmıştır.

Bu kavramsal dayanakların, küreselleşmenin etkilerini yaşayan bir toplumda, dillendirilen konuların yapısı ve niteliğini anlama çabasında, eleştirel mesafeyi kurmak adına önemli bir işlev gördüğü düşünülmüştür. N.Göle’nin de ifade ettiği üzere, “Türkiye 1990’lı yıllarda yaşamı, gerçekliği ‘olduğu gibi’, en çıplak haliyle yakalamaya girişmiştir. ...Herkes, her kesim kendi kendine konuşmakta ama Türkiye birarada konuşamamaktadır. Çünkü yaşadıklarının, söylediklerinin üzerine düşünme, anlama zahmetli bir iştir. Zaman ister ..., ...Türkiye’nin ... kendi modernliğini ortaya koyabilmesi için bilgi ve kültür süzgecinden yeniden geçerek kimliğini ve eylemini inceltmesi gerekecektir. ...Türkiye’nin metnini yazabilmesi için aracıları (media) yeniden keşfetmesi gerekecektir” [162]

Bu çalışma da, N.Göle’nin de belirttiği birarada konuşamama durumuna ilişkin metin ve söylemleri değerlendirilmektedir. Bunlar üzerine düşünme ve anlama çabası geliştirilmesidir. Yani bir nev-i birarada konuşmaktır. Ayrıca, bu çalışmanın Türkiye modernliğinin (bu çalışma için çok iddialı olsa da) bir tür bilgi ve kültür süzgecinden geçirilmesi olarak, kimliği ve eylemini inceltme çabasında bir tutkunun ürünü olduğu da söylenebilir.

İncelenen üç dergi üzerinden 90’lar Türkiye mimarlığını değerlendirirken, metinlerin gönderme yaptığı gözlenen belirli söylemsel kalıpların, döneme ilişkin sınır oluşturduğu farkedilir. Topluluk yapılarına ilişkin getirdiği yaklaşımda A.Cohen [163], topluluğun kendiliğinden bir sınır tanımladığını ifade etmiştir. Bu bir bakıma konuştuğumuz dilin bizi

konusuyor olması gibi de okunabilecek bir edimdir [164].⁴¹ Bir edimin dayandığı söylem, esasında bir alet takımı işlevi görür. İnsanlar bu aletlerden kendi kolektif toplumsal pratiklerine dayanak oluşturacak birlikler meydana getirmek üzere yararlanırlar. Bu niteliğiyle bir söylemi oluşturan yapılar⁴², grup eyleminin oluşması açısından bir mekanizma sunmaktadır[165]. Kavramlar da söylem mekanizmalarının hareket alanının sınırlarını tanımlar. A.Cohen incelemelerine dayandırarak bu sınırın, topluluğun kendini bilme ve etkileşime geçme biçimleri bağlamında çizildiğini, toplumsal etkileşimin gerekliliklerinden doğduğunu ve topluluğun kimliğinin bu bağlamda tanımlanabileceğini ifade etmiştir.

Burada, “metaforik (eğretisel) sınır” olarak belirtilen söylem kalıplarının, belirli söylemlerin gündelik dildeki kullanımında, üretildikleri sistem ya da yapıya işler. Böylelikle, görünüşte farklı olan söylemlerin aslında nasıl olup da aynı kavrama göndermede buldukları gözlenmektedir. Bu bağlamda, konu başlıklarına ilişkin yaklaşımların irdelendiği önceki bölümlerde, incelenen dergilerin 1990-2000 aralığındaki olgulara yaklaşım ve gerçeklik algısının biçimci, romantik ve demokrasiye ilişkin konuları sorunsal kılan bir içeriğe sahip oldukları gözlenmiştir. Bu metaforik çıkarsama, söylem yapıları içerisinde görünür kılınmıştır.

Biçimcilik, uzlaşsal bir gerçekliğin farklı zaman ve mekânlarda türetilmesi olarak tanımlanabilir.⁴³ Bu tanım, P.deMan’ın aktarımıyla; Gadamer’in “sembol”e ilişkin belirttiği, deneyim ve deneyimin temsili arasında ayırım yapmayı reddeden bir estetik yorum olduğu değerlendirmesiyle örtüşür. Bu bağlamda P.deMan, “dil”in, bütünsel, tekil ve evrensel anlam içeren bir sembol yapılandırması olarak algılandığını; sembolün (biçimin) bir bütünsellik-sonsuzluk (hakikat) vurgusu, bir özdeşlik/özdeşleşme olduğunu; buna karşı, alegorinin ise malzemesi ile arasında bir mesafe oluşturarak kendi dilini kurduğunu belirtmiştir. [166]

P.deMan, Romantiklerde simgenin (biçim), benlik ile doğa arasında bir ilişki olarak kavramsallaştırıldığını, romantiklerin kolektif yanılsamalarının simgeciliği dışladığı

⁴¹ Heidegger, “dil insanı konuşur” der. Yani diller tarihsel süreç içerisinde değişir/dönüşür, bu olgu anlamlandırılırken insanın tarih dışı bir varlık olarak görülmesi söz konusu olamaz

⁴² Metnin ilerleyen kısımlarında açıklanacak olan biçimcilik, romantizm ve demokrasi kavramlarının söylem yapıları belirlenerek kavramların bu söylem yapılarının örgütlenmesiyle oluşturulduğu savlanmıştır. Biçimcilik için, ‘aydınlanmacılık, nomonologic (yasalar üzerinden) konuşma, ayınlştırma, fenomenleştirme, görmemezlik, olumsuzluklar ve önerme’ başlıklarında yapılandırılmıştır. Romantizm için, ‘estetiği görme, izlenimcilik, özgürleşme, değişim istemi, etik düalizm, bütünlük istenci’ başlıklarında yapılandırılmıştır. Demokrasi,

⁴³ <http://en.wikipedia.org/wiki/Formalism> ; Formalism can be applied to a set of notations and rules for manipulating them which yield results in agreement with experiment or other techniques of calculation. These rules and notations may or may not have a corresponding mathematical semantics. In the case no mathematical semantics exists, the calculations are often said to be purely formal.... (10.07.2011)

durumlarda açığa çıktığını belirtmiştir. Benjamin ise, bu kavramı toplumsal alanda gözlemler ve ona göre romantik simge (biçim) niyetler üzerine konuşma olanağı sunmaması ve alegorinin akışkan zamansallığı ifade etme yetisi karşısında herhangi bir gerçekliği ifade etmekte yetersiz kalmaktadır. Alegorinin içerdiği bu zamansallık, dil oyunları ve yaşam/eylem biçimleri arasındaki karmaşık ilişki/oyunun irdelenmesine imkân sunar. [167]

İncelenen dönemi tanımlayan olgu, ya da zamansallığın karakteri, kültürel alandaki çeşitlenmeler ile kimlik/söylem farklılaşmalarıdır. Bu olguda küreselleşmenin ana etken olduğu gözlenir. Bu etken, “demokrasi” ve özgürlükler açısından kurucudur. Demokrasi bağlamında bu kurucu etkinin siyasal değil kültürel olarak kimlik/fark taleplerine zemin oluşturduğuna ilişkin gözlem önemlidir. Çünkü demokratik alandaki kısıtlılıklar, kimliğin siyasallaştırılmasına ve bir tür tek tipleşme olarak bütünleşmeciliğin oluşmasına neden olur. Bütünleşmecilik ise, kendini gerçekleştirme ve ifade etme sıkıntıları (Avrupalı olmak mı, kendi gibi olmak mı?) yanında kimlik/söylem oluşumlarının da önünü tıkayan tereddütler doğmasındaki asıl nedendir.⁴⁴ [168]

İncelemede, küreselleşmenin kültürel zeminine ilişkin birbiriyle çelişen yorumlarla karşılaşmıştır. Bunlar, konunun yerel-evrensel, geleneksel-modern, merkez-çevre karşıtlıklarında ele alınmasında temel teşkil etmiştir. (Örneğin, yazılarda sıklıkla yanyana kullanıldığı görülen ‘yozlaşma, talan’ ve ‘planlama, kimlik’ söylemleri bu çelişik tutumu görünür kılan yapılarıdır.) Çünkü bu türden karşıt yapılar içerisinde üretilen gerçeklik kavrayışları ve çeşitli hakikat tanımları, ötekileştirme söylemleri geliştirilmesini mümkün kıldığı gözlenmiştir.⁴⁵ [169]

Bunun açık örneklerinden biri, Yapı dergisinde yayınlanan Ş.Önal’ın makalesinde görülmüştür. Metinde, mimarlar topluluğunun “katılımcı tasarım” konusunda totaliter modernist bir yaklaşım sergilemesi önerilir. Buna göre, kentte mimarlık turları düzenlenerek

⁴⁴ Tereddüt, Z.Bauman’ın tartıştığı çerçevede, bir ilerlemenin var olduğu düşüncesi ile kendisini gösterir. Çünkü bu tutum, P.Bourdieu’nün ifade ettiği üzere ‘geleceği tasarlama istemi’dir. Fakat bu istemin dayanağını da düşünür bugüne tutunma gerekliliği ile şartlandırır. Fakat Türkiye’deki durum bugünü görmemek, buna karşı geleceği arzulamak olarak tahayyül (imagine) edildiği için ilerleme bir doğrunun ileride olanın ardında aranmış ve yerel olan ile ilişkili durumlarda ise ilerleme bir kriz olarak tereddütler yaşamaktadır.

⁴⁵ Touraine’ın bu gözlemi destekler içerikteki yaklaşımı şöyledir; “...Usa göre duygusallığın, modernliğe göre geleneğin, değişime göre dengenin artık birbirlerine üstünlükleri yoktur. Karşılaştırmaya ya da seçmeye değil, bağdaştırmaya çalışalım artık. Çünkü ikiliğin öğelerini birbirinden ayırmak, sonuçta egemenlik ve dışlama bağlarını desteklemek demektir. ... Her yerde kaygılı kimlikler kendi içlerine kapanır, dünya çapındaki üstünlüğün özeğinden gelen uygulamaların ve tüketim biçimlerinin ya istilasına karşı direnmek için ya da yalnızca siyasal erklerin gücünü artırmada kullanılmaları için engeller oluştururlar. Bu bağlamda bütünleşmecilik ve köktenci çokkültürcülük oluşumları göze çarpar ...”

güzeli-çirkini, görmeyi-ayırt etmeyi, değerlendirme yapmayı halka öğretmek; toplantılarla halkı ve mimarı bir araya getirmek, okullarda mimarlığın tanıtılıp, anlatılması için ders verilmesi önerilmiştir. Mimarlığı aşkınlaştıran, 'kendinde bir şey'(Al. Das ding ansich) olarak gören ve doğru mimarlık için toplum mühendisliği öngören bu özcü yaklaşım Mimarlık dergisinin 293. sayısında 'Çocuk ve Mimarlık' başlığıyla dosya konusu yapılmış ve sonraki yıllarda Mimarlar Odası tarafından gönüllü mimarlarla okullarda, mimarlık bilinci oluşturma amaçlı derslerin verildiği bir proje olarak hayata geçirilmiştir.

1990'lı yılların ortasına kadarki süreçte dergiler, merkez-çevre ilişkisi içerisinde, Batı mimarlık gündeminin popüler konularını işlemiş, sonrasında ise Türkiye bağlamını da görmeye çalışarak tartışmışlardır. Bu, çalışma bağlamında biçimselci bir yaklaşımdır. Bu yargının dayanağı farklı bir yere ilişkin gündemi, olduğu gibi; gündeme geldiği toplumda ortaya çıkış nedenleri, yani tarihselliği ve anlamı gözardı edilerek Türkiye'de de gündem olarak işlenmeye çalışılmış olmasıdır. Oluşturulan bu gündemlerin temelinde, aydınlanmacı düşüncenin ilerlemeci toplum anlayışının bir yansıması olan "çağdaşlık" kavramı, diğer bir deyişle "Batı ile eşzamanlı olma" arzusu yatmaktadır.

Türkiye'de, 1980 sonrası yaşanan liberal ekonomik açılım her ne kadar yadırganmış olsa da, açık/özgür toplumu mümkün kılan yapısı ile olumsuzluğu baskın gelen ve bu sistem içerisinde yer almak için Batılı toplumlarda, liberal düzenin toplumsal-kültürel çerçevesinin gözlenmesi gereksinimini doğurmuştur. Gözlem, ilerlemeci yaklaşıma ilişkin bir tutum olmasına karşı, ekonomik olarak yeni bir yapılanma içine giren Türk toplumunda gereksinim duyulan bir etkinlikti. Fakat gözlem yapma ihtiyacına ilişkin sorun, olgunun ne yapısalcı bir çerçevede ne de kültürel irdelemelerle ele alınmamış olmasıdır. Belirtildiği şekilde olgu imge/biçim/semboller üzerinden toplumdaki geri/geçkalmışlığa ilişkin göndermeler yapılarak işlenmiştir.

İlerlemeci yaklaşım, ülkenin mimarlık kamuoyundaki tereddütlerin artmasına yol açan en önemli etkidir. Tereddütleri aşma yolunda; Mimarlar Odasının organize ettiği Ulusal Mimarlık Sergileri, Türkiye Mimarlığı Sempozyumları ve Mimarlık Meslek Yasası girişimleri, Yapı Endüstri Merkezi'nin Güncel Mimarlık Akımları ve Türkiye'de Mimarlık Eğitimi konularını irdedelediği toplantı ve yayınları ile Arredamento dergisinin 1995 sonrası Türkiye Mimarlığı sorunsalı olarak tanımlanabilecek konuları dosyalar oluşturarak irdemesi, bu yaklaşımla irdelenmiş örneklerdir.

Kent bağlamında söz konusu olan tereddütlerin aşılmasına ilişkin kaleme aldığı bir yazısında M.Tapan, kimlik değişimi olgusunun hangi değerler sistemi içerisinde geliştiğinin sorgulanmasının önemine dikkat çekmiş ve olgunun "...kentli kentsel değerlerin doğrudan yaratıcısı olmalıdır. İnsanoğlu birincil olarak doğrudan ürettiği değerlere sahip çıkar, diğer değerlere sahip çıkması entelektüel düzeyinin gelişmişliğine bağlı..." olduğunu belirtmiştir. Aynı paralelde, Yapı dergisinde yer alan Türkiye'deki mimarlık pratiğinin tartışıldığı bir toplantıda da, "Türkiye kent ve şehircilikte geriye gitmektedir. Bunda temel etken ülkenin tam anlamıyla bir aydınlanma yaşamamış olmasıdır" yorumu, içinde bulunulan gerçekliğin, modernleşememiş bir toplumun olağan sorunları ile ilişkilidir. Buna ilişkin olarak, nedenler aranmalı ve bu bağlamda kendi üzerine düşünme ve eleştirel yaklaşımlar geliştirilmelidir.

Daha önce de belirtildiği üzere, kimlik söylemleri, küreselleşme kaynaklı tereddütler nedeniyle önemli bir tartışma konusu olmuştur. Kimlik tartışmalarının ana sorunsalı, mimarlıkta bir kimlik bunalımına ve bundan kaynaklı yapıları çevrenin tüm unsurlarında (koruma, gecekondular, yeni yapılar) yaşanmakta olan "yozlaşma"nın önüne geçmeye yönelik istemdir. Buna ilişkin olarak mimarların örgütlenmesi ve toplumcu-katılımcı bir mimarlık önerilir. Fakat bu söylemlerin içi ulusalcı ve son derece katı toplumcu idealist kurgularla doldurulur. Örneğin, Y.E.M.'in Ankara'da düzenlediği T.T.K.'da ki "Türkiye'deki Mimari Kimlik Tartışmaları" adlı toplantıda yapılar üzerine yapılan kimlik tartışmalarında bu tür argümanlar üzerinden yapıldı.

Ortamda yaşanan tereddüt ve buna dayalı sıkıntılar, temelde modernleşmeyle ilişkilidir. Türkiye'de modernleşmeyi sekteye uğratan en önemli etken, sanayileşme, nüfus artışı ve göç ile oluşan hareketin planlanamaması ve M.Tapan'ın ifade ettiği üzere kentlileşememe sorunudur. Bu çerçevede Mimarlık mesleği ve mesleğe ilişkin eğitim de gerekli seviyede tutulamamış ve bu seviyenin ne olduğu belirtilmemekle beraber hala erişilemediği belirtilmiştir. Eğitim alanında ise düzeyin yükseltilememesi, "yabancı mimarlar" sorununda temel neden olarak görülmüş, hatta görünür hiçbir faaliyeti olmamış olsa da 1992 yılında mimarlık fakülteleri dekanları arasındaki bir sözleşmeyle 'İstanbul mimarlık fakülteleri birliği' adıyla bir platform oluşturulmuştur. Resmi ve hukuki olarak bir değeri olduğu şüphe götürse de bu girişimin eğitimin sorun olarak görülüyor olması bağlamında sembolik olsa da anlamlı ve soruna dikkat çeken bir girişim olmuştur.

D.Hasol, bir makalesinde 1990 yılında var olan on bir mimarlık okulunda yetersiz sayıda öğretim üyesi ile eğitim yapıldığını, okulların akademik kadrolarına ilişkin verilerle saptayarak, bu durumun sorumlularının YÖK, Hükümet ve Mimarlar Odası olduğunu ifade etmiştir. Bu kurumlarla didişilen ortamda, F.Yürekli de mesleğin “...organize olamamış, bürokrasiyle uğraşan, güçsüz ve itibarsız” olduğunu ifade etmiş ve herkesin kendi işiyle ilgilenerek mimarların kendi alanlarındaki sorunlarını tanımlayıp çözüm aramaları gerektiğini, bunun üzerinden ancak bir başarı tanımlanabileceğini savunmuştur. Bu bağlamda da mesleğin uluslararası ortamda bir açılımı olarak, Moskova’da düzenlenen Archiprix sergisinin eğitimin gelişmesi ve meslek gündeminin Türkiye’de hapsoldüğü bürokrasi mücadelesinin dışına çıkmasındaki önemine ilişkin bir sunum metni yayınlamıştır.

İncelenen dönemde, devletin toplumsala ilişkin tek olumsuzluk alanı olma niteliği, ekonomik liberalleşme bağlamında dağılmakta ve adım adım gerek küresel gerekse yerel sermaye ve sivil oluşumlar çevresinde oluşan yeni odaklar ve bunlara dayalı çeşitlenen kimlik oluşumları gözlenmektedir. Konunun mimarlık alanındaki yansımaları da, olguya yaklaşımın aydınlanmacı niteliği nedeniyle verilen örneklerin seyrek olmasına rağmen oldukça okunaklıdır. Konu bu bağlamda, yani aydınlanmacı düşüncenin evrenselci okumaları ile gündelik/popüler olanın yerelliği arasındaki okumalar, sosyolojik bir içeriğe sahiptir. Örneğin, kimlik kavramı ile ilişkilendirilebilecek olgular, değişimin olumsuzluğunu dillendiren metinlerde bir tür yozlaşma olarak okunmuştur. Çünkü gelişmeye ilişkin ideal bir yol/süreç olduğu düşüncesi hâkimdir. Yaşanan değişim bu kabullenmeyle örtüşmeyince, süreç “yozlaşma” olarak yorumlanmıştır. Aydınlanmacı düşüncede kimlik, modern ve evrensel atfedilen olumsal bir kavramdır. Fakat bu bağlamda güncel gerçeklik ya da gündelik pratiklere ilişkin olağan durumlar yorumlanmamış, dışlanmıştır. Bu, ortamda demokrasi üretilemeyen akıl tutulması yaşandığının göstergesidir. Ortamın bir tür kamusal alanı olan dergilerde, güncel mimarlık pratiği ve buna dayalı kimliklerin “yoz” olarak tanımlanıp, görmezden gelinmesi, güncel gerçekliklerle yüzleşmektense, ideal olarak tanımlananmış olana ilişkin romantik yanılsamaları fiziki çevrede aramak ve bulamayınca da ortamda mimarlık yapılmadığına ilişkin yargılarda bulunmak, bu alandaki düşünsel açmazların (biçimsel) nasıl gerçekleştiğinin örneğidir.

Üretiminin bu kamusal alanda olumsuzluk zemini olmadığını gören mimarın ise farklı bir olumsuzluk arayışı sözkonusu değildir. Çünkü piyasa gerçekliği ile tanışan mimar için,

piyasanın konvansiyonları içerisinde esnaf-sanatkâr sıfatıyla Mimarlar Odasının arzu ettiği anlamda olmasa da 'bayındırlık mevzuatı' çerçevesinde kurulu bürokratik mekanizmada tanımlı bir olumsuzluk alanı zaten mevcuttur ki, mimarların bunun sınırlarına ilişkin mücadele etmeyi daha anlamlı buldukları açıktır. Çoğunluğunu böyle mimarların oluşturduğu bir sivil toplum örgütünde ise Şevki Pekin'in elbette yeri olmayacak, savunduğu değerler ve ortamı modernize/akredite etme çabaları esas olarak mimarların reel olumsuzluk alanlarının aleyhine bir eylemde bulunma girişimi olması nedeniyle benimsenmeyecektir. Yani mimarlar çok zamandır siyasallaşmıştır. Çünkü ortamın akademisyenleri, entelektüelleri ve sivil örgütü gerçeklikle ilişki kurma, günceli anlama ve anlamlandırma çabasında olmamıştır. Bu, demokrasi başlığında da belirtileceği üzere kamusal alanda/agorada failerin kendisini göstermemesi ve gizli faileri irdelemenin zahmetine değeceğini emin olunmaması ile ilgilidir. [170]

Mimarlar ancak siyasal ortamdaki kimlikleri içerisinde; bu siyasal ortamın güdülediği ya da daha doğrusu imkân sağlayabildiği, "bayındırlık stili" olarak adlandırılan, devletin "özdeş tüketim dili" olarak asgari düzeyde tanımladığı yapı standartları içerisinde, var-olan pratik alanında diğer meslektaşları ile kendilerini eşit görmektedirler. Yani, mimar varlığını ve gerçekliğini tüm eksikliklerine karşı siyasal alanda duyumsamaktadır. İlk akla gelen örnek olarak, "bayındırlık stili" imgeleminde görüleceği üzere, siyaset/merkezin, politikalarını mimarlık alanının sınırlarına eriştirebilecek kadar inceltmemesi, siyasete angaje olmuş, siyasallaşmış mimarlığın da toplumsal alan ile "modern" anlamda bir ilişki kuramaması, geleneksel toplum örüntüleri içerisinde kendilerini konumlandırmalarına gerekçe teşkil eder. Çünkü mimarlar, bu alanın tamamen siyasal olarak düzenlenebileceğini varsaymakta, siyasallaşmadan edimde bulunulamayacağını düşünmektedirler [171].⁴⁶ Bu bağlamda disiplin/mimarlık, modern ilişkileri ancak devlet kurumlarıyla resmi aygıtlar kullanarak - Mimarlar Odası üzerinden, o da ancak mimarlık yarışmalarıyla- gerçekleştirmekte oluşu; Odanın ve mimarların yarışmalara verdiği önemin, esasında, bu mekanizmanın mesleğin modern anlamda toplumsal-kamusal alana çıkma imkânı bulduğu yegâne kanal olması nedeniyle önemini farketir.

⁴⁶ Bu saptamaya ilişkin Z.Bauman'ın Fransa'da pozitivist düşüncenin oluşumu üzerine yaptığı değerlendirme, olgunun benzer bir zihniyet yapısı içerisinde kavrandığını görmek bakımından önemlidir. Bauman'ın ifadesiyle, "Devrim öncesinde, ...aydınların iletisinin alıcısı olarak görülen devletin yasa koyucu güçleridir... Aydınlanması gereken... yasa koyucuydu; insan ise... aklın kurallarına göre tasarlanmış toplumsal koşullar yoluyla etkilenecekti. ...(devrim sonrasında ise) İdeoloji projesi, her şeyden çok uygar... bir toplumu yönetme görevinin elbette bilimsel olarak eğitilmiş profesyonellere ait olduğunu belirten bir manifestoydu."

Dönemin karakteristik yapısını tanımlayan olgular, kültürel çeşitlenme ve kimlik farklılaşmalarıdır. Bu olguya ilişkin alegorik bir okuma, ilerleyen sayfalarda biçimselcilik, romantizm ve demokrasi kavramları üzerinden yapılmıştır. Çalışmada, bu olgu ve kavramlarla ilişkilendirilen sorunsalların nitelik ve kapsamına dair, incelenen metinlerin hangi içerikte sınırlar teşkil ettikleri açıklanmaktadır. Çalışma, dönemin sınırları olarak tanımlanan bu kavramları, incelenen metinlerde anlatılar üzerinden teorik göndermeler üzerinden irdelemekte ve gözlenen karakteristik yapılar içerisinde yorumlayarak, bu dönemin görüngülerine ilişkin eleştirel bir yaklaşım ortaya koymaktadır.

4.1 BİÇİMCİLİK

Yukarıda da tanımlandığı üzere (dipnot 42, s.116) biçimcilik, uzlaşsal bir gerçekliğin farklı zaman ve mekânlarda türetilmesidir. Bu edim, modernizmi karakterize eden aydınlanmacı projenin bir parçasıdır. Kavramı tez sorunsalı olarak “Biçimcilikte Sembolizm” başlıklı çalışmasında inceleyen Y.Civelek’e göre ise Türkiye’deki biçimci söylem, modernist aydınlanmacı tutumun değil tereddüdün ürünüdür. Bu ise mimari üretimdeki sınırlılıktan kaynaklanmaktadır [172]. Çünkü pratikte yaşanan sınırlılıklar, mimarlığa ilişkin talebi belirli kalıplar içerisinde tutarak sonuç ürüne ilişkin öngörülebilir taahhütlerde bulunulabilmesini zorlaştırır. Oysa talebin tanımlanabilmesi ve tatmini açısından ortamdaki üretim çeşitliliği önemli etkenlerdendir. Varolan durum ise, tasarımdaki serbestliği/özgürlüğü kısıtlayıcı bir etken olarak, fiziki çevredeki tasarıma ilişkin imgesel çeşitliliğin azlığıdır. Bu da çağdaşlık söylemi üzerinden ithal edilen imgeleri yeniden üreten bir mimarlık pratiğinin gelişmesinde önemli bir etkidir. Bu edimdeki temel etmenin üretim hızı ve yoğunluğu olduğu görülür. Çünkü gündemi takip edilen Batı mimarlık ortamı ile aynı çeşitlilikte üretim yapılamaması, gecikmişlik algısının da, buna dayalı pratik alandaki tereddüdün de sürekli olarak yeniden üretilmesinin zeminidir.

İncelenen dergilerde ise biçimci tutumun kimi aydınlanmacı ve ilerlemeci tahayyüllere gönderme yapan kiminde ise daha eleştirel pozisyonlar arayan söylemler içerisinde dillendirildiği görülür. Bu tutuma ilişkin yaklaşımlar aydınlanmacılık, nomonologic (yasalar üzerinden) konuşma, aynılaştırma, fenomenleştirme, görmemezlik, olumsuzluklar ve önermeler olarak söylem başlıklarında toplanmıştır.

'Aydınlanmacı tutum', biçimciliğin temel olumsuzluk alanıdır. Aydınlanmacı düşüncenin kültür kavrayışı, antropolojik olarak ilerleme anlayışı "yüksek kültür" kavramıyla kendisine olumsal bir alan tanımlamış ve buna ilişkin kurumlar yapılandırmıştır. Bu kapsamda, Batı dışı toplumlarda değişim, düzenden kopma olarak kabul edilerek, Batıyla bütünleşmeyi kolaylaştırıcı kimlik talepleri doğuran söylemler üretilmiştir. Bu üretimler, yeni anlam ve değer düzenleri geliştirilmesi ve bunların nedensel olay serileri üzerinden güdülenmesi ile yapılmıştır. Ör: "geist", "özgürlük" gibi değer ve anlamlar icat edilerek; evrenselliğin, bunlar üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması ile mümkün olabileceği, bunun da "akılcı tek yol" söylemi olarak "ütopya" kurguları geliştirilmesi ile ilerlemeci projenin uygulanmasını sağlayan araçların meşrulaştırılarak eyleme geçirilmesiyle gerçekleşeceği öngörülmüştür [173].⁴⁷ Bu bağlamda kültür, "özgür ruh" tarafından dikte edilen değerlerin gerçekleşmesiyle varlık bulacağı düşünülmüştür.

Arredamento dergisinin ilk yıllarında barınma kültürünü anlatma misyonu üstlenmesi de bu üst-kültürcü tutumun görüngülerindedir. Dergi kendisini aracı (medium) olarak Batı/ileri ile yerel/değişmekte olan arasında konumlandırmıştır. Bu konum talep bulmuştur, çünkü sermaye de kendisini bu meşru kanal üzerinden kamusal kılma imkânı bulmuş, yayıncı da okuyucu taleplerinin tanımlanması ve karşılanmasında görüngüler üzerinden geliştirilen doğrudan imgelerle kurulan –çeşitli proje uygulamalarının yayınlanması- anlatılarla kültürel pratiklerin yayınlandığı bir içerik oluşturmuştur.

Derginin tarih kuram metinlerinde bu görüngü çeşitliliği üzerinden, oluşan yeni mimari yaklaşımlar ve bunların popüler isimleri tanıtılmış, böylelikle Türkiye mimarlık ortamı disiplinin çok kimlikli gerçekliği ile tanıştırılmıştır. Bu çok kimliklilik/söylemlilik modernliğe atfedilen bir nitelik olarak yorumlanmıştır.

Yapı dergisi de bu üst-kültürcü söylemi dillendirir, fakat kendisini Arredamento gibi (ki dergi İtalya menşelidir) Batı'da konumlandırmaması ve inşaat sektöründe yeralan bir şirketin yayın organı olması ile konuları güncel, yerel ve politik gelişmeler ekseninde naif ve ezber ağırlıklı, hatta yer yer aydınlanmacılık fanatizmine dönüşen yorumlarla işlemiştir.⁴⁸

⁴⁷ Konuya ilişkin Z.Bauman'da, kimliği aydınlanmacı proje içerisindeki niteliğini açıklarken; hazırlanan bir kılavuza göre inşa edilecek toplumsal düzen ve bireysel yaşam projesi olarak topyekûn bir yaşam projesi olduğunu ifade etmiştir.

⁴⁸ D.Hasol ve B.Özer'in konuyla ilgili açıklamaları için bkz. s.21

Dergi, genel olarak, mimarlığın güncel gerçekliğinin mühendislik alanı ile ilişkilendirilen biçim sorunsalları olarak algılanmış olması dikkate değerdir. Bu durumun, bilimsel bir pratiğin (mühendislik) sanat alanında, mimarlık bağlamında zaman ötesi değerlere eriştirilmesine ilişkin sorgusuz bir kabule dayandığını gösterir. Bu kabullenme, bilimsel gerçekliği zaman ötesi olarak algılayan aydınlanmacı düşüncenin karakteristik yanılsamasıdır. Bu yanılsama kendi tarihsel göndermeleri bağlamında yine Platonik bir hakikatin yani mekânın ve malzemenin ideal formunun aranmasıdır.

Bu yaklaşım tarzının ana akım olduğu yazı gruplarından biri eğitimidir. Bu alanda, Batıyla bütünleşmeyi kolaylaştırıcı kimlik talepleri doğuran estetik bir alan oluşturma amaçlı söylemler icat edildiği görülür. Fakat bu edim, Z.Bauman'ın [174] da belirttiği üzere "...insan deneyimine özgü nihai hakikat arayışlarının; sanatın siyasal ya da misyonerce iddialarının; ... sanatsal kendine güvenin estetik zeminine ve sanatın nesnel sınırlarına yönelik ilginin sonunun ilan ..." edildiği bir ortamda, dayanaklarını yitirmiş bir söylem üzerinden edimde bulunma çabasıdır.

Arredamento dergisinde bu içerikteki makalelerden birinde yazarın, 'form, fonksiyon, konstrüksiyon' üçlemesini dayanak olarak sunarak, problemini endüstri devriminin ana sorunsalı olan strüktürün mimarlığın güncel sorunlarına ilişkin getirilecek önemli bir açılım olduğunu ifade etmiştir. Bu ise, aydınlanmacı düşünce sistematığı içerisinde olgunun değerlendiriliyor olmasıyla ilişkilidir. Aydınlanmacı kültürde nesnelleşme (yabancılaşma/biçimsel yaklaşım), "özgürleşme" olarak değerlendirilmiş, en yüce norm bireysel özerklik olarak ifade edilmiştir. Yani insanın doğadılaştırılması aklın görevidir. Bunu, bilimde deneysel yasaların keşfi, nesnelere ilişkin başka bir doğa, gerçeklik bulunması; sanatlarda ise tahayyülle, ikinci bir doğa icat edilerek, doğal maddeye şekil verilerek yapılacağı düşünülmüştür. Aydınlanmacı düşüncenin Modernlik tasavvurunun genel karakteri de bu özgürleşme yolunda 'nesnelleştirme, yenilikçilik, doğallıktan arınma, özerklik' olarak ifade edilmiştir. Bu bağlamda modernlik, geleneksel dünyadaki "köken" otoritesi yerine 'özgünlük' talebini kamusal bilince işlemiştir. Bu bağlamda, modernlik öncesinde, kendi içine kapalı kökenci yaklaşımın 'özereklilik' düşüncesi (kendinde bir şey) yaygın bir kavrayış iken, modernlik 'özerklik' düşüncesini (kendisi için bir şey) ortaya koymuştur.

Mimarlık dergisinde görüldüğü şekliyle, Mimarlar Odasının meslek yasası çalışmaları da bir tür özgürleşme çabası olarak aydınlanmacı tutumla ilişkilidir. Mesleki sorumlulukların

tanımlanması ile mimarın eylem alanının kurumsallaştırılarak özerk kılınması ve disiplinin modernleştirilmesi amaçlanmıştır. Fakat bu süreçte, pratiğe ilişkin ilgisizlik ve sadece kuramsal konulara ilgi duyulması yani eylem alanına yabancılaşma, bu girişimin başarısız kalmasındaki temel etkenlerden biridir.

Bu yabancılaşma, dergilerde kent konusundaki makalelerde net olarak gözlenir. Çünkü Türkiye’de kent, “çağın gerisinde kalan, ucubeler türeten” bir mekândır. Buna karşı, Avrupalı mimarların güncel kentsel tasarım projeleri, ne mimarlarının sorunsalı nasıl tanımladıkları ve çözümü ne şekilde önerdikleri, ne de üretildikleri kente nasıl bir kazanım sağlandığı dillendirilmeksizin kentsel ilginçlikler, figüratif müdahaleler olarak ifade edilebilecek bir içerikte ve bir tür ders verme biçiminde tanıtılmıştır.

Biçimciliğe ilişkin bir diğer yaklaşım, üstkültür edimi olarak ‘yasalar üzerinden (nomonologic) konuşma’larda olduğu gözlenmiştir. İncelenen bu içerikteki makalelerde görüldüğü üzere, yasacı (nomonologic) konuşma edimi, kendi içerisinde tanımlanan bir ‘hakikat/güvenli alana’ ilişkin göndermeler içerir. Bu edime ilişkin örneklere, Mimarlar Odasının çalışmaları ve beyanatlarında, genel kurul toplantılarında, ‘mimarlık meslek yasası’nı konu alan metinlerde sıkça rastlanmıştır.

1986 yılı Bursa deklarasyonu ile başlayan mimarlar için bir meslek yasası oluşturulması sürecinde süreçte oda başkanlarının mesleğe ilişkin sürekli olarak bir yasal dayanak oluşturulması için çaba gösterdikleri izlenir. Konuyla özdeşleşen bir isim olan S.Z.Pekin’in bu çalışmalara ilişkin ifade ettiği şekilde “Mimarlığın toplum yararına etkinliği ve yükümlülüklerinin hukuki güvencelerle sağlanması...” mümkün olabileceği belirtilmiştir. Bu çaba, tam anlamıyla mesleği modernleştirme çabası olarak aydınlanmacı niteliktedir. Dergide bu kavrayışın dillendirildiği birçok makale yayınlanmıştır. Bunlarda, imar yönetmeliği, sınıf bilinci, etnisite, gelenek-çağdaşlık karşıtlığı konularının sorunsallaştırılmış olması, parçacı/bölünmüş düşünme alışkanlığının ortama ilişkin bir tür karakteristik nitelik kazandığının ve bu zihinsel formasyonda gerçekliğin bütünleşik değil, her zeminde farklılaşan yapılarının ortaya çıkarılmasını amaçlayan yaklaşımların varlığı kendini göstermiştir. Fakat mimarlar, yapılan oylamada böyle bir yasal dayanak sağlanmasına yönelik kararı reddetmişlerdir.

Meslek yasasının kabul edilmemesinin ardından, S.Z.Pekin sonrası oda yönetimi, Mimarlık dergisi içeriğinde düzenlemeler yaparak olguya ilişkin yeni bir yaklaşım geliştirmiştir. Dergide

yarışma projeleri yanında, eğitim, işverenle ilişkiler, koruma, nitelikli mimarlar ve pratiklerimeşleğe yaklaşımları ve yeni kabul edilen “5846 sayılı fikir ve sanat eserleri kanunu” deneyimine istinaden hukuk-mütalaa bölümü oluşturulmuştur. Bu edim konunun sivil, müzakerelerle geliştirilecek, deneyimler üzerinden anlamlandırılan yani katılımcı ve daha demokratik çözümlenebilmesinin mümkün olabileceğini göstermesi bakımından pragmatik bir açılım olmuştur.

Esasında Oda 1990’lı yılların başından itibaren bu iletişimsel yaklaşımı, uzmanlık alanındaki konularda ÇED raporları hazırlayarak göstermişti. Fakat O.Ekinci döneminde Oda bu çalışmayı belirli bir formata indirgeyerek biçimsel kılma çabasına girmiştir. Bu, “ÇED yönetmeliği oluşturulması” girişimine, oda çevresinden, çalışmayı donuklaştıracağı, üretici gücünden yoksunlaştıracağı ve bu tavırla sorun çözümlenmez söz konusu olamayacağı gerekçeleri ile karşı çıkmıştır. Görüldüğü üzere Oda kendi içerisinde bu modernist, aydınlanmacı tutumla mücadele etmektedir. Çünkü bir tarafta hermeneütik bir yaklaşımla olayların içerisinde yer almak çözüm sürecine katkıda bulunmak istenmesine karşı, yönetmelik ve mevzuatlar üzerinden kendisine kurumsal bir kimlik oluşturarak çözüm değil söylem odaklı ve bu söylemini dayatmalarla, yasalarla güvence altına alarak devletçi bir tutumla kabul ettirme çabasında bir grubun mevcut olduğu görülür.⁴⁹ [175]

Bu grubun sözcülerinden O.Ekinci’nin mimarlık kamu oyu için kriz durumlarda nasıl inisiyatif geliştirdiğinin örneklenmesi bakımından, Oda başkanlığı döneminde, Habitat II sürecinde alınan MAI (Çok taraflı yatırım anlaşması) kararlarına ilişkin tepkisi konu bağlamında hatırlanmaya değerdir. Başkan, bu oluşuma öncelikle yasabilimselci bir tutumla tepki göstermiş ve MAI örneğine istinaden, mimarlık ortamının kimlik, mimarlık eğitimi, kamu yönetimi, doğal ve kültürel varlıkların korunması sorunları ile hak ve çıkarlarına ilişkin sivil tepki üretmediğinden yakınmıştır. Bu bağlamda, “Bu yüzden meslek odasının sivil bir demokratik Anayasa oluşumuna yönlendirilmesi hedeflenmelidir” sözleri, Mimarlar Odasının kendi on yıllık yasa girişimlerini görmezden gelerek, bürokrasi ve siyaset merkezli söylemini ortaya koymuştur. Görüldüğü üzere, belirtilen gerekçeleri dayanak göstererek sivil toplum olma marifetinden azade bir topluluğun anayasa oluşumunda rol talebi esasen abest ile iştigaldir. Yani, yukarıda alıntılanan ifadeleri dillendiren bu ‘yasacı’ yönetim, aslında yönettiği sivil toplumu ideolojik kılmanın ötesinde, kendi siyaseti için araçsal kılma çabasıdadır.

⁴⁹ B.Fay, yasabilimselciliğin niteliklerini evrenselcilik, tipleştirme, tekrar, zamandışılık ve kimlik\aynılık olarak belirtmiştir.

Yasacı yaklaşıma ilişkin eğitim alanındaki görüngülerde ise, tasarım bir biçim sorunu olarak algılanıp, olgu ve yaklaşımların biçimsel kodlanmasının teşvik edilerek; mimarlık pratiğini biçimcilik üzerinden yasacı pratik olarak nominal kılmanın güdülendiği görülür. Bu tutum, mimarlığı ezoterik mesajların biçimlerde kodlandığı bir pratik olarak geliştirme çabasındaki arayışlarda gerçeklik bulur.

Biçimci yaklaşımın temel özelliklerinden biri de 'aynılaştırma'dır. Aynılaştırma, incelenen dönemde, Türkiye mimarlığına ilişkin yapılan eleştirilerde de görüldüğü üzere, ortamın temel niteliklerinden biridir. Mimarlık dergisinin 272. Sayısında, dergiye ilişkin yöneltilen eleştiriler yanıtlanırken, ortamın farklılaşmayı talep etmediği, var olan formatta, bildik, tanınan düzenin sürmesinin "katılımcılık, şeffaflık, çoğulculuk gibi... sahte ideolojik kılıflar"a büründürülen karşıt kavramların perdelenmesi için kullanıldığı ve yasacı tutum irdelenirken de ifade edilen saptama paralelinde "Mimarlar Odasının toplumsal muhalif konumu onun yegane geleneği olduğu, bu kavramların göz kamaştırıcılığıyla hemen unutuluyor" ifadesinde görülen durum, ortamda içeriğiyle çelişen söylemler üretilmekte olduğunu gösterir.

Oda, söylemsel olarak katılımcı demokrasi talep ederken, pratikleri biçimselleştirerek eylemleri aydınlar aracılığıyla kontrol etmek istemektedir. Bu doğrultuda dergi yayınlarının içerik ve bağlam olarak farklılaşması tepki almıştır. Dergi yayıncılığını değerlendirmek üzere yayın kurulunca düzenlenen toplantıda, yayın kuruluna yöneltilen eleştirilerin, ortamı bütünleştirici nitelikte olmamasının şikâyetlerin merkezi sorunsalı olduğu görülür. Bu bağlamda yayın kuruluna yöneltilen eleştiriler, ortalama okuyucu kitlesi ile diyalog kurma çabasından olunmaması, yayınların kısıtlı bir çevrenin entelektüel dağarcığı içinde kurgulanmış olması ile ilişkilidir. Bu, aydınlanmacı tutumun 'yasacılık' dışındaki diğer bileşeni olan yapısalıcı düşünceyle ilişkilendirilebilecek bir tutumdur. Bu tutumda, oda yönetimi ve derginin kurumsal bir yapı olarak görülmesi etkindir. Çünkü kurumun yönetim politikasının ne olduğu değil, nasıl olduğu tartışılmıştır. Yani, bu tartışmada görüldüğü üzere taraflar asgari müştereklerinin dergi içeriğine yansıtılmasını istemektedirler. Marjinal tutumların ise kamuoyunun ilgisini çekmeyeceği, bu nedenle de yanlış bir tutum olduğunu ifade etmişlerdir.

Bununla ilişkili olarak, dergideki merkez-çevre bağlamındaki tartışmalarda çevre ülkelerin mimarlıklarına ilişkin marjinal bir organizasyon olan Ağa Han ödülleri de ilerlilik-gericilik karşıtlığında tartışma konusu edildiği görülür. Bu tartışmada, olgunun merkezin kısıtlayıcı, aynılaştırıcı, temsiliyetçi kalıbıyla anlaşılmaya çalışılması, ödüllendirmeye ortaya konulan

alternatif/yerel modernlik ürünlerinin göz ardı edilerek, kalıp tanımlar ve biçimci yaklaşımlar içerisinde organizasyonun polemik konusu yapılarak niteliği ve açılımları gereğince irdelenemediğine tanık olunur.

Aynılaştırma söyleminin kimlik konusunda da ortamdaki genel algıyı ifade etmek için anahtar nitelikte olduğu görülür. Bu bağlamda örneğin Beyrut'ta ki kentsel yenileme çalışmaları "kimlik arayışı" olarak ifade edilirken esasında bu, Beyrut'un küresel sermayeye açılması sonucu gözlenen çeşitlenme ve farklılaşma olduğu görmezden gelinmiştir. Fakat 'Bir kent-toplum neyse mimarlığı da odur', biçiminde ifade edilebilecek bütüncül kavrayışla örneklenen kentler, Türkiye'de de birçok kentteki tarihi konut dokusu ve semt fotoğraflarında görüldüğü üzere Malatya, Muğla, Kastamonu...'ya ilişkin kaybolan kimlik ya da Safranbolu, Eskişehir "odun pazarı"ndaki evlerin yenilemesinde olduğu biçimiyle kazanılan bir kimlik şeklinde ifade edilmiştir.

Bu bağlamda, yerel ve geleneksel kimliğin ağırlıklı olarak nostaljik bir yaklaşımla sahiplenilmiş olması karşısında modern kimlik de bir gerçeklik ve proje olarak sahiplenilmiştir. Örneğin, Erginoğlu-Çalışlar'ın üzerinden tartışma geliştirdiği şekilde modernist bir kimlik/aynılık oluşturulması yönünde güçlü bir irade mevcuttur. Bu mimar ikili, yeni mezun mimarlar olarak ezberlerini pekiştirme çabasında, yaşanan gelişmeleri "Türkiye'nin her yerinde yaşanan kaosu hafifletmek için farklı mimarilere karşı koyabilecek global bir morfoloji oluşturulmasından yana..." olduklarını ifade etmişlerdir. Türkiye'deki modernistlerin genel eğilimini yansıtan bu ifade de görüldüğü üzere modernist ile gelenekselci arasında aynılaştırmaya ilişkin yaklaşım ölçek farkı (yerel-evrensel) dışında aynıdır.

İnceleme kapsamında biçimci yaklaşımın bir diğer görünümü, mimarlığa 'fenomen' olarak yaklaşılmasıdır. Dergilerde konut ve çevresine ilişkin yaklaşımın temel karakteristiği olan bu görüngüsel yaklaşım, öznel ve kamusal fiziki çevreyi kültürel kimlik göstergesi olarak değerlendirilmesinde kendini gösterir. Sunulan imgeler gerçeğin kendisi olarak ifade edilir. Bu yaklaşım gerçekliği görmek için yanlış değil fakat tek başına eksiktir. Fakat gerçeklik esas olarak hangi enformasyon ile olgunun değerlendirildiğiyle ilişkilidir. Hızlı kentleşme sonucu fiziki çevre niteliğinin değişmesi, bu olguya ilişkin seçilen Avrupa'daki kentsel yenileme proje örnekleri mimarı iktidar sahibi gören bir algı üretmiştir. Bu metin ve görsellerinde gelenek-modernlik, yerel-küresel ve merkez-çevre ilişkilerine dikkat çekilmesi, ortamda hakim ilerlemeci algı üzerinden geçikmişlik, yozlaşma, kimlik kaybı ... gibi söylemler dillendirilirken

bu malzeme üzerinden belirtilen söylemler meşru kılınmıştır. Diğer taraftan bu malzemenin, belirtilen karşıtlıklarda okuru “flaneur” olarak görüntülerin içine çekerek sorgulattığı gözlenir. Fakat bu sorgulama, Benjamin’in yorumuyla “aura”sını kaybetmiştir. Çünkü görsellerle/imege olarak sunulan gerçeklik artık mekânsalla ilişkisini, üretim ve bu süreçte oluşan ilişki örüntüsü olarak tarihselliğini yitirmesi, aurasını kaybetmesinin ana sebebidir. Bu, modernliğin biçim söyleminde örneklenebilecek ‘yenden üretim’ sorunsalının “nesnelerin evrensel eşitliği hissini, eşsiz nesnenin yeniden üretimi ile aurasını yitirmesi...” olarak olgunun bir yalnızca fenomenden olarak sunuluyor olmasından kaynaklanan bir sorunsalla ilişkilidir. [176]

Çalışmaya konu olan on yıllık dönemin ikinci yarısında ise gündeme gelen sorunsalların Türkiye bağlamıyla ilişkilene çabasında olduğu gözlenir. Bu kapsamda, dergilerde mimarların çevreye yaklaşım biçimlerine ilişkin ‘söylem farklılığı’ sorgulanmıştır. Bu metinlerde kimlik, tarihsellik, koruma-yenileme, kentsel dönüşüm konularına ilişkin görsel dokümanlar eşliğinde sorunlar tartışılmıştır. Bu metinlerde konular paydasının konuları estetikçi söylemle dillendirilmiş ve bu yaklaşım üzerinden, bugün anlaşıldığı biçimde bir çevre duyarlılığı olmayan, naturalist eğilim için meşruiyet zemini kurulmuştur. Bu zeminde sanat denilince Art Nouveau, Ampirizm ya da Rönesans sanatına ilişkin doğayı yorumlayan imgesel yaklaşımlar anlaşılmıştır.

Epistemik açıdan, aydınlanmacı düşüncenin sınırları dışına taşan bir bilgi kavrayışı geliştiren ‘fenomenolojik anlayış’, bilginin kültürel niteliğinin farkedilmesi bakımından önemli bir açılım getirmiştir. Görünen üzerinden ‘kodlanan kültürün’ yorumlanması şeklinde, görünenin tarihselliğini sorunsallaştırmayıp, ‘kültürel kodları’ sorgulaması, bu yaklaşımın zayıf bağlamsalcı nitelikte olduğunu gösterir. Bu çerçevede, koruma konulu yazılarda imgeler üzerinden üretilen anlatılarda eski olan üzerine geliştirilen kültürel anlatıların seyirlik nesneye, söylencesel nitelik yüklediği ve aşkınlaştırarak deneyimlenemez kıldığı görülür.

Buna karşı güncel kültürel üretimlere ilişkin geleneksel-modern karşıtlığında biçimsel ifade arayışlarının sorunsal kılındığı bir-iki örnek dışında herhangi bir değerlendirme ve eleştiri yapılmaması, mimarlığa ilişkin görüngüsel edimlerin ortamda genel kabul buluyor demektir.

Biçimciliğin benimsenmesinde etken yaklaşımlardan bir diğer de ‘sorunların üzerine ölü toprağı serpmeye’ (görmezden gelmek) edimidir. Küreselleşme ile gelişen iletişim ve çokkültürlü ortamı ‘görme, tanımlama ve üzerine politika geliştirme’ edimi ihtiyacı, yani

mesleki çevrenin doğrudan yetki ve sorumluluk alanına giren konularda yaşanan sıkıntılara ilişkin eylem ortaya koyma gereğinin görmezden gelinmesidir.

Konut sorunu, gecekondular ve kentleşme politikalarına ilişkin gelişmeler bu tutumun gözlemlendiği dikkat çeken alanlardır. Örneğin Habitat II konferansının organizasyonu ve hazırlık sürecinde kalınan pasif durum. Bunun yanında devletin yürüttüğü (doksanlarda yürütmeyi durdurduğu) toplu konut politikasına ilgisiz kalınması, konuya ilişkin kamuoyu oluşturulmaması ve yabancılaşılmasıdır. Ayrıca, koruma ve yenileme konusunda öneri, kamuoyu ve sivil öncülük oluşturulmaması da bu tutuma ilişkin bir örnektir.

Örneğin, kültürel sürdürülebilirlik konusunda görüleceği üzere, kalkınmanın sürdürülmesi için kültürel değerlerin sisteme sokulması gerekmektedir. Esasında sürdürülebilirlik tüm yaşam pratiklerini içeren ve bunlara ilişkin etkin rollerin tanımlandığı bütüncül bir kavrayış gerektirmektedir. Fakat koruma konusunda da dillendirildiği biçimde bunun tüm değer ve pratiklere yabancılaştırıcı biçimde bir turizm politikası olarak uygulanıyor olması, konuya ilişkin sorunlarla yüzleşmemeyi, görmezlikten gelmede gerekçe teşkil etmiştir.

Mesleğe ilişkin teknik gerçekliklere bakıldığında; ülkede finanse edilebilen 'gerek şartlar'ı da biraz zorlayabilen tasarımların teknolojik donanımı, çokkültürlü ve iletişimsel nitelikte konseptleri küresel sermayenin ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte midir? Ya da Bu hiç tartışma konusu edilmiş midir? Olağan koşulların geliştirilmesine ilişkin ne yapılmıştır? Soruları görmezden gelinmiştir.

Türkiye'nin yalnız teknoloji değil aynı zamanda kültür ithalatçısı olması bağlamında mimarlık hizmetlerinin çok boyutlu eleştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda B.Tschumi'nin, "mimarlığın nasıl görüldüğü değil, ne yaptığının önemli sayılması" ifadesi paradigma niteliğindedir.

Belirtilen çerçevede Z.Mennan'da, Mimarlığın meşruiyetini kendi pratik alanında kazandığına ilişkin "temelci" bir yaklaşım olduğu ve bu temelci yaklaşımın mimarlıkta özerklik sorununa kaynak teşkil ettiğini ifade etmiştir. Bu yaklaşımın mimarlığı bir "cisimlenme" eylemi olarak kavradığını ve "...Tektonik olarak kavranan mimarlık, fiziksel gerçekliği örgütler. ...kültürel bir düzeni maddesel bir düzene dönüştürür" demiştir. Mimarlığa bu kapsamda yaklaşanların, pratiğe ilişkin sorunları ancak "estetik boyutta" tanımlayabildikleri ve eleştirel boyuta erişemediklerini de ifade etmiştir. Çünkü yapının 'estetik bir nesne' olarak kavranması, biçimci görme formasyonundan kaynaklanır. Oysa ontolojik zemindeki bir yaklaşım, retorik

önünü açar ve böylelikle mimarlığın kendi temeldenci geleneği ile iletişime girme şansı doğurur. Fakat önceki bölümde eğitim başlığı altında K.Menon'dan aktarıldığı üzere kolonyalizm, çevre ülkelerde mimarlık geleneğinin kültürel formasyonunu onarılamayacak şekilde tahrip etmiştir. Bu, çevre ülkelerde modern meslek kalıpları ve kurumlarının gereğince yapılandırılmaması nedeniyle, yerel geleneklerin yok sayılması ve zamanla, modernle gelenek arası melez yeni halk pratikleri doğmasına neden olmuştur. Bu durum T.Uraz'ın ifade ettiği bağlamda, ortamın modernleşmemesini, buna karşı var olan yeni türedi pratiğin görmezden gelinip, anlamsız sayılarak, toplumu kendi gerçeği, koşulları ve imkânlarından bihaber kılmayı hak görmüştür.

Biçimciliği var eden bir diğer söylem başlığı 'olumsallıklar'dır. Bu edim esas olarak tüm edimlerin temeli ve dayanağıdır. R.Rorty, olumsuzluk kavramına ilişkin yaklaşımları şiirsel ve felsefi olarak iki ana güzergâhta irdelerken; olumsuzluğun şairde kendini gerçekleştirme olarak tecelli ettiğini, filozofun ise olumsuzluğu aşarak evrensel olana ulaşma isteminde olduğunu belirtmiştir [177]. Yani Rorty'nin filozofu aydınlanmacı, şairi ise liberaldir. Bu kapsamda biçimcilik evrensel ulaşma istemi bağlamında felsefenin/aydınlanmacılığın tarafındadır. Rorty, felsefenin ve dolayısıyla da biçimselin amacını ise özgürlük için evrenseli aşarak "varlık durumundaki Adalet'e ulaşma istemi olarak tanımlamıştır.

Bu bağlamda E.Onat'ın, biçimci yorumun hem kamusal alan hem de mimar için bir özgürlük alanı oluşturduğuna ilişkin saptaması isabetli görünür. Ayrıca Onat, özgürlüğün temel olarak toplumda ve mimarda sorumluluk bilincini geliştirdiğini; özgür bireyde seçim yapma, seçim yapmak için de bilgi, dayanak arama ve yeni düşünsel temeller oluşturma gereksinimi doğurduğu saptaması oldukça başarılıdır. Bu da, ideal durum olarak adalet ulaşma istemidir.

Biçimcilik üzerinden erişilen bu felsefi erek -adalet arayışı-, biçimsel tavra meşruiyet kazandıracak bilgi ve donanımın geliştirilmesi çabasıyla "bağlamsalcılık" ve biçim klişelerinin tarihsel niteliğini sorgulama sürecini de tetiklemiştir.

Bu çerçevede dergilerde eğitim konulu makalelerin büyük bir kısmının stüdyo derslerindeki biçimsel ifade arayışlarını bir sistematiğe oturtma çabasında olduğu görülür. Hatta R.Kutlutan'ın stüdyo çalışması önerisine göre mekân biçimden tamamen koparılmaya yabancılaştırılmaya çalışılır. Bu, biçimden yana bir tavır, evrenselci bir yaklaşımın ürünüdür.

Görüldüğü üzere ortamda yeni biçimci yaklaşımlar hala geliştirilmektedir. Bu çalışmada 'yeni önermeler'söylem başlığında tanımlanan bu yaklaşımların ağırlıklı eğitim alanında üretildiği

görülür. Bu önermelerin ortak özelliği ise biçimci ve biçimcilik karşıtı yaklaşımlar üzerinden mimarlığın gerçeklik üretiminde aldığı konumu değerlendirilmiş olmalarıdır.

Biçimcilik yanlısı eğitimciler, toplantılarla halkla mimarın bir araya getirerek halkın mimarlık konusunda eğitilmesini, okullarda mimarlığı tanıtır-anlatma dersleri verilmesidir. Bu öneriler dönem içerisinde gerçekleştirilmiş hatta sonuncusu da 2000 sonrası Mimarlar Odasının kurduğu “çocuk ve mimarlık” atölyesi ile okullarda çocuklara “gönüllü mimarlarca” “mimarlık dersi” verilmesi sağlanmıştır. Yani mimarlar, akranlarını ikna edememiş, hep geleceği planladıkları için çocukları hedef alarak, ütopyik projelerini gerçekleştirmek için yeni nesillerin yetişmesini beklemeyi ve bu süreçte onları etkilemeyi tercih etmişlerdir.

Bu, esasen bir kimlik sorunudur. Tüm modern kimlikler gibi mimar da gördüğü eğitim çerçevesinde, olageldiği ve olması beklendiği gibi kimliklendirilmiştir. Bu yaklaşım toplumsal değişim ve dönüşümün denetlenebileceği, öngörülebileceği kabulüne dayanır. Fakat bu, aydınlanmacıların tanımladığı çerçevede gerçekleşmez. Oysa I.Chambers’in belirttiği üzere “...Kimlik hareket halinde şekillenir. Kimlik ‘dillendirilemeyen’ öznellik hikâyelerinin tarihsel ve kültürel anlatılarla buluştuğu istikrarsız noktada şekillenir”[178].

Biçimciliği aşma çabasındaki yaklaşımlarda ise, örneğin S.Aydınlı’nın makalesinde, ne ile ilişkilendirileceği okura bırakılan “zaman ve tarihsel varoluş, insanın ‘bütün benliği ile orada bulunma’ durumuna bağlıdır” sözlerinde ki gibi felsefi konuşma biçiminde evrenselciliği yeniden üretir. Bu evrenselci duyumsama ve monolog, kapalı bir dildir. Çünkü bir hakikat ortaya koyduğu inancındadır ve kendi olumsuzluğunu kendisinde görür. O nedenle de müzakere etmeyi ve iletişimi kurmayı değil, amaç tanımlayarak buna uygun mecralar kurmayı hedefler. Bu edim, bir tür ‘yeni bir yaşamak’ tanımlamak olarak açıklana bilir.

Eğitim konusundaki yeni önermeler, mimarlığı ‘biçim sorunu’ olarak ele alarak, nesneyi probleminden ayrı/yabancılaşmış bir başka gerçeklik olarak nasıl üretilebileceği üzerinden tartışmıştır. Biçimcilik karşıtı tutumlar her mekânsal ve zamansal durumun kendinde içkin, ilişkisel ve mekânsal kılınmış gerçekliklerinin varlığını ifade etme çabası olarak bir mimarlık anlayışı ortaya koyma çabasında olmuşlardır. Bu doğrultuda, kültürel gerçekliği sorgulayarak tüm yaşam pratikleri içerisinde bu gerçeklikle ilişki kurma arayışında bir mimarlık pratiği için biçimci yaklaşımlar geliştirilmiştir.

Buna ilişkin örneklere R.Kutlutan ve Z.Onur stüdyo deneyimlerinde rastlanır. Z.Onur’un yaklaşımı, öğrenciyi mecralar-arasında dolaylımlar üreten ‘dâhiyane’ yaklaşımlar geliştirmeye

yöneltmektir. R.Kutlutan'ın ki ise Z.Onur'un geliştirdiğinin tersidir. R.Kutlutan, öğrenciyi kendi fantastik gerçekliğini tüm etkenlerden yalıtarak kurma imkânı sağlamayı amaçlamıştır.

Bu yaklaşımlardan biri öğrenciyi yalnızlaştırarak kendisini keşfe ve yeteneklerini farketmeye sürüklerken, diğeri öğrenciyi mecralar-arası alana çekerek ortamı görme ve dönüştürme, beceri ve tanışıklıklarını arttırarak bunları geliştirmesi için olanaklar oluşturma arayışına iter.

Z.Onur ile aynı paralelde görüş belirten N.Teymur da, eğitimi çok boyutlu ve çok disiplinli gördüğünü, güncel ihtiyaçlara önerilecek çözümün modernist bakış açısıyla gerçekleştirilemeyeceğini ifade etmiştir. Çünkü modernist formasyonun önceliği görünür olmaya ve dolayısıyla 'biçimcilik'e vermesi, ihtiyaç duyulan iletişimselliğe olanak sunmaması, buna karşı ise eğitimin artık 'metinsel' bir içerik olarak algılanması gerektiğini belirtilmiştir.

4.2 ROMANTİZM

1990'lı yıllar, Türkiye'nin gerek bölgesel, gerekse küresel oluşumlar içerisinde konumlanma iradesini liberalleşme söylemi çerçevesinde eyleme dönüştürdüğü bir dönem olmuştur. Bu süreçte sivil mimarlık örgütleri de konumlanmak istenilen küresel organizasyon ve birlikler içerisinde, karşılaşılan tahakkümcü yönergeler üzerinden oluşturulan hegemonik politikalardan duyduğu rahatsızlığı, kendi mesleki alanında düzenlemeler yaparak ve konuyu siyasal mecrada çözme amacıyla çalışmalar yürütmüştür. Bu bağlamda dönem, Türkiye'de mimar topluluğun kendini tanıması ve pratiği sorgulaması bakımından önemli bir kazanım olmuştur.

Özellikle Avrupa Birliği sürecinde karşılaşılan meslek ve standart tanımları, Türkiye'de bu alanlarda çalışma yapılması ve kendi pratiğine ilişkin sunduğu hizmetin niteliğine ilişkin etkenleri sorunsal kılmasında belirleyici rol oynamıştır. Bu bağlamda ülkenin kültürel ve ekonomik koşulları üzerinden mesleğe ilişkin durum ve amaç tanımlama girişimlerinde bulunulduğu görülür. Bu çerçevede toplum, kendi yaşam pratiklerini anlamlı kılma istemi olarak yeni bir kültür arayışına girmiştir. Bu girişim, romantik terminolojide "kendini gerçekleştirme" olarak ifade edilen, farklı/özgül bir alanda deneyimlenen olguya ilişkin kültürel bir olumsuzluk tanımlama istemidir. Bu, özgül bir toplum olma istemi, D.Robert'in [179] yorumuyla; toplumun, toplumsal-tarihsel zeminde doğan bir biçim-kurum olarak, tahayyül (imgelem) ürünü anlamlandırılmalarla düşünülmesi demektir.

Bu kapsamda, herhangi bir “üstkültürcü” söylemle sunulan kültürel pratikler ise hegemonik dayatmalar olarak algılanmıştır. Romantik söylemde, toplumsal pratiklerin anlamlandırılması, öncelikle varolan kültürel gerçekliği görmeyi ve bunu var eden bilinçaltı ile ilişki kurmayı gerektirir. R.Wellek’in belirttiği üzere kültürel olan aydınlanmacı yaklaşımdaki gibi ayrıştırılıp, özerkleştirilmez artık, hayatın bütünlüğüne dâhil edilir [180]. Çünkü ‘çağdaş dünya’ ile ilişkilerinde kendisi olarak pozisyon alabilmesi için bu enformasyonun politikleştirilmesi gerekmektedir. Bu süreç tabii olarak siyasal merkez üzerinden yürütülmüştür. Bu süreçte, Mimarlar Odası inisiyatif sahibi olma amacıyla, mesleğin hukuki zeminini tanımlama çabasında olmuştur. Bu kapsamda “mimarlık meslek yasa taslağı” hazırlanmıştır. (Bu edim modernistdir, fakat romantik bir projenin ürünüdür.) Odanın hukuki zemindeki bu çabaları yanında meslek alanındaki sivil kuruluşların düzenlediği etkinliklerle de bu proje desteklenmiştir. Bunlardan öne çıkan, Ulusal Mimarlık ödülleri, Türkiye mimarlığı sempozyumları ile ülkedeki mimarlık eğitiminin niteliğini artırma ve akredite etme çabaları olarak eğitim sempozyumları olmuştur.

Kendisini merkez olarak görmek isteyen Mimarlar Odası’nın geleceğe ilişkin bu edimleri, dünya ile bütünleşme projesi olarak ortaya konulur. Bu proje sürecinde karşılaşılan dayatmalara karşı başkaldırı, kendini gerçekleştirme istemi ve bunun için kendi kültürel ve duysal değerlerini romantik nitelikli arama-arzulama kurma edimleri gözlenmiştir.⁵⁰ [181]

Gerçi A.Lovejoy’un ifade ettiği üzere, romantizmi ifade edebilecek ortak ve tek bir tanım sözkonusu değildir. Fakat her ülkenin romantizmi az da olsa ortak niteliklere sahiptir [182].⁵¹ Kültür kavramı bu bağlamda romantik tahayyülün gerçeklik zeminidir. Çünkü romantikler için amaç doğru eylemde bulunmak olarak yaşamak ve mutlu bir dünya kurmaktır. Bunun kaynağı da insanın “ikinci doğallığı”dır. Kültür, romantik tahayyülde/imgelemde/kendini gerçekleştirirmede, insanın içinde bulunduğu doğa dışında, içsel “ikinci doğallığı”na ilişkin veriler sunması bakımından önemlidir. Bu veriler sezgisel olarak anlaşılır. I.Berlin bu paralelde romantiklerin gerçekliğin “mit”ler (söylence) aracılığıyla anlatıldığını, buna gerekçe olarak da söylencelerin içlerinde ifade edilemeyen bir şeyler taşıyor olduğunu savduklarını söylemiştir [183]. Bu bağlamda romantik düşüncede doğa, tarih, kültür ve topluma

⁵⁰ Romantik ideal, kendisini sürekli aşan, uzaklara götüren sonsuz bir arayıştır, esinleyici arzudur, nostaljidir. Aydınlanmanın uçuluğuna başkaldırıdır. ...romantizm, usdışı öğelerin değerini bilinçli olarak kabul eden ilk kuramsal tutum olmuştur. Bilinç ile bilinçaltı arasında kapı açmıştır.

⁵¹ P.Fry’in aktardığı, A.Lovejoy’un romantizme yaklaşımında anahtar yorumunu şu cümlesinde oldukça açık ifade etmiştir; ..’Lovejoy had famously argued that no criterion of any kind was common to all Romanticisms ...’

gömülmüşlük olarak gelenek, doğallaşmamızın “ikinci doğası” için kurucudur [184]. Yani bireyin dilsel pratiklerle toplumsallaşması esastır. D.Robert’in belirttiği üzere toplum, tahayyül mahsulü anlamlandırmalardan, toplumsal-tarihselin zemininden doğan bir biçim, kurumdur.

Romantik düşünce, modernist projenin eleştirisi olarak Alman idealizmi içerisinde üretilen, olguların içsel gerçekliği olduğu savındaki düşünsel bir yaklaşım olarak doğmuştur. Aydınlanmacı düşüncenin olguları doğa-dışı gözlemlenebilir kılarak erekselleştirme istemiyle nesnelleştirmesi karşısında romantikler, olguların ancak doğal çevresinde gözlemlenerek, “duyumsanarak” ereksel kılınabileceği savını geliştirmişlerdir. Bu bağlamda romantizm kültürel bir ideal gerçeklik tasavvurudur. Romantikler, modernliğin; bireyselleşerek bilgi ve iradeye ulaşılacağı, tikelleşerek geleneksel ve tarihsel olana ilişkin duyarlılık kazanılacağı öngörüsüne; bireysellik karşısında akılla sosyal-kültürel çevreyi duyumsamayı, tikellik/özerklik karşısında da tahayyül gücüyle toplumsal proje üretimini savunurlar. Bu aydınlanmacılarda doğa’nın ‘biçim’ler aracılığıyla; romantiklerde, tahayyül gücünün içsel dolayimler üzerinden anlaşılması isteminin gerekçesidir. [185]

İncelenen dergilerde bu ayrım gözönünde bulundurularak yapılan incelemede, romantik tutuma ilişkin; kendini gerçekleştirme, özgül bir toplum istemi, tahayyül ürünü anlamlandırmalar, kültürel gerçekliği görme ve bilinçaltı ile ilişki kurma istemi, hayatın bütünlüğü, doğallaşmamızın “ikinci doğası” olma prensipleri üzerinden metindeki romantik tutuma ilişkin yaklaşımlar irdelenmiştir. Bu bağlamda incelenen dönemde romantik söylemler, “estetigi görme, izlenimcilik, özgürleşme, değişim istemi, etik düalizm, bütünlük istenci” olarak belirlenmiştir.

Çalışmada romantik nitelikli söylemlerden biri ‘estetigi görme-gösterme’ edimidir. Bu bir tür düzen algısı/rejimi üzerinden konuşma edimidir. Romantizm içerik olarak modern tahayyülün bir ürünüdür. Bu bağlamda ilerlemecidir. Fakat ilerlemenin, aydınlanmacılardaki gibi insanı bulunduğu çevreden soyutlayarak değil, tüm yaşam çevresi ile bir bütünlük içerisinde algılayıp değerlendirerek gerçekleşebileceği görüşüyle gerçekleşebileceği savındadır. Bu bağlamda da özneyi ve etkilendiği çevresel koşulları ideal olarak ortaya konulacak proje içerisindeki değişkenler olarak değerlendirmiştir. Bu, aydınlanmacıların ilerlemeyi temellendirdiği ütopya kavramının romantik söylemde heterotopya olarak ortaya konulmasıdır.

Bu bağlamda da A.Baumgarten'in "ampirik psikolojinin duyuşal bilgi yetisini irdeleme" [186] amacıyla tanımladığı modern bir kavram olan estetik, romantiklerce çoğullaştırılmış ve insani gerçekliği kavrama konusunda biçimsel ve duyuşal niteliklerin değerlendirilmesinde merkezi bir yerde konumlandırılmıştır. İncelenen dönemde de yayınlanan dergilerde güzelliğ tanımlarına ilişkin erekselliğin doğada, aşkta, sanatta aranmış olması ile bu kavram dönemi tanımlayıcı niteliktedir.

Dergilerde gözlenen estetik yaklaşımlarda 'değer', eski, Osmanlı, bütünleşik, yeni ve modern olana atfedilmiştir. Değerler birbiriyle yer-yer çelişir ki bu romantik kavrayış için olağandır. Çünkü kavrayış anlık ve yerel, konu ve olgu merkezlidir. Yani, durum ya da tasarım "ne olmak istediği" üzerinden değerlendirilmiştir. Bu kapsamda yaklaşımın iç mekan tanıtımı ve seyrek de olsa mimar profilleri üzerine getirilen yorumlarda ve modern estetik tanımlar olan natüralist, art-nouveau, ampirist yaklaşımlar ile doğayı yorumlayan imgeler üzerinden dillendirildiği görülür. Diğer taraftan bu estetik yaklaşım mimara yansıtılmaz, yani estetiği üreten kişi/mimar görülmez, ona bir tarz atfedilmez. Bunun yerine mimar için kolektif kimlikler tanımlanır. Yani Türk mimar dönem içerisinde modern bir kimlik olarak en azından estetik dil içerisinde kendisini gerçekleştirememiştir. Ya da tersinden söylenecek olursa yorumcular mimar hakkında romantik yanılsamalar üretebilecekleri bir göz/dil geliştirememişlerdir. Bu nedenle de örneğin Arredamento dergisinde gözlendiği üzere restoratör mimarlar, yapıları üzerine konuşulurken isimleri nadiren belirtilmiştir.

Estetik yaklaşım sosyal sorunları değerlendirme biçiminde de belirleyicidir. Özellikle kentleşme ve gecekondu konusunda temel yaklaşım estetik yanlış üzerindedir. Çünkü estetik olan yerel değildir. Batı'da üretilir. Çünkü orada konuya ilişkin mecralar vardır. Yerel pratikler de bu mecralara angaje olarak doğru ve yerinde olandan ziyade yanlışlar dillendirilmiştir. Çünkü olumsuzluklara ilişkin referans üreten yerel bir mecra 'ulusal mimarlık ödülleri' dışında henüz tesis edilmemiştir. Ayrıca Cumhuriyetçi çağdaş toplum ideali yolunda kültürel olarak geri kalmış insanların el yordamıyla kentlileşmeleri ya da 'naif kentlilik', ne ve nasıl olduğu tartışılmaksızın "estetik yanlış" olarak değerlendirilmiştir.

Diğer taraftan estetik olarak doğru mimarlık arayışları birçok makalenin temel sorunsalı olmuştur. Konu biçimler evreninde tartışılmıştır. Çünkü bu biçimsel doğru beraberinde, düzgün ve estetik çevre değerini getirdiği düşüncesi hâkimdir. Bu biçimiyle olguya ilişkin gerçek bir aydınlanmacı tutum sözkonusudur. Dergilerde özellikle eğitim konulu makalelerde

bu tutumun pek çok örneği görülür. Örneğin bu makalelerde tasarım stüdyosunun ‘yaratıcı düşünceyi ve estetik duyuların geliştirilebileceği bir ortam...’ olduğu ya da bir başkasında “...mimarlığın ‘evrensel dilinin’ genel kurallarının verildiği ...”, “...tasarım ilke ve elemanlarının mekân ve form yaratma konusunda problemlerle irdelendiği ...” ifade edilmiştir. Mimarlık eğitiminin amacının ‘sınırları aşmak’ ve ‘özgürleşmeyi öğretmek’ olduğu söylenmesine rağmen, sınır aşımının biçimsel ifadeye odaklanması, hatta F.Yürekli’nin ifade ettiği “... nesnenin oluşum sürecinde yaratıcılık gösteren mimar yetiştirme...” amacı, mimarın sanatçı olarak görülerek, konunun estetik bir romantik kavrayışla ele alındığının göstergesidir.

İzlenimcilik (yapı/çevre/doğa izlenimleri) romantizmin karakteristik özelliği olarak ifade edilir. Romantikler, akılcı bilgi yanında esas olarak bu kültürel izlenim/duyumsamalar üzerinden gerçeklik üzerine çıkarsamalarda bulunur. Çünkü gerçekliği belirleyen bu duyuşsal etkenler olduğu kabul edilir.

Bu bağlamda dergide kentleşme ve sanayileşme sonucu fiziki çevrede meydana gelen değişim, öncelikle kent imajı, kimlik, bellek ve koruma konulu yazılarda, sonrasında da kentsel yaşamın niteliğini arttırmaya yönelik kentsel yenileme ve tasarım yarışmalarıyla gündeme gelmiştir. Bu yarışmalarda mimarların kentsel ölçekteki tasarımlarıyla Avrupa’lı mimarların projelerinden örneklerin hayatı dönüştüren fantastik gerçeklikleri ürettiği algısı işlenmiştir. Fakat bu fantezinin tasarımlarda yerel ve kültürel referanslar olması, kültürel bir gerçeklik zemininde kurgulandıklarını gösterir. Mimarlar Odasının böyle bir gerçeklik zemini 1986 Bursa Deklarasyonundan başlayarak, mesleğe ve topluma karşı yöresel sorumlulukları kurumsallaştırma yükümlülüğü hayata geçirilmeye çalışılır. Yani oda, kendisi için tanımladığı toplumsal sorumluluk misyonunu, toplumda kent ve çevre bilincini geliştirme çabasındaki tutumuyla desteklemiş oldu.

Bu romantik izlenimci tutumun işlendiği bir diğer alan da koruma ve restorasyon konulu metinlerdir. Bu metinlerde uygulamalara ilişkin çeşitlilik kullanıcı odaklı tanıtılırken aynı zamanda kullanıcının iç dünyası, tarihi, kültürü ile biçimlenen yaşam çevresinin metin ve görsellerle irdelendiği görülür. Belirtildiği üzere bu metinler bir tür modern, öznel, çoğul tarihler olarak, “masumiyet müzeleri”dir. Bu, “nesnelerin çevrelerine yeni bir varolma gerçekliği yayması” olarak ifade edilen bir romantik yanılsamadır.

Özgün/Özgül/Özgürlük kavramları, romantik kavrayışta merkezi önemdedir. Romantikler özgürleşmeyi “ikinci doğallık” olarak doğa ile bütünleşmede görürler. Bunu varolan gerçekliği

anlamak ve mutlu bir yaşamı gerçekleştirmek amacıyla, gerçekliğin zihinsel olarak (ki ikinci doğallık bu gerçekliktir) duyumsanması ile yapıldığını ifade ederler. Bu bütünleşme bir tür simülasyon olarak tahayyülde gerçekleşir. Tahayyül, bireyin içsel dünyasında doğanın yeniden üretilmesidir. Gerçeklik ve ideal bu edim içerisinde kurgulanır.

Tahayyül ürünü olan ikinci doğallığa ilişkin, Foucault'nun, bireyin belirli bir tarihsel zaman/anın söylem koşulları içerisinde edimini ürettiğine ilişkin yaptığı vurgu, edimin özgünlüğü üzerine konuşmak için dikkate değerdir [187]. Bu özgürlük durumu, gerçekliğin tarihselliğine yapılan vurguyla, bireyin kendi ideal ve arzularına yönelmesi olarak anlaşılır. Yaklaşım, bu noktada romantizmi kişisel olarak niteleyen Novalis'in yorumuyla da örtüşür. Romantikler için özgül bir edim olarak "tahayyül", en kişisel, sıradan, önemsiz ayrıntıdan, en kişisiz klişeden güçlü imgeler üretimidir [188]. Bunun da bir tür olguyu tarihselleştirme edimiyle ilişkili edebi kurgu olduğu söylenebilir.

Bu bağlamda öznelliği, Foucault'cu yaklaşımla, bireyin kendi iradesini ortaya koyması olarak 'yönetimsellik' sorunsalı ile ilişkilendirmek yerinde görünür. Foucault, köken olarak yönetimselliğin; Helenistik düşüncede kişinin yaşamını bir "techne" nesnesi görerek, sanat eserine dönüştürmeyi amaçlaması, ontolojik ve siyasal güç edimi olarak ise özgür bireyin 'kendisini gerçekleştirme' edimi olduğunu belirtir. I.Berlin'in yorumuyla da, kendini gerçekleştirme edimi bize kendimizi verir, benliğimizi bizim kendi malımız yapar [189]. Bu yaklaşımlara göre özgür kişi sonsuz bir oluşturmaktır.

İncelenen dönemde dillendirilen sorunsallar bağlamında Türkiye'de mimarlığın, özgürlük söylemi içerisinde romantik bir edim olan "kendini gerçekleştirme" sorununa odaklandığı gözlenir. Gerek O.Ekinci gerekse U.Tanyeli'nin ifade ettikleri kapsamda mimar, kendisini teknik hizmetin ve formalitenin bir parçası olarak görmek istememektedir. Bu, mimarı sanatçı olarak özgün ve özgül, kendisini gerçekleştirme çabasında özgür görme istemi olarak idealize etmektir. Oysa gerçekte mimarlık büroları nasıl çalışmaktadır, iş ilişkileri nasıl kurulmaktadır? Sorgulanmamıştır. İdealize edilen mimara toplumun inanmaması daha doğrusu öyle biriyle karşılaşılmanın olmaması yaklaşımın gerçekçilik sorununu gösterir. Mimarlar Odası gündemine bu konu, "mimar kimliğinin 'yapı ruhsat eki projesi' hazırlayan teknisyen olarak gelişen toplumsal algıdan, mimarı ülke kültürünün yapı taşı konumuna taşıma" söylemiyle taşınmış olması konunun romantik algının, mimar kamuoyu bağlamında 'topluluksal' nitelikte olduğunun göstergesidir. İdeal kimliğe ilişkin böyle bir algı mimarlık

üzerinden aşkın kimliğin ürünleri olarak okunmuştur. Bu algı, asıl olarak bir “öz” arayışı sorununun gündelik gerçekliklerde değil de, ideal gerçeklik tahayyülleri üzerinden algılanıyor olması olarak ikinci bir sorunu görünür kılar. Bu sorun ortamda yaygın ve kroniktir. D.Kuban’ın şu ifadesi, “...felsefe, mimariden bağımsız varlık modelleri ürettiği zaman, bunların mimarinin doğasına ilişkin önerileri de, mimarinin somut varlığına yabancı kalmaktadır” sorunun boyutlarının mimarlığın kendini hakikat olarak görme haddine geldiğinin göstergesidir. Bunun bir benzeri Mimarlık dergisinin 289. sayısında mimarlığa epistemolojik bir yaklaşım ortaya koymayı deneyen dosyanın editörüne özgü tutumda da görülür. Editörler, “...mimarlık dışındaki bilgi alanlarından sızan düşüncelerin mimarlığa gerek ‘dolaylı’ bir bilgi temeli oluşturmasına, gerekse mimarlığı ‘vekâleten’ temsil edebilişi...” yadırganarak, “...dışarıdan ithal edilen kavramsal yapıların kimi zaman mimarlığı bulandırabildiği...” ifade edilmiştir.

Bu görüngü yapı dergisinde, mimarın özrekli/özgün, sorumluluk ve duyarlılık alanı geniş, kültür ve çevre politikalarına, eğitim ve sanat alanlarına ve bu alanlardaki gelişmelere duyarlı, güncel gelişmeleri takip eden katılımcı – tartışmacı ideal özne olarak kendini gösterir.

Bu kapsamda, ortamın önemli ve gerçekliği okumada başarılı isimlerinden A.Güzer’de Ulusal Mimarlık Ödüllerine ilişkin kaleme aldığı makalesinde, mimarlık adına olumsal olanın “bireysel ve özgün fantezi yaşayanlar” olduğunu ifadesi, A.Güzer gibi bir eleştirel gözün dahi mimarlığı gündelik pratikler içinde aramayı yersiz görmesine neden olur. Bu tavır, mimarlığın gündelik gerçeklikle bağdaştırılamaması ve gündelik olanın yadsınmasıdır. Bu bir modernlik sorunudur. Çünkü güncel olanı okumak için devletin tüm kurumlarını ve sosyal yaşamı modernleştirmesi gerekir. Bu başarılamayınca mimarlık, hukuk, ekonomi gibi hermeneutiğin omuzlarındaki disiplinler bu haliyle kör ve sağır kalmaya yazgılıdır. Gerçekliği göremez, halden anlamaz. Ezber ettiği gerçekliği büyük bir inançla dikte eder. Tüm bunlar, sonuçta söylemde ‘serbestlik’ olarak özgürlüğün, ‘bala’ bir özgürlük olarak pratikte tecellisini doğurur ve sonuçta bu da romantiklerce idealize edilmiş kimlik için meşru zemini kurar.

Özgünlük istemi, demokrasi sorunu olarak özellikle kentleşme konuları içerisinde ‘kültür ve kimlik’ sorunsalı içerisinde tanımlanmıştır. Buna ilişkin, “kentsel değerler, doğal ve kültürel miras yağmasına karşı kimliğimiz ve zenginliklerimizi koruma savaşı” ve “çarpık yapılaşma, kent yağması ve kentsel rant ‘talan ekonomisinin’ açmazları” olduğu belirtilerek bu olguların toplumun kendini gerçekleştirme karşısındaki engeller olmuşlardır.

Aynı şekilde yerellik ve aidiyet geliştirme olarak kimlik ve tahribe uğrayan, yozlaşan, yitirilen öz olarak kültür de özgüllük sorununun bir parçasıdır. Yukarda belirtildiği çerçevede bu kavramlar da tahayyül edilen gerçeklik bağlamında değerlendirilmiş ve ideal ile ilişki bağlamında olgu değerlendirilmiştir. Bu nedenle de, ülkede ki iç göç, sanayileşme ve bunun sonucu olarak gecekondulmuş olgusu kendi iç etkenleri ve etkileşimleri bağlamında değil, bireyin kendini gerçekleştirme olanağını kısıtlaması bağlamında değerlendirilmiştir. Hatta değerlendirme siyasallaştırılarak, bu sorunların ülkenin özgürlüğünü tehdit ettiği yorumları yapılmıştır.

Bu siyasal tutum meşru görülmeyle birlikte ılımlaştırılmasına ihtiyaç duyulmuş, bu bağlamda D.Kuban'ın "...Ulus kendini bilir, dünyayı kendi gözüyle görmeyi öğrenirse, ulusal üslubun çıkması için özel çaba ve tanımlara gerek kalmayacaktır." yorumu, ulusun 'kendini gerçekleştirme' için gereken iletişimsel ortamı olmalıdır. Fakat bu mesaj ortama söylenmiştir. Mimarlar mı üstüne alınmalı, siyasetçiler mi? Yoksa Oda mı? Bilinen romantik bir proje olarak ulusun varlığıdır. Bu nedenle ulusa ilişkin hayali projeye üzerine bir politika oluşturulana dek öncelik varolanın korunmasına verilmiş ve her türlü değişime karşı tavır alınmıştır. Yani ortam içe kapanmıştır. Diğer taraftan da bu tutum romantik bireyi krize sokmuştur. Çünkü romantik birey kendisini gerçekleştirmek istemektedir. Ayrıca, görüldüğü üzere ortamda hem söylemsel hem de edimsel olarak romantik öznel olumlanmaktadır.

Bu nedene dayalı olarak, yapılan toplantılarda, sürekli olarak "kimlik" kavramının tartışıldığı görülür. Fakat bu etkinliklerde kimliğin nasıl bir bütünlük olduğu tanımlanmamıştır. Konuya, yeni yaklaşımlar geliştirmek yerine sorun tespiti biçimindeki yaklaşımlar, bu bağlamda etkinlikleri hayali projeye olan inancı tazelemek adına yapıldığını düşünmek yerinde görünür.

Eğitim alanında da özgün/özgüml/özgür mimar yetiştirmek adına tahayyüle dayalı ders içerikleri oluşturulduğu gözlenir. Buna göre, "mimarın toplumsal katılımını sağlama, çevre ve insan hakları konularına eğilme amaçlı... , toplumsal kültür, değer sistemleri, düşünce biçimlerini..." sorgulamayı amaçlayan, sonsuz oluşu deneyimlendiği proje konuları seçildiği görülür. Proje konuları deneyimsel içerikte tanımlanırken incelenen bu dönemde mesleğin niteliği/ne'liğine ilişkin kavrayışın da "...yüzyılları tanımlayan, fakat ne olduğu tanımlanamayan..." ifadesinde görüldüğü biçimde ya da tahayyülün 'medium'/formasyonu olarak görülen mimari tasarım prensiplerine bu bağlamda aşkın anlam atfedilmesi olarak kendini gösterir. Mimarlık öğrencisine, medium/tasarım prensiplerinin mimarın tek gerçeği

olarak E.Kayım'ın ifadelerinde radikalleşen modernist söylem içerisinde telkin edilmesi, mimar adayını toplumla iletişim kurmasında sorunlar yaşamasına neden olmaktadır. Bu yanılgının görülmesi bakımında Ş.Süveydan'ın nitelikli yanılması olguyu görmek bakımından önemlidir. [190]

Değişim istemi ve bu isteme ilişkin türetilen gerekçeler, metinlerdeki romantik yaklaşımın temel göstergelerindedir. Romantikler, karakteristik olarak evreni, canlı bir varlık olarak, sürekli ve dinamik bir yapısı da olduğunu düşünmüşlerdir. Bu bağlamda değişim de olağan/kaçınılmaz görülmüş ve ilerlemek için adına talep edilmiştir.

İncelenen dergilerde bu istem, mimarın yaşam çevresini değiştirme kudreti, mesleğini icra etme koşullarının değiştirilmesi olarak siyasallaşması ve çağdaşlaşma istemleri olduğu görülmüştür.

Yaşam çevresi üzerinde iktidar sahibi olduğu düşünülen mimarın bu gücü F.Söyler'in bir konuşmasında açıkça ifade edilmiştir. Bu metinde, özsel bir yetisi olduğu düşünülen sanatçı ve bu sanatçının "doğası"ndan gelen bir sorumluluk duygusu olduğu belirtilmiştir. Burada, romantik düşüncenin hem öz hem de bu öze ilişkin 'ikinci doğallık' üzerinden nasıl bir kişilik tasavvurunu mümkün kıldığı açıkça görülür. Ayrıca bu kişilik, özündeki sorumluluk temelinde siyasallaştırılarak düzene karşısı savaşmak için kışkırtılır. Bu metin gerek sanatçı gerekse siyasal kişiliği provoke ediciliği bakımından oldukça radikaldir. Daha ılımlı metinlerden birinde (F.Yürekli) mimarlık 'akıl ve sezgi' ürünü görülerek, romantik bir dille, idealize edilen Cumhuriyet projesinin tesis edilemediği eleştirilerek, değişime olan inanç "...kalıcı olan şey gelenek değil modernitedir..." sözleriyle ifade edilmiştir.

Mimarların, mesleki ya da sektörel durumla ilişkisinden öte "ideal" olarak iktidar sahibi olmaya yönelik, siyasal değişim istemlerinin her fırsat ve her platformda dillendirdikleri görülür. Fantastik nitelikteki bu istem "radikal tahayyül" ürünüdür [191].⁵² Radikal tahayyül, gerçeklik yanılmasının üretildiği toplumsal nitelikli romantik yaklaşım alanı olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda, teknokratik bir iktidar talep eden ve bunu söylemsel olarak gerçek kabul eden Mimarlar Odası, bu gerçeklik algısını eylemsel kılamamış olmasından dolayı yakınmalarda bulunmuştur. Bu tepki ve yakınmaların, "radikal tahayyül" bağlamında,

⁵² C.Castoriadis'in "Radikal Tahayyül Gücü ve Toplumsal Konumlandırıcı Tahayyül Gücü" başlıklı makalesi, s.194-220; Metinde Castoriadis, Kant'ın 'Saf Aklın eleştirisi' metni üzerinden romantik düşüncenin politik ve felsefi açılımları olarak radikal ve toplumsal tahayyül gücü kavramlarını yapılandırmış ve bunların üzerinden romantizmi tartışmıştır.

“doxa”ya dayalı kurgusal tepkiler olması nedeniyle, tutarlı ve mantıklı olması da beklenmez. Bu bağlamda, Habitat II üzerine Odanın söylem, eylem ve sonucundaki hüsrani, kavramın doğruluğu ve gerçekliğini kanıtlaması bakımından iyi bir örnektir.

Mimarların ve özelde Mimarlar Odasının ‘radikal tahayyül’lerinde demokrasi söyleminin, retorik işlev açısından önemli bir yeri vardır. Oda, demokrasi bağlamında, romantik yanılsamalar üzerinden ilerleme söylemi üretir. Demokrasi kavramı, insanlık durumuna ilişkin bir ilerleme yanılsaması doğurur. İsmi kendinden menkuldür ve telaffuz edildiği/kabul bulunduğu ortamlarda insanlığı ihya edecektir. O nedenle içeriğinin tartışılmasına gerek duyulmamıştır. Bu nedenle kent, çevre ve koruma konuları temsil merkezli bir demokrasi söylemi içerisinde tartışılmıştır.

Radikal tahayyülün ilerleme söylemlerine örnek olarak, B.Özer’in yorumları önemli örneklerdendir. Özer, bu tür yorumların yer aldığı makalelerinden birinde, kendilerini toplumu “...iyiye götürme...” göreviyle yükümlü gördüğünü, fakat güncel durumda bu alanların (eğitim, kent, kentlilik, konut, koruma, çevre) iflas ettiğini de belirtmiştir. Buna karşı B.Özer, iflas eden alanları canlandırmayı “kutsal” görev kabul ederek direnme alanı olarak tanımlamıştır.

Değişim istencinin bir diğer etkeni ise geç kalmışlık endişesi olarak “çağdaşlık” istemidir. Bu kapsamda ‘yeni, akılcı, gerçekçi’ olan ya dışarıda gözlenmiş, ya da gelecekte erişilecek olan bir ideal olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlar, dergilerde özellikle kente ilişkin imgeler bağlamında gözlenir.

Diğer taraftan çağdaşlık yalnızca imgesel boyutta değil söylemsel olarak da içinde olunması gereken durumdur. Doksanlı yılların başında Türkiye mimarlık ortamının Batı’daki söylem üretiminin gerisinde kalmış olması bu bağlamda önemli bir sorun olarak algılanmıştır.

Bir başka açıdan konunun modernleşme sorunsalı olarak kentsel mekânda ‘modern mimarlık’ keşifleri olarak moderniteyi kendinde içkin bir değer olarak ve hayatın içinde aldığı role değinilmeksizin tasarımı kendinde bir şey olarak görülmesi romantik tahayyülün görüngülerindedir.

Mimarlık eğitiminde değişim istemi mimarlık söylem ve eğitiminin, ‘çağdaş’ değer, ilgi ve gerçekliklerden uzaklaşmış ve elitist bir yaklaşım içine sokulmuş olmasının neden olduğu

ifade edilmiştir. Bu bağlamda Shelling'in [115] ideoloji bağlamında konu edildiği teori-pratik, ürün-süreç bütünlüğünü irdeleyen makalesi konuya romantik yaklaşımının göstergesidir.

Yapı dergisinde, özellikle 1995 sonrasında eğitim konulu yazıların ortak özelliğinin, mimarın kaybettiği merkezi konumunun inşasına yönelik olduğu görülür. Buna göre, doğru bilgi ile özdeş kılınan "nesne-özne" uyumu, mimarlık alanında yorumlandığında, ideal olanın gerçeğe dönüşmesi olarak bir edim algısının Türkiye'de mimarlık eğitimine ilişkin yaklaşımlarda da hâkim kılınmak istenmesi olduğu görülür.

'Etik düalizm', gerçekliği ikili yapıda görme edimi olarak romantizmin karakteristik niteliklerindedir. Bu, genel olarak, 'özel' ile 'bilişsel' olanın birbirinin göstereni olarak algılanmasına dayanır. Gerçeklik bu iki kavramın birarada varolması ile mümkün görülür. Bunlar içsel-dışsal ayrımında görüldüğü şekilde, birbirinin karşıtı olarak üretilen kavramlardır[192]. Burada, dergilerdeki düalist yaklaşımın gözlendiği söylem alanları belirlenmiştir. Bu bağlamda, dergide olguyu görme çabasında gözlenen etik karşıtlıklar örneklendi.

Ortamda, varolan eski bir değeri müzeleştirilmek olarak gözlenen nostaljik tutumun karşısına getirilen yenilik, dışarıdan gelen, toplumdışı, fantastik bir gerçek olarak konumlanır. Bu yaklaşımda eski gibi yeni de hayal ürünüdür, kurgusaldır. Eski ile yeni arasındaki bu benzeşme kurgusal olarak tamamlanır. Kurgu, eski olanın topluluk değerlerini simgelemesi nedeniyle varlığının sürdürülmesi gerekliliğine inanılır. Fakat bunu dillendirenler aynı zamanda çağı yakalama söylemiyle de ilerlemeci bir toplumsal tarih anlayışını da savunmuşlardır.

Dergilerde, değerlendirme yazılarında da rastlanan bu çelişkiye, değer olarak modernlik ve rasyonalizmi olumlayan, fakat ortamda üretilen pratiklere ilişkin geleneksel yaklaşımın sürdürülmesi olarak; toplumsal ilişkiler çerçevesinde bir arkadaş, dava adamı .. vb. söylemlerle özneyi ve pratiğini görmenin tercih edilmesi; mimarın toplumda teknokrat kimliğini ön-planda tutarak modern bir özne olarak görülmek istenmesine karşı, toplumsallaşma çabalarının birbirine yapışık bir ilişkisellik içerisinde gerçekleştiriyor olması; ülkedeki konut açığına ilgisiz kalarak bu alanda yap-satçıların faal olması karşısında, kendisini dışarıda bırakılmış görerek ortamdaki hiçbir şeyden tatmin olmayan ve her şeye karşı yadırgayıcı bir tutum takınılmıştır.

Modern-geleneksel d ualitesi, Cumhuriyetçi projeyi akılcı ve ilerlemeci bir ideal olarak görürken, bu projenin ne ve kim için olduğu, hangi amaçla yürürlükte olduğunun sorgulanmayarak akla dayalı değerlendirmelerin gözardı edilmesiyle olgunun geleneksel nitelikte bir gerçeklik olarak yorumlandığı görülür. Bu bağlamda karşıt yaklaşımların, tarihsel farklılıkları görmezden gelerek, basitleştirilmiş yapısal karşıtlıklar içerisinde aynı Şey olarak yorumlandığı görülür. Bu yaklaşım antagonistik olumsuzlukların birarada dillendirilmesi olarak etik d alizmlere neden olur.

 rnek olarak, Türkiye’de tarihi çevreye ilişkin yapılmış kent gezileri ve Avrupa’dan kentsel yenileme ve canlandırma proje tanıtımlarına ilişkin yayın içerikleri verilebilir. Yayınlarda, yerel örnekleri korumanın “evrensel boyutları, koşulları, gerekleri” vurgulanırken, Avrupa örneklerinde “ilkeler” vurgulanmıştır. Burada konunun yerel ve kültürel değil de mesleğe ilişkin bir gerçeklik zemininde ele alınma çabası, olguya genel geçer ilkeler aranması, korumanın kendi dışında, toplum dışında bir anlama gönderme yapılması, sahip olduğu kavrayışı yansıtır. Böyle bir yaklaşım olguya ilişkin idealist bir tutumun varlığına işaret eder. Bu tutum, çağdaşlık istemidir. Koruma, ağdaşlaşmanın bir koşulu olarak ele alınır. Bunun için de “ileri” toplumların koruma yaklaşımları benimsenir. Burada yanlış olan korumaya bir biçim atfetmek ve kültürel, toplumsal gerçekliği yadsımaktır ki bu yadsıma, evrensel, genel geçer ilke arayışları olarak yapılmaktadır. Konu yalnız koruma boyutuyla değil H.Yürekli’nin tespitiyle, ortamda “söylemsel farklılaşma karşısında anonim bir mimarlık ve bunun değerlerinin çok fazla destek bulması” olarak, yerel-evrensellik tartışmasını içeren boyutuyla da işlenmiştir. Bu bağlamda günümüzde anonim mimarlığın değerlerine dönülerek, bu yaklaşımda yapılar inşa edilmesine destek verildiği ve yorumların büyük kısmının da bu yaklaşım üzerine olduğu görülmüştür. G r ld ğu üzere ortamda değer olarak öğretilen ile değer olarak benimsenen birbiri ile örtüşmemektedir.

Aynı değer karşıtlığına,  stk lt r yanlış akademisyenlerin ifadelerinde de rastlanmıştır. Buna göre, kültürün olumlayıcı niteliği, “piyasa koşullarınca tutsak edilmiş” ve mimarlık “kültür dışı” kalmıştır. Oysa piyasa, mimarlığı mümkün kılan temel etkidir. Çünkü ‘artık değerin’ oluşum ve değişimi piyasada gerçekleşir. Yani artık piyasa kültürü üzerinden gerçeklikler tanımlanmakta ve olumsuzluklar inşa edilmektedir. Fakat mimarlığın piyasa içerisindeki konum ve gerçekliğini kuramsal olarak tanımlama çabasına girilmemiş bir ortamda retorik doğal olarak süregelen tanımlara dayandırılarak yapılmaya çalışılmıştır. Bu durum, kendisini

görme biçimiyle gerçeklik arasındaki düalitenin oluşmasındaki temel gerekçelerden biridir. İncelenen dönemde, süreç içerisinde bazı makalelerde yaşanan bu çok boyutlu düaliteyi çözümleyici ipuçları yakalandığı görülür. Örneğin Oryantalizmin kendinde bir şey olarak görülemeyeceği ve bunun aslında kavramın imgeler üzerinden bir talep oluşturulmak için icat edilmiş olduğu farkedilir. Fakat bu farkındalıklar hep irdelenen konu özelinde kalır. Genel anlamda ise mimarlığın güncel kültürel gerçekliğini ve söylemsel çelişkileri sorunsallaştıran bir yaklaşım dillendirilmemiştir. Bu nedenle mimar hala dünyaya karşı kurucu bir sorumluluk sahibi olarak görülür ve 'doğru mimarlık', 'toplumsal ilerleme', 'geleceği tahakküm altına alma' istemi güdülenir.

Ortamda, güncel toplumsal gerçeklikler estetik değerler üzerinden görülmeye çalışılırken, güzeli tanımlama ve ona yönelik değerlendirmeler yerine estetiğin konusu olmayan, sosyolojik bir olgu olan 'göç'ün ve siyaset bilimi alanının konusu olan bürokratik tutumlar değerlendirilmiştir. Bu içerikteki yaklaşımlar üzerine, ortamda felsefi olarak akıl yürütülmediğini gösterir. Bu aynı zamanda bilgiyi disiplin alanlarına ayırarak sınıflandıran modern akılcılığın da yerleşmemiş olduğunun göstergesidir ki, romantik düalizmler bunun bir sonraki aşaması olarak modern aklın ayrıştırılan düşünme formasyonlarını birbiriyle diyalektik geliştirerek müzakereye sokulmasını ve modern formasyonda farkedilemeyen, fakat duyumsanan gerçekliği böylelikle keşfetme çabasıdır. Ortam bu bağlamda gelenekselci bir zihinsel yapıya sahiptir. Çünkü bir konu hakkında her şey enformasyon olarak kabul edilir.⁵³ [193]

Bu olgu, Mimarların mesleki alandaki tecrübe ve deneyim kısıtlılıkları yanında, deneyimlemedikleri bir estetik değere şartlanmışlıkları şeklinde kendini gösterir. Çünkü mimarlar modernliği deneyimlemek, onu üretme çabası yerine modern olarak üretilen biçimsel yaklaşımları taklit etmeyi tercih etmektedir. Bu tutum, mimarlık disiplininden hizmet talep edenlerin kültürel değerleri ile örtüşmeyen durumlar olarak 'etik düalite'ler üretir. Mimarların bu olgu karşısında ikna edici, gerçeklikle örtüşen söylemlerinin olmaması, Türk mimarların 'yabancı mimarların konsept tasarımlarını projelendiren ikinci sınıf insan' olma durumlarında gerçek nedenlerden biridir.

⁵³ J.P Arnason'un 'Akıl, tahayyül gücü, yorumlama' başlıklı makalesi, s.224-225 Ayrıntı Yay., 1999; Arnason, tözel akıl ve usul akli arasında ayırım yapar. Aydınlanmacıların savunduğu üzere, modern akla, tözel akıl fikrinden usul akli fikrine geçilerek varılabileceği ifade edilir. Bu 'usul akli' fikri öznel ve öznel-arası performansla başarılı bir akıl projesidir.

Fakat akademik çevre bu durumu irdeleme gereği duymaz. Durumu yorumlaması gerektiğinde ise, çoğunlukla kendi yetersizliklerini ifade etmeksizin, ideal mimar adayını tanımlayarak, “evrensel tasarım prensipleri” olarak öğretilen bir müfredatta öğrencinin ve ortamın yetersizlikleri dile getirilir. Söylemde herşey yerli yerindedir. Mimarlık toplum içindir. Mimardan hizmet talep edenlere hatta mimari ürünün bulunduğu çevreye dayatmada bulunmaması, fakat görsel olarak bir değer katması gereği, insanlara doğruların dayatılamayacağı savunulur fakat bu argümanların hiç biri toplumsal gerçekliğin ve talebin ne olduğunu sorgulamaz, tam tersine topluma iyi mimarlığın ne olduğu öğretilmek istenir. Çünkü ‘modern mimarlık’⁵⁴ bir hakikat olarak vardır ve mimar onu artık biliyordur. [194]

Romantik ‘bütünlük/bütünleşme istemi’ne ilişkin, Roberts ve Murphy’nin belirttiği üzere [195] modernliğin üç temel ütopyasından biri olan romantik ütopyanın temel arzusudur. Bu, farklılaşmanın dışlanması, geçmişin otantikliği ve bütünleşmeye duyulan nostaljik arzuyla ilişkilidir. İncelenen dönemde, dergilerde bütünlük isteminin iki farklı yönelim için dillendirildiği gözlenir. Bunlardan biri yerel diğeri evrensel bütünleşme istemidir.

Yerellik söylemiyle bütünlük istemi, kültür kavramı üzerine inşa edilir ve mimarlık bir kültür sorunsalı olarak ele alınır. Bu yaklaşımda kültürel miras ve kültür-mekân-mimarlık ilişkilerinin bütünleşmedeki etkisi ifade edilmiştir. Konunun bu kapsamda bir ‘yaratıcılık’ sorunuyla da ilişkili olduğu ifade edilmiştir. Fakat bu irdelemelerde konu yerel evrensel arasında oluşan düaliteleri görmezden gelmiştir. Çünkü makalelerde, kültür-mekân ilişkileri tarihsel dönüşümü dikkate almadan fiziki mekânın değişimine karşı tarihi idealize ederek korunup yenilenmesinin savunulması şeklinde bir çağdaş koruma yaklaşımı benimsenmiştir. Çağdaşlık söylemi yerellik ile evrensellik arasındaki ilişkide kurucu niteliktedir. Bu kavram, yerelin evrenselle bütünleşme istemini ifade eder.

Bu tutumun açık bir örneği ilk Archiprix jüri tutanaklarında açıkça gözlenir. C.Bektaş’ın, jüri olarak yaptıkları seçimde, vernaküler kimlik arayışının değerlendirildiğini belirtmesi, eğitimde bütünleşme çabalarında yerel kültürel bütünleşmenin ön planda tutuluyor olmasına iyi bir örnektir. Bu yaklaşım aynı zamanda mimarlığın konvansiyonel bir gerçekliği/biçimi olduğu kabulüyle, ele alınan soruna ilişkin ilerlemeci bir tutum takınılmasıdır. Bu tutum, dönemin

⁵⁴ Ertuğrul K., “Türkiye Modernleşmesinde Toplumsal ve Bireysel Özerklik Sorunu: O.Atay ve O.Pamuk’la Birlikte düşünmek” başlıklı makalesinde; Ertuğrul’un buradaki yaklaşımla ilişkilendirilebilecek şu ifadesi kayda değerdir. “Türkiye modernleşmesinin temel çıkmağı modernleşmeyi yalnız Batılılaşmaya indirgeyen bir dinamik ile muhafazakâr bir ‘öz-değerler’ savunuculuğu arasında sıkışıp kalmış bir deneyim olarak toplumsal ve bireysel özerkliği baskı altında tutmasıdır.”

Mimarlar Odası dergisi için karakteristiktir. Çünkü kendi gerçekliğini yerel ve toplumsal ortamında görmeden, yerel ve toplumsal olanı mesleğin uluslararası platformlarında benimsenen politikaların güdümünde biçimlendirilme çabası içerisinde olunmuştur. Oysa aynı dönemde dergide bu yaklaşımın sorgulandığı birçok metin yayınlanmıştır. ODTÜ’de yürütülen bir temel tasarım stüdyo çalışmasında, stüdyo yürütücülerinin ortamda kavrandığından oldukça farklı bir bütünlük anlayışları olduğu görülür. Yazarların “Bilime ivme veren duygulardır” ifadesi, mimarlığı bir “yaratma” olarak, fakat bunu “bilgi ve sezgi” yoğunlaşmasına şartlandırarak tanımlamaları, evrensel olarak tanımlanan Bauhaus tasarım metodolojisinin tek ve temel olmadığını, temel tasarımın “ ... Bir ders olmaktan öte, sonsuz deneyimler zincirinin uygulandığı bir atölye çalışması gerçekliği ...” ifadeleri ve kalıplar üzerinden öğrenmenin “hayal gücünü”, “yaratıcı gücü” körelttiği saptamaları bütünselliği yerel ve sürekli yeniden yapılanan, katılım ve deneyime dayalı bir olgu olarak kavrayış geliştirildiğini gösterir.

Bu kavrayış, C.O’Cathe’in tarifini yaptığı ve pek çok yerli yabancı dillerde benzer tanımlarına rastlanan ideal mimarı gerçek kılabilir. Mimarı, hayatın içerisinde kendisini sürekli yeniden konumlandıran, olgularla ilişki kurarak yorumlaması ile mümkün görülür.

Bütünleşmenin, mimarlık alanında olduğu kadar genel toplumsal kavrayış biçiminde de yansımaları görülür. Özellikle mesleki alanda örgütlenme ve güç kazanma istemindeki Mimarlar Odası’nın söylemlerinde konunun bu boyutu oldukça sık gündeme gelmiştir. Fakat bütünleşme hep üst yapı araçları için sözkonusu edilmiş ve kurumsallaşma bağlamında dillendirilmiştir. Özneyi görmezden gelmiş, daha doğrusu özneyi görmek-germeye çalışmak romantik tahayyülü imkânsız kıldığı için dillendirilmemiştir. Bunda, mimarlık ortamında, demokrasiyi mümkün kılacak modernleşmiş bir düzenin işletilemiyor olması temel etken olarak görülmelidir. Bu nedenle özneyi sorunsalın merkezi olarak görmeden demokrasi talep edilmesi, demokrasi kavramının niteliği ve gerçekliğiyle bağdaşmayan bir algı geliştirilmiştir. Ortamda herkes hak ve adaletten bahseder fakat konu kendi eylem alanında icra edilmeye gelince statüko kurumsallaştırılmaya çalışılır. Buna ilişkin ilk akla gelen örnek yeni mezun mimarların imza yetkisi alması konusundaki tartışmalardır. Özgürlük talep eden her ses, pratiğe ilişkin sorumluluk sözkonusu olunca hiyerarşiye bağlılık yanlısı tavır takınır. Fakat bu yalnızca görüntüdür, çünkü esas olarak mimarlar hiçbir otoriteye tabi olmak istemez. Bu,

Ş.Pekin döneminde mimarlık disiplini modernize etme çabasının destek bulmamasında açıkça görülmüştür.

Buna ek olarak, mimarlık ortamını bütünleştirme çalışmalarından en başarılısı ya da daha doğru bir ifade ile kurumsal nitelikte sürdürülebilir organizasyonu Ulusal Mimarlık Sergisi ve Ödüllerinin de bu yolda hedeflenen amaca ulaşabildiğini söylemek kolay değildir. Çünkü organizasyon esas olarak bir iletişim platformu olarak ortamı bütünleştirmeyi amaçlamıştır. Fakat gerek ödüllendirmeler, gerekse organizasyona yönelik jüri raporları ile proje eleştirilerinin, derginin bir şölen havasında yayınlandığı sayılarında nezaketen yayınlanan çok az sayıdaki metin dışında ortamda yankı bulmamış olması ortamda mimarlık kamuoyu denilen kitlenin ne bu dil ne de bu mecrada olmadığına göstergesidir.

4.3 DEMOKRASİ

Demokrasi, incelenen dönemde, toplumu karakterize eden liberalleşmenin temel söylemidir. Liberalleşme ise ülkede serbest piyasa ekonomisine geçilmesi ile oluşan ekonomik ve kültürel çeşitlenme sürecidir. Bu çeşitlenme, Z.Bauman'ın yorumuyla bireysel özgürlükleri arttırıcı değil, bireyi siyasal yurttaştan piyasa tüketicisine dönüştüren, kodlara göre değil kendi iradi seçim ve kararlarıyla davranış geliştirdiği bireyselleşme sürecidir [196]. Bu dönemde demokrasi, devlet, toplum ve birey arasındaki diyalogun imkânlarının sorgulandığı fakat hep devletin inisiyatifiyle hayata geçirilecek bir proje olarak yorumlanmıştır. Devletin belirleyici konumu, ortamdaki belirsizlik durumunun yetkili güç tarafından düzene kavuşturulması beklentisini doğurmuştur. Oysa “piyasa güçleri” ve “serbest ticaret” bu belirsizlik durumunda varlık bulan, güncel gerçekliği belirleyici olumsuzluklardır. Bu olumsal etkenler belirsizliğe karşı savaştan toplum yerine bunu kabul eden, düzen kurmak yerine belirsizliği anlama ve onun içerisinde kendini bulmayı benimseyen bir anlayış getirmiştir.

1990'larda Türkiye ekonomisi, sermayenin ve ticaretin serbestleşmesi ve küresel pazarın iç pazara üstünlüğü temelinde yeniden örgütlenmiştir [197]. Bu süreçte devlet ile bürokrasinin kendisi için olumladığı kimliklerin hem yerel hem de küresel eksende marjinalleşmeye başladığı görülür. Gerek merkezin bürokratik uzantıları gerekse yerel ve küresel etkenlerin güdümünde yeni türeyen kimlikler, varlığını fiziki çevrede ve siyasette duyumsatmaya başlamıştır. Fakat bu kimlikler “devlet ile toplum arasında hem toplumsal sorunların çözümü

hem de toplumsal taleplere dair karar alma süreçlerine eklemli olmaları nedeniyle temsil krizi doğurmuşlardır” [198]. Krizi doğuran, toplumsalın parçalanmış olmasıdır. Böylece toplumsalın bu güne kadar sunduğu en büyük konfor olan dayanışma, neo-liberalizmin kurbanı olmuş olur [199]. Birey kendisine toplumda artık çok farklı olumsuzluk alanları bulabilmekte ve kendisini ifade edecek tek ya da belirli kodlar üzerinden iletişim kurmak istememektedir. Çünkü farklı olumsuzluk alanları sürekli olarak yeni ve çeşitlenen kültürel pratikleri üretir. Sürekli yenilenen ve farklılaşan kültürel durumların olduğu toplumda, dönüşümden ötürü, temsilin öznesini sürekli olarak yitirmesi, daha doğrusu artık bireyin kendisini belirli kodlar içerisinde kısıtlı tutmak istememesinin sonucudur.

Fakat bu gerçek, onu deneyimleyenler için vardır. Toplumsal bilinç, görüldüğü üzere organik ve dayanışmacı topluluğun mutlak olumsuzluğuna takılı kalmıştır. Dönem içerisinde de incelenen dergilerde durum bu boyutuyla değil; önceki dönemlerde bürokrasi odaklı merkez politikalarıyla kendisini gerçekleştiren-varlık bulan mimarlığın, uluslararası gelişmeler karşısında kendi politikasını ve eylem alanını biçimlendirme istemi olarak, değişimi- ‘günceli yakalama’ (çağdaşlaşma) talebini sorunsal kılınması olarak işlenmiştir. Diğer taraftan ortamdaki olağan gerçeklik A.Güzer’in ifadesiyle, “mimarlık, tüm dünyada yerel bağlam ve alt kültürlerin etkisi altındadır. ...Türkiye’de ‘yerellik’ kavramı, coğrafyada oluşmuş mimari birikim ve gelenekle bir süreklilik kurma kaygısından çok, eklektik kültür yapısının tesadüfi olarak öne çıkardığı ‘popüler’ değerler üzerine kurulmuş ve ne olduğundan çok ne olmadığıyla tanım kazanmıştır. Türkiye’de batılı anlamda modern geleneğin sürekliliğini kıran olgu, ...eklektik bir oluşumun kendi kimlik unsurlarını arama çabasıdır. Bu çaba moderniteyle uyum sağlama, çelişkileri asimile etmeye yönelik yerel bir çözümü temsil eder” [200].

Liberal demokrasi, güncelliğin, (çağdaş değerler olarak görülen) ‘eşitlik ve özgürlüğün’ gerçeklik ve imkân zemini olarak önem kazanması, liberal demokrasi söyleminde de bu kavramları belirleyici kılar. Fakat liberal demokrasinin topluluğu özgürleştirme ve eşit kılma söylemi, esastan (a priory) sorunlu bir yaklaşımdır. Çünkü bu söylem, toplumsal ilişkileri norm’alleştirmeyi, toplumsal yapıyı bireyselleştirirken yani çoğullaştırırken (farklılık değil) aynı zamanda bütünselleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçtaki sorunlu tarafı L.Köker açıklarken S.Benhabib’in dillendirdiği toplumsal karar alma ve uygulama süreçlerinde demokratik meşruiyetin ortak rızanın dinamik, sınırsız ve engellenmemiş bir katılım ile oluşması gerekliliği ile ulus-devletin farklılıklar ve buna dayalı oluşan eşitsizlikleri gidermek

için baskıcı tutum takınmasının çelişik durumlar doğurduğu gözlemini aktarmıştır [201]. Ulus-devlet ile demokratik meşruluk arasındaki gerilimin temsili demokrasilerde denge, denetim ve sınırlayıcı unsurları ortadan kaldırarak 'yumuşak despotizme' zemin hazırladığını da belirtmiştir.

Liberal söylemin bu amacı, mübadili sosyal demokrasi söylemi için de geçerlidir. Ortam demokrasiyi bu iki özdeş söylem üzerinden konuşmaktadır. Oysa 1990'larla birlikte siyasal kaygıların hükümranlığı altındaki kamusal alan kültürel meselelerin hükümranlığı altına kaymıştır. Bu bağlamda, A.Liakos'un ifade ettiği "...Ulusun siyasaldan kültürel bir cemaate dönüşmesi, ...ideolojinin yeniden üretiminin artık devletin kontrolünden çıkmasını ve sivil toplum ile piyasanın önem kazanmasını doğurmuştur... uluslar artık hiyerarşik merkez-periferi ilişkisinden sıyrılıyorlar. Kısacası, uluslar daha fazla demokratikleşmeksizin popülerleşiyorlar. Daha fazla tinsel, daha az somut hale geliyorlar" [202]. Bu da, eski söylem kalıpları içerisinde bu yeni durumun anlamlandırılması, oluşan farklılıkların görülememesi sonucunu doğurur. Çünkü S.Ringen'in demokrasiyi yorumlarken ifade ettiği üzere, olgu siyasal konjunktürle de alakalıdır. 1990 öncesi demir perde olarak tanımlanan bir cephe ile yürütülen soğuk savaş yumuşak despotizmi meşru kılmaktaydı. 1990 sonrasında ise bu yumuşak despotizmlerle 'haklar' temelinde kurumsallaştırılmaya çalışılan 'özgürlük' kavramının tek başına özgürleşmeyi getirmediğı, özgürlüğün 'kendi yaşamının yaratıcısı olma söyleminde romantik bir içeriğın' olduğu ve bunun için 'serbestlik' ve 'fırsat eşitliğı' kavramları üzerinden özgürleşmenin sorunsal kılınması gereğini ifade edilmiştir [203].

Güncel gerçekliklerin eski söylem kalıpları içerisinde anlamlandırılması, bu kalıplarla çözümler geliştirilmeye çalışılması, nihayetinde sorgulamadıkları bir söylemi dillendirenlerin demokrasi adına dayatmacı bir siyaset sürdürme tercihlerini alternatifsiz görmelerindeki temel gerekçedir. Söylemin sorgulanmaması ayrıca politika üretilememesini ve sürekli olarak aynı sorunların aynı dille tekrarlanması sonucu çözümsüzlüğü doğurur. Bu yaklaşım Habitat toplantıları için oluşturulan gündem üzerine ifade edilen, örneğın 'çevre ve toplumun bütünleştirilmesine duyarlılığın arttırılması', 'fiziki çevre ve ihtiyaçların yeniden tanımlanması' taleplerindeki kendisinde toplum adına konuşmayı meşru gören bir dilin varlığına tanıklık edilmiştir.

Oysa ortamın öncelikli sorunu farklılıkların varlığının kabul edilmesi-tanınması ve bunlar arasında diyalogun sağlanmasıdır. Örneğın, yap-satçılarının varlığını ve piyasadaki rolünü kabul

etmeden Türkiye’de mimarlık ve inşaat sektörünün örgütlenme yapısını anlamak ve düzenlemek nasıl mümkün değilse, (gerek gecekonduda yaşayan göçmenlerin gerekse site ve uydu kentler gibi kapalı topluluklarda yaşamayı talep ederek kentten kaçan kentlilerin birbirlerini,) kenti ve toplumu görmeleri de mümkün olmaz. Bir diğer açıdan da konu, mimarlığı biçim üretimi olarak algılamayla ilişkilidir. Çünkü Avrupa merkezli mimarlık pratikleri içerisinde farklılaşan kimlikler ve ürünler tanıtılırken; sosyal içerikli projelerin, ağırlıklı olarak kent ve kentleşme sorunu olarak bir tarihsel duruma gönderme ya da irdelene amaçlı konu edilmiş olması; buna karşı farklılaşan, çeşitlenen kimliklerin bir arada yaşama imkanının irdelendiği tasarımlarda bu konseptin görmezden gelinmesi, daha doğrusu bu olgunun Türkiye bağlamını gösterecek, tartışacak sosyal verilerin yetersizliği ve söylemsel araçların bu verilerle örtüştürülememesi, bundan dolayı da bu söylemlerin (yersiz-yurtsuzluk, kolonyalizm, öteki..v.b.) kendinde bir şey/bir gerçeklik olarak benimsenip, gündelik yaşamla ilişkilendirilmeksizin kullanılmasıyla sonuçlanır. Buna rağmen ortama bütünselleşmeyi olumlayan özcü bir tutum hâkimdir.

Küreselleşmeyle yaşanan toplumsal farklılaşmaların anlamlandırılması yeni argüman ve yaklaşım biçimleri gerektirir. Z.Bauman bunu bir özerklik projesi olarak tanımlarken anahtar kavram olarak “agora” üzerinden yaklaşımını geliştirmiştir. Özerkliği, ortamda belirli kılındığı sanılan tüm yerleşik değer ve düşüncelerin terkedilmesi olarak tanımlayarak, bu projenin gerçekleşmesi için birey kadar toplumunda bu bilinci paylaşması gerektiğini belirtmiştir. Yani özerklik hem kamusal hem de özel alana ilişkindir. Agora, özel ve kamusalın buluşma alanı olması nedeniyle özerkliğin gerçeklik zeminidir. Zaten A.Touraine’in ifadesiyle demokrasiler ancak, kendimizi özne olarak inşa etmeye ve savunmaya olanak sağlayan kurumsal güvencelerin varlığıyla mümkündür [204].

Totaliter eğilimler bu buluşma alanını silme ve H.Arent’in deyimiyle insanları gereksiz kılma eğilimindedir. Bunun için bir ideal durum/erek belirlenir ve buna erişmek için ideoloji işlevsel bir araç olarak kullanılır. Fakat güncel durumda “agora”, iktidar ve politika arasındaki mesafenin açılmasından dolayı, tam tersi bir eğilimin sahnelendiği, sahipsiz/politikasız/paradigmasız kendiliklerin gösteri alanı olmuştur. Sahnelenen gösteriler edimsel değil, failerin gölgesidir. Failler, agoraya dayalı demokratik mücadelenin erişemeyeceği bir kuytu alanda konumlanmışlardır. Bu pozisyon agora etrafında konumlanan eğitimci ve düşünürleri işlevsiz kılmaktadır [205]. Agora ve agora çevresinde oluşan düşünce

ortamını canlandırarak demokratik mücadele ve iletişim araçlarının işlevsel kılınması güncel demokrasi söyleminde temel amaçtır. Güncel durumda 'demokrasi', F.Keyman'ın ifadesiyle kolektif yaşamın iletişimsel ussallık ve sorgulama temelinde örgütlenme biçimidir [206].

Bu bağlamda F.Keyman'ın 'radikal demokrasi' olarak adlandırdığı 'antagonizm', güncel demokrasi anlayışında agorayı kurucu yeni yaklaşım biçimidir. Buna göre "antagonist demokrasi", "...çoğulcu toplumu bütünselleştirici değil, farklı kimlik konumları arasındaki ilişkiyi düzenleyicidir" [207]. Bu da olumsuzlukların tanınması olarak çok kültürlülüğün ikame edilmesine olanak sunar. Bu kapsamda, demokrasinin kültür alanına ait bir edim olarak algılanması, varolan tüm insani durumları, konum ve koşulları kuşatan, demokrasinin aşkınlaştırıcı yaklaşımlarını yer bağlamında ele almaya olanak veren bir süreçtir [208]. Çünkü A.Liakos'un belirttiği üzere artık ulus siyasal değil kültürel bir cemaattir.

Liberal demokrasi ise, toplumsal ilişkilerin öznesi olarak, belli hak ve özgürlüklere sahip vatandaş bireyi görür ve farklılıkları özel alana iter. Çünkü vatandaşlık kavramı içerisinde bireysel farklılıklar ve çelişkiler eritilip normleştirilmektedir [209]. Normallik, devletin ve kültürün kendinden menkul verili değerleri, devlete karşı görev ve hizmetlerin benimsenmesidir. Buna karşı devlet, incelenen dönemde de görüldüğü üzere özellikle kendi aldığı çevre koruma kararlarını ulusal kalkınma gerekçesiyle delmiştir. Bu durumun olumsuzluğu, keyfi karar ve uygulamaların devletin modernleşmemiş olması nedeniyle olağan görülerek, gerek vatandaş gerekse piyasa aktörlerini iktidarın edimlerinden beklenmedik şekilde etkilenmesine sebebiyet verilir. Bu nedenle eşitlik ve özgürlükler, doğrudan ve dolaylı olarak kısıtlanmış ve ortam güvensiz kılınmış olur. Fakat daha önemlisi ortamda tek yetkenin iktidar olarak edimsel kılınmasıyla toplum tüm sivil inisiyatiflere yabancılaştırılmış olur. İncelenen metinlerde de görüldüğü üzere bu yabancılaşma demokrasi zemininde hak ve yetki arayışlarını geleneksel bir zemine çekerek olgular kültür ve ahlak zemininde değerlendirilip, çekilmesi ile olguların yorumlanması şeklinde gerçekleştirilmiştir.

İncelenen yayınlarda demokrasiye ilişkin, eşitlik ve özgürlük söylemleri çeşitli bağlamlarda dillendirilmiştir. Demokrasi kavramı, mimar merkezli ve mimarları vatandaş-bireyci yaklaşımla bir bütünlük olarak gören, Batılı mimarların çeşitlenen kimliklerine göndermeler içeren bir yaklaşımla -bu kimlik yapılarına güdümlenen bir içerikte- üretilmiştir. Bu bağlamda Türkiye'deki mimarlığı 'yoz ve kimliksiz' yapısından kurtarmak, doğru olan modern mimarlık ve onun üzerinden çeşitlendirilecek bir pratik hayal edilmiştir. Bu romantik tutku, ortamın

demokrasi algısına ilişkin yaşanan akıl tutulmalarındaki temel etkindir. Çünkü burada belirtildiği üzere Türkiye mimarlığının 'yoz ve kimliksiz' görülmesi, daha doğru bir ifadeyle Türkiye'de mimarlığın güncel yapısı ve kimliklerine ilişkin çözümleme meşakkatine katlanılmamasından kaynaklanır. Bu meşakkate katlanmak yerine, agoradaki hegemonyanın (ki, Avrupa yayın çevresi merkezli, Batı mimarlık kamuoyudur) olumsal kıldığı görüngüler üzerine konuşmak hem kolay he de daha çok ilgi görmüştür [210].⁵⁵

Dergiler bağlamında ortam, kendi çelişkilerini görme ve tanımlamakta istemsizdir. Ortamda, hegemonik etkiyi görme çabası dönemin sonuna doğru gelişse de dönemin başlarında bu etkiyi kurumsallaştırma çabasındaki oluşumlar dikkat çeker. Örneğin eğitim, örgütlenme, koruma konularındaki gündemlerde bu olguyu açıkça okumak mümkündür.

Diğer taraftan radikal demokrasiyi ve dolayısıyla sivil toplumu mümkün kılan hareket, sosyal aktörler arasındaki ilişkilerle mümkün olacaktır [211].⁵⁶ İdeal ile gerçek arasındaki etkileşim oluşamaması 'sivil toplum - politik toplum – devlet' arasındaki diyalogun oluşamaması sebebiyledir. Bu da sivil toplumun kendi içine kapanarak toplulukçu siyaset yapmasına gerekçe teşkil etmiştir [212]. Bunun ise Türkiye'de oldukça zayıf olan toplumsal belleği var etmek adına, kamusal alanın daha politik kılınmasına yönelik yayınlarla aşılma sürecine girildiği görülür. Türkiye'de 1980 öncesinde, mimarlık okullarının birbirlerinden farklılaşan kimi özellikleri olduğu iddia edilebilir. Fakat siyasi erkin 1980 sonrası eğitim kurumlarını politikasızlaştırması ve buna karşı politikasızlığı bir politika olarak askıda bırakması olarak okunabilecek örtük eleştirel göndermeler ve mekân üzerinden iktidar ve politika çözümlenmeleri yapılan çalışmalar doğrudan ve dolaylı olarak olguyu örneklemektedir.

F.Söyler başkanlığındaki 35. Dönem Mimarlar Odası dergi yönetiminin mimarlık yayıncıları ile 1998'de düzenlediği değerlendirme toplantısının bir tür aktörler arası diyalogu sağlayarak, Türkiye'de mimarlık ortamının sorunlarının ne olduğu konusuna eğilmenin gerekliliği konusunda uzlaşma olduğu yayınlarda izlenir. Özellikle Mimarlık dergisinde, sorunların saptanması ve bunlara ilişkin geliştirilen söylemlerde tanımlı bir "biz" ve bu bizin sesi olma

⁵⁵ Olgı şöyle ifade edilir, "...Türkiye'nin sorunu ise ...ciddi ideolojik tıkanıklık olmalıdır. Burada teknikler/teknolojiler özlenen kimi 'gelişmiş dünya' görüngülerini...'yerli' olarak üretebilmenin araçları olarak transfer edilirler. ...Tekniğin özünü teknik nitelikte ve araçsal birşey sananlar için ancak teknoloji evrenseldir. ...Amerikalı hep başkalarının keşfettiği bir dünyada ne tasarımcı bireyler ne de toplum olarak üretmenin ...yolu yoktur."

⁵⁶ N.Göle, "Melez Desenler" de ki; "...sivil toplumun oluşması devletten ayrışmasına bağlı olduğu kadar, sosyal aktörler arası yatay ilişkilerin oluşmasına da bağlıdır. Sosyal çelişkiler içerisinde ve uzlaşmaz tutumda olan sosyal hareketlerin sivil toplumu oluşturması zordur" cümlesi.

iddiası dikkat çeker. Bu topluluk (yani mimarlar) piyasaya, rantta, kamu politikalarının kendi mesleki doğrularıyla çelişen uygulamalarına direnme iddiasındadır. Fakat bu söylem toplumsal gerçeklikle ilişkilendirilmemiştir. Toplumla ilişkilerin kopması, M.Karaaslan'ın belirttiği üzere kamuoyunda ve yasalar kapsamında meşruiyeti ve prestijin de yitirilmesi sonucunu doğurmuştur. Mimarlığın kendinde bir şey, kültürün özü olarak kabul edildiği ve ortamın bu özelliği algılamamasından dolayı mimarlık pratiği için, daraldığı iddia edilen, varlık alanında topluluğun çıkarlarını koruma amaçlı örgütlenme girişimlerinde bulunulmuştur. Bu girişim, demokrasi ile söylemsel olarak ilişkilendirilerek, demokrasi ve özgürlüklerin içselleştirilmiş bir kültürel ortamda var olduğu ifade edilmiştir. Merkezin toplumu biçimlendiren politikasının artık benimsenmeyeceğinin göstergesi olması bakımından bu ifade önemlidir. Çünkü 1980'lere kadar kültürel alandaki tüm gelişmeler siyasi modernleşme programı çerçevesinde belirlenmiştir [213]. Bu tarih sonrasında ise artık kültürel olan siyaseti biçimlendirmeye başlamış ve esas olarak demokrasi söylemi üzerinden gerçekleştirilmeye çalışılan, kültürel özerklik alanlarının tanınması politikası olmuştur. Mimarlar da bu kapsamda gerek mesleki alandaki sorun tanımlarında gerekse yapı eleştirilerinde bu olumsuzluğa vurgu yapmışlardır.

Devletin 'kamu reformu' adıyla başlattığı demokratik açılım başlangıçta totaliter bir yaklaşımla uygulamaya konulmuştur. Örneğin konut piyasasının bireysel girişimlerin yapılmasına hala izin vermemesi, kültürel çeşitlilikleri görme çabasında bir yaklaşımın geliştirilememiş olması nedeniyledir. Diğer taraftan bu totaliter yaklaşım oda yönetimleri ve dolayısıyla meslek çevresi için eylemde bulunulacak tek kanaldır. O nedenle sürekli mesleği yasal dayanaklara kavuşturma istemi tekrarlanarak, üst-kültürcü bir dille yozlaşma ve kimliksizlikten yakınılmıştır.

Buna karşı, dergide agoranın etkin kılınması için topluluğa ve onun yaşam alanına ilişkin alınan tüm kararların agorada paylaşılması gereği savunulmuş ve bu Y.Önen döneminde, devletin yetki alanındaki bir düzenlemeye ilişkin sivil bir oluşum tarafından yoğun katılım sağlanan başarılı bir girişim olarak kısmen başarılıdır. Fakat temelde totaliter bir yapıya karşı kendisi de totaliterci olan bir tepki olmuştur. Bu girişim 'tasarım özgürlüğü' sorunsalı olarak gündeme getirilen, mimarı içerisinde bulunduğu sosyal kültürel koşulların kısıtlayıcı koşullarından özgürleştirme isteğiyle açılan fakat sonuçta mimarlığın agonistik bir yapısı olduğu ve en temel gereksinimin müzakere olduğunun görüldüğü tartışma başlıklarına

rağmen bu başlıklardaki yaklaşımlarda agonistik içeriktedir. Bir diğer örneği, A.Şentek'in, F.Söyler dönemi dergi yayın kuruluna yönelik eleştirisine dayanak olan merkezin ve iktidarının iradesiyle dönüştürülecek bir toplum tahayyülünde görülür. Diğer taraftan, F.Söyler dönemine ilişkin eleştiriler sonraki dönemde başkan olan S.Batur tarafından seçkincilik ve seçkincilikte dayatmacı olunduğu, bunun örgütten kopma ve müzakere ortamını yoketmek demek olduğu ifade edilmiştir. Bunun karşısında benimsenen tutum ise temsili demokrasi olmuştur. Bu tutum ise sivil toplumun görmezden gelinmesidir ki, odanın temsili demokrasi yanlısı tutumu, bu örnekteki biçimiyle odanın demokratlık adına tüm çabalarının boşuna olduğunun kanıtıdır.

Ayrıca bu tutum yalnızca oda yönetimi nezdinde mimar meslek adamlarına atfedilecek bir tutum değildir. Çünkü bu yaklaşım aynı zamanda ortamda önemsenen akademik kimliklerin de dillendirdiği bir söylemdir. Bunlardan en dikkat çekici olanı bir uluslararası eğitim sempozyumunda İ.Tekeli'nin değişen dünya koşullarına uygun temsil sistemleri arayışını gerekli gördüğünü ve 'etik'i yeni prensiplerle biçimlendirilmesi önerisi yanında 'biz' olarak mimarların yeni bir politika etrafında bütünleşmesi gerektiğini ifade etmiş olmasıdır. Bu önermeler radikal demokrasi talebeden bir ortam için esastan yanlıştır. Çünkü Tekeli hala kavramların reforme edilerek geçerli kılınabileceğini düşünmektedir. Oysa radikal söylem, kavramın tasfiyesini ve yeni durum için farklı ve yeni ifade biçimleri gerektiğini savunur.

Sonuç olarak mimarlar yaşanan değişimin ve eskiden var olduğu düşünülen merkezin bugün olmadığını farkındadırlar. O nedenle öncelikle merkezi yeniden tahayyül etmek ve farazi de olsa kurmak, icat etmek istemektedirler. Fakat bunu, eskisi gibi bir merkez ve bunun işlevselliği üzerinden düşündükleri için söylemlerini gerçeklikle örtüştürememektedirler.

Demokrasi de mimarların iktidar söylemleri için araçsal kılmak istedikleri fakat kavrayamadıkları için sürekli altında ezildikleri söylem alanlarından biridir. Çünkü kavramı güncel yaklaşımlar ve toplumsal çözümler içerisinde görmek bu hızlı değişim ve ortamın tam modernleşmemiş yapısında gerekli toplumsal verileri sunan araçların el altında olmaması nedeniyle kolay değildir. O nedenle duyulan rahatsızlıklar karşısında açılımlar geliştirilmek istenir fakat ortamın değişken ve özgürlükçü yapısı karşısında kullanılan söylemin seksen öncesi toplumsal gerçeklik analizlerinin sonucu olduğu hep gözardı edilir. Yani meşakkatli yeni analizlere ihtiyaç vardır fakat bu uğraş için o kadar sabır gösterecek kimse yoktur.

BÖLÜM 4

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, küreselleşme sürecinin sosyal yaşam ve kentsel mekânda etkisinin görünürlük kazandığı doksanlı yıllarda, Türkiye'deki mimarlık düşüncesini, süreli yayınların (dinamik ve etkileşimli) bir tür kamusal alan olduğu düşüncesinden hareketle, incelenen mimarlık dergilerinin içerik ve söylem yapılarının kavramsal çerçevede değerlendirilmesini amaçlamıştır.

Bu amaçla, süreli yayınlarda kurulan kamusal alanda, dönemin mimarlık düşünce/algı/kavrayışı üzerine farkındalık oluşturmak ve bunun üzerinden eleştiri geliştirmek için, farklı yaklaşımları görüp ortaya çıkarabilecek nitelikte, birbirinden farklılaşan üç dergi seçilerek incelenmiştir. İncelenen bu üç derginin, yayınıni sürdüren diğer mimarlık dergilerinden farklı nitelik ve içeriklerde olmasına özen gösterilmiştir. Bununla amaçlanan, incelenen kamusal alanı karakterize edecek benzeşimleri gözlemleyerek ortamın karakteristik yapısına ilişkin gerçekçi bir sav ortaya koyabilmektir.

Bunun için, öncelikle seçilen dergiler ayrı ayrı incelenerek yapısal olarak içerikleri yeniden düzenlendi. Fakat bu ön çalışma birbirinden farklı birçok tasniften oluşan karmaşık eskizler olması nedeniyle bu metne eklenmemiştir. Bu ön eskizler sırasında yayın içerikleri ve yayınlar arasındaki benzeşimler ile ortak sorunsal başlıklarının belirlenmesi mümkün olmuştur. Bu çalışmada irdelenmek üzere belirlenen sorunsal başlıklarından dördü, 'çevre-kent-konut', 'koruma-gelenek-tarihi çevre-tarihi yapılar', 'tarih-kuram-eleştiri' ve 'eğitim' olarak belirlendi. Ortaya konulan bu başlıklara ilişkin belirlenen makaleler içerikleri ve yaklaşımları

bağlamında 'sorunsallar' bölümünde tartışılmıştır. Belirlenen sorunsalların, dönemin Türkiye mimarlığında hangi bağlamda ve ne içerikte işlendiği bu bölümde irdelenerek eleştirilmiştir.

Çalışmanın son bölümü, 'sorunsallar' bölümünde eleştirilen konuların bağlamı olan sosyal ve kültürel etkenlere ilişkin alegorik/yeni-tarihselci çıkarsamaları ortaya koymaktadır. Çünkü alegori P.deMann'ın [215] referans alan bir yaklaşımla ifade edilecek olunursa, kökenle tarihsel olarak mesafe kurma edimidir. Kökenle mesafelenme, esas olarak olgulara ilişkin tarihselliği görme ve bu tarihsellik içerisinde 'kendini kurma' çabasıdır. Bu süreçte 'Sınırlar' olarak adlandırılan son bölümün, önceki bölümlerde ortaya konulan malzemeyi üç kavram üzerinden doksanlar Türkiye mimarlığına ilişkin bir gerçeklik kurgusu olarak yorumlanması amaçlanmıştır.

S.Hall, anlamlandırmanın bir formasyon/fark, yeni bir görme 'biçimi' tanımlama yetisinin, belirli sınıflandırma sistemleri (anlam düzenleme mantığı) içerisinde, örgütlenmelerle geliştirildiğini belirtmiştir. Bu sınıflandırma sistemleri/düzenlemelerden ('yapısalcılık' da bunlardan biridir) kolektif toplumsal pratiklere dayanak olan söylemsel bütünlükler, kavramlar üretilir. Zaten 'söylem', bütüncül eylem mekanizması sunması bağlamında bir sınır ve hatta bir kimlik tanımıdır. Özellikle doksanlar Türkiye mimarlığında yaşandığı gözlenen kültür ve kimlik/söylem farklılaşmaları, dönemi karakterize etmiştir.

Bu çalışmada da, yaşanan dönüşüm ve yapısalcı yaklaşımla gözlenen söylemsel bütünlükler, 'biçimcilik, romantizm ve demokrasi' kavramları üzerinden, incelenen sorunsal başlıklarına ilişkin tarihselliğinin görülmesi ve anlamlandırılması bağlamında 'alegorik sınırları' belirlemektedir.

Sınır olarak tanımlanan bu kavramlara ilişkin alegorik çıkarsamalar, incelenen dönemde olgulara ilişki yorum biçimleri ile yaşam biçimleri arasındaki ilişkiyi görünür kılmaktadır.

Belirlenen kavramlar üzerinden çalışma değerlendirildiğinde; Biçimciliğin, toplumu kurmak ve 'biçimlendirmek/iletişimsel kılmak' adına olumlu bir edimken; merkezin (Batının) çevre ülkelerde tek taraflı yeniden üretilmesi olarak yerel olumsuzlukları tahrip eden, tereddüt ve güvensizliklere sebep olan bir yaklaşım olduğu görülür. Oysa toplulukları var eden önemli fenomenlerden biri de biçimsel bütünlüklerdir ve toplumsal dayanışma biçimsel pratikler üzerinden yeniden yapılır. Fakat söz konusu olan, çağdaşlık kimliği/söylemi içerisinde, merkezi/merkezleri görmek ve merkezi kendi gündelik/yerel pratiklerinde yeniden üretme/üretmemektir. Oysaki bu çalışmada da belirtildiği üzere merkez hep vardır ve varlığı

ürettiği olumsuzluktan ileri gelir. Çevreyi merkeze bağlayan da, merkezin vrettiği olumsuzluğun, çevrenin kendisi için üretebileceğinden daha kapsamlı olmasındandır. Buradaki yapıyla olgunun sorunlu tarafı, merkezin ne üzerinden nasıl tanımlandığıdır. Yani 'merkezin olumsuzlukları çevre için ne anlamda, ne için olumsuzdur?' sorusuna verilen yanıttır. İncelenen dönemde, merkezi görme çabasında serinkanlı ve kapsamlı bir çözümlmeye rastlanmaz. Bu nedenle çağdaşlık biçimsel pratikler ve fenomenler olarak yorumlanır. İncelenen dönemde toplumda oluşan kimlik/söylem talebinde başlıca gerekçenin merkezde oluşan fenomenler ve biçimsel pratiklere ilişkin olumsuzluğun yapılandırılması ve buna ilişkin bir yaklaşım geliştirilmiş olması görülür. Bu yaklaşım bütünsel, tekil ve evrensel bir anlam olduğu kabulüne dayanır. Bu kabul ise, deneyimin temsili olarak sembolizmdir. Sembolizm de, zamanın ve tarihsel farklılığın gözardı edilmesi, deneyimin biçim üzerinden anlamlandırılması; evrensel bir anlamın, sembollerin yapılandırılmasıyla ifade edilebileceği yanılgısıdır. [215]

Metinler birarada değerlendirildiğinde, gerek yaşam pratikleri, gerekse nesnelere ilişkin biçimsel taklitlerin toplumda güvensizlik ve tereddütler yarattığı, bunun da yozlaşmanın nedeni olarak ifade edildiği görülür. Bu durumu aşmak için mimar topluluk romantik bir edim olan 'kendini gerçekleştirme-arama' girişimleri başlatmıştır. Ortamda, modernist tutumun sebep olduğu yozlaşma/yabancılaşmanın romantik bir yaklaşımla üstesinden gelinebileceği anlayışı gelişmiştir. Bunlardan başlıca; ulusal bir mimarlık ödülünün kurumsallaştırılması, mimarlık yarışmalarının önemsenmesi ve geliştirilmesi, mimarlık yasası çalışmaları, mimarlık eğitiminin standardize edilmesi ve içeriğinin yeniden yapılandırılması, Türkiye'de mimarlık pratiğinin değerlendirilmesi için toplantı ve sempozyumlar düzenlenmesi sayılabilir.

Bu etkinliklerin hepsinin yerinde, zamanında ve doğru girişimler olduğu söylenebilir. Fakat başarılı olduğunu söylemek kolay değildir. Çünkü ortamda biçimciliğin aşılmasına yönelik yaklaşımların gerek pratik alanda gerekse söylemde 'bütünlük' arayışları olarak yürütülmesi, kimlik taleplerinin önünün bu kez de dayatmacı/totaliter yaklaşım tarafından, ortamın tıkanmayı bu kez de güvensizliği kendi eliyle üretmiş olur.

Bu bütünleşme istenci, ironik bir şekilde, demokratikleşme talebi olarak, içerikleriyle çelişen '...katılımcılık, şeffaflık, çoğulculuk ...' söylemleri üzerinden dillendirilmiştir. Esas olarak mimarları toplumda kurucu nitelikte gören bir algının dayanağı olan aydınlanmacı tutumun sürdürülmesi amacıyla, mimarların sahip olduğu düşünülen pozisyonu kaybetmemek için

geliştirilmek istenen bir kitle hareketi oluşturulmak istenmiştir. Fakat bu istem, varolduğu sanılan bir kitlenin aslında olmadığı ve bu olmayan kitlenin idealize edilen değerler çerçevesinde yeniden yapılandırılmaya çalışılması isteminden ötürü totaliter bir yapıya bürünmüştür.

Çalışma, ortamın bu yapısını ortaya koymak için belirtilen üç kavram üzerinden yeterince incelikli olamasa da bir yaklaşım geliştirme teşebbüsü olmuştur. Seçilen kavramların ortama ilişkin doğru ya da yanlış bir tutumu nitelememektedir. Doğru ya da yanlış olan bu kavramların yerinde ve içeriklendirilerek kullanılıp kullanılmamış olmasına ilişkin yargıya ilişkindir.

Bu kavramlar, modernitenin kavranması ve eleştirisi ile postmodern söylemin yapılandırılmasında anahtar niteliktedir. Bu kavramların gelişim ve dönüşümü, postmodern durumun daha geniş bir mecrada algılayıp anlamlandırılması ve gelişim sürecine ilişkin derinlikli eleştiriler için önemli açılımlar sunmakta; derinlikli çalışmalar yapılması, gerçeklik kurgularının çeşitlenen ve farklılaşan niteliği üzerine farklı çalışma alanları üzerine ilgi oluşturmaktadır.

KAYNAKLAR

- [1] Gürbilek N., (2009). "Vitrinde Yaşamak: 1980'lerin Kültürel İklimi", Metis Yayınları, 13.
- [2] Keyder Ç., (2004). Ulusal Kalkınmacılığın İflası, "Küreselleşme-Yerelleşme Dinamikleri", Metis Yayınları, 51.
- [3] Özyurt C., (2005). Küreselleşme Sürecinde Kimlik ve Farklılaşma, Açılım Kitap, İstanbul, 136.
- [4] Kahraman H.B., (2007). "Kültür Tarihi Affetmez", agora Kitaplığı, 161.
- [5] Keyman F. ve İçduygu E., (2009). "Küreselleşme Avrupalılaşma ve Türkiye'de Vatandaşlık", Bilgi Ün. Yay., 1-27.
- [6] Revel J., "Foucault M., (2005). "Güncelliğin Ontolojisi", Otonom Yayınları, 166-177
- [7] Keyder Ç., (2004). Ulusal Kalkınmacılığın İflası, Metis Yayınları, 153.
- [8] Uğur A., (2003). "Kültür Kıtası Atlası", YKY, 56.
- [9] Touraine A., (2002). Modernliğin Eleştirisi, YKY, 280.
- [10] U.Tanyeli - B.Özükan söyleşi, (Şubat 2009). Boyut Yayıncılık, 60.
- [11] Giddens A., (2010). "Modernliğin Sonuçları", Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 41.
- [12] Demirhan A., (2004). "Modernlik", İnsan Yayınları, İstanbul, 30.
- [13] Tanyeli U, (Mart 2007). "Arredamento'nun 200. Sayısı ya da Arredamento Nedir?", Öngörünüm, Boyut Yayıncılık, 7.
- [14] "Profil: Arredamento", (Şubat 1998). Boyut Yayıncılık, 68-74.
- [15] Tanyeli U., (Mart 1998). "Arredamento Dekorasyon'dan Arredamento Mimarlığa", Boyut Yayıncılık, 21.
- [16] Batur A., (1993). "Dosya: Arredamento Dekorasyon", Arredamento 50. sayı, Boyut Yayıncılık, 120.
- [17] Balamir A., (Temmuz 1993). "Dosya: Arredamento Dekorasyon", Arredamento 50. sayı, Boyut Yayıncılık, 120.
- [18] Keyman F., İçduygu E., (2009). Küreselleşme Avrupalılaşma ve Türkiye'de Vatandaşlık", Bilgi Ün. Yay., 346.
- [19] Güzer C.A.,(Şubat 1998). "80 Sonrasında Türkiye Mimarlığına ve Mimarlık Medyasına Bir Bakış", Boyut Yayıncılık, 69-70.

- [20] Tanyeli U., (1992). "Dosya: Yayıncılar Tartışıyor", Mimarlık 250, Mimarlar Odası, 25.
- [21] Mazlum D., (1992). "UIA İstanbul Semineri", "İstanbul: Bir Varmış Bir Yokmuş" adlı sergi, Mimarlık 92/2, Mimarlar Odası, Ankara, 20.
- [22] Tekeli İ., (1994). "Tasarımcı Özgürlüğü mü?, İktidar Talebi mi?", Mimarlık Dergisi sayı:257, Mimarlar Odası Yayınları, Ankara.
- [23] Karaaslan M., (1992). "Yeni Bir Döneme Başlarken...", Mimarlık 248, 12.
- [24] Mimarlar Odası 34. Dönem Genel Kurul Bildirisi, (Nisan 1994). Mimarlık 257, M.O. Yay., Ankara, 6.
- [25] Özbay A., (Nisan 1994). "Dergi Sunuş Yazısı", Mimarlık 257, M.O.Yay., Ankara, 5.
- [26] Mimarlar Odası 34. Dönem Çalışma Programı, (Eylül 1994), Mimarlık 259, M.O. Yay.
- [27] Keleş R., (2006). "İmar ve Planlama Düzenimiz Üzerine Genel Görüşler", Yasal Değişim Sürecinde İnsan Toplum, Çevre, Kent ve Mimarlık Sempozyumu Bildiri Kitabı, İstanbul Mimarlar Odası Büyük Kent Şubesi Yay., İstanbul, 175-176.
- [28] Söyler F., (1996). "Dünyanın Gerçeklerini Görmemekte Israrlı, Kör ve Sağır Mimarların Var Olabileceğine İnanmıyorum", UIA Genel Kurulunda Sunduğu Bildiri, Mimarlık, 270, M.O. Yay., Ankara.
- [29] 35.Dönem Genel Kurul Bildirisi, (1996). Mimarlık 269, M.O. Yay., Ankara, 4.
- [30] Mimarlık dergisi yayın kurulu, (1996). "yeni yayın esaslarına ilişkin iki açılım: Değişim esastır", Mimarlık 272, M.O.Yay., Ankara, 3-4.
- [31] Adam M., (1998). "On İki Yıllık Bir Birikim", "Reel Bir Ütopyamı", Mimarlık Dergisi 280, M.O. Yay., Ankara, 24.
- [32] "Mimarlık Dergisi Üzerine Tartışma", (1998). Mimarlık Dergisi, M.O. Yay., Ankara, 84.
- [33] Fay B., (2001). Çağdaş Sosyalbilimler Felsefesi, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 215-240.
- [34] Hasol D., (Mart 1990). "Dalya Yüz", Yapı 100, YEM Yay., İstanbul, 58.
- [35] Robinson G. ve Rundell J., (1999). "Tahayyül Gücünü Yeniden Düşünmek", Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 37.
- [36] Ekinci O., (1992). "Demokratikleşme Sürecinde Kültür Mirasının Korunması", Yapı 123, 35; Akın N., "Türkiye'de Koruma Uygulamaları ve Düşündürdükleri", Yapı 124, 39.
- [37] Tanju B., (2003). "Mimarlıkta Sıfır Noktasını Aramak", Akın Nalça Kitapları, 15.
- [38] Güzer A., (1999). "Hem Konut Hem Ev", Arredamento 117, Boyut Yay., 90.
- [39] Revel J., (2005). "Foucault M., Güncelliğin Ontolojisi", Otonom Yayınları, 116.
- [40] Tanju B., (2003). "Mimarlıkta Sıfır Noktasını Aramak?", Akın Nalça Kitaplığı, 22.
- [41] Görgülü Z., (1995). "Doğal Değerlerin Korunması-Kurumlaşma Stratejileri Ulusal Semineri:1 Üzerine", Mimarlık 262, 25.
- [42] Asatekin G., (1995). "Türkiye'de Kuram/Uygulama İlişkileri", Mimarlık 262, 22.
- [43] "İmar Kanunu Değişiklik Teklifi Sempozyumu", (1990). Mimarlık/243.
- [44] Aşçıkoca H., (1994). "Bu Fotoğrafta Mimar Nerede?", Mimarlık/260, 18.
- [45] Işık O., (1995). "Yapsatçılığın Yazılmamış Tarihi", Mimarlık/261, 43.

- [46] Gür Ş.Ö., (1991). "Alternatif Çevreler Üretmek Bir Karar Sorunu mu?", Mimarlık 1991/1, Ankara, 62.
- [47] Vanlı Ş., (1996). "Anılarda Mimarlık", s.97, Yapı 178, YEM, İstanbul, 97.
- [48] Bauman Z., (2003). "Modernlik ve Müphemlik", Ayrıntı Yay., 348.
- [49] Hebdige D., (2004). "Altkültür: Tarzın anlamı", Babil Yayınları, 14.
- [50] Keyman F. ve İçduygu A., (2009). "Küreselleşme, Avrupalılaşıma ve Türkiye'de Vatandaşlık", Bilgi Ün. Yayınları, 8.
- [51] Suner A., (2006) "Hayalet Ev", Metis Yay., 98-103/ 247.
- [52] de Portzamparc C. ve Sollers P., (2010). "Görmek ve Yazmak", YKY, 49.
- [53] Alsaç B.-Ü., (1991). "Mimarlar Odası Nerede?", Yapı 111, 18.
- [54] Yürekli F., (1991). "YEM Perşembe Toplantıları", Yapı 114, 14.
- [55] Karaaslan Ş., (1998) "Şanlıurfa Tarihi Kent Merkezi Koruma-Geliştirme-Canlandırma Projesi", Yapı 205, 93.
- [56] Bauman Z., (2000). "Siyaset Arayışı", Metis Yay., 59.
- [57] Haber,(Şubat1992). KentKoop: Toplu Konut Sistemi Yeniden Düzenlendi, Yapı 123, 14.
- [58] Güvenç K.,(1991). "Ankara'da Bir Yapı: Dersler, Uyarılar, Yükümlülükler", Yapı 113, 66.
- [59] Bachelard G., (2008). "Uzamanın Poetikası", İthaki Yayınları, İstanbul, 114.
- [60] Wigley M., (2001). "White Walls, Designer Dresses: The Fashioning of Modern Architecture", MIT Press, Cambridge Massachusetts.
- [61] Öncü A. ve Weyland P., (2005). "Mekan, Kültür, İktidar", s.85-103, İletişim Yayınları, İstanbul, 85-103.
- [62] Kuban D., (1998). "Hangi Kültür Bakanlığı?", Mimarlık 281, 8.
- [63] Asatekin G., (1995). "Türkiye'de Kuram / Uygulama İlişkileri II: Koruma İmar Planlama Kısıtları İle Biçimlenen Yeni Konut Mimarlığımız", Mimarlık 262, 22.
- [64] Öncü A. ve Weyland P., (2005). "Mekan Kültür, İktidar; Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler" içinde 'Giriş: Küreselleşen Kentlerde Yaşam Alanları ve Kimlik Mücadeleleri', İletişim Yay., 14.
- [65] Tümer G., (1990). "Osmanlı'da mimari mirası koruma bilinci var mıydı?", Yapı 104, YEM Yay, İstanbul, 40.
- [66] Gürsel Y., (1992) "Mimarlık ve Çevre", Anahtar Kitaplar, İstanbul, 46.
- [67] Ekinci O., (1992). "Demokratikleşme Sürecinde Kültür Mirasının Korunması" Yapı 123, YEM Yay., İstanbul, 35.
- [68] Gürsel Y., (1990). "Haber: UIA Yürütme Konseyi İstanbul'da Toplandı", Yapı 99, 7.
- [69] Artun A. ve Aliçavuşoğlu E., (2009). "Bauhaus: Modernleşmenin Tasarımı" içinde, Maciuka J., "Deutscher Werkbund ve Osmanlı İmparatorluğu: Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Tasarım Reformu, Ekonomi Politikası ve Dış Politika", İletişim Yayınları, İstanbul, 35-67.
- [70] Bauman Z., (2003). "Modernlik ve Müphemlik", Ayrıntı Yayınları, 305.

- [71] Frampton K. ve Akcan E., (1997). "Söyleşi", Arredamento 97, Boyut Yay, İstanbul, 43.
- [72] Holl S., (1995). "Profil", Arredamento 70, Boyut Yay, İstanbul, 66-86.
- [73] Giddens A., (2010). "Modernliğin Sonuçları", Ayrıntı Yay, 24.
- [74] Rorty R., (2009). "Objektivizm ve Rölativizmin Ötesi", Paradigma Yay., 223.
- [75] Khan H.U., (1995). "Mimarlık ve Temsil edicilik açısından: Bugünün Dünyasında Cami", Arredamento 68, Boyut Yay, İstanbul, 100.
- [76] Köksal A. ve Cansever T., (1994). "Söyleşi", Arredamento 64, Boyut Yay, İstanbul Boyut Yay, İstanbul, 89.
- [77] Erdem Y., (1990). "Mimarlıkta Kuram ve Kılğı: Tasarım, üretim ve kullanım süreçleri üzerine eleştiri denemesi", Mimarlık Dergisi 1990/3, M.O.Yay., Ankara, 46.
- [78] Güzer A., (1990). "70'ler Sonrası Mimarlık Tartışmaları", Serbest Mimarlar Derneği, Ankara.
- [79] Öğüt R.N, (1990). "Günümüzde Kültür, Mimarlık ve Gerçeklik", Mimarlık/241, 59.
- [80] Aksoy E., (1987). "Mimarlıkta Tasarım Bilgisi", Hatiboğlu Yayınevi.
- [81] Gür Ş.Ö., (1990). "Atakule ve Yaşam", Mimarlık 241, 33.
- [82] Velioğlu S., (1994). "Türk Mekan Kültürüne Ait örnekler Işığında Bazı Kavramlar ve Güncel Tasarımlara Yansımaları", Mimarlık 260, M.O.Yay., Ankara, 34.
- [83] Tanyeli U, (1997). "1990'lar Türkiye'sinde Mimari Entelektüel Ortam", Mimarlık 273, M.O.Yay., Ankara, 41.
- [84] Kortan E., (1993). "Geleneksel Değerlerin Güncel Yorumu Üzerine", Mimarlık 251, M.O.Yay., Ankara, 60-61.
- [85] Yürekli H., (1998). "Türkiye'nin Konumu ve Mimarlığımız", Mimarlık 280, M.O.Yay., Ankara, 59.
- [86] Balamir A., (1998). "Herhangi Zamanın Güncesi", Mimarlık 282, M.O.Yay., Ankara, 30.
- [87] Güzer A., (1994). "Mimarlıkta Orgy Sonrası", Mimarlık 258, M.O.Yay., Ankara, 15.
- [88] Seymen Ü, (1990). "Mimarlık ve Kuram: Kendi koşullarımıza uygun teknik ve teknoloji geliştirme özgürlüğüne sahip miyiz?", Mimarlık 1990/3, M.O.Yay., Ankara, 36.
- [89] Bewes T., (2008). "Şeyleşme", Metis Yay., 241-251; "Kültürel endişe olarak şeyleşme" bölümünde belirtilen yorum, kitabın sorunsalı üzerinden güncel örneklerle açıklanmaktadır.
- [90] Sayar Y., (2000). "Türkiye'de Modernleşme ve Milliyetçilik", Mimarlık 290, 48.
- [91] Sempozyum, (1993). "Kimlik, Etik, Meşruiyet", Türkiye Mimarlığı Sempozyumu, Mimarlar Odası.
- [92] Onat E., (1990). "Akımlar, Koşullar ve Mimarlığımız", Yapı 99, YEM, İstanbul, 45-49.
- [93] Hasol D., (1990). "Mimarlık Eğitimi Aldatmacası ya da Hayali Mimarlık Eğitimi", Yapı 103, YEM, İstanbul, 33.
- [94] Yurtsever H., (1995). "Modernizm ve Postmodernizm Kargaşasından Geleceğin Biçimine", Yapı 161, YEM, İstanbul, 69.

- [95] Kuban D., (1996). "Ulusal Üslup Tartışmasına Ne Oldu?", Yapı 179, YEM, İstanbul, 89.
- [96] Gökçe G., Tapan M. ve Hasol D., (1991). "Panel:Mimarlık Mesleği; dünü, bugünü", Yapı 115, YEM, İstanbul, 17.
- [97] Özer B., (1991). "YEM Perşembe Toplantıları: Kültür Arabeskçiliği, ille de İstanbul", Yapı 110, YEM, İstanbul, 13.
- [98] E.Kortan, (1994). "Güncel Mimarlık Üzerine", Yapı 149, YEM, İstanbul, 26.
- [99] H.Çalışlar ve K.Erginoğlu, (1994). "Genç Kuşağa Eleştirel Bir Bakış", Yapı 151, YEM, 3.
- [100] Karaaslan M., (1991). "YEM Perşembe Toplantıları", Yapı 120, YEM, İstanbul, 13.
- [101] Tapan M., (1997). "Türkiye Yabancı Mimarların Çiftliği Olmamalıdır", Yapı 192, 49.
- [102] Vanlı Ş., (1998). "Güle Güle Beyrut Merhaba İstanbul Sahte Dünyalar", Yapı 199, 31.
- [103] Türel İ., (1997). "Pascal Schöning ve Düşünce Çizgisi", Arredamento 96, Boyut, 117.
- [104] Sargın G.A., (2000) "Kentsel Mimarlık, Kamusal Bilinç ve Mimarlık Eğitimi", Arredamento 127, Boyut yay., 140.
- [105] Dener A., (1998). "Fikir Ağırlıklı Projelerin Mimarlık Eğitimindeki Yeri", Arredamento 106, Boyut yay., 120.
- [106] Dener A. ve A.S.Can, (2000). "Yüz kere yüz, Elli kere Elli", Arredamento 123, Boyut, 97.
- [107] Levi S. ve Kurutaç E, (2000). "Yaratmayı Öğrenmek", Arredamento 123, 131.
- [108] Ertuğrul K., (2003). "Türkiye Modernleşmesinde Toplumsal ve Bireysel Özerklik Sorunu: Oğuz Atay ve Orhan Pamuk'la Birlikte Düşünmek", Doğu Batı Dergisi, sayı 22, Ankara, 89.
- [109] Arredamento 124, (2000). Boyut Yay.
- [110] Usta A., (2000). "Mimari Tasarım Eğitimine Başlamada Farklı Model Arayışları, Strüktür Tasarımı", Arredamento 124, Boyut yay.
- [111] Arredamento, (1998). "Dosya: Mimarlık Okulları Ayrışa(maya)n Kimlikler", Arredamento 123, Boyut yay.
- [112] Şentürer A., (1999) "1+1+1=1 kültür, eğitim, uygulama = mimarlık söylemi", Arredamento 111, 46; "Üçüncü Binyılda Mimarlık Eğitimi", Arredamento 117, Boyut yay, 64.
- [113] Güzer A. ve Evyapan G.A, (1996). "Söyleşi", Arredamento 86, Boyut yay., 54.
- [114] Güzer A., (1994). "Mekanını Arayan Üniversite", Arredamento 55, Boyut yay., 108.
- [115] Sağocak M., (2000). "Mimarlığı Anlamak ve Yorumlamak: Temel ilişkiler, mimarlık epistemolojisinin kimi sorunları", Arredamento 126, Boyut yay., 112.
- [116] UIA Montreal Bildirisi, (1990). "Mimarlık için Ulusal Politikalara Doğru", Mimarlık 242, M.O. Yay., Ankara, 10.
- [117] Tuğal E., (1990). "Mimarlık Eğitimi: Mimarlık Eğitimi Üzerine Düşünceler", sayı 242, Mimarlık Dergisi, M.O. Yay., Ankara, 36.
- [118] Lökçe S. ve Aykut O., (1994). "Mimarlık eğitiminde Beklenen Değişimler Kongresi Ardından (24-27 Aralık 1993)", Mimarlık 256, M.O. Yay., Ankara, 12.

- [119] Berger P. ve Luckmann T., (2008). "Gerçekliğin Toplumsal İnşası", Paradigma Yay., yaklaşımın içeriğine ilişkin fikir edinmek bakımından kayda değer bir referans kitaptır.
- [120] Çevik A., (1995). "Mimarlık Eğitimi: Nasıl Bir Gelecek", Mimarlık 264, M.O. Yay., Ankara, 14.
- [121] Jusdanis G., (1998). "Gecikmiş modernlik ve estetik kültür", Metis yay., 11.
- [122] Hacıhasanoğlu O., (1995). "Mimarlık eğitimi ve Forumu", Mimarlık 264, M.O. Yay., Ankara, 15.
- [123] Yürekli F., (1998). "Mimarlık Eğitimi Mimarlık Eğitimi Değildir", Mimarlık 280, 66-68.
- [124] Uraz T.U. ve Uluoğlu B., (1999) "Mimarlıkta Uygulama Bilgisi Artık Eğitimin Tek Amacı Değil", Mimarlık 287, M.O. Yay., Ankara, 20..
- [125] Balamir A. ve Erkal N., (1999). "Sunuş, Mimarlık Bilgisine İçeriden ve Dışarıdan Bakışlar", Mimarlık 289, M.O. Yay., Ankara, 5.
- [126] Leach N.(ed.), (1997). "Rethinking Architecture: a Reader in Cultural Theory", Routledge, London, xiv-xxi.
- [127] Sennett R., (1999). "Dokunma Duyusu", Mimarlık 289, M.O. Yay., Ankara, 7-10.
- [128] Erman E., (1999). "Geçici Mimarlık veya Sökülüp Çatılabilirlik Üzerine", Mimarlık 289, M.O. Yay., Ankara, 17.
- [129] Süveydan Ş., (1999). "Mimarlık Teorisi Üzerine Tezler", Mimarlık 289, M.O. Yay., Ankara, 28.
- [130] Jusdanis G., (1998). "Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür", Metis yay.
- [131] Mennan Z., (1999)"Geri-dönüşümlü bir tema: Mimarlığın 'asal' sorunu", Mimarlık 289, M.O. Yay., Ankara, 37.
- [132] Gür Ş.Ö., (2000) "Mimarlıkta Temel Eğitim Dersi Uygulaması", Mimarlık 293, 25-34.
- [133] Arkun N. ve Kaya İ., (2000) "Mimar Adaylarına Temel Tasarım Eğitiminde Uygulanan Bir Program Üzerine Düşünceler...", Mimarlık 293, M.O. Yay., Ankara, 39.
- [134] Dostoğlu N.T., (2000). "Mimarlık Eğitiminde İlk Yılın Önemi", Mimarlık 293, 56.
- [135] Usta G. ve Özdemir İ., (2000). "Mimarlık Eğitiminde Temel Tasarımın Yeri", Mimarlık 293, M.O. Yay., Ankara, 41.
- [136] Kutluoğlu N., (2000). "Bir temel Eğitim Dersi Uygulaması ve Deneyimler", Mimarlık 293, M.O. Yay., Ankara, 44.
- [137] Atalayer F. ve Üstün B., (2000). "Temel Tasarım Eğitim ve Öğretimi", Mimarlık 293, M.O. Yay., Ankara, 51
- [138] Onur Z., (2000). "Mimarlık Eğitimine Başlamak", Mimarlık 293, M.O. Yay., Ankara, 52.
- [139] Arıdağ K. ve Erengeçgin A., (2000). "Temel Tasarım ve Yaratıcılık", Mimarlık 293, 58.
- [140] Tümer G., (2000). "Birinci Sınıfta Tasarım Eğitimi Üzerine, Bilimsel Olmayan Bir Yazı", Mimarlık 293, M.O. Yay., Ankara, 34.
- [141] Kayım E., (2000). "Hayatı Yeniden Yorumlamaya Başlamak ve Mimarlık 1. Sınıf Eğitimi", Mimarlık 289, M.O. Yay., Ankara, 37.

- [142] Hasol D., (1990). "Mimarlık Eğitimi Aldatmacası ya da Hayali Mimarlık Eğitimi", Yapı 103, YEM yay., 33.
- [143] Dosya, (1991). "21.yüzyıla Girerken Türkiye'de Mimarlık Eğitimi ve Sorunları", Yapı 113, YEM yay., 23.
- [144] Dosya, (1991). "Türkiye'de Mimarlık Nereye Gidiyor", Yapı 121 YEM yay.,12
- [145] Balamir A., (1992). "Meslek Sorunlarımız İçinde Mimarlık Eğitim Programlarının Yeri ve Program Başarısındaki Etkenler", Yapı 122, YEM yay., 38.
- [146] Barkul Ö., (2000) "Mimari Tasarım Formasyonu Nedir?", Yapı 225, YEM yay., 51.
- [147] Önal Ş., (1994). "Mimarlık ve Kentsel Tasarıma Halkın Katılımı",Yapı 149, YEM yay.,30.
- [148] Yurtsever H.,(1992)."Mimarlık Okulları İçin Bir Eğitim Programı", Yapı130,YEM yay,35.
- [149] Yürekli H.-F., (1996). "Mimari Proje Dersinin Amacı, Kapsamı ve Bir Örnek", Yapı 175, YEM yay., 87.
- [150] Yürekli F., (1991). "Mimarlık ve Eğitimi", Yapı 117, YEM yay., 49.
- [151] Yürekli H-F., (1995). "Öğrenci Ortaktır", Yapı 168, YEM yay., 65.
- [152] Şentürer A., (1995). "İnsanın Uyum Yaratma İkilemi ve Mimaride Eski Yeni Tartışması", Yapı 159, YEM yay., 47.
- [153] Yurtsever H., (1995). "Modernizm ve Postmodernizm Kargaşasından Geleceğin Biçimine", Yapı 161, YEM yay., 69.
- [154] Hacıhasanoğlu I., (1994) "Mimarlık Eğitimi-Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Türkiye", Yapı 153, YEM yay., 43.
- [155] Aydınlı S., (2000) "Heidegger ve Mimarlık", Yapı 227, YEM yay., 51.
- [156] Dellaloğlu B., (2010). "Romantik Muamma", Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 17.; kitapta E.Aurbach'den yapılan alıntı Allan Mengill'in "Aşırılığın Peygamberi", kitabındandır.
- [157] Funk R., (2007). "Ben ve Biz; Postmodern İnsanın Psikanalizi", YKY, 20, 173-176, 40-43
- [158] Yürekli H., (1998). "1945-55 Yılları Arasındaki Mimarlık Ortamı", Yapı 200,YEM, 122.
- [159] Weeler K., (2011). "Romantizm, Pragmatizm ve Dekonstrüksiyon", Paradigma Yayınları, İstanbul, 344.
- [160] Geertz C.,(2010). "Kültürlerin Yorumlanması", Dost Kitabevi, Ankara, 36.
- [161] Küçük M., (2005). "Medya iktidar İdeoloji", Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 92,93,94, 97
- [162] Göle N., (2002). "Melez Desenler", Metis Yayınları, İstanbul, 9.
- [163] Cohen A., (1999). "Topluluğun Simgesel Kuruluşu", Dost Kitabevi, Ankara, 8.
- [164] Rorty R., (1995). "Olumsuzluk, İroni ve dayanışma", Ayrıntı Yayınları, 86.
- [165] Gintis H. ve Bowles S., (1996). "Demokrasi ve Kapitalizm", Ayrıntı Yayınları, 242.
- [166] de Man P., (2010). "Körlük ve İggörü", içerisinde 'Zamansallık Retoriği', Metis Yayınları, İstanbul, 217-237.
- [167] Asad T., (2007). "Sekülerliğin Biçimleri", Metis Yayınları, İstanbul, 79-82.

- [168] Bauman Z., (2005). "Bireyselleşmiş Toplum", Ayrıntı Yayınları, 141.
- [169] Touraine A., (2004). "Demokrasi Nedir?", YKY, 202.
- [170] Bauman Z., (2005). "Bireyselleşmiş Toplum", Ayrıntı Yayınları, 245-250.
- [171] Bauman Z.,(2003). "Yasa Koyucular ile Yorumcular", AyrıntıYayınları,İstanbul,125-126.
- [172] Civelek Y., (1998). "Symbolism whith in 'Formalism': In Contemporary Turkish Architectural Discourse", Danışman: Yrd.Doç.Dr. Ayşe Savaş, METU The Graduate School of Natural and Aplied Sciences.
- [173] Bauman Z. (2000). "Postmodernizm ve Hoşnutsuzlukları", Ayrıntı Yay., 33.
- [174] Bauman Z., (2003). "Yasa Koyucular ile Yorumcular", Metis Yayınları, 143.
- [175] Fay B., (2001). "Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi", Ayrıntı Yayınları, 115-134.
- [176] Arendt H., (1969). ed."Illuminations", W.Benjamin "Work of Art", NewYork: Stocken, 221-223.
- [177] Rorty R., (1995). "Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma", Ayrıntı Yayınları, 53-54.
- [178] Chambers I., (2005). "Göç, Kültür, Kimlik ", Ayrıntı Yayınları, 41.
- [179] Robinson G. ve Rundell J., (1999). "Tahayyül Gücünü Yeniden Düşünmek", Ayrıntı Yay., 255; D.Robert'in "Yüce Teoriler: Modernlikte Akıl ve Tahayyül Gücü" metni.
- [180] Wellek R., (2002). "Edebiyet Tarihinde Romantizm Kavramı", Din Bilimleri Araştırma Dergisi, sayı 2, Samsun.
- [181] Szerb A., (2008). "Dünya Yazın Tarihi", Dost Kitabevi, 384.
- [182] A.O.Lovejoy, (1941). "The Meaning of Romanticism for the Historian of Ideas", Jurnal of the History of Ideas, 2, 261; ya da, Brown M., (2000), "The Cambridge History of Literary Criticism, Volume V Romanticism", Cambridge Press, 7.
- [183] Hardy H., (2010), "Romantikliğin Kökenleri", YKY, 143.
- [184] Wellek R., (2002). "Edebiyat Tarihinde Romantizm Kavramı", Din Bilimleri Araştırma Dergisi, sayı 2, Samsun.
- [185] Robinson G. ve Rundell J., (1999). "Tahayyül Gücünü Yeniden Düşünmek", Ayrıntı Yay., 29. G.Markus'un "Kültür Toplumu Modernliğin Kuruluşu" başlıklı metni.
- [186] Cevizci A., (2000). "Felsefe Sözlüğü", A.Baumgarten maddesi, Paradigma Yay., 121.
- [187] Revel J., "Foucault M., (2005). "Güncelliğin Ontolojisi", Otonom Yayınları, 92.
- [188] Berensel E., (2009). "Ulus Baker; Vicdan: Romantizmin ufku" , Birikim Yayınları, 407.
- [189] Hardy H., (2010). "Romantikliğin Kökenleri", YKY, 91.
- [190] Süveydan Ş., (1999). "Mimarlık Teorisi Üzerine Tezler", Mimarlık 289, M.O. yay., 28.
- [191] Robinson G. ve Rundell J., (1999). "Tahayyül Gücünü Yeniden Düşünmek", Ayrıntı Yay., 194-220. C.Castoriadis'in "Radikal Tahayyül Gücü ve Toplumsal Konumlandırıcı Tahayyül Gücü" başlıklı makalesi.
- [192] Hardy H., (2010). "Romantikliğin Kökenleri", YKY, 117-118.
- [193] Robinson G. ve Rundell J., (1999). "Tahayyül Gücünü Yeniden Düşünmek", Ayrıntı Yay., 224-225. J.P Arnason'un 'Akıl, tahayyül gücü, yorumlama' başlıklı makalesi.

- [194] Ertuğrul K., (1999). "Türkiye Modernleşmesinde Toplumsal ve Bireysel Özerklik Sorunu: O.Atay ve O.Pamuk'la Birlikte düşünmek", Doğu-Batı dergisi, 103.
- [195] Robert D. ve Murphy P., (2006). "Dialectic of Romanticism", Continium books, London, 149.
- [196] Bauman Z., (2000). "Siyaset Arayışı", Metis Yay., 88.
- [197] Berger P.L, Huntington S., (2003). "Bir Küre Binbir Küreselleşme; Çağdaş dünyada Kültürel Çeşitlilik", Kitap Yayınevi, 309. E.Özbudun ve F.Keyman'ın "Türkiye'de Kültürel Küreselleşme" başlıklı makalesi.
- [198] Keyman F., (2000). "Türkiye ve Radikal Demokrasi", Alfa Basım Yayım Dağıtım, 193.
- [199] Bauman Z., (2000). "Siyaset Arayışı", Metis Yay., 39.
- [200] Güzer A., "Bir Kültürel Çalışma Alanı Olarak Mimarlık, Çevre Kültürümüzde Geleneğin Sınırları",
www.akmb.gov.tr/turkce/books/v.t.kongresi/mimari%20ve%20cevre%20kulturu%20VIII/abdi%20guzer.htm, 19.05.2006.
- [201] Bilgin N., ed. (1997). "Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik", Bağlam Yayıncılık, 42. L.Köker'in "Çokkültürlülük ve Demokratik Meşruluk Sorunu" başlıklı makalesi.
- [202] Liakos A., (2008). "Dünyayı Değiştirmek İsteyenler Ulusu Nasıl Tasavvur Etiler", İletişim, 132.
- [203] Ringen S., (2010). "Demokrasi Neye Yarar?", YKY, 264-303.
- [204] Touraine A., (2007). "Demokrasi Nedir?", YKY.
- [205] Bauman Z., (2000). "Siyaset Arayışı", Metis Yay., 95-107.
- [206] Sunar L., ed. (2005). "Sivil Toplum ve Demokrasi", Kaknüs Yayınları, 106. F.Keyman 'Kamusal Alan, Sivil Toplum ve Demokrasi' başlıklı makeden.
- [207] Keyman F., (2000). "Türkiye ve Radikal Demokrasi", Alfa Basım Yayım Dağıtım, 197.
- [208] Kahraman H.B., Keyman F. ve Sarıbay Y., (1998). "Katılımcı demokrasi, kamusal alan ve yerel yönetim", Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi (WALD), 24.
- [209] Keyman F., (2000). "Türkiye ve Radikal Demokrasi", Alfa Basım Yayım Dağıtım, 197.
- [210] Tanyeli U., (Haziran 2000) "Bir Tıkanıklık var Ama Ne?", Öngörünüm, Arredamento Mimarlık, sayı 126, Boyut yay., İstanbul.
- [211] Göle N., (2002). "Melez Desenler", Metis Yayınları, İstanbul, 41; "...sivil toplumun oluşması devletten ayrışmasına bağlı olduğu kadar, sosyal aktörler arası yatay ilişkilerin oluşmasına da bağlıdır. Sosyal çelişkiler içerisinde ve uzlaşmaz tutumda olan sosyal hareketlerin sivil toplumu oluşturması zordur".
- [212] Kahraman H.B., Keyman F. ve Sarıbay Y., (1998). "Katılımcı demokrasi, kamusal alan ve yerel yönetim", Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi (WALD), 42.
- [213] Sayar Y., (2000). "Türkiye'de Modernleşme ve Milliyetçilik", Mimarlık 291, 49
- [214] Sözen E., (1999). "Söylem", Paradigma Yayınları, İstanbul, 48.
- [215] de Man P., (2008). "Körlük ve İçgörü", 'Zamansallık Retoriği', Metis, İstanbul, 217.

EK-A

İNCELENEN DERGİLERİN 1990-2000 ARALIĞINDAKİ DİJİTAL KOPYALARI

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Hasan Tahsin Selçuk
Doğum Tarihi ve Yeri : 1977, Erzurum
Yabancı Dili : İngilizce
E-posta : selcuk_ht@ibu.edu.tr

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Y. Lisans	Mimarlık	Gazi Üniversitesi	Ankara 2005
Lisans	Mimarlık	Doğu Akdeniz Üniversitesi	Kıbrıs 2001
Lise	Fen Bilimleri	19 Mayıs Lisesi/ Samsun	Samsun 1994

YAYINLARI

Bildiri

1. Selçuk H.T. "90'lı Yıllar Türkiye Mimarlık Dergilerinde Mimarlık Eğitimi Konulu Yazıların İçeriğine İlişkin Eleştirel Bir İnceleme", Mimari Tasarım Eğitimi: Bütünleşme 2 Sempozyumu, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, 20-21 Ekim, 2011
2. Tanju B., Selçuk H.T. "Differentiating Identities in 90's Turkish Architectural Magazines" 4th Crossing Over Symposium, Clevelan State University, Cleveland/Ohio, ABD, 7-9 Ekim, 2011

3. Selçuk H.T. "Anadolu'da Duvar Seramik Kültürü: Bir İnşaat ve Dekorasyon elemanı olarak, MS 800-1300", poster sunumu, I. International Ceramic, Glass, Porcelain Enamel, Glaze and Pigment Congress, Anadolu University, Eskişehir, 12-14 October, 2009 (Yayınlandı)
4. Selçuk H.T. "Limits of Turkey Architecture", bildiri sunumu, X. World Congress of Semiotics, Universidade da Coruna, A Coruna, İspanya, 22-26 October, 2009
5. Selçuk H.T. "Mimarlık Dergisi Yayınlarında Toplumsal Gerçekliği Görmek Ya da Görememek: 1990-2000 Mimarlar Odası'nın Türkiye Mimarlığı Gerçekliği", V. Kültür Araştırmaları Sempozyumu: Medya ve Kültür, Karaelmas Üniversitesi, Zonguldak, 2-4 Temmuz 2009 (Özet Yay.)
6. Selçuk H.T. "Söylemde ve Pratikte Bütünleşme: Tarihsel Bağlamda Mimarlığa Eleştirel bir Yaklaşım", Mimarlık Tasarım Eğitimi Sempozyumu'09, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, 24-26 Haziran 2009 (Yayınlandı)
7. Selçuk H.T. "1931 Akademi Mezunlarından Bir Mimar; İzzet Baysal", 100 Yıl'da İki Mimar Sempozyumu, Davetli Konuşmacı, TMMOB Mimarlar Odası – İstanbul Teknik Üniversitesi – Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, 16-17 Ekim, 2008 (Yayınlandı)
8. Selçuk H.T. Kültür Kavramı ve Avrupa Liman Kentlerinin Rehabilitasyonu Üzerine Düşünmek", Medi3ology2, Uluslararası GaziMağusa Sempozyumu, Doğu Akdeniz Üniversitesi, GaziMağusa-Kıbrıs, 8-10 Ekim, 2007 (Yayınlandı - Uluslararası Bildiri Kitabında Makale)
9. Selçuk H.T. Yapısalcı Yöntem Üzerinden Bir Anlama ve Anlamlandırma Çalışması", Uluslararası VIII. Göstergibilim Kongresi: Görünürün Kültürleri, İstanbul Kültür Üniversitesi, s.987-999, İstanbul, 29 Mayıs-2 Haziran, 2007 (Yayınlandı - Uluslararası Bildiri Kitabında Makale)

Proje

1. Tabanlı E. Nif Dağı (Olympos) Arkeolojik Kazısı, Kazı Evi Projesi, Buca/İzmir,
Selçuk H.T. 2011

